

**Шарипов Т.Ш., Рауфов Ф.Х.,
Сафаров А.И., Раҳматҷонов Б.Н.**

МУҚОВИМАТ БА САВДОИ ОДАМОН

ВОСИТАИ ИЛМӢ-АМАЛӢ

ДУШАНБЕ-2015

УДК 343.43 (575.3)
ББК 67.99 (2 Тоҷик) 8
М94

Ҳайати муаллифон:

Шарипов Т.Ш. Доктори илмҳои ҳуқуқшиносӣ, профессор-сарсухан ва боби 2.

Рауфов Ф.Х. Муовини сардори Раёсати тафтиши парвандаҳои ҷиноятӣ махсусан муҳими Прокуратураи генералии Ҷумҳурии Тоҷикистон, унвонҷӯи кафедраи ҳуқуқи ҷиноятӣ ДМТ- боби 4.

Сафаров А.И. Номзади илмҳои ҳуқуқшиносӣ, дотсент- боби 3.

Раҳматҷонов Б.Н. Аспиранти АИ ҚТ-боби 1.

Муқовимат ба савдои одамон. Воситаи илмӣ-амалӣ.
Душанбе-2015. - 256 с.

Дар воситаи илмӣ-амалии мазкур натиҷаҳои таҳқиқоти меъёрҳои ҳуқуқи ҷиноятӣ, ҳуқуқи мурофиавии ҷиноятӣ ва криминологии муқовимат ба савдои одамон, санадҳои ҳуқуқии байналмилалӣ, қонунгузори миллӣ ва кишварҳои хориҷӣ пешниҳод гардидааст. Асоси воситаи таълимиро донишҳои назариявӣ ва натиҷаи таҳқиқотҳои амалии тафтишотию судӣ ва криминологӣ ташкил медиҳад.

Воситаи илмӣ-амалӣ ба мутахассисони соҳаи муқовимат ба савдои одамон, устодон, аспирантон, унвонҷӯён, донишҷӯёни макотиби олии ҳуқуқшиносӣ, инчунин доираи васеи хонандагон, ки завқманди дарки масоили марбут ба мубориза бар зидди ҷинояткоранд, тавсия дода мешавад.

МУНДАРИҶА

САРСУХАН.....	5
БОБИ 1. ТАНЗИМИ ҲУҚУҚИИ БАЙНАЛМИЛАЛӢ ВА МИЛЛИИ МУҚОВИМАТ БА САВДОИ ОДАМОН	9
1.1. Санадҳои ҳуқуқи байналмилалӣ оид ба муқовимат ба савдои одамон	9
1.2. Қонунгузори Чумҳурии Тоҷикистон оид ба муқовимат ба савдои одамон	20
1.3. Имплементатсияи санадҳои ҳуқуқи байналмилалӣ дар бораи муқовимат ба савдои одамон дар қонунгузори ҷиноятии Чумҳурии Тоҷикистон.....	57
БОБИ 2. ТАҲЛИЛИ ҲУҚУҚӢ-ҶИНОЯТИИ ҶИНОЯТҲОИ МАРБУТ БА ХАРИДУ ФУРӢШИ ОДАМОН.....	63
2.1. Тавсифи аломатҳои объективи ҷинояти хариду фурӯши одамон.....	63
2.2. Тавсифи аломатҳои субъективи ҷинояти хариду фурӯши одамон	85
2.3. Тавсифи ҳуқуқӣ-ҷиноятии аломатҳои таснифдиҳандаи ҷинояти хариду фурӯши одамон	90
2.4. Масоили банду бастаи ҷинояти хариду фурӯши одамон ва ҷудо намудани он аз таркибҳои ҳамҷавор	101
БОБИ 3. ТАВСИФИ КРИМИНОЛОГИИ ҶИНОЯТҲОИ МАРБУТ БА ХАРИДУ ФУРӢШИ ОДАМОН	116
3.1. Тавсифи криминалогии ҷиноятҳои марбут ба хариду фурӯши одамон	116

3.2. Чораҳои пешгирӣ дар самти ҷиноятҳои марбут ба хариду фурӯши одамон	146
---	-----

БОБИ 4. ҶАНБАҲОИ МУРОФИАВИИ ҶИНОЯТИИ ОШКОР НАМУДАН ВА ТАФТИШИ ҶИНОЯТҲОИ МАРБУТ БА ХАРИДУ ФУРҶШИ ОДАМОН 156

4.1. Хусусиятҳои хоси ошкор намудани ҷиноятҳои марбут ба хариду фурӯши одамон. Санҷиши хабару маълумот дар бораи ҷиноятҳои марбут ба хариду фурӯши одамон ва оғози парвандаи ҷиноятӣ.....	156
4.2. Хусусиятҳои хоси гузаронидани амалҳои тафтишӣ ва рафти тафтиши парвандаҳои ҷиноятӣ оид ба ҷиноятҳои марбут ба хариду фурӯши одамон. Камбудихои маъмули муурофиавӣ марбут ба тафтиши ин категорияи парвандаҳои ҷиноятӣ.....	167
4.3. Ҳамкориҳои байналмилалӣ ва байниидоравӣ бо парвандаҳои ҷиноятӣ марбут ба савдои одамон.....	202

ЗАМИМА:

Тавсияҳои методӣ оид ба кор бо ҷабрдидагон ва шохидон доир ба парвандаҳои ба хариду фурӯши одамон алоқаманд	211
Тавсияҳои методӣ оиди тарз ва усули гузаронидани ҳаракатҳои авалиндараҷаи тафтишотӣ оиди ҷиноятҳои одамрабӣ.....	226
Қарори Пленуми Суди Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон № 12 аз 23.12. 2011 “Дар бораи таҷрибаи татбиқ намудани қонунгузорӣ оид ба хариду фурӯши одамон ва хариду фурӯши ноболиғон».....	236

САРСУХАН

Масоили савдои одамон дар шароити имрӯза тахти диққати чиддии ҷомеаи ҷаҳонӣ қарор дорад, зеро он ҳамчун падидаи манфӣ ба паҳлӯҳои гуногуни ҳаёти иҷтимоии ҷомеаи инсонӣ зарари ҷуброннопазир мерасонад. Бо қабули Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи муқовимат ба савдои одамон ва расонидани кӯмак ба қурбониёни савдои одамон» аз 26-уми июли соли 2014 мафҳуми “хариду фурӯши одамон” бо муродифи “савдои одамон” иваз карда шуд. Вале, дар Кодекси ҷиноятии Ҷумҳурии Тоҷикистон (моддаҳои 130¹, 340 қисми 3) баҳри ифодаи кирдорҳои марбут ба ҷинояти мазкур ҳанӯз мафҳуми “хариду фурӯши одамон истифода гардида, бо ворид намудани тағйирот, он бо мафҳуми “савдои одамон” иваз карда нашудааст. Аз ин рӯ, дар Воситаи илмӣ-амалии мазкур ин ду мафҳуми ба ҳам муродиф баробар ва бо як мазмун истифода бурда мешаванд.

Маълумоти омории ба таври дақиқ аз болоравии савдои одамон дар бисёр кишварҳои ҷаҳон гувоҳӣ медиҳад. Агар дар давоми чор асри давраи ғуломдорӣ гардиши он аз 12 миллион зиёд нашуда бошад, пас дар давоми 30 соли охир танҳо дар минтақаи Осиё шумораи занону кӯдакон, ки ба ғуломии шахвонӣ фурӯхта шудаанд, ба 30 миллион нафар расидааст. Қисми зиёди ин тичорати ғайриқонуниву ғайриинсонӣ дар дасти ташкилотҳои ҷиноятӣ қарор дорад. Мувофиқи ҳисоботи Созмони Милали Муттаҳид ҳамасола беш аз 4 миллион нафар одамон дар саросари ҷаҳон барои иҷрои корҳои маҷбурӣ аз сарҳадоти кишварҳои дигар гузаронида шуда, ин кор ба синдикатҳои ҷиноятпеша соле то 7 миллиард доллари америкоӣ даромади ғайриқонунӣ меорад¹.

Таҳлилҳои муҳаққиқон аз он шаҳодат медиҳанд, ки мушкилоти хариду фурӯши одамон сарҳади давлатҳоро нодида гирифта, байни кишварҳои инкишофёфта ва рӯ ба инкишоф фарқият намегузорад. Он ҳам дар ҷомеаи қашшоқ ва ҳам дар ҷомеаи сарватманд хеле хуб мутобиқ шудааст. Ин мушкилот пешорӯи халққое, ки ба низоъҳои ҳарбӣ кашида шудаанд ва дар назди

---

1. Ниг.: Сеницын Ф.Л. Международное законодательство по проблеме торговли людьми.- Пермь, 2000.- С. 4.

халқхое, ки дар вазъияти сулҳ зиндагӣ мекунанд, ба таври ба-робар арзи вучуд дорад.

Ҳаминро бояд тазакурр дод, ки чунин як падидаи иртиҷоӣ осудагии ҷомеаи Тоҷикистонро низ халалдор намудааст. Чунончӣ, Департаменти давлатии ИМА дар гузориши солонаи худ (соли 2009) Тоҷикистонро ба «рӯйхати назорати дараҷаи 2- юм» оид ба савдои одамон шомил намудааст. Чунин гузориш гувоҳӣ аз он медиҳад, ки дар Тоҷикистон ҷабрдидагони савдои одамон зиёданд. Мутобиқи ин гузориш Тоҷикистон давлате мебошад, ки дар он занонро ғайриқонунӣ бо мақсади фоҳишагарӣ ба Аморати Муттаҳидаи Араб, Россия, Туркия, Эрон, Ҳиндустон интиқол медиҳанд. Мардон бо мақсади меҳнати маҷбурӣ ба сохтмон, хоҷагии қишлоқ ба Россия ва Қазоқистон оварда мешаванд. Писарон ва духтарон дар дохили ҷумҳурӣ объекти низ бо мақсадҳо ва шаклҳои гуногун мавриди хариду фурӯш қарор гирифтаанд: меҳнати маҷбурӣ, гадоӣ, фоҳишагарӣ ва ғайра².

Савдои одамон падидаи иртиҷоии бисёрҷабҳа ва хеле мураккаб буда, ба муносибатҳои гуногуни ҳаёти ҷомеа иртибот дорад.

Дар робита бо хавфи махсусан калони ҷамъиятӣ доштани ин падидаи номатлуб ва оқибатҳои имконпазири манфии иҷтимоӣ ва сиёсии он, инчунин бо мақсади таҳкими ҳамкорӣ дар мубори-за бо ин ҷиноят дар сатҳи миллӣ, минтақавӣ ва байналмилалӣ тибқи қатъномаи Ассамблеяи генералии СММ аз 15 ноябри соли 2000 Конвенсияи СММ зидди ҷинояткории муташаккили трансмиллӣ, Протоколи иловагӣ ба он дар бораи пешгирӣ ва рафъи хариду фурӯши одамон, хусусан занон ва кӯдакон ва ҷазо барои он, инчунин Протоколи зидди воридкунии ғайриқонунии муҳоҷирон тавассути хушкӣ, баҳр ва ҳаво, ки иловаи Конвенсияи СММ зидди ҷинояткории муташаккили трансмиллӣ мебошад, қабул гардидааст. Конвенсияи мазкур ва Протоколҳои иловагӣ ба онро Ҷумҳурии Тоҷикистон 15 декабри соли 2000 имзо карда, 29 майи соли 2002, № 645 тасдиқ намудааст.

Бо тасдиқ намудани чунин санадҳои ҳуқуқи байналмилалӣ кишварҳо, аз ҷумла Тоҷикистон сараввал се иқдоми бунёдиеро амалӣ намудаанд. Яке аз ин иқдомҳо таҳия ва қабул гардидани

---

2. Вазъи ғарбии ҳуқуқи инсон дар Тоҷикистон.- Душанбе, 2009.- С. 34-35.

Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи мубориза ба муқобили хариду фурӯши одамон» мебошад³. Ногофта намонад, ки Лоиҳаи қонуни мазкур бо дастгирии Президенти мамлакат ва тибқи тартиби ташаббуси қонунгузории Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон фиристода шуд, ки онро Маҷлиси намоёндагони Маҷлиси Олӣ 30 июни соли 2004 бо қарори худ қабул намуда, Маҷлиси миллии Мрҷлиси Олӣ 8 июли соли 2004 қонибдорӣ кард ва бо имзои Президенти кишвар аз 15 июли соли 2004, таҳти № 47 мавриди амал қарор дода шуд.

Иқдоми дуюм он буд, ки Маҷлиси Олии кишвар ба баъзе аз санадҳои меъёрии ҷумҳурӣ, аз ҷумла Кодекси ҷиноятӣ Ҷумҳурии Тоҷикистон (минбаъд КҶ ҚТ) тағйиру иловаҳои дахлдор ворид намуд. Чунончӣ, дар асоси Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон аз 1 августи соли 2003, таҳти № 33 ба КҶ ҚТ моддаи нав- 1301 (Хариду фурӯши одамон) илова карда шуд⁴. Файр аз ин, як қатор меъёрҳои ҳуқуқи ҷиноятӣ низ такмил дода шудаанд, ки онҳо то андозаи муайян ба хариду фурӯши одамон алоқаманданд. Ба ин мисол шуда метавонад- моддаи 339 (Тасарруф ё вайрон кардани ҳуччат, штамп, мӯҳр, қисми 3- агар бо мақсади хариду фурӯши одамон содир шуда бошад) ва моддаи 340 (Сохтакорӣ, тайёр кардан ё ба соҳибияти каси дигар додани ҳуччат, мукофоти давлатӣ, штамп, мӯҳр ва бланкаҳои қалбакӣ, қисми 3- агар бо мақсади хариду фурӯши одамон содир шуда бошад) КҶ ҚТ, ки ба онҳо қисмҳои се бо мазмуни болоӣ ворид карда шуданд⁵.

Иқдоми сеюм ин қабули «Барномаи маҷмӯии мубориза ба муқобили хариду фурӯши одамон дар Ҷумҳурии Тоҷикистон дар солҳои 2006-2010» аз 6 майи соли 2006, таҳти № 213 мебошад. Инчунин баҳри амалӣ намудани меъёрҳои қонунҳои ҷумҳурӣ, хусусан мувофиқи талаботи қ.3 м.6-и Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи мубориза ба муқобили хариду фурӯши одамон» ва ҷиҳати ҳамоҳанг сохтани фаъолияти субъектҳои мубориза бо ин падидаи ирғичӣ бо Қарори Ҳукумати ҚТ аз 4 январӣ соли 2005 таҳти № 5 Комиссияи байниидоравии мубориза ба муқобили

3. Ахбори Маҷлиси Олии ҚТ, соли 2004, № 7, моддаи 454.

4. Ахбори Маҷлиси Олии ҚТ, соли 2003, № 8, моддаи 456.

5. Ахбори Маҷлиси Олии ҚТ, соли 2003, № 8, моддаи 456.

хариду фурӯши одамон дар сатҳи Ҳукумати кишвар таъсис дода шуд, ки он дар асоси Низомномаи тасдиқгардида амал мекунад⁶.

---

6. Низомномаи Комиссияи байнидоравии мубориза ба муқобили хариду фурӯши одамон аз 2 апрели соли 2005, таҳти № 123.

БОБИ 1. ТАНЗИМИ ҲУҚУҚИИ БАЙНАЛМИЛАЛӢ ВА МИЛЛИИ МУҚОВИМАТ БА САВДОИ ОДАМОН

1.1. САНАДҲОИ ҲУҚУҚИ БАЙНАЛМИЛАЛӢ ОИД БА МУҚОВИМАТ БА САВДОИ ОДАМОН

Дар замони имрӯза болоравии теъдоди хариду фурӯши ғуломон, ғайриқонунӣ баровардани занону кӯдакон аз кишвари худ ба хорича барои истифода бо мақсадҳои истисмори шахвонӣ, меҳнати маҷбурӣ, трансплантатсия ва ғайраҳо ба миён омада истодааст. Бинобар ин ҷомеаи ҷаҳонӣ кӯшишҳои худро мутамарказонида, роҳҳои муқовиматро ба савдои одамонҷустуҷӯ мекунад. Бо ин мақсад дар давоми асри ХХ таҳти сарпарастии Созмони Миллалӣ Муттаҳид, Шӯрои Аврупо ва дигар созмонҳои бонуфузи байналмилалӣ конвенсияҳо, созишномаҳо, принципҳо ва тавсияҳо, ки ба татбиқи пурраи ҳифзи озодии шахсият равона карда шудаанд, таҳия ва қабул гардиданд.

Раванди рушди меъёрҳои ҳуқуқи байналмилалӣ дар соҳаи муқовимат ба савдои одамон таърихи куҳан дорад.

Санадҳои ҳуқуқи байналмилалӣ зерини муқовимат ба савдои одамон, таърихи муборизаи инсониятро ба муқобили ин бадӣ ба таври аёнӣ нишон медиҳанд.

Санади якуми қабулкардаи ҷомеаи ҷаҳонӣ оид ба мушкilotи хариду фурӯши одамон ин Даъватҳои Конференсияи Лондон оид ба мубориза ба муқобили хариду фурӯши занон бо мақсадҳои истифодабарии шахвонӣ (соли 1899) ба давлатҳо оид ба бастани созишномаҳои бисёртарафа ва ташкили кумитаҳои дахлдори миллий буд.

Соли 1904 ҳуҷҷати аввалини ҳатмӣ - Шартномаи байналмилалӣ оид ба мубориза бо хариду фурӯши ғуломони сафедпӯст қабул шуда буд, ки барои мубориза бо ин падидаи номатлуб равона гардида буд. Ҳамин тавр истилоҳи «ғуломони сафедпӯст» ба вучуд омад. Дар он вақт тавачҷӯҳи асосӣ ба занони Британиаи Кабир дода мешуд, ки дар кишварҳои қитъаи Аврупо барои машғул шудан ба ғоҳишагӣ маҷбур карда мешуданд.

Соли 1910 Конвенсияи байналмилалӣ оид ба мубориза ба муқобили хариду фурӯши ғуломони сафедпӯст қабул карда шуд, ки тибқи он кишвари ин конвенсияро тасдиқкарда ўҳдадор шуд, ки шахси ба занҷаллобӣ машғулшударо чазо диҳад.

Таҳти сарпарастии Лигаи Миллатҳо соли 1921 «Конвенсияи мубориза ба муқобили хариду фурӯши одамон» қабул карда шуд. Конвенсия таъқиботи ҷиноятиро нисбат ба шахсоне, ки ба хариду фурӯши кӯдакон, литсензиякунонии фаъолияти бюро оид бо таъминот бо ҷойи қор ва ҳамчунин таъмини ҳифзи занону кӯдакони муҳочирбуда ва муҳочиршавандаро пешбинӣ мекард.

Соли 1926 Конвенсия дар бораи ғуломдорӣ қабул карда шуд, ки дар он мафҳуми ғуломдорӣ ва ғуломфурӯшӣ дода шуд.

Конвенсияи байналмилалӣ оид ба мубориза бо хариду фурӯши занони ноболиғ соли 1933 қабул гардида, давлатҳои иштирокчиро ўҳдадор намуд, ки ба шахсоне, ки ба хариду фурӯши занони ноболиғ, сарфи назар аз розигии зан, машғул мешаванд, чазо дода шавад. Ин аломат имрӯз дар мафҳуми хариду фурӯши (савдои) одамон ворид карда шудааст.

Созмони Байналмилалии Меҳнат (СБМ) ду конвенсия қабул кард, ки ба баровардани ғайриқонунии одамон бо мақсади ҷалб намудани онҳо ба фоҳишагӣ дахл дорад: Конвенсия дар бораи меҳнати маҷбурӣ соли 1930 ва Конвенсия дар бораи барҳам додани меҳнати маҷбурӣ соли 1957. Дар ин конвенсияҳо меҳнати маҷбурӣ ҳамчун ҳама гуна қор, хизматрасонӣ, иҷро ё пешниҳоди он фаҳмида мешавад, ки таҳти таҳдиди чазои дилхоҳ муқобили иродаи шахс анҷом дода мешавад (моддаи 2.1.).

Эъломияи умумии ҳуқуқи башар соли 1948 муайян намуда буд, ки «ҳар як инсон ҳуқуқ дорад ба ...озодӣ ва дахлнопазирии шахсӣ» ва «ҳеҷ кас мумкин нест, ки дар ғуломӣ ё ҳолати тобеият, маҳрумият, ғуломӣ нигоҳ дошта шавад ва ғуломфурӯшӣ дар ҳамаи намудҳои он манъ карда мешавад» (моддаҳои 3, 4).

Ҷомеаи ҷаҳонӣ хариду фурӯши одамонро бо қабули **Конвенсияи мубориза ба муқобили хариду фурӯши одамон** маҳкум намуд, ки Ассамблеяи генералии СММ соли 1949 онро қабул намуд. Конвенсия кишварҳои иштирокчиро даъват намуд, ки шахсони ба хариду фурӯши одамон машғулбударо таъқиб кунанд

ва одамонро аз ҳамин гуна ҳуқуққвайронкуниҳо хифз намоянд.

Давлатҳое, ки Конвенсияи мубориза ба муқобили хариду фурӯши одамонро тасдиқ намудаанд, «бояд онҳоеро, ки барои қонеъ гардонидани шахвонияти шахси дигар, шахси сеюмро бо мақсади ҷалб намудан ба фоҳишагӣ меёбанд, гумроҳ ё фиреб медиҳанд, сарфи назар аз он, ки ин бо розигии ӯ ё бе розигии ӯ сурат мегирад, ҷазо диҳанд» (моддаи 1.2).

Соли 1956 «**Конвенсияи иловагӣ оид ба барҳам додани ғулумӣ, савдои ғулумон ва урфу одатҳои ба ғулумӣ монанд**» қабул карда шуд.

Паймони байналмилалӣ доир ба ҳуқуқҳои иқтисодӣ, иҷтимоӣ ва фарҳангӣ, ки Ассамблеяи генералии СММ соли 1966 қабул намудааст, ба шахрвандон ҳуқуқҳоеро таъмин мекунад, ки ба онҳо барои муқовимат намудан ба ҷараёни баланд шудани болоравии хариду фурӯши одамон ёрӣ мерасонад. Ин ҳуқуқҳо ҳуқуқ ба кор (моддаи 6), таҳсилот (моддаи 13), шароити адолатона ва мусоиди корӣ (моддаи 7) ва муқофот барои меҳнат (моддаи 7 а) мебошад. Ба ғайр аз ин Паймон ба кӯдакон ҳуқуқ медиҳад, ки аз истисмори иқтисодӣ ё иҷтимоӣ ва ҳамчунин корхое, ки метавонад ба саломатӣ, ҳолати маънавӣ ва рушди онҳо зарар оварад, хифз карда шаванд (моддаи 10).

Паймони байналмилалӣ доир ба ҳуқуқҳои шахрвандӣ ва сиёсӣ, ки соли 1966 қабул шудааст, принципҳои дар Эълумияи умумии ҳуқуқи башар сабтшударо тасдиқ намуда қайд менамояд, ки «ҳеч кас набояд дар ҳолати маҷбурӣ нигоҳ дошта шавад» ва «ҳеч кас набояд ба меҳнати **маҷбурӣ** ҷалб карда шавад» (моддаҳои 8.2, 8.3а).

Соли 1979 **Конвенсияи СММ дар бораи барҳам додани тамоми шаклҳои таъбиз нисбати занон** қабул гардид, ки ҳамчунин масъалаи мубориза ба муқобили хариду фурӯши занонро, аз ҷумла тариқи қабули қонунҳои ба муқобили хариду фурӯши одамон нигаронидашуда, дар бар мегирифт.

Моддаи 1-уми Конвенсия худи мафҳумро чунин таъриф медиҳад: «**таъбиз нибати занон**» - ҳама гуна фарқият, хоричқунӣ ё маҳдудсозӣ бо нишонаи ҷинсро дорад, ки ба заифгардонӣ ё умуман эътироф накардан, истифода ё татбиқи ҳуқуқи инсон ва озодиҳои

асосӣ дар соҳаи сиёсӣ, иқтисодӣ, иҷтимоӣ, фарҳангӣ, шахрвандӣ ё ҳама гуна соҳаи дигар аз ҷониби занон, сарфи назар аз ҳолати иҷтимоии онҳо, дар асоси баробарҳуқуқии мардону занон равона гардидааст».

Соли 1989 **Конвенсия оид ба ҳуқуқи кӯдак** қабул карда шуд, ки якҷанд моддаҳои бевосита ба баровардани ғайриқонунӣ ва хариду фурӯши кӯдакон дахлдоштаро дорад. Аз ҷумла, моддаи 32 тарафхоро ӯҳдадор мекунад, ки кӯдаконро аз истисмори иқтисодӣ ва аз ҳама гуна корхое, ки барои ҳаёт ва саломатии онҳо хатарнок мебошад, ҳифз намоянд. Моддаи 34 Конвенсия давлатҳоро ӯҳдадор мекунад, ки кӯдаконро аз ҳамаи намудҳои истисмори шахвонӣ ва зурӣ ҳифз намоянд. Конвенсия ҳамчунин ба кӯдакон ҳуқуқи дастгирии иҷтимоӣ ва моддиро медиҳад, ки барои пешгирии намудани ғайриқонунӣ баровардан ё харидуфурӯши кӯдакон зарур мебошад. Тибқи моддаи 39 давлатҳои иштирокчи ӯҳдадор мебошанд, ки таъбабат ва муносибати заруриро ба ҷабрдидагони харидуфурӯш барои беҳтар гардонидани ҳамгирии иҷтимоии онҳо, таъмин намоянд.

Соли 1993 Конференсияи байналмилалӣ оид ба ҳуқуқи инсон «**Эълумияи Вена**»-ро қабул намуд, ки моддаи 18 он ба муқовимат ба харидуфурӯши занон бахшида шудааст. Дар Эълумия фоҳишагӣ ҳамчун сабаби аввалини харидуфурӯши одамон баррасӣ карда намешавад, балки баръакс харидуфурӯши одамон чун сабаби баъзе намудҳои зӯрварӣ бар зидди занон баррасӣ карда мешавад.

Соли 1994 «**Эълумия дар бораи барҳам додани зӯрварӣ бар зидди занон**» қабул карда шудааст, ки тибқи он «зӯрварӣ бар зидди занон ин ҳаракати зӯрварӣ буда, ба мансубияти ҷинсии ҷабрдида қайду шарт аст, ки ба зарари ҷисмонӣ ё рӯҳӣ меорад ё ниҳат дорад, ки орад ё азияти занон, аз ҷумла таҳдиди ҳамин гуна амали зӯрварӣ, бо рафтори сангдилона, маҳрум кардан аз озодӣ, муҳим нест, ки дар ҳаёти шахсӣ ё ҷамъиятӣ содир гардидааст» мебошад.

Эълумия ба мушкilotи хариду фурӯши одамон дар хошияи зӯрварӣ бар зидди занон дахл намуда, аз ҷумла харидуфурӯши занон ва маҷбур намудани онҳоро ба фоҳишагӣ ба намудҳои зӯрварӣ бар зидди занон мансуб медонад, дар Эълумия ҳамчун ду

мафхуми гуногун баррасӣ карда мешаванд. Ҳамин тавр, Эълomia аз дарки яктарафи харидуфурӯши занон ҳамчун санади дорои танҳо як мақсад, яъне «истифодабарии шахвонӣ» дур мешавад.

Соли 1995 дар Пекин **Конференсияи байналмилалӣ чорум оид ба вазъияти занон** шуда гузашт. Дар қатори дигар масъалаҳо дар он масъалаи хариду фурӯши занон баррасӣ карда шуд. Иштирокчиёни конференсия қайд намуданд, ки «Муборизаи самаранок бо хариду фурӯши занон ва духтарон бо мақсади фоҳишагӣ, мушкилоте мебошад, ки ҷомеаи байналмилалиро ба ташвиши чиддӣ овардааст». Баррасии масъалаи татбиқи Конвенсияи соли 1949 «Оид ба мубориза бо харидуфурӯши одамон ва истисмори онҳо аз тарафи шахсони сеюм» ва ҳамчунин санадҳои дигари дахлдор ва баланд бардоштани самаранокии онҳо зарур аст.

Январии соли 1997 дар сессияи 51 Ассамблеяи Генералии СММ ду қатънома - №51/65 «Зӯрварӣ бар зидди заноне, ки барои дарёфти қор муҳочират мекунанд» ва № 51/66 «Хариду фурӯши занон ва духтарон» қабул шуда буд.

Қатъномаи якум мақомоти дахлдори СММ ва ҳукуматҳои давлатҳои аъзои СММ-ро ӯҳдадор мекунанд, ки ҳифзи занони барои дарёфти қор муҳочираткунанда, аз ҷумла барои пешгирии зӯрварӣ, ки мумкин аст бар зидди онҳо истифода бурда шаванд, таъмин намоянд.

Қатъномаи дуюм давлатҳои аъзои СММ-ро вазифадор мекунад, ки феврал оид ба ҳифзи занон ва духтарон аз хариду фурӯши одамон чораҳо андешанд, аз ҷумла:

- масъалаи тасдиқ ва иҷрои конвенсияҳои байналмилалӣ оид ба харидуфурӯши одамон ва ғуломдориро баррасӣ намоянд;
- оид ба омилҳои, ки ба харидуфурӯши занону духтарон бо мақсади фоҳишагӣ ва намудҳои дигари шахвонияти тичоратӣ, ақдҳои никоҳ ва қорҳои маҷбурӣ бо мақсади аз байн бурдани харидуфурӯши одамон, аз ҷумла тариқи таҳкими қонунгузори мавҷуда барои пешниҳоди ҳифзи ҳуби занону духтарон ва ҷазо додани ҷинояткорон чораҳои зарурӣ қабул карда шаванд;

- ҳамкорӣ ва корҳои муштарак бо ҳамаи мақомоти ҳифзи ҳуқуқ бо мақсади нобуд намудани шабакаҳои миллӣ, минтақавӣ ва байналмилалӣи хариду фурӯши одамон таҳким бахшида шавад;
- барои таъмини пурраи барномаҳои табобат ва барқароркунии чабрдидагони хариду фурӯши одамон, аз ҷумла тарбияи касбӣ, ҳуқуқӣ ва кӯмаки тиббии беном, ҳамчунин тариқи ҳамкорӣ бо созмонҳои ғайриҳукуматӣ барои расонидани ҳамин гуна кӯмакҳо манбаъҳо тақсим карда шаванд;
- барномаҳои маърифатӣ ва сиёсат инкишоф дода шаванд, қонунҳои ба пешгирии туризми шахвонӣ ва харидуфурӯши одамон нигаронидашуда, ки бевосита ба ҳифзи занони ҷавону кӯдакон асос ёфтааст, қабул карда шаванд.

25 майи соли 2000 Ассамблеяи Генералии СММ **Протоколи иловагиро ба Конвенсияи оид ба ҳуқуқи кӯдак** қабул кард, ки ба хариду фурӯши кӯдакон, фоҳишагарии кӯдакон ва порнографияи кӯдакона дахл дорад.

Протоколи иловагӣ санади нисбатан муҳими ҳуқуқи байналмилалӣ буда, ба риоя ва ҳифзи ҳуқуқи кӯдакони давлатҳои иштирокчӣ, муқовимат ва решакан кардани ҳамин гуна амалҳои номумкин нисбат ба кӯдакон ба мисли хариду фурӯши кӯдакон, фоҳишагарии кӯдакон ва порнографияи кӯдакона равона карда шудааст. Протокол ба давлатҳои иштирокчӣ хариду фурӯши кӯдакон, фоҳишагарии кӯдакон ва порнографияи кӯдаконро манъ мекунад (моддаи 1).

Дар он таърифи мафҳумҳои хариду фурӯши кӯдакон, фоҳишагарии кӯдакон ва порнографияи кӯдакона дода шудааст (моддаи 2).

Ҳамин тавр хариду фурӯши кӯдакон **ин ҳама гуна аҳд ё созише, ки тариқи он кӯдак ба шахси дилхоҳ ё гурӯҳи шахсон барои мукофот ё ҷуброни дигар дода мешавад.**

Фоҳишагарии кӯдакона **истифодаи кӯдаконро дар фаъолияти хусусияти шахвонидошта барои мукофот ё намуди дигари дилхоҳи пардохт мефаҳмонад.**⁷

7.Международное право в документах. М., 2001. –с.97

Моддаи 3 ӯҳдадор мекунад, ки қонунгузорию ҷиноятию давлатҳои иштирокчи ҷавобгарии ҷиноятиро дар ҳолатҳои зерин пешбини наоянд: а) барои хариду фурӯши бачагон; б) пешниҳод, таҳвил ё бо роҳҳои гуногун гирифтани кӯдак бо мақсади: истифодаи шахвонии кӯдак, таҳвили узвҳои кӯдак барои пул, истифодаи кӯдак дар меҳнати маҷбурӣ; в) пешниҳод, гирифтани, таҳвил ё пешниҳоди кӯдак барои мақсадҳои ғошишагарии кӯдакони; г) истеҳсол, тақсимот, паҳн намудан, содирот, воридот, пешниҳод, фурӯш ё нигоҳ доштан барои мақсадҳои номбурдаи шахвонӣ.

Дар моддаи 6 ӯҳдадорӣ сабт шудааст, ки тибқи он давлатҳои иштирокчи ба ҳамдигар вобаста ба тафтиш ё таъқиби ҷиноятӣ ё расмиёти додани ҷабрдида, аз ҷумла мусоидат намудан барои гирифтани далелҳои дар онҳо мавҷудбудаи барои анҷом додани амалҳои муҳофизатии номбурда зарурӣ кӯмаки ниҳой мерасонанд.

Давлатҳои иштирокчи барои ҳифзи ҳуқуқ ва манфиати кӯдакони ҷабрдида дар ҳамаи давраҳои истеҳсолоти судии ҷиноятӣ бо роҳҳои зерин чораҳои заруриро меандешанд:

- иттилоотонии кӯдакони ҷабрдида дар бораи ҳуқуқҳои онҳо, ҳуқуқҳо ва нигоҳдории онҳо, мӯҳлат ва ҷараёни истеҳсолоти судӣ ва оид ба қарор дар хусуси парвандаи онҳо;
- пешниҳод ва баррасии ақида, талабот ва мушкилоти кӯдакони ҷабрдида дар ҷараёни истеҳсолоти судӣ тибқи меъёрҳои муҳофизатии қонунгузорию милли дар ҳолатҳои, ки манфиатҳои шахсии онҳоро дар бар мегиранд, таъмин карда шаванд;
- ба кӯдакони ҷабрдида пешниҳод намудани хизмат оид ба дастгирӣ дар ҳамаи давраҳои истеҳсолоти судӣ;
- таъмини ҳифзи кӯдакони ҷабрдида ва ҳамҷунин оилаи онҳо ва шохидони аз номи онҳо баромадкунанда аз тарсонидан ва татбиқи чораҳои қасосгирӣ;
- роҳ надодан ба таъхирандозии дурудароз барои содир намудани қарор оид ба парвандаҳо ва иҷрои амрҳо ва қарорҳо оид ба пешниҳоди ҷаброн ба кӯдакони ҷабрдида (моддаи 8).

Давлати иштирокчӣ ҳамаи кӯдакони ҷабрдидаи ҷиноятҳои дар ин протокол номбаршударо таъмин менамояд, то ки ба гирифтани расмиёти зарурии ҷуброн аз шахсони барандаи масъулияти ҳуқуқӣ барои зарари расонидашуда бидуни ягон таъбиз иҷозат дошта бошанд.

Як чизи хеле муҳим боз дар ин Протоколи иловагӣ он аст, ки ҷораҳои пешгирӣ ва огоҳонии давлатҳои иштирокчӣ оид ба пешгирии ҳуқуқвайронкунии дар протокол навишташуда, дарҷ карда шудааст.

15 ноябри соли 2000 Ассамблеяи Генералии СММ Конвенсияи зидди ҷинояткории муташаккили трансмиллиро қабул намуд.

Ин Конвенсия санади якуми байналмилалӣ гардид, ки заминаи воқеиро барои ташкили майдони ягонаи ҳуқуқӣ ва ҳамкориҳои кишварҳо дар мубориза бо ҷинояткории муташаккилона, шустушӯи пул, коррупсия ва вайронкунии қонунҳо муҳайё мекунад.

Мутаносибан бо таҳияи Конвенсия корҳо аз рӯи **се протоколи иловагӣ давом кард**: «**Дар бораи барҳам додан ва қатъ намудани хариду фурӯши одамон, махсусан занон ва кӯдакон**»; «**Оид ба қочоқи муҳочирон тариқи роҳҳои заминӣ, ҳавоӣ ва обӣ**»; «**Оид ба истехсоли ғайриқонунии яроқи оташфишон ва хариду фурӯши он, қисму ҷузъиёти он ва асбобу анҷоми аскарӣ**».

Дар мундариҷаи Протокол оид ба пешгири ва рафъи хариду фурӯши одамон, хусусан занону кудакон ва ҷазо барои он кайд карда мешавад, ки «ба мавҷуд будани як қатор санадҳои байналмилалӣ нигоҳ накарда, ки меъёрҳо ва ҷораҳои амалии мубориза бо истисмори одамон, махсусан занону кӯдаконро пешбинӣ мекунанд, санади умумие нест, ки дар он ҳамаи ҷанбаҳои хариду фурӯши одамон баррасӣ карда шаванд». Набудани ҳамин гуна ҳуҷҷат барои ташвиши ҷиддӣ сабаб шуда метавонад, чунки ин маънои онро дорад, ки шахси аз нуқтаи назари хариду фурӯши одамон **ҳамроҳбуда** ба таври кофӣ ҳифз намегардад.

Қисми якуми Протокол муқаррароти умумиро дар бар мегирад. Аз ҷумла мақсадҳои нишон дода шудааст, ки огоҳонии хариду фурӯши одамон ва мубориза бо онро ҳангоми равона намудани диққати асосӣ ба занону кӯдакон, ҳифз ва кӯмак ба ҷабрдидагони ҳамин гуна савдо ҳангоми эҳтироми пурраи ҳуқуқӣ

инсонии онҳо, хавасмандгардони байни давлатҳои иштирокчи барои ноил шудан ба ин мақсадхоро дар бар мегирад». Ба чабҳои мусбати ин санад бевосита кӯшиши вобаста намудани ҳамкориҳои байни давлатҳои иштирокчи ҳамчун қисмати зарурӣ ва ҷудонашавандаи мубориза бо хариду фурӯш, таъмини ҳуқуқ ва **расонидани** кӯмак ба чабрдидагони ин савдо мансуб меонад (моддаи 1).

Дар моддаи 4 Протокол хусусияти трансиллии ба рӯйхати ҷиноятҳои аз тарафи гурӯҳҳои муташаккил содиршаванда дохилшаванда қайд карда мешавад. Бинобар ин ҷомеаи ҷаҳонӣ дар шахси таҳиягарони санад аҳамияти махсусро бевосита ба кӯшишҳои давлатҳои иштирокчи дар муқовимат ба хариду фурӯш медиҳад.

Қисми дууми Протокол ба ҳифзи чабрдидагони хариду фурӯши одамон бахшида шудааст. Моддаҳои 6, 7 ва 8 Протокол тартиби ба онҳо пешниҳод намудани кӯмак, таъмини мақоми расмӣ доимӣ дар кишвари таъинот, ё барои муддати муайян (масалан дар давоми тафтиши парванда ва мурофиаи судӣ) ва имконияти бе таъхир баргаштан ба ватанро муайян мекунад. Протокол ба масъалаи баргаштан дахл намуда зарурати баҳисобгирии масъалаи таъмини амнияти шахсони баргардандаро (банди 1 моддаи 8) махсус қайд мекунад. Муқаррарот яке аз мавқеҳои декларативии ҳуҷҷати баррасишаванда мебошад, чунки аксари чабрдидагон аз кишварҳои ҷаҳонӣ сеюм мебошанд, ки дар он ҷо оид ба таъмини амнияти шахрванди оддӣ шартан сухан меравад, ҳол он ки аз чабрдидаи хариду фурӯш, ки барои бо ӯ ҳисобӣ намудан як созмони устувори ҷинояткорона сабаби баръало намоён дорад.

Санад пешниҳод мекунад, ки таҷрибаи баргардонидани зарарирасонидашуда ба чабрдидагон аз маблағҳои аз ҷинояткорон мусодира карда шуда ба таври доимӣ амалӣ карда шавад. Ҳамаи ин чораҳо - қадами калон дар роҳи мукамалгардони воситаҳо ва усулҳои мубориза дар пешгирии хариду фурӯш мебошад. Ин имкон медиҳад, ки мақомоти ҳифзи ҳуқуқ шахсони содирнамудаи ин ҷиноятхоро ба кӯмаки чабрдидагон таъя намуда бомуваффақият ва самаранок ба ҷавобгарӣ кашанд. Давлат муносибати

худро ба чабрдидагони хариду фурӯш тағйир медихад ва кӯшиш мекунад, ки дар онҳо чинояткоронро набинад ва дар симои онҳо статуси чабрдидагони чиноятро эътироф менамояд. Протокол татбиқи ҳамаи намудҳои чазоро барои чабрдидагони хариду фурӯши одамон манъ мекунад.

Дар қисмати сеюми Протокол чораҳо оид ба огоҳонии хариду фурӯши одамон ва ҳамкориҳои мақомоти дахлдори давлати иштирокчи дар ин соҳа, аз ҷумла мақомоти ҳифзи ҳуқуқ, муҳоҷират, сарҳадӣ ва ғайраҳо гуфта шудааст.

Ин Протокол аз тарафи ҳамаи давлатҳо барои имзо то 12 декабри соли 2002 кушода буд. Протоколи зидди хариду фурӯши одамон воқеан стандарти муосир барои мубориза бо хариду фурӯши одамон мебошад. Протокол хусусияти даврагӣ дошта талаботи ниҳоиро ба давлатҳо оид ба маҷмӯи ҳамаи масъалаҳои ба хариду фурӯши одамон дахлдоштаро муқаррар мекунад. **Протоколи Палермо** воситаи арзишманде дар мубориза бар зидди хариду фурӯши одамон мебошад.

Ҳамчунин санадҳои дигари байналмилалӣ ҳастанд, ки ба мушкilotи баррасишавандаи хариду фурӯши одамон ғайримустақим дахлдоранд, масалан **Конвенсияи байналмилалӣ оид ба ҳифзи ҳуқуқи ҳамаи меҳнаткашон - муҳоҷирон ва аъзои оилаи онҳо** аз соли 1990.

Санадҳои байналмилалии ба мубориза ба хариду фурӯши одамон нигаронидашуда дар сатҳи минтақаҳои алоҳида қабул карда шудаанд.

Конвенсияи Европа оид ба ҳифзи ҳуқуқи инсон ва озодиҳои асосии соли 1950 муайян намуд, ки ҳеҷ кас набояд дар ғуломӣ ё дар ҳолати маҷбурӣ нигоҳ дошта шавад. Ҳеҷ кас набояд ба меҳнати маҷбурӣ чалб карда шавад. Ҳар як шахс ҳуқуқ ба озодӣ ва дахлнопазирии шахсӣ дорад.

Соли 1991 САҲЕ «**Ҳуҷҷати Москва**»-ро қабул намуд. Дар моддаи 40.7-и он гуфта шудааст, ки тарафҳои иштирокчи барои аз байн бурдани ҳамаи намудҳои зӯрварӣ бар зидди **зانون** ва ҳамаи намудҳои хариду фурӯши занон ва истифодаи занон барои фоҳишагӣ, аз ҷумла қабули манъи мутаносиби қонунгузории хамин гуна санадҳо ва чораҳои дигари зарурӣ кӯшиш мекунанд.

Апрели соли 1997 бо ташаббуси Ҳукумати Нидерландия дар шаҳри Гаага Конференсияи вазирони Иттиҳоди Европа оид ба масъалаҳои хариду фурӯши занон бо мақсади истифодаи шахвонии онҳо гузаронида шуд. Дар конференсия **Эълумияи вазирони Гаага** қабул карда шуд, ки барои кишварҳои Европа оид ба ҷораҳои самараноки барҳам додан ва мубориза бо хариду фурӯши занон тавсияҳо меод. Мақсади қабули Эълумия дар ҳавасмандгардонии амалҳои минбаъда оид ба пешгирии тафтишот ва ҷазо додани ҳолатҳои хариду фурӯши одамон, ҳамчунин расонидани кӯмаки зарурӣ ва дастгирии ҷабрдидагони хариду фурӯш тибқи ҳуқуқҳои амалкунанда ва меъёрҳои бучетӣ чӣ дар сатҳи миллӣ ва чӣ дар сатҳи Авропоӣ буд. Дар минтақаи Осиё, ки миқёси хариду фурӯш таҳдидкунанда мебошад, Конвенсияи мустақил бар зидди хариду фурӯши занону духтарон таҳия гардидааст.

Дар фаъолияти барномавии давлатҳо ва созмонҳои ғайриҳукуматӣ чӣ дар сатҳи байналмилалӣ ва чӣ дар сатҳи миллӣ се самти асосии фаъолият дар самти муқовимат ба хариду фурӯши одамон ҷудо карда мешавад. Ин самтҳо номи «тарҳи се «П» (prevention-protection-prosecution) - огоҳонӣ - кӯмак - таъқиб - ро гирифтанд. Ба онҳо дохил мешаванд:

- огоҳонӣ ва пешгириӣ (гузаронидани маърақаҳои иттилоотӣ барои гурӯҳи осебпазир, мутахассисон, ки аз рӯи вазифаҳои хизматӣ бо масъалаи хариду фурӯши одамон рӯбарӯ мешаванд ва ҳамчунин барои оммаи васеи ҷомеа, таҳия ва гузаронидани барномаҳои маърифатӣ);
- кӯмак ба ҷабрдидагони хариду фурӯши одамон ва ҳифзи онҳо (ҷорабиниҳо оид ба барқарорсозӣ ва ҳамгирии ҷабрдидагон);
- таъқиби судӣ ва ҷазо (ташкили заминаи қонунгузорӣ ва татбиқи ҳуқуқ бо мақсади босамар ошкор намудан ва ҷазо додани ҷинояткорон, ки хариду фурӯши одамонро ташкил намудаанд).

Қайд намудан зарур аст, ки экспертҳо ҳангоми таҳияи санадҳои муосири ҳуқуқи байналмилалӣ, ки ба хариду фурӯши одамон таъин гардидааст, ба асоси он ду принсипи фундаменталиро ҷойгир мекунанд:

- ҳуқуқи инсон бояд ба муқаррароти доимии ҳама гуна амалҳои ба пешгирии хариду фурӯши одамон равонакардашуда махсусан занону духтарон ва мубориза бо оқибатҳои он бошад;
- манфиат ва ҳуқуқи шахсоне, ки ба дараҷаи бештаре ба ҳифз ва ҳавасмандгардонӣ зарурат дорад, бояд барои ҳама гунна фаъолият оид ба муқовимат ба хариду фурӯши одамон асос гардад, ки ба ҳифз ба ҳуқуқи ҳаёт, ҳуқуқ ба шарафи инсонӣ ва амнияти шахсӣ, ҳуқуқ ба саломатӣ ва шароити бехатари меҳнатро дар назар дорад.

Соли 1995 давлатҳои ИДМ «Конвенсия оид ба ҳуқуқҳо ва озодиҳои асосии инсон»-ро қабул намудаанд, ки тибқи он ягон нафар набояд дар ғулومӣ ё ҳолати маҷбурӣ нигоҳ дошта шавад, ҳеч қасс набояд ба меҳнати маҷбура ҳатмӣ фаро гирифта шавад.

24 январӣ соли 2000 Конгресси 106 ШМА Санадро зидди хариду фурӯши одамон, махсусан хариду фурӯши шахвонӣ, ғулумӣ ва вобастагии маҷбурӣ қабул намуд, то ки аз нав дар асоси қонунӣ барномаҳои федералии ба барҳам додани зӯрварӣ ба муқобили занон ва барои мақсадҳои дигар нигаронидашударо амалӣ намояд.

1.2. ҚОНУНГУЗОРИИ ҶУМҲУРИИ ТОҶИКИСТОН ОИД БА ХАРИДУ ФУРҶШИ ОДАМОН

Рушди демократии давлат ба ҳифзи манфиатҳои ҳуқуқи шахсият асос ёфта, ташкили системаи дахлдори меъёрҳои ҳуқуқӣ ва механизмҳои мушаххаси иҷроӣ кафолатҳои конститусионии ҳуқуқи инсон ва шаҳрвандро таъминкунанда ва ўҳдадорҳои байналмилалӣ ба зиммаи давлат гирифтара пешбинӣ мекунад.

Тоҷикистон ба Конвенсияи байналмилалӣ оид ба мубориза ба муқобили хариду фурӯши одамон ва истифодаи онҳо барои фоҳишагӣ аз тарафи шахсони сеюм (соли 1949), Протоколи иловагӣ ба Конвенсия оид ба ҳуқуқи кӯдак, ки ба хариду фурӯши кӯдакон, фоҳишагии кӯдакон ва шахвонияти кӯдакона (соли 2000) дахл дорад, Конвенсияи Созмони Миллалӣ Муттаҳид зидди ҷинояткорӣ муташаккили трансмиллӣ (соли 2000), Протокол

оид ба пешгирӣ ва рафъи хариду фурӯши одамон, хусусан занону кӯдакон ва чазо барои он, ки иловаи Конвенсияи Созмони Миллалӣ Муттаҳид зидди ҷинояткории муташаккили трансмиллӣ мебошад(соли 2000), Протоколи зидди воридкунии ғайриқонунии муҳочирон тавассути хушкӣ, баҳр ва ҳаво, ки иловаи Конвенсияи Созмони Миллалӣ Муттаҳид зидди ҷинояткории муташаккили трансмиллӣ мебошад(соли 2000) ва ҳамчунин санадҳои дигари ҳуқуқи байналмилалӣ ҳамроҳ шуда, кӯшиш мекунад, ки ҳамаи чораҳои зарурии қонунгузорӣ, маъмурӣ, иҷтимоӣ ва маърифатиро бо мақсади ҳифзи занон, мардон, кӯдакон ва ҳамаи шаҳрвандон аз зӯрварӣ, таҳқир ё суиистифодаи истифода, аз ҷумла истифодаи шаҳвонӣ, қабул намояд.

Заминаи қонунгузории Ҷумҳурии Тоҷикистон дар соҳаи ҳифзи ҳуқуқи шаҳрвандон аз савдои одамон Конститутсияи Ҷумҳурии Тоҷикистон, кодексҳои ҳуқуқвайронкунии маъмурӣ, граждонӣ, оила, ва меҳнати Ҷумҳурии Тоҷикистонро дарбар мегирад.

Конституцияи Ҷумҳурии Тоҷикистон эълои мекунад, ки инсон, ҳуқуқ ва озодиҳои он арзиши олии мебошанд ва онро давлат эътироф, риоя ва ҳифз менамояд (моддаи 5 Конституцияи Ҷумҳурии Тоҷикистон).

Дар самти таъмини баробарии ҷинсҳо ва ҳуқуқҳои шаҳрвандии мардону занон ҷойи махсусро моддаи 17 Конституцияи ишғол мекунад, ки мутобики он ҳама дар назди қонун ва суд баробар мебошанд; Мардон ва занон баробарҳуқуқанд; Дахлнопазирии шахсиятро давлат кафолат медиҳад; Ба ҳеч кас шиканча, чазо, ва муносибати ғайриинсонӣ раво дида намешавад. Мавриди озмоиши маҷбурии тиббӣ ва илмӣ қарор додани инсон манъ аст (моддаи 18 Конституцияи Ҷумҳурии Тоҷикистон). Ин меъёри Конституция барои ҳифзи ҳаёт ва саломатӣ асосӣ мебошад.

Кафолати умумии ҳифзи ҳуқуқи шаҳрвандон, аз ҷумла аз зӯрварӣ, ҷалб намудан ба суиистифодаи шаҳвоният ва ғайраҳо дар моддаи 19 Конституция оварда шудааст. Ҳар кас кафолати ҳифзи судӣ дорад.

Ва минбаъд дар моддаи 21 Конституция қайд карда мешавад, ки ҳуқуқи ҷабрдидаҳо қонун ҳифз мекунад. Давлат ҳифзи судӣ ва ҷаброни зарарро барои ҷабридида кафолат медиҳад.

Ин ду моддаи Конституция давлатро ўҳдадор мекунад, ки хамаи чораҳои зарурӣ ва механизми ҳифзи ҳуқуқро қабул намояд.

Дар бораи ҳаёти шахсии инсон бе розигии ӯ чамъ намудан, нигоҳ доштан, истифода ва паҳн намудани маълумот манъ аст (моддаи 23).

Товони зарари моддӣ ва маънавие, ки шахс дар натиҷаи амали ғайриқонунии мақомоти давлатӣ ё шахсони алоҳида мебинад, мувофиқи қонун аз ҳисоби онҳо руёнида мешавад (моддаи 32).

Конституция ба ҳар як шахс ҳуқуқ ба меҳнат, интиҳоби касбу кор ва ҳифзи меҳнат медиҳад. Ҳеч касро мумкин нест ба меҳнати маҷбурӣ ҷалб карда шавад. Истифодаи меҳнати занон ва ноболиғон дар корҳои вазнин ва зеризаминӣ ва ҳамчунин корҳои дорои шароити зараровар манъ аст.

Дар Кодекси ҷиноятии Ҷумҳурии Тоҷикистон (таҳрири соли 1961) меъёрҳои ҳуқуқи ҷавобгариро барои ҷиноятҳои ҳамроҳикунандаи хариду фурӯши одамон, тачовуз ба номус (моддаи 121), маҷбур намудани занон ба алоқаи ҷинсӣ (моддаи 122), дуздӣ ё иваз намудани кӯдак (моддаи 129), нигоҳ доштани фасодхона ва занҷаллобӣ (моддаи 242), таҳдид ба ҳаёт ва ҳуқуқи шахрванд дар шакли истифодаи анъанаҳои динӣ (моддаи 243) ва ғайраҳо пешбиникунанда мавҷуд буданд. Кодекси ҷиноятӣ (таҳрири соли 1961) меъёрҳои, ки ҷавобгарии ҷиноятиро мушаххасан барои хариду фурӯши одамон, ҷалби онҳо бо мақсади суиистифодаи шахвонӣ ва ғайраҳоро пешбинӣ мекарданд, дар бар намегирифт. Сабаби ин пеш аз ҳама дар набудани ҳамин гуна ҷиноятҳо ва хеле кам мавриди таҳқиқот қарор гирифтани ин мушкилот дар он давра буд.

Соли 1998 Кодекси ҷиноятии Ҷумҳурии Тоҷикистон дар таҳрири нав қабул гардид. Дар ин Кодекси ҷиноятӣ аллақай меъёрҳои мушаххаси пешбиникунандаи ҷавобгарӣ барои хариду фурӯши одамон, ҷалбкунӣ бо мақсади истифодаи шахвонӣ ва ҳамчунин ҷавобгарӣ барои ҷиноятҳои ҳамроҳикунанда ворид карда шудаанд.

Аммо дар аввал Кодекси ҷиноятии қабулгардида ва соли 1998 мавриди амал қарор гирифта, ҷавобгарии ҷиноятиро танҳо барои «хариду фурӯши ноболиғон» пешбинӣ намуда буд, шах-

сони барои хариду фурӯши шахсони ба балоғат расида айбдор, метавонистанд танҳо барои содир намудани ҷиноятҳои ҳамроҳикунанда ва он ҳам дар ҳолати муқаррар гардидани иштироки бевоситаи онҳо дар содир намудани ҷинояти мушаххас ба ҷавобгарӣ **кашида** мешуданд.

Соли 2003 ба Кодекси амалкунандаи ҷиноятии Ҷумҳурии Тоҷикистон ба меъёрҳои **амал** кунандаи ба пешгирӣ ва муқовимати хариду фурӯши одамон нигаронидашуда, тағйиру иловаҳо ворид карда шуд.

Аз ҷумла, Кодекси ҷиноятии Ҷумҳурии Тоҷикистон бо моддаи 130.1 пурра карда шуд. Ин модда ҷавобгарии ҷиноятиро барои хариду фурӯши одамон дар таҳрири зерин пешбинӣ мекунад:

«Хариду фурӯши одамон, яъне харид ё фурӯши одам бо розигӣ ё бе розигӣ бо роҳи фиреб, ҷалбкунӣ, пинҳонкунӣ, сурпурдан, интиқол, дуздӣ, қаллобӣ, сӯистеъмоли ҳолати заифӣ, додани ришва барои гирифтани розигии шахсе, ки дигар шахсро назорат мекунад, инчунин дигар шаклҳои маҷбурсозӣ бо мақсади минбаъд фурӯхтан, ҷалбкунӣ барои ғайбӣ шаҳсонӣ ё ҷиноятӣ, истифодабарӣ дар муноқишаҳои мусаллаҳона, корчаллонии фишқу фучур (порнографӣ), меҳнати маҷбурӣ, ғулумӣ ё одатҳои ба ғулумӣ монанд, асорати қарзӣ ва ё фарзандхонӣ бо мақсади тичоратӣ».

Меъёри номбурда ба принципҳои байналмилалӣ ҳифзи ҳуқуқи умумӣ ва озодии шахсият, Конвенсия оид ба мубориза бо хариду фурӯши одамон ва истифодаи онҳо дар фоҳишагӣ аз тарафи шахсони сеюм мувофиқат мекунад. Дар мундариҷаи ин Конвенсия гуфта шудааст, ки хариду фурӯши одамон ва фоҳишагии онро ҳамроҳикунанда бо дастовардҳо ва арзиши шахсияти инсон якҷоя намешаванд ва ба неқӯаҳволии инсон, оила, ҷомеа ва талаботи моддаи 8 Паймон оид ба ҳуқуқҳои шаҳрвандӣ ва сиёсӣ ва ҳамчунин Протокол оид ба пешгирӣ ва рафъи хариду фурӯши одамон, махсусан занону кӯдакон таҳдид мекунад.

Моддаи 130¹ Кодекси ҷиноятии Ҷумҳурии Тоҷикистон минбаъд 5-уми январи соли 2008 такмил дода шуда, мафҳуми хариду фурӯши одамон айни ҳол дар ҷунин шакл ифода гардидааст:

«Хариду фурӯши одамон, яъне бо мақсади суиистифода (суиистифодаи фоҳишагарии дигар шахсон ё дигар шакли суиистифодаи

шаҳвоният, кор ё хизматрасонии маҷбурӣ, гуломӣ ё расму одатҳои ба гуломӣ ҳамшабеҳ, ҳолати ноилоҷӣ ё гирифтани узв ва (ё) бофта) –чалбкунӣ, интиқол, суноридан, пинҳонкунӣ ё гирифтани одамон бо роҳи таҳдиди зӯрӣ ё истифодаи он ё дигар шаклҳои маҷбурсозӣ, дуздӣ, қаллобӣ, фиреб, суиистифодаи мансаб ё ҳолати заифӣ, ё бо роҳи ришва додан дар шакли пардохт ё фоида барои гирифтани розигии шахсе, ки дигар шахсро назорат мекунад». 15 июни соли 2004 Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи мубориза ба муқобили хариду фурӯши одамон» қабул гардид, ки вазифаҳои он танзими муносибатҳои ҷамъиятӣ, ки аз мубориза ба муқобили хариду фурӯши одамон бармеоянд; огоҳонӣ, ошкор ва пешгирии фаъолияти хариду фурӯши одамон ва ба ҳадди ақал расонидани оқибатҳои он; барқарорсозии ҷисмонӣ, психологӣ, иҷтимоӣ ва ҳуқуқии шахсоне, ки аз хариду фурӯши одамон ҷабр дидаанд; муҳофизати шахс, ҷамъият ва давлат аз хариду фурӯши одамон ба шумор меравад.

Ҳарчанд ки ин Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи мубориза ба муқобили хариду фурӯши одамон» таъиноти таърихӣ худро иҷро намуда, айни ҳол амал намекунад ва Қонуни нави аз 26.07.2014 сол қабулшуда «Дар бораи муқовимат ба савдои одамон ва расонидани кӯмак ба қурбониёни савдои одамон» онро иваз кардааст, вале зарур аст, ки ин санади меъёрӣ-ҳуқуқӣ аввалини миллӣ марбут ба мубориза бо савдои одамон, ки заминаи устувори ҳуқуқӣ ин фаъолият ба шумор мерафт, мавриди таҳлили ҷамъониба қарор дода шавад.

Дар ин Қонун мафҳумҳои асосии дар раводиди меъёрҳои ҳуқуқи ҷиноятӣ вохӯранда, ки ба пешгирии хариду фурӯши одамон нигаронида шудаанд, , мафҳуми «ҷабрдидаи хариду фурӯш» ва ғайраҳо шарҳ дода мешаванд .

Дар ин Қонун мафҳумҳои зерини марбут ба зухуроти хариду фурӯши одамон дода шуда буд:

Одамчаллоб - шахси воқеӣ ё ҳуқуқиест, ки мустақилона ё бо гурӯҳи шахсон амалиётро, ки бо хариду фурӯши одамон алоқаманд аст анҷом медиҳад, инчунин шахси мансабдоре, ки бо амалиёти худ ба хариду фурӯши одамон мусоидат мекунад ва ҳамчунон ба он монета намешавад ва ё муқовимат намекунад,

гарчанде вазифадор аст ин корро мувофиқи ваколатҳои хизмати худ иҷро намояд.

Чабридидаи хариду фурӯши одамон - шахсе, ки аз хариду фурӯши одамон зарар дидааст, сарфи назар аз он ки розигии ин шахс барои ҳамлу нақл, супурдан, фурӯхтан ё дигар амалиёте, ки бо хариду фурӯши одамон алоқаманданд, мавҷуд буд ё не;

Чалбунӣ - киро кардан, қабул намудан барои ягон кор, моил сохтан ба ягон фаъолият, аз он ҷумла ба фаъолияти ғайриқонунӣ, ҳамроҳ намудан ба ҳайати ягон ташкилот, аз ҷумла ташкилоте, ки фаъолиятро қонун манъ кардааст;

Истисмор - меҳнати ё хизмати маҷбурӣ, ғуломӣ ё расму оини ба ғуломӣ монанд, ҳолати очизӣ ё бурида гирифтани узвҳо ва (ё) бофтаҳои одам, истифодаи фоҳишагарии дигар шахсон, инчунин дигар шаклҳои истифодабарии шахс бо мақсади анҷом додани амалиёти дорои хусусияти шахвонӣ;

Меҳнати маҷбурӣ - иҷрои ҳама гуна кор ё расонидани хизмат бо роҳи маҷбурӣ;

Ғуломӣ - ҳолат ё вазъи беҳуқуқии шахсе, ки нисбат ба вай баъзе ё тамоми салоҳияти ба ҳуқуқи моликият ҳосбуда, татбиқ карда мешавад;

Асорати қарзӣ - вазъ ё ҳолате, ки дар натиҷаи он қарздор барои кафолати қарз ба гарав гузоштани меҳнати шахсии худ ё меҳнати шахси ба вай вобаста ба вучуд меояд, агар арзиши кори иҷрошаванда барои пӯшонидани қарз ҳисоб карда нашавад, ё агар давомнокии ин кор бо ягон мӯҳлат маҳдуд нагашта бошад, ё агар хусусияти кор бо андозаи музди меҳнат муайян карда нашуда бошад.

Барои хариду фурӯши одамон ва чалби одамон барои истисмор ҷавобгарии ҷиноятиро муқаррар намуда, ин қонун истисморро дар намудҳои зерин муайян мекунад:

а) маҷбуркунии ҷисмонӣ бо истифодаи зӯрварӣ ва (ё) бо истифодаи воситаҳои саҳтгаъсири нашъадор, машрубот, доруворихҳои тиббӣ;

б) маҷбуркунии иқтисодӣ дар шакли асорати қарзӣ ё дигар вобастагии моддӣ, аз он ҷумла ғуломӣ ё шартҳои ба ғуломӣ монанд;

в) маҷбуркунии рӯҳӣ бо роҳи ирӯб (шантаж), фиреб, гум-рохкунӣ ё таҳдидаи истифодаи зӯрӣ;

г) вобастагии ҳуқуқӣ ба воситаи фарзандхонӣ ё васоят, ё издивоҷ бидуни мақсади барпо кардани оила.

Дар моддаҳои 6, 7, ва 8 ин қонун субъектҳои анҷомдиҳандаи ғаёлияти мубориза бо хариду фурӯши одамон, ; ваколоти комиссияи байниидоравӣ оид мубориза ба муқобили хариду фурӯши одамон, ки ғаёлияти субъектҳои хариду фурӯши одамонро ҳамоҳанг месозад, инчунин ваколоти субъектҳои амаликунандаи ғаёлияти мубориза ба муқобили хариду фурӯши одамон муайян карда шудааст.

Боби 3-и қонун ба пешгирии хариду фурӯши одамон, ки дар огоҳонии ҳамин гуна қонуншиканиҳо нақши муҳимро мебозад, бахшида шудааст.

Бо мақсади таъмини ҳимоя ва кӯмак ба ҷабрдидагони хариду фурӯши одамон қонун таъсиси муассисаи махсуси дастгирӣ ва кӯмакро ба ҷабрдидагони хариду фурӯши одамон ва ҳамчунин ҳамкориҳои онҳоро бо созмонҳои ҷамъиятӣ ва ташкилотҳои ғайриҳукуматӣ (моддаҳои 12 - 15) пешбинӣ намуда буд.

Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи мубориза ба муқобили хариду фурӯши одамон» ҳамчунин барқарорсозии иҷтимоии ҷабрдидагони хариду фурӯши одамонро бо мақсади баргардонидани онҳо ба тарзи дурусти ҳаёт, аз ҷумла кӯмаки ҳуқуқи ба шахсони номбурда ва барқароркунии психологӣ, тиббӣ, касбӣ ва таъмини онҳо бо ҷойи кор пешбинӣ намуда буд (моддаи 16).

Дар моддаи 17 ин қонун чораҳои зерин оид ба ҳифзи ҷабрдидагони хариду фурӯши одамон муайян карда шуда буд:

1. Дар асоси қарори мақоми анҷомдиҳандаи ғаёлияти оперативӣ-ҷустуҷӯӣ, таҳқиқотчӣ, муфаттиш, прокурор ва суд дастрасӣ ба маълумот дар бораи шахси ҷабрдидаи хариду фурӯши одамон дар ҳадамоти маълумотӣ ва фондҳои иттилоотию маълумотӣ бояд манъ карда шавад.
2. Паҳн кардани иттилоот дар бораи ҷабрдидагони хариду фурӯши одамон ё дар бораи ҳолатҳои хариду фурӯши одамон, ки барои ҳаёт ё саломатии ҷабрдидаи хариду

фурӯши одамон, ё хешу табори наздики вай хатар ба вучуд оварда метавонад, инчунин дар бораи шахсоне, ки бо хариду фурӯши одамон мубориза мебаранд, манъ аст.

3. Дар сурате, ки агар ба ҳаёт ва саломатии ҷабрдидаи хариду фурӯши одамон хатари воқеӣ таҳдид кунад, дар асоси қарори суд, прокурор, муфаттиш, таҳқиқотчӣ, мақоми амалкунандаи фаъолияти оперативӣ-ҷустуҷӯӣ бо хоҳиши ин шахс бояд ба ӯ имконият дода шавад, ки вай ном, насаб, номи падар, сана ва ҷойи таваллудашро мувофиқи қонунгузории Ҷумҳурии Тоҷикистон тағйир диҳад.
4. Паҳн кардани маълумот дар бораи чораҳои амният ва махфияти иттилоот дар бораи ҷабрдидагони хариду фурӯши одамон, ҳамчунон маълумоти тафтишоти пешакӣ ва маълумот дар бораи чораҳои беҳатарие, ки нисбат ба иштирокчиёни мурофияи ҷиноятӣ татбиқ карда мешаванд, мувофиқи қонунгузории Ҷумҳурии Тоҷикистон таъқиб карда мешаванд.
5. Шахсони мансабдори мақомоти иҷроияи ҳокимияти давлатӣ, инчунин кормандони иттиҳодияҳои ҷамъиятӣ ва ташкилотҳои ғайриҳукуматие, ки дар фаъолияти мубориза ба муқобили хариду фурӯши одамон иштирок мекунанд, барои паҳн кардани иттилооти махфӣ дар бораи ҷабрдидагони хариду фурӯши одамон ва барои нарасонидани ёрӣ ба ин гуна шахсон, ба ҷавобгарии муқаррарнамудаи қонунгузории Ҷумҳурии Тоҷикистон кашида мешаванд.

Ба ғайр аз ин дар қонун қафолатҳои давлатии барои ҷабрдидагони хариду фурӯш пешниҳодшавандаи зерин сабт карда шудааст:

1. Суд, прокурор, муфаттиш ва таҳқиқотчӣ нисбати ҷабрдидагони хариду фурӯши одамон, ки ба мақомоти тафтишот ва таҳқиқ бо мақсади ошкор кардани шахсони ба хариду фурӯши одамон гумонбаршуда, хоҳиши ҳамкорӣ карданро изҳор кардаанд, чораҳои бетаъхири пешбининамудаи қонунгузории Ҷумҳурии Тоҷикистонро меандешанд.
2. Агар шахрванди хориҷӣ ё шахси бешаҳрванд - ҷабрдидаи хариду фурӯши одамон мувофиқи қонунгузории

мурофиавии ҷиноятии Ҷумҳурии Тоҷикистон ҷабрдида эътироф шуда бошад, шохиди парвандаи ҷиноятӣ бошад ё ба мақомоти ҳифзи ҳуқуқ ёрӣ расонад, бо дархости асосноки суд, прокурор, муфаттиш ва таҳқиқотчӣ нисбати ҷунин шахс ҷораҳои рондан аз ҳудуди мамлакат то қабули қарор оид ба парвандаи ҷиноятӣ нисбати шахсони гунаҳкори хариду фурӯши одамон, татбиқ намешавад ва ба ҷабрдидаи хариду фурӯши одамон сарфи назар аз ҳолатҳои вориди ин шахс ба Ҷумҳурии Тоҷикистон, бояд ҳуқуқи будубоши муваққатӣ дода шавад. Нисбати ҷунин шахс мувофиқи дархости асосноки мақомоти дахлдор иҷрои қарор ҷиҳати додани ҷазои маъмурий барои ҳуқуқвайронкунии вобаста ба хариду фурӯши одамон қатъ карда мешавад, агар мутобиқи ҳолати хариду фурӯши одамон парвандаи ҷиноятӣ оғоз гардида бошад ва ҷабрдидаи хариду фурӯши одамон ё шахси ба мақомоти ҳифзи ҳуқуқ дар ошкор намудани ҳолати хариду фурӯши одамон ё ҷустуҷӯи одамҷаллобон ёрирасонида эътироф гардида бошад.

3. **Ҷабрдидаи** хариду фурӯши одамон барои содир кардани кирдоре, ки ҳуқуқвайронкунии маъмурий мебошад, набояд ба ҷавобгарӣ кашида шавад, агар ҷунин ҳуқуқвайронкунӣ бо сабаби ҳолатҳои барангехтаи одамҷаллоб содир шуда бошад.
4. **Вазорати** корҳои дохилии Ҷумҳурии Тоҷикистон ё мақомоти ҳудудии он мувофиқи қонунгузории Ҷумҳурии Тоҷикистон гувоҳномаи иқоматро дар Ҷумҳурии Тоҷикистон бе дарназардошти мӯҳлати сукунат дар Ҷумҳурии Тоҷикистон ба расмиёт дароварда, ба шахрванди хоричӣ ё ба шахси бешахрванде медиҳанд, ки вай ҷабрдидаи хариду фурӯши одамон буда, ба мақомоти ҳифзи ҳуқуқ дар фош намудани ҷиноят ва шахси (шахсони) ба хариду фурӯши одамон айбдоршаванда мусоидат кардааст.

Ба ҷабрдидагони хариду фурӯши одамон кафолатҳои давлатиро оид ба ҷораҳои амниятӣ пешниҳод карда ба ҷавобгарӣ

накашида ва гайраҳо, ҳамзамон ин қонун баъзе чораҳо ро меандешад.

Аз ҷумла, чораҳои кӯмак ва амнияти дар қисми якуми ин мода пешбинишуда, мумкин аст бекор карда шаванд, агар ҷабрдидаи хариду фурӯши одамон робитаро бо шахсоне, ки нисбат ба онҳо чораҳои оперативӣ – ҷустуҷӯӣ, таҳқиқот, тафтишот ё баррасии судӣ бидуни маҷбуркунӣ аз тарафи ин шахсон анҷом дода мешавад.

Бо Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи мубориза ба муқобили хариду фурӯши одамон» ҷинойтҳое, ки дар моддаҳои зерини ҚҶ ҚТ пешбинӣ шудаанд, ҷинойтҳои ба хариду фурӯши одамон алоқамандӣ дошта, мансуб доништа шудаанд:

Маҷбур кардан барои гирифтани узвҳо ё бофтаҳои бадани инсон барои трансплантатсия (м.122); Одамрабӣ (м.130); Хариду фурӯши одамон (м.130¹); Гайриқонунӣ маҳрум кардан аз озодӣ(м.131); Ҷалби одамон барои истисмор (м.132); Маҷбуркунӣ(м. 134); Таҷовуз ба номус(м. 138); Кирдори зӯроварии дорои хусусияти шахвонӣ (м. 139); Маҷбур намудан ба ҳаракатҳои дорои хусусияти шахвонӣ (м. 140); Алоқаи ҷинсӣ ва дигар ҳаракатҳои дорои хусусияти шахвонӣ бо шахсе, ки ҳануз ба синни шонздаҳсолагӣ нарасидааст(м. 141); Ҳаракатҳои бадахлоқона (м. 142); Гайриқонунӣ маҳдуд кардани тағйири макон, интиҳоби озоди маҳалли зист, тарки ҷумҳурӣ кардан ва бозгаштани шаҳрванд ба он (м. 149); Хариду фурӯши ноболиғон(м. 167); Иваз намудани тифл(м. 171); Писархондии (духтархондии) гайриқонунӣ(м. 172); Ба ғоҳишагӣ ҷалб намудан (м. 238); Ташкил ё ниғаҳдошти ғоҳишахонаҳо, даллагӣ ё занҷаллобӣ (м. 239); Гайриқонунӣ гузаштан аз сарҳади давлатии ҚТ (м. 335); Вайрон кардани низоми сарҳади давлатӣ(м. 336); Тасарруф ё вайрон кардани ҳуччат, штамп, муҳр(м. 339); Сохтакорӣ, тайёр кардан ё ба соҳибияти каси дигар додани ҳуччат, мукофоти давлатӣ, штамп, муҳр ва бланкаҳои қалбакӣ(м. 340); Зархаридӣ (м. 401).

Бо назардошти намудҳои ҷинойтҳои марбут ба хариду фурӯши одам, агар ҷинойтҳои зикргардидаро аз рӯи аломатҳои таркибии ҷинойт тақсим кунем, яъне объект, тарафи объективӣ, субъект, тарафи субъективӣ, он тарзи зайл ифода мегардад:

а) Объекти ҷиноятҳои марбут ба хариду фурӯши одамон инҳо мебошанд:

- ҳаёт ва саломатии шахрвандон,
- озодии ҷабрдида, яъне озодии аз як ҷой ба дигар ҷой гузаштан, имконияти иваз кардани ҷои буду боши худ,
- ҳуқуқҳои шахсии ҷабрдида,
- озодии ҷинсии зан,
- далхнопазирии ҷинсӣ, инкишоф ва ташаккули ахлоқии мӯътадили ҷисмонӣ рӯҳии шахсияти ноҳолигон ва хурдсолон,
- низоми ҳифзи сарҳади давлатии Ҷумҳурии Тоҷикистон,
- тартиби муқарраргардидаи пешбурди ҳуҷҷатҳои расмӣ,
- тартиби муқарраргардидаи ба таври ҳуҷҷатӣ шаҳодаткунонии ҳуҷҷатҳо,
- амнияти мавҷудияти давлат ва халқиятҳо.

Объектҳои иловагии ҷиноятҳои марбут ба хариду фурӯши одамон метавонанд фаъолияти мақомоти мушахасси давлатӣ, муассиса, мақомоти худидораи маҳаллӣ, фаъолияти бо қонунӣ асосноккардашудаи дастгоҳи давлатӣ ва обу рӯи ҳокимияти давлатӣ ва идоракунӣ, масалан ҳангоми содир намудани ҷинояти марбут ба хариду фурӯши одамон дар маҷмӯъ бо дигар ҷиноятҳо, мисол бо суиистифодаи ваколатҳои мансабӣ ё гирифтани пора.

б) Тарафи объективии ҷиноятҳои марбут ба хариду фурӯши одамон тавсиф мешавад, бо:

- маҷбур кардан барои гирифтани узвҳо ё бофтаҳои бадани ҷабрдида барои трансплантатсия,
- ба таври пинҳонӣ, ошкоро, ё ин ки бо роҳи фиреб ё суиистифодаи боварӣ ё бо истифодаи зӯрварӣ, ё ин ки таҳдиди истифодаи зӯрварӣ ғайриқонунӣ ба даст овардан, ҳамчунин гирифтани ва аз як ҷой ба дигар ҷой бурдани шахс аз ҷои буду боши доимӣ ё муваққатии ӯ, ё ин ки нигоҳ доштани одам бо маҳрум кардан аз озодӣ бархилофи хоҳиши ӯ,

- хариду фурӯши одамон бо розигӣ ё бе розигӣ бо роҳи фиреб, чалбкунӣ, пинҳонкунӣ, супоридан, интиқол, дуздӣ, қаллобӣ, сӯистеъмоли ҳолати заифӣ, додани ришва ба-рои гирифтани розигии шахсе, ки дигар шахсро назорат мекунад, инчунин дигар шаклҳои маҷбурсозӣ бо мақсади минбаъда фурӯхтан, чалбкунӣ, баъри фаъолияти шахвонӣ ё **чиноятӣ**, истифодабарӣ дар муноқишаҳои мусаллаҳона, порнография, меҳнати маҷбурӣ, ғуломӣ ё одатҳои ба ғуломӣ монанд, асорати қарзӣ ва ё фарзандхонӣ бо мақсади тичоратӣ,
- кирдорҳое, ки чабрдидаро ғайриқонунӣ аз озодӣ маҳрум мекунанд, яъне озодона ҳаракат кардан, имконияти иваз кардани ҷои буду бош,
- алоқаи чинсӣ бо истифодаи зӯрварӣ ё таҳдиди истифодаи он,
- бо истифодаи зурварӣ содир кардани бачабозӣ, ҷимои зан бо зан (лесбиянство), инчунин ҳама гуна ҳаракатҳои зӯрваронаи мард нисбати зан, ки бо мақсади қонеъ намудани талаботи шахвонӣ содир шудаанд, вале на дар шакли алоқаи чинсӣ (шаклҳои мухталифи монандкунии алоқаи чинсӣ, аз ҷумла, робитаи шахвонӣ тавассути мақъад, луч кардани бадани зан ва дастро ба олотии занонаи вай даровардан (фистинг) ва ғайра),
- маҷбуркунӣ, яъне фишори рӯҳӣ дар намуди таҳдиди таъсири ҷисмонӣ овардан ба чабрдида, масалан:
- ирӯб, яъне таҳдиди ифшо намудани маълумотҳо ё дигар маълумоте, ки чабрдида ё ҳешони наздики ӯро паст мезананд, ки паҳн кардани онҳо метавонанд ба ҳукуку манфиатҳои қонунии чабрдида ё ҳешони наздики вай ба таври ҷиддӣ зарар расонанд (масалан, таҳдиди ошкор кардани сирри фарзандхондӣ, таҳдид намудан ба зан дар хусуси ба шавҳараш хабар доданоиди он ки вай ба фоҳишагӣ машғул шудааст ва ғайра),
- таҳдиди несту нобуд, вайрон кардан ё гирифтани амвол, таҳдиди сӯзондани хона, несту нобуд кардани автомашина, гирифтани ашӯи қимматнок,

- истифодаи тобеияти хизматӣ ё моддӣ ё ин, ки дигар намуди тобеият, вакте, ки ҷабридида дар тобеияти хизматӣ ё дар таъминоти қисман ё пурраи гунаҳгор мебошад, хангоме, ки ҷабридида шогирду гунаҳгор устод мебошад,
- алоқаи чинсӣ ё муносибати гомосексуалӣ бо шахс, шахсони чинси мард ё зан, ба таври ихтиёрӣ бе истифодаи зӯроварии руҳӣ ё ҷисмонӣ,
- содир намудани ҳаракатҳое, ки қобилияти дар писарча ё духтарча бедор кардани шахвониятро дошта, дар онҳо хоҳиши шахвати носолихро бедор мекунад,
- иваз намудани тифл, яъне гирифтани кӯдак ва онро бо дигар кӯдак иваз кардан,
- содир намудани ҳаракатҳое, ки тартиби бо қонунгузории оила барои писархондӣ (духтархондӣ) муқарраршударо вайрон мекунад, ташкили муассисаҳои мухталиф (утоқҳои масҷидӣ, гармхонаҳо, бюроҳои шиносӣ ва ғайраҳо), ки таҳти пуштибонии онҳо машғул шудан ба фоҳишагӣ ба амал бароварда мешавад, барои фоҳишаҳо кофта ёфтани мизочон ва расонидани дигар хизматҳо барои гирифтани ғоида аз машғулияти фоҳишагӣ, пешкаш намудани ҳуҷраи муқаррарӣ чихати машғул шудан ба фоҳишагӣ, таъмин кардани фаъолияти фоҳишахона (таъмин кардан бо хӯрокворӣ, машруботи спиртӣ, ашё, чихози зарурӣ ва ғайра),
- гузаштан аз сарҳади хифзшавандаи давлатии Ҷумҳурии Тоҷикистон бе ҳуҷҷатҳои муқарраргардида ва иҷозати зарурӣ,
- тасарруф, яъне ҳама гуна ба даст овардани ғайриқонунии шиноснома ё дигар ҳуҷҷати муҳими шахсии шахрванд, ҳуҷҷатҳо, штампҳо, муҳрҳо аз ихтиёри корхонаҳо, муассисаҳо, ҷамъиятҳо, ташкилотҳо,
- несту нобуд кардан, яъне ба корношоямии пурра овардани ҳуҷҷатҳои расмӣ, штампҳо ё муҳрҳо, мувофиқан ба таъиноти мақсадноки онҳо,

- вайрон кардан, яъне ба қисман корношоямӣ овардани ҳуччатҳо, штампҳо, муҳрҳо (қандани қисми ҳуччат, қандани саҳифаҳо аз парвандаи ҷиноятӣ ё шахрвандӣ ва ғайра),
- пинҳон кардан, яъне панаҳ кардани ҳуччат, штамп, мӯҳр, ки аз ҷониби соҳибаш истифода кардани онҳоро ғайримкон мегардонад,
- сохтакорӣ, яъне пурра ё қисман қалбаки кардани ҳуччате, ки аз ҷониби корхона, муассиса, ташкилот ё ҷамъияти давлатӣ, ҷамъиятӣ ё тичоратӣ дода мешавад,
- тайёр кардани мукофотҳо, штампҳо, мӯҳрҳо, бланкаҳои давлатии сохтакорикардашуда, яъне ғайриқонунӣ пурра тайёр кардани ин ашёҳо ва ҳам сохтакорӣ кардани мукофотҳои давлатӣ, штампҳо, мӯҳрҳо, бланкаҳои асли бо роҳи қисман тағйир додани намуди зоҳириву матни онҳо,
- ба соҳибияти каси дигар додани мукофотҳои давлатӣ, штампҳо, мӯҳрҳо, бланкаҳо бо роҳи фурӯхтан, иваз, тӯхфа кардан ва ғайра,
- чалбкунӣ, яъне ҷустуҷӯ, интиҳоб ва даъват кардани одамон ҷиҳати иштирок дар муноқишаи мусаллаҳона ё амалиётҳои ҳарбӣ ба ивази подоши муайяни моддӣ,
- омӯзиши зархаридон, яъне машқҳои мақсаднок дар машғулиятҳо ҷиҳати азхудкунӣ ва истифодаи яроқ, лавозимоти ҳарбӣ, тарзи бурдани ҷанг,
- маблағгузорӣ, яъне таъмин кардан бо маблағҳои пулӣ,
- таъминоти моддӣ, яъне таъминоти либоси ҳарбӣ, силоҳи зархаридон, онҳоро бо лавозимоти ҷангӣ, воситаҳои ҳаракаткунӣ таъмин кардан ва ғайра,
- истифодаи зархарид, яъне ба амалиётҳои ҳарбӣ чалб кардани вай, аз ҷониби ӯ иҷро кардани фармонҳо, супоришҳо ё амрҳо оиди таъмини амалҳои хусусияти ҳарбидошта ва ғайраҳо.

Ҳамин тариқ, таҳлили ҳаракатҳои ба содир кардани ҷиноятҳои марбут ба хариду фурӯши одамон равонашуда, нишон медиҳанд, ки шахсони ба содир кардани ин ҷиноятҳо алоқамандидошта,

чихати ноил шудан ба мақсадҳои худ ба содир намудани ҳама гуна ҳаракатҳои ғайриқонунӣ қодир буда, ҳаракатҳои аз ҷониби онҳо содиршаванда, дар ҳақиқат хусусияти хавфнокии баланди ҷамъиятӣ доранд, зеро онҳо ба ҳамаи муносибатҳои ҷамъиятӣ, ҳатто ба ҳаёту саломатии шахрвандон, таҷовуз мекунанд.

Аз мисолҳои дар боло нишондодаи судӣ дида мешавад, ки барои амалӣ намудани қасдашон, судшавандаҳо барои берун аз ҳудуди ҷумҳурӣ баровардани ҷабрдидаҳо, ҷихати машғул шудан ба ғошишагӣ ё фуруҳтани онҳо, ҳаракатҳояшонро дар якҷанд марҳилаҳо анҷом медиҳанд:

Пешакӣ духтарҳои ба ҳудашон нисбатан қулай, тавре ки ҳуди онҳо иброз менамоянд «моли бозоргир», ҷустуҷӯ мешавад;

Сипас, вобаста аз синну сол, ҳуди онҳо ё волидайнашонро бо баҳонаи он, ки барои кор кардан дар мағоза ё ба хондан мераванд, бовар мекунонанд ё фиреб дода, онҳоро бо тӯхфаҳои қимматнок ҷалб карда, бо ин розигиашонро мегиранд;

Барои он ки бе мамоният сарҳадро гузаранд, шиносномаҳои хориҷиро сохтакорӣ намуда, дар баъзе мавридҳо ҷабрдидаҳои ҷавонро интиҳоб карда, ба хотири он ки ҳангоми гузаштан аз сарҳад ва ҳам дар нуқтаи охирин душворӣ пеш наояд, синни ҷабрдидахоро калон нишон медиҳанд;

Бо ҳамин мақсадҳо, бо роҳҳои ғайриқонунӣ духтархондӣ ба амал бароварда мешавад;

Ба мамлакатҳои ҳамсоҷе, ки дар он ҷо онҳоро аъзои дигари гуруҳҳояшон интизоранд, ворид шуда, иҷозатномаҳо тайёр карда, ба мамлакатҳои таъиншуда, ки дар он ҷо қасдашонро амалӣ мекунанд, ворид мешаванд;

Ба нуқтаҳои охирин омадан замон, аз ҷабрдидаҳо ҳуччатҳои шахсиашонро гирифта, онҳоро дар вазъияти ногувор монанда, маҷбур мекунанд, ки хароҷотҳои вобаста ба ин ҷойҳо овардани онҳоро, пардохт намуда, даромад биёранд.

Таҷрибаи ҷиноятҳои зикргардида нишон медиҳад, ки дар аъзои гуруҳҳои бо хариду фуруши одамон алоқамандбуда, ҷунин алоқии устуворе ба роҳ монда шудааст, ки онҳо бе ягон хел мамоният мақсадҳояшонро амалӣ менамоянд. Ба онҳо, на дар сохтакорӣ кардани ҳуччатҳо, на дар тартиб додан ва тайёр

кардани хуччатҳо барои духтархондии чабрдидаҳо ва на дар муурофияи баррасии масъалаи духтархондӣ, на дар гирифтани иҷозатнома ва на дар гузаштани сарҳад душворие пеш намеояд. Ҳангоми аз як давлат ба давлати дигар гузаштан ва дар давлатҳои транзитӣ, онҳоро шахсони муайян пешвоз гирифта, ҳамаи масъалаҳои ба миёномада, чиҳати давом додани ҳаракаташон, бе душворӣ ҳал мешаванд.

Таҳлили таҷрибаи судии дар боло иброзгардида нишон медиҳад, ки ҷиноятҳои марбут ба хариду фурӯши одамон, ки дар ҳудуди ҷумҳурӣ содир мегарданд, масалан, чун таҷовуз ба номус, ҳаракатҳои зӯрваронаи дорои хусусияти шахвонӣ, маҷбур кардан ба ҳаракатҳои дорои хусусияти шахвонӣ, алоқаи ҷинсӣ ва дигар ҳаракатҳои дорои хусусияти шахвонӣ бо шахсе, ки ҳанӯз ба синни шонздаҳсолагӣ нарасидааст, ҳаракатҳои бадахлоқона низ ё бо истифодаи зӯрварӣ ё таҳдиди истифодаи зӯрварӣ ё бо роҳи фиреб, бо баҳонаи гӯё гунаҳгор дар оянда чабрдидаро ба занӣ мегирад, содир мешаванд ё ин ҷиноятҳо ихтиёрӣ, бинобар вазъияти душвори моддӣ, содир мегарданд.

в) *Субъекти* ҷиноятҳои марбут ба хариду фурӯши одамон, тибқи моддаи 23 КҶ ҚТ шахсони воқеие, ки синнашон ба 16-солагӣ расидааст, шуда метавонанд, оиди ҷиноятҳои чун одамрабӣ (моддаи 130), таҷовуз ба номус (моддаи 138), ҳаракатҳои зӯрваронаи дорои хусусияти шахвонӣ (моддаи 139) бошад, ҷавобгарии ҷиноятӣ аз синни 14-солагӣ ба миён меояд. Дар мавридҳои алоҳидае, ки дар қисми махсуси Кодекси ҷиноятии Ҷумҳурии Тоҷикистон пешбинӣ шудааст, ба ҷавобгарии ҷиноятӣ фақат шахсони синнашон аз шонздаҳсолагӣ боло ва ҳатто мансабҳои мушаххасро ишғолкарда, кашаида мешаванд.

Таҷрибаи судии парвандаҳои категорияи зикргардида нишон медиҳад, ки субъектҳои содиркунандаи ин ҷиноятҳо ҳам шахсони ҷинси мард ва ҳам ҷинси зан, синну соли мухталиф, мебошанд. Баъзе аз онҳо зандор ё шавҳардор буда, фарзандони хурдсол доранд, дигарҳояшон ҷудошуда ё ҳоло оила барпо накарда, мебошанд.

Маводҳои судии парвандаҳои дар боло зикршуда аз он шаҳодат медиҳанд, ки ин ҷиноятҳои шахсони дорои таҳсилоти олии,

миёна ё нопурраи миёна содир мекунанд. Мутаассифона, тачриба нишон медиҳад, ки баъзе аз шахсони ҷиноятҳои марбут ба хариду фурӯши одамонро содиркарда, таҳсилоти омӯзгорӣ доранд ва мумкин аз илми рӯхшиносӣ бохабар буда, метавонанд ба қурбонии худ таъсир расонанд ва бо ҳамин тариқ ба мақсадҳои худ бо роҳи фиреб ва боваркунонӣ, мерасанд.

Аз рӯи хусусияти машғулияташон низ ин субъектҳо мухталиф мебошанд, баъзе аз онҳо қор мекунанд, дар бисёр мавридҳо чунин ҷиноятҳо ро шахсони бекор содир мекунанд.

Тавре ки дар боло оварда шуд, ба содир намудани ин ҷиноятҳо баъзе аз шахсони синни нафақа моил мебошанд. Сабабашро онҳо чунин нишон медиҳанд, ки бинобар паст будани андозаи нафақаи мегирифтаашон ва мавҷудияти эҳтиётоти моддӣ, ба содир намудани ин ҷиноятҳо даст задаанд.

Инчунин таҳлили тачрибаи судӣ нишон дод, ки шахсони ба доми ҷинояткоронаи одамфурӯшон ҳамчун қурбонӣ афтида, баъдан худ иштирокчии ғаъоли ин гурӯҳҳо шуда, худашон низ ба ҷустуҷӯ ва ба берун аз ҳудуди ҷумҳурӣ баровардани дигар ҷабрдидаҳо шурӯъ мекунанд.

Ба ғайр аз ин, бо омӯзиши тачрибаи зикргардида муайян карда шуд, ки бо мақсади беамоният берун аз ҳудуди ҷумҳурӣ баровардани қурбонҳои худ, шахсони гунаҳгор барои онҳо шиносномаҳои қалбакӣ тайёр мекунанд. Вале маводҳои парвандаҳои дар боло қайдшуда нишон дод, ки аз ҷониби мақомоти тафтишоти пешакӣ шахсоне, ки дар сохторҳои аз онҳо чунин шиносномаҳо дода шудаанд, ошкор ва муқаррар карда наmeshаванд ва ин шахсон ошкорнашуда монда, мумкин то ҳоло дар мансабҳои қор карда истода, кафолат ба он нест, ки чунин ғаъолияташонро идома надода истодаанд.

Тачрибаи судӣ нишон медиҳад, ки қурбонии ҷиноятҳои марбут ба хариду фурӯши одамон, дар бисёр мавридҳо нобилиғони ҳам ҷинси мард ва ҳам ҷинси зан мебошанд. Шахсони гунаҳгор нисбати нобилиғони ҷинси зан, чунин рафтор мекунанд, ки ё чунин қурбониеро интиҳоб мекунанд, ки бе падару модар тарбия меёбанд ва умед ба он доранд, ки дар оянда вобаста ба тақдири чунин ҷабрдидаҳо ягон қас онҳоро безобита намекунад, ё ин ки

қурбонии худро аз оилаҳое интиҳоб мекунад, ки онҳоро барои духтарашонро берун аз худуди ҷумҳурӣ баровардан фиреб додан ё бовар кунонидан мумкин мебошад.

Шахсоне, ки ба содир намудани ҷиноятҳои зикргардида нисбати ноболиғони ҷинси мард моил мебошанд, ҳаракатҳои дорои хусусияти шахвониро ё бо истифодаи зӯроварӣ нисбати ҷабрдида ё бо роҳи фиреб, бо баҳонаи харидани ягон ашё онҳоро ба худ ҷалб мекунанд, ё лаҳзаи ногаҳон баамаломадаро, вақте ки ҷабрдида дар хона, ё дар кӯча танҳо мебошанд, аз ҳолати очизии ҷабрдида истифода намуда, содир мекунанд.

г) Тарафи субъективии ҷиноятҳои бо хариду фурӯши одамон алоқамандбуда, бо қасди бевосита тавсиф мешавад ва дар баъзе мавридҳо, нисбати оқибатҳои баамаломада, мумкин аст бо қасди бавосита тавсиф шавад.

Таҷрибаи баррасии парвандаҳои зикргардида нишон медиҳад, ки дар бисёр мавридҳо ин ҷиноятҳо аз ҳиссиёти ғаразнок содир мешаванд. Бо мақсади гирифтани даромадҳои калон, чунин занҷираи ҷиноятҳои ташкил карда мешавад, ки аз худуди як давлат берун баромада, аъзойшон дар худуди якҷанд низ дар робита мебошанд.

Гурӯҳи дигари шахсон, чунин ҷиноятҳоро барои қонуннамурадани нафси шахвонӣ ё ин, ки бинобар душвории вазъи молиявиашон бо мақсади пул қор қардан барои рӯзгузарониашон содир мекунанд.

Ҳамин тариқ, таҳлили таҷрибаи баррасии судии парвандаҳои бо хариду фурӯши одамон алоқамандбуда нишон медиҳад, ки хусусияту дараҷаи хавфнокии ҷамъиятии ҷиноятҳои зикргардида то дараҷае калон аст, шахсони ба содир намудани чунин ҷиноятҳо майлдошта ба ҳаёт ва саломатӣ, озодӣ, ҳуқуқҳои шахсии шаҳрвандон ва ҳатто ба амнияти будани давлату халқиятҳо, таъовуз мекунад.

Чунон ки дар боло қайд гардид, Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи мубориза ба муқобили хариду фурӯши одамон» санаи 26-уми июли соли 2014, бо қабул гардидани Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи муқовимат ба савдои одамон ва расонидани кӯмак ба қурбонии савдои одамон» аз амал бозмонд.

Қонуни навқабулшудаи самти мубориза ба муқобили хариду фурӯши одамон бо номи «Дар бораи муқовимат ба савдои одамон ва расонидани кӯмак ба қурбониёни савдои одамон» ҷамъбасти мантиқии амали 10-солаи Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи мубориза ба муқобили хариду фурӯши одамон» буда, он ҷиҳати пурра намудани норасогихоӣ мавҷудаи қонунгузорӣ дар ин самт, таъмини заминаи қавитари ҳуқуқии муқовимат бо зухуроти номатлуби хариду фурӯши одамон қабул гардида, он инчунин ба низоми мафҳумҳои марбут ба хариду фурӯши одамон тағйироти ҷиддӣ ворид намуд. Ақнун, мувофиқи ин Қонун зухуроти «хариду фурӯши одамон» савдои одамон номида шудааст. Мафҳуми «хариду фурӯши одам» низ дар ин Қонун истифода гардидааст, вале дар мазмуни маҳдудтар, чун «анҷом додани аҳди дутарафаи музднок, ки ба супоридани одам аз ҷониби шахси ӯро дар асоси қонунӣ ё ғайриқонунӣ тахти вобастагиаш қарордода ба шахси (шахсони) дигар бар ивази подош равона шудааст».

Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи муқовимат ба савдои одамон ва расонидани кӯмак ба қурбониёни савдои одамон» аз муқаддима, 9 боб ва 48 модда иборат мебошад.

Дар муқаддимаи Қонун зикр гардидааст, ки он асосҳои ташкилӣ ва ҳуқуқии муқовимат ба савдои одамон, системаи чораҳо оид ба ҳифз, расонидани кӯмак ба қурбониёни савдои одамон ва тавонбахшии онҳоро муқаррар карда, муносибатҳои ҷамъиятиро дар самти муқовимат ба савдои одамон ва расонидани кӯмак ба қурбониёни савдои одамон танзим менамояд.

Бобҳои Қонуни мазкур чунин номгузорӣ шудаанд:

Боби 1: Муқаррароти умумӣ;

Боби 2: Асосҳои ташкилии муқовимат ба савдои одамон ва расонидани кӯмак ба қурбониёни савдои одамон;

Боби 3: Асосҳои ҳуқуқии эътироф намудан ва додани мақоми ҳуқуқии қурбонии савдои одамон;

Боби 4: Расонидани кӯмак ба қурбониёни савдои одамон;

Боби 5: Хусусиятҳои расонидани кӯмак ба кӯдакон - қурбониёни савдои одамон;

Боби 6: Пешгирии савдои одамон;

Боби 7: Ҳамкориҳои байналмилалӣ дар самти муқовимат ба савдои одамон;

Боби 8: Ҷавобгарӣ барои ҳуқуқвайронкуниҳо дар самти савдои одамон;

Боби 9: Муқаррароти хотимавӣ.

Боби якуми Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон (Муқаррароти умумӣ, моддаҳои 1-4) ба шарҳи мафҳумҳо, мақсад ва вазифаҳои Қонуни мазкур, қонунгузориҳои Ҷумҳурии Тоҷикистон дар бораи муқовимат ба савдои одамон ва расонидани кӯмак ба қурбониёни савдои одамон, сиёсати давлатӣ дар самти муқовимат ба савдои одамон ва расонидани кӯмак ба қурбониёни савдои одамон бахшида шудааст.

Боби мазкур шарҳи 32 мафҳуми марбут ба савдои одамонро фаро гирифтааст, ки ин ҷо баъзе аз онҳо зикр карда мешаванд:

- **айниятқунонии қурбониёни савдои одамон** – муқаррар кардан ва санҷиши шахсияти қурбониёни эҳтимолии савдои одамон;
- **асорати қарзӣ** – ҳолат ё вазъияте, ки дар натиҷаи он қарздор барои кафолати қарз меҳнати шахсии худ ё меҳнати шахси ба вай вобастабударо ба гарав мегузорад, агар арзиши кори иҷрошаванда барои пардохти қарз ҳисоб карда нашавад ва ё агар давомнокии ин кор бо ягон мӯҳлат маҳдуд нагашта бошад ва ё агар хусусияти кор ва андозаи музди меҳнат муайян карда нашуда бошад;
- **вазъияти ноилҷӣ** – вазъияти вобастагӣ, тобеият, ки бо маҷбуркунии мунтазами ғайриқонунии инсон ба содир намудани ягон ҳаракат ё беҳаракатӣ ба манфиати шахсони дигар, ба зисту зиндагонӣ дар ҷои муайян ё бо шахсони муайян, ба иҷрои корҳои муайян ё расонидани хизматрасонии муайян барои шахси дигар бо подош ё ройгон алоқаманд буда, дар натиҷаи асорати қарзӣ ё урфу одатҳо ба вучуд омадааст, ки тибқи онҳо занро ба шахси дигар ҳамчун мерос, бо подош ё бо дигар тарз бе ҳуқуқи инкор кардан аз ҷониби ӯ медиҳанд ва ё кӯдак аз тарафи падару модар, дигар намояндаи қонунии ӯ ё

шахси онҳоро ивазкунанда ба шахси дигар бо подош ё бидуни он бо мақсади истисмори кӯдак дода мешавад;

- **виктимизатсия** – зиёд гардидани хатари чалби қурбонии имконпазир ба самти савдои одамон ва истифодаи қурбонӣ ба сифати объекти истисмор дар натиҷаи ба вучуд омадан ё қасдан ба вучуд овардани ҳолатҳои объективӣ ва субъективӣ, ки ба ин мусоидат мекунад;
- **ревиктимизатсия** – зиёд гардидани хатари чалби тақрири қурбонӣ ба самти савдои одамон ҳамчун объекти истисмор;
- **ғуломӣ** - ҳолат ё вазъияти шахсе, ки нисбат ба вай новобаста аз розигии ӯ баъзе ё тамоми салоҳияти ба ҳуқуқи моликият хосбуда татбиқ карда мешавад, аз ҷумла соҳибӣ, истифода ва ихтиёрдорӣ намудани инсон;
- **истисмор** – истифодаи инсон ё меҳнати вай барои гирифтани фоидаи моддӣ ё дигар фоида аз ҷониби дигар шахсон ба воситаи қасдан ба вучуд овардан ва (ё) истифода бурдани ҳолати очизии инсон ва ё маҷбур кардани инсон барои ба манфиати шахси истисморкунанда ё дигар шахсон иҷро кардани корҳо, хизматрасониҳо ё содир намудани дигар амалҳо, новобаста ба хусусияти музднокӣ ё ройгон будани онҳо, аз ҷумла машғул шудан бо фоҳишагӣ, хизматрасонии дигари дорои хусусияти шахвонӣ, машғул шудан ба гадоӣ, меҳнат ё хизматрасонии маҷбурӣ, ғуломӣ ё урфу одатҳои ба ғуломӣ монанд, вазъияти ноилоҷӣ, ғайриқонунӣ гирифтани узв ва (ё) бофтаҳои инсон, писархондии (духтархондии) ғайриқонунӣ бо мақсади тиҷорат, ҳамчунин ғайриқонунӣ истифода бурдани инсони дигар бо мақсадҳои репродуктивӣ ё дар таҳқиқоти биотиббӣ ва ё дар воҳидҳои мусаллаҳи ғайриқонунӣ ва (ё) низоъҳои мусаллаҳона ва ё дар дигар фаъолияти ҷиноятӣ ё зиддиҳуқуқӣ;
- **кӯдак- қурбонии савдои одамон** – шахсе, ки то расидан ба синни ҳаҷдаҳ аз ҷиноятҳо дар самти савдои одамон зарар дидааст;

- **қурбонии савдои одамон** – шахси воқеии аз савдои одамон зарардида, аз ҷумла ба савдои одамон ҷалбшуда ё дар вазъияти ноилоҷӣ нигоҳдошташаванда, новобаста аз вазъи муурофиавии ӯ, инчунин мавҷуд будан ё набудани розигии ӯ ба пешниҳод намудан, ҷалб кардан, интиқол, пинҳон кардан, супоридан, фурӯш, истисмор ва дигар ҳаракатҳои, ки ба савдои одамон вобастаанд;
- **қурбониёни имконпазири савдои одамон** – шахсони ба оворагардӣ, гадоӣ машғулбуда, кӯдакони ятим ва кӯдаконе, ки бе парастории падару модар мондаанд, кӯдакони беназорат, шахсони мубталои машруботи алкоғолӣ, воситаҳои нашъаовар ва моддаҳои психотропӣ, инчунин дигар шахсоне, ки дар ҳолати аз ҷиҳати иҷтимоӣ хатарнок ё осебпазири барои нисбати онҳо содир гардидани ҷиноят ва дигар ҳуқуқвайронкуниҳо дар самти савдои одамон мусоидаткунанда қарор доранд;
- **маҷбуркунии инсон** – таъсиррасонии ҷисмонӣ ё рӯҳӣ ба дигар инсон бо мақсади водор намудани ӯ бар ҳилофи ё қатъи назар аз ирода ва розигиаш ба содир намудани ягон ҳаракатҳо ё рад кардани содир намудани онҳо ба ғайри шахси маҷбуркунанда ё дигар шахсон бо роҳи одамрабӣ ё бо роҳи зӯрӣ маҳдудкунии озодии шахси маҷбуршаванда, нисбат ба вай истифода бурдани зӯроварии ҷисмонӣ, шахвонӣ ё рӯҳӣ ва ё дигар таҳдидҳо, ирӯб (шантаж) ва ё бо мақсадҳои зикргардида истифода бурдани моддаҳои заҳролуд, саҳтгаъсир ё дигар моддаҳои мадҳушкунанда, ҳамчунин ба воситаи қасдан фароҳам овардан ва (ё) истифода бурдани вазъияти ноилоҷӣ ё ҳолати очизии шахси маҷбуршаванда;
- **меҳнати маҷбурӣ** – ҳама гуна қарз ё хизматрасонӣ, ки аз ҷониби шахс, қатъи назар аз хоҳиш ва иродаи ӯ зери таъсиррасонии маҷбурӣ ва (ё) бо истифода аз ҳолати очизии ӯ иҷро мешавад, аз он ҷумла бо вайронкунии қоидаҳои ҳифзи меҳнат ва меъёрҳои пардохти музди меҳнат, ҳифзи саломатӣ ва таъмини бехатарӣ, ки

қонунгузори Ҷумҳурии Тоҷикистон муқаррар кардааст, амалӣ мешаванд;

- **муқовимат ба савдои одамон** – фаъолият оид ба огоҳонидан, ошкор намудан, пешгирӣ кардан, ба ҳадди ақал расонидани оқибатҳои савдои одамон ва расонидани кӯмак ба қурбониёни он;
- **мутобиқгардонии иҷтимоии қурбонии савдои одамон** – мувофиқгардонии фаъоли шахси аз савдои одамон зарардида ба қоидаҳо ва меъёрҳои рафтори дар ҷамъият қабулгардида, барқарор намудани раванди иҷтимоишавии аз таҷовуз вайроншуда, бартараф намудани оқибатҳои зарари равонӣ ё маънавӣ, ки ба ӯ дар рафт ё дар натиҷаи истисмори ӯ ва ё нисбат ба ӯ содир шудани дигар ҷиноятҳо дар самти савдои одамон расонида шудааст;
- **расонидани кӯмак ба қурбониёни савдои одамон** – маҷмӯи чораҳои аз ҷониби давлат кафолатдошудаи ҳифзи қурбониёни савдои одамон, мутобиқгардонӣ ва тавонбахшии иҷтимоии онҳо, аз ҷумла ба онҳо расонидани кӯмаки равонӣ, ҳуқуқӣ, иҷтимоӣ, тиббӣ ва дигар намудҳои кӯмак;
- **савдои одамон** – хариду фурӯши одам ва ё нисбат ба ӯ анҷом додани дигар аҳдҳои ғайриқонунӣ, ки дар онҳо вай ҳамчун объекти моликият баромад мекунад, ҳамчунин новобаста аз розигии қурбонӣ бо мақсади истисмори ӯ ё бо дигар тарз гирифтани фоидаи ғайриқонунӣ пешниҳод намудан, ҷалб кардан, интиқол, пинҳон кардан, супоридан ё гирифтани одам бо истифодаи маҷбуркунӣ, рабудан, фиреб, суиистифода намудани гунаҳгор аз вазъи хизматиҳои худ, суиистифода аз боварӣ ё ҳолати очизии қурбонии савдои одамон ва ё ришвадихӣ ба шахсе, ки қурбонӣ таҳти вобастагии ӯ қарор дорад;
- **савдогари одамон** – шахси воқеӣ ё ҳуқуқӣ, ки мустақилона ё бо гурӯҳи шахсон савдои одамонро амалӣ менамояд, инчунин фаъолияти мазкурро маблағгузорӣ менамояд ва ё аз ҳисоби он фоидаи моддӣ ё дигар фоида ба даст

меорад, ҳамчунин шахси мансабдоре, ки бо амалҳои худ ба савдои одамон мусоидат менамояд ё ба он монета намешавад ё муқовимат намекунад, гарчанде вазифадор аст, ин корро мувофиқи ваколатҳои хизмати худ иҷро намояд;

- **тавонбахшии иҷтимоии қурбонии савдои одамон** – чорабиниҳои, ки барои барқарор намудани робита ва функцияҳои иҷтимоии аздастдодаи шахси аз савдои одамон зарардида, инчунин дигар чорабиниҳои, ки барои ба ҷамъият ва оила баргардонидани (реинтеграция) қурбонӣни савдои одамон равона шудаанд;
- хариду фурӯши одам – анҷом додани аҳди дутарафаи музднок, ки ба супоридани одам аз ҷониби шахси ӯро дар асоси қонунӣ ё ғайриқонунӣ таҳти вобастагиаш қарордода ба шахси (шахсонӣ) дигар бар ивази подош равона шудааст;
- **ҳимояи давлатии ҷабрдидагон ва шохидон оид ба парвандаҳои марбут ба ҷиноятҳо дар самти савдои одамон (минбаъд - ҳимояи давлатӣ)** – аз ҷониби мақомоти ваколатдори давлатӣ амалӣ намудани чораҳои амниятии пешбиниамудаи қонунгузори Ҷумҳурии Тоҷикистон, ки ба ҳифзи ҳаёт, саломатӣ ва (ё) молу мулкӣ қурбонӣни савдои одамон равона гардидаанд, инчунин чораҳои дастгирии иҷтимоии шахсонӣ номбурда бо сабаби иштироки онҳо дар муҳофизати судии ҷиноятӣ;
- **ҳифзи қурбонии савдои одамон** – системаи чораҳои аз ҷониби давлат қафолатдодашуда, ки барои таъмини беҳатарӣ, ҳифзи ҳаёт, саломатӣ ва озодӣ, риояи дигар ҳуқуқи манфиатҳои қонунии шахси аз ҷиноятҳо дар самти савдои одамон зарардида равона шудаанд;
- **ҳолати (вазъияти) ба ғуломӣ монанд** – вазъ ё ҳолати шахси дар вазъияти ноилоҷӣ, аз ҷумла дар асорати қарзӣ қарордошта;
- **ҳолати очизии қурбонии савдои одамон** – вазъияти аз ҷиҳати ҷисмонӣ, равонӣ, иҷтимоӣ ё иқтисодӣ ҳифзнашуда будани

инсон, ки бинобар ба вучуд омадан ё қасдан аз ҷониби шахси гунаҳгор ба вучуд овардани шароити вазнини зиндагӣ ба миён омадааст ва ё вазъияти вобастагии моддӣ ва дигар вобастагии инсон, аз ҷумла вобаста ба синни кӯдакӣ ё пиронсолӣ, ҳомиладорӣ, бемории рӯҳӣ ё ҷисмонӣ ва ё норасоии ҷисмонии инсон, ки ўро барои додани розигӣ ба маҷбуркунӣ ва (ё) истисмори ў водор кардаанд;

- **чалб кардан** – ҷустуҷӯӣ, интиҳоб ва киро кардани шахсон бо роҳи ҳавасмандкунии моддӣ барои ба манфиати кирокунанда ё дигар шахсон иҷро намудани ягон қор, хизматрасонӣ ва ё анҷом додани дигар фаъолият, ҳамчунин фаъолияти зиддиҳуқуқӣ, аз ҷумла дар ҳудуди давлати хориҷӣ.

Мақсадҳои Қонун дар шакли зерин ифода шудааст: таъсис додан ва баланд бардоштани самаранокии системаи муқовимат ба савдои одамон тавассути муайян кардани асосҳои ҳуқуқӣ ва ташкилии сиёсати давлатӣ ва ҳамкориҳои байналмилалӣ. Ҷумҳурии Тоҷикистон дар самти мазкур, муқаррар намудани принципҳои умумии ҷавобгарии ҳуқуқии шахсони воқеӣ ва ҳуқуқӣ барои ҳуқуқвайронкунӣ дар самти савдои одамон, муқаррар кардани мақоми ҳуқуқии қурбониёни савдои одамон, қафолатҳои ҳуқуқӣ, принципҳо ва шаклҳои ҳимояю дастгирии онҳо, батанзимдарории қонунии ваколатҳои субъектҳои системаи муқовимат ба савдои одамон, асосҳои ташкилию ҳуқуқии ҳамкориҳои байни онҳо, инчунин бо иттиҳодияҳои ҷамъиятӣ ва ниҳодҳои ҷомеаи шахрвандӣ.

Вазифаҳои Қонун аз фароҳам овардани маҷмӯи қафолатҳои ташкилию ҳуқуқӣ ва муҳофизатии самаранокии ҳифзи шахсият, ҷамъият ва давлат аз ҳама шаклҳои савдои одамон ва ҷиноятҳои бо он алоқаманд, танзими ҳуқуқии асосҳои системаи умумидавлатии маҷмӯии муқовимат ба савдои одамон, ки чораҳои ба огоҳонидан, ошкор намудан ва пешгирии кардани ҷиноятҳо дар самти савдои одамон, бартарафсозии оқибатҳои ногувори онҳо, ошкор намудан ва ба ҷавобгарии ҳуқуқӣ кашидани шахсоне, ки дар савдои одамон гунаҳгоранд, инчунин ошкор намудан ва айбнияткунонии қурбониёни савдои одамон, расонидани кӯмак ба онҳо ва таъмини амнияти қурбониёни савдои одамон

равонгардидаро дар бар мегирад ва дигар вазифаҳои мушаххас иборат мебошад.

Дар Қонун 14 принципи сиёсати давлатӣ дар самти муқовимат ба савдои одамон, чун таъмини аввалиндараҷаи ҳуқуқ ва манфиатҳои қонунии қурбониёни савдои одамон, кафолати давлатии амнияти онҳо, ҳифзи ҳаёт, саломатӣ ва шаъну шарафи онҳо, ҳуқуқ ба махфиёна нигоҳ доштани маълумот дар бораи шахсияти онҳо; муносибати системавӣ ба ташкили муқовимат ба савдои одамон, аз ҷумла огоҳонидан, ошкор намудан ва пешгирӣ кардани ҷиноятҳо дар самти савдои одамон, бартарафкунии оқибатҳои онҳо, ҳифзу дастгирии қурбониёни савдои одамон, инчунин ба ҷавобгарӣ кашидани шахсоне, ки дар савдои одамон гунаҳгоранд ва пешгирии ретсидиви чунин ҷиноятҳо; таъмини дастрасии озод ва роӣғони қурбониёни савдои одамон ба адолати судӣ; махфиёна будани иттилоот дар бораи қурбониёни савдои одамон ва наздикони онҳо ва ғайра баён гардидаанд.

Дар боби 2-юм - Асосҳои ташкилии муқовимат ба савдои одамон ва расонидани кӯмак ба қурбониёни савдои одамон (моддаҳои 5-18) оид ба системаи муқовимат ба савдои одамон ва расонидани кӯмак ба қурбониёни савдои одамон (моддаи 5), салоҳияти Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон дар самти муқовимат ба савдои одамон (моддаи 6), номгӯи субъектҳои давлатие, ки бевосита муқовимат ба савдои одамонро амалӣ менамоянд (моддаи 7), субъектҳои дигари давлатии амаликунандаи муқовимат ба савдои одамон (моддаи 8), фаъолияти иттиҳодияҳои ҷамъиятӣ дар самти муқовимат ба савдои одамон (моддаи 9), фаъолияти ташкилотҳои байналмилалӣ ва хоричӣ дар самти муқовимат ба савдои одамон (моддаи 10), ҳамкориҳои мақомоти давлатӣ бо иттиҳодияҳои ҷамъиятӣ, ташкилотҳои байналмилалӣ ва ғайридавлатӣ дар самти муқовимат ба савдои одамон (моддаи 11), механизми бозравонии қурбониёни савдои одамон (моддаи 12), мониторинги вазъият дар самти савдои одамон ва муқовимат ба он (моддаи 13), комиссияи байниидоравӣ ва комиссияҳои ҳудудии муқовимат ба савдои одамон (моддаи 16), маҳзани ягонаи маълумот дар бораи ҷиноятҳо дар самти савдои одамон (моддаи 18) ва ғайра маълумотҳо мавҷуданд.

Дар Қонун зикр гардидааст, ки системаи муқовимат ба савдои одамон ва расонидани кӯмак ба қурбониёни савдои одамон фаъолияти мақомоти давлатӣ, мақомоти худидоракунии шаҳрак ва деҳот, ташкилотҳои давлатӣ, инчунин ташкилотҳои ғайридавлатӣ, байналмилалӣ, иттиҳодияҳои ҷамъиятӣ, дигар ниҳодҳои ҷомеаи шаҳрвандӣ, воситаҳои ахбори омма ва шаҳрвандон оид ба огоҳонидан, ошкор намудан ва пешгирӣ кардани ҷиноятҳо дар самти савдои одамон, бартарафсозии оқибатҳои иҷтимоии онҳо, оид ба расонидани кӯмак ба қурбониёни савдои одамонро дар бар мегирад.

Салоҳияти Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон дар самти муқовимат ба савдои одамон аз 12 номгӯи салоҳиятҳо иборат мебошад. Аз ҷумла, Ҳукумати кишвар сиёсати давлатиро дар самти муқовимат бо савдои одамон амалӣ менамояд; таҳия, банақшагирӣ, маблағгузорӣ ва амалӣ намудани чораҳои маҷмуиро оид ба татбиқи сиёсати давлатӣ дар самти муқовимат ба савдои одамон таъмин мекунад; - Низомномаи Комиссияи байниидоравии муқовимат ба савдои одамонро тасдиқ менамояд ва ғайра.

Қонун субъектҳои давлатии муқовимат ба савдои одамонро ба субъектҳои бевосита ва субъектҳои дигар ҷудо кардааст. Мувофиқи моддаи 7-и Қонун субъектҳои давлатие, ки бевосита муқовимат ба савдои одамонро амалӣ менамоянд инҳоянд: Прокурори генералии Ҷумҳурии Тоҷикистон ва прокурорҳои тобеи он; Вазорати қорҳои дохилии Ҷумҳурии Тоҷикистон; Кумитаи давлатии амнияти миллии Ҷумҳурии Тоҷикистон; Агентии назорати маводи нашъаовари назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон; Хадамоти гумруки назди Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон. Дар Қонун ваколатҳои субъектҳои мазкур ба тариқи мушаххас нишон дода шудаанд. Ҷунонҷӣ, Прокурори генералии Ҷумҳурии Тоҷикистон ва прокурорҳои тобеи он назорати риояи дақиқ ва иҷрои яхелаи қонунгузориҳои Ҷумҳурии Тоҷикистонро дар бораи муқовимат ба савдои одамон амалӣ намуда, дар доираи ваколатҳои худ оид ба пешгирии савдои одамон тадбирҳо меандешанд; фаъолияти мақомоти давлатии амаликунандаи муқовимат ба савдои одамонро ҳамоҳанг месозанд ва ғайра.

Субъектҳои дигари давлатии амаликунандаи муқовимат ба савдои одамон Вазорати адлияи Ҷумҳурии Тоҷикистон, Вазорати

маориф ва илми Ҷумҳурии Тоҷикистон, Вазорати тандурустӣ ва ҳифзи иҷтимоии аҳолии Ҷумҳурии Тоҷикистон, Вазорати корҳои хориҷии Ҷумҳурии Тоҷикистон, Вазорати меҳнат, муҳоҷират ва шугли аҳолии Ҷумҳурии Тоҷикистон, Вазорати рушди иқтисод ва савдои Ҷумҳурии Тоҷикистон, Кумитаи кор бо занон ва оилаи назди Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон, Кумитаи ҷавонон, варзиш ва сайёҳии назди Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон, Кумитаи оид ба корҳои дин, танзими анъана ва ҷашну маросимҳои миллии назди Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон, мақомоти маҳаллии ҳокимияти давлатӣ ва мақомоти худидоракунии шаҳрак ва деҳот, инчунин ташкилотҳои давлатӣ буда, дар моддаи 8-и Қонун салоҳиятҳои ин субъектҳои муқовимат ба савдои одамон марбут ба ин самти фаъолият баён гардидаанд.

Дар Қонун омадааст, ки мониторинги вазъият дар самти савдои одамон бо тартиби муқаррарнамудаи қонунгузори Ҷумҳурии Тоҷикистон аз ҷониби мақомоти ҳифзи ҳуқуқ мутобиқи салоҳияти онҳо бо роҳҳои зерин амалӣ карда мешавад: таҳлили омории ҳолат ва ҷараёни ҷиноятҳо дар самти савдои одамон; ташкили мониторинги интернет ва шабакаи алоқаи мобилӣ; ташкили шабакаи «хати очилӣ» ва телефонҳои боварӣ, аз ҷумла бо истифодаи шабакаҳои телекоммуникатсионӣ ва воситаҳои электронии алоқа; мониторинги воситаҳои ахбори омма ва ғайра.

Мувофиқи ин Қонун, бо мақсади таъмини фаъолияти самараноки субъектҳои системаи муқовимат ба савдои одамон ва ташкили ҳамкории онҳо Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон Комиссияи байниидоравӣ оид ба муқовимат ба савдои одамон ва мақомоти иҷроияи маҳаллии ҳокимияти давлатӣ комиссияҳои худудии муқовимат ба савдои одамонро таъсис медиҳанд. Комиссияи байниидоравӣ ва комиссияҳои худудӣ дар доираи салоҳияти худ ваколатҳои зеринро амалӣ менамоянд:

- фаъолияти иттилоотию маърифатиро дар байни гурӯҳҳои гуногуни аҳоли оид ба хатари савдои одамон ҳамчун зухуроти иҷтимоӣ, дар бораи чораҳои пешгирикунанда ва ҳифзи ҳуқуқи дар самти мазкур мавҷудбуда ва имкониятҳои мурочиат намудан барои кӯмак ба субъектҳои дахлдори системаи муқовимат ба савдои одамон ташкил менамоянд;

- омӯзиш ва такмили дараҷаи ихтисоси кормандони мақомоти ҳифзи ҳуқуқро оид ба масъалаҳои муқовимат ба савдои одамон ташкил менамоянд ва ғайра;

Ҳамчунин, мутобиқи ин Қонун, бо мақсади баланд бардоштани самаранокии татбиқи чорабиниҳои, ки дар нақшаи миллии муқовимат ба савдои одамон пешбинӣ шудаанд, дар мақомоти қорҳои дохилӣ системаи мутамаркази воҳидҳои оперативӣ-ҷустуҷӯӣ, ки ба ташкил ва гузаронидани чорабиниҳои оперативӣ-ҷустуҷӯӣ бо мақсади ҳифзи ҳаёт, саломатӣ, ҳуқуқ ва озодиҳои инсон ва шаҳрванд, молу мулк, таъмини амнияти ҷамъиятӣ ва давлатӣ аз ҷиоятҳо дар самти савдои одамон махсус гардонидани шудаанд, таъсис дода мешаванд. ин воҳидҳо ошқор қардан ва айниятқунонии қурбониёни савдои одамонро амалӣ намуда, муҳофизати онҳоро таъмин менамоянд, инчунин бо фаъолияти оперативӣ-ҷустуҷӯӣ ва таъқиби ҷиоятии шахсоне, ки ҷиоятҳои ба савдои одамон алоқамандро содир намудаанд, машғул мешаванд.

Қонуни мазкур инчунин таъсиси маҳзани ягонаи маълумот дар бораи ҷиоятҳо дар самти савдои одамонро пешбинӣ қардааст. Ин маҳзани ягонаи маълумот бо мақсади таъмини самаранокии муқовимат ба савдои одамон, ошқор намудан ва пешгирӣ қардани фаъолияти ҷиоятии савдогарони одамон, айниятқунонии қурбониёни савдои одамон ва мурағтабсозии иғтилооти даҳлдор аз ҷониби Вазорати қорҳои доҳилии Ҷумҳурии Тоҷикистон бо дастгирии дигар мақомоти давлатӣ ташкил дода мешавад. Ба маҳзани ягонаи маълумот дар бораи ҷиоятҳо, савдогарони одамон ва қурбониёни савдои одамон (бо қайди иғтилоот дар бораи занон ва кӯдакон) маълумоти зерин ворид қарда мешаванд: оид ба ҳолатҳои қойивазқунии ғайриқонунӣ, одамрабой, истисмори иқтисодӣ, шахвонӣ ва дигар истисмори қурбониёни савдои одамон; дар бораи савдогарони одамон ва шарикони онҳо; дар бораи қурбониёни савдои одамон; дар бораи туризми шахвонии кӯдакон ва ғайра.

Боби 3-юми Қонун (Асосҳои ҳуқуқии эътироф намудан ва додани мақоми ҳуқуқии қурбонии савдои одамон; моддаҳои 19-25) дар худ маълумотҳоро оид ба ҳуқуқҳои шахси аз савдои одамон

зарардида то лаҳзаи қурбонии савдои одамон эътироф гардидани ӯ; мақоми ҳуқуқии қурбонии савдои одамон; тартиби додани мақоми ҳуқуқии қурбонии савдои одамон; махфиёна будани маълумот дар бораи қурбониёни савдои одамон ҳуқуқҳои қурбонии савдои одамон, ки аз рӯи парвандаи ҷиноятии марбут ба ҷиноят дар самти савдои одамон ҷабрдида ё шохид эътироф шудааст; кафолатҳои махсуси муурофиавии ҳифзи ҳуқуқҳои ҷабрдидагони ҷиноятҳо ва дигар ҳуқуқвайронкуниҳо дар самти савдои одамон чораҳои амниятӣ нисбати ҷабрдидагон ва шохидон аз рӯи парвандаҳои ҷиноятӣ оид ба ҷиноятҳо дар самти савдои одамон фаро гирифтааст.

Мувофиқи боби мазкур, қурбониёни савдои одамон шахсони зерин эътироф карда мешаванд: шахсоне, ки аз тарафи савдогарони одамон ё шарикони онҳо бо мақсади содир намудани савдои одамон ё ҷиноятҳои ба он алоқаманд ё дар ҷараёни содиркунии ин ҷиноятҳо мавриди маҷбуркунӣ, суиистифодаи боварии онҳо ва ё суиистифодаи гунаҳгор аз вазъи хизматиаш қарор гирифтаанд; шахсоне, ки бо мақсади истифодаи минбаъдаи онҳо дар самти савдои одамон оид ба ниятҳои ҳақиқии савдогарони одамон мавриди фиреб қарор гирифтаанд, аз ҷумла шахсоне, ки аз ҷониби савдогарони одамон ҷиҳати бастании шартномаи (қарордоди) қалбакии меҳнатӣ ё дигар шартномаҳо (қарордодҳо), ки ба истисмори одам, истифодаи меҳнати ғуломона ё маҷбурӣ вобаста намебошад, моил карда шудаанд; шахсоне, ки бо сабаби дар вазъати ноилоҷӣ ё ҳолати очизӣ қарор доштанишон, новобаста ба дарки ниятҳои ҳақиқии савдогарони одамон, пешақӣ барои истисмор розигии худро додаанд. Ба шахс додани мақоми ҳуқуқии қурбонии савдои одамон аз ҷониби Комиссияи байниидоравӣ ва ё комиссияҳои ҳудудии ҷои будубошти қурбонии савдои одамон бо роҳи қабул намудани қарор дар бораи қурбонии савдои одамон эътироф намудани шахс амалӣ карда мешавад. Иттилоот дар бораи қурбониёни савдои одамон ё ҳолатҳои ҷиноятҳои нисбат ба онҳо содиршуда, ки ифшои он ба ҳаёт ё саломатии қурбонии савдои одамон ё наздикони ӯ хатарро ба вуҷуд меорад, инчунин маълумот дар бораи чораҳои амниятии нисбат ба онҳо татбиқшаванда набояд паҳн шаванд.

Розигии қаблии ҷабрдидаи ҷиноят дар самти савдои одамон, ки то оғози истисмор барои ҷалбкунӣ, интиқол додан, супоридан,

пинхонкунӣ ё гирифтани ӯ дода шудааст, барои рад кардани таъин намудани чораҳои амниятӣ ва ба вай расонидани кӯмак, инчунин пешниҳоди маҷмӯи ҳадди ақали хизматрасонии иҷтимоӣ, дар ҳаҷме, ки қонунгузорию Ҷумҳурии Тоҷикистон муайян намудааст, асос шуда наметавонад.

Ба ҷабрдидагони ҷиноятҳо **ва дигар ҳуқуқвайронкуниҳо** дар самти савдои одамон кафолатҳои муурофиавии махсус пешбинӣ карда шудааст: пурсиши онҳо бо назардошти ҳолати равонии онҳо, хусусият ва вазнинии ҳуқуқвайронкуниҳои нисбат ба онҳо содиршуда, инчунин дараҷаи вазнинии зарари ба онҳо расонидашуда ба амал бароварда мешавад; онҳо барои аз ҷониби онҳо чун қурбонии савдои одамон содир намудани кирдорҳои зиддиҳуқуқӣ аз ҷавобгарии маъмури ва ҷиноятӣ озод карда мешаванд; иттилооте, ки аз ҷабрдидагони ҷиноятҳо **ва дигар ҳуқуқвайронкуниҳо** дар самти савдои одамон ба даст оварда шудаанд, таъмини махфияташон мебошанд; баррасии парвандаҳои ҷабрдидагони ҷиноятҳо (ҳуқуқвайронкуниҳо) дар самти савдои одамон ба тариқи пӯшида сурат мегиранд.

Боби 4 (Расонидани кӯмак ба қурбониёни савдои одамон (моддаҳои 26-31) дар худ муқарраротро оид ба фонди давлатии расонидани кӯмак ба қурбониёни савдои одамон; **ҷуброн** намудани зарар ба қурбониёни савдои одамон, мутобиқгардонӣ ва тавонбахшии иҷтимоии шахсони аз савдои одамон зарардида; тартиби тавонбахшии иҷтимоии қурбониёни савдои одамон ва ба онҳо расонидани кӯмак; муассисаҳои махсуси давлатӣ ва ғайридавлатӣ оид ба расонидани кӯмак ба қурбониёни савдои одамон; баргардонидани (репатриатсия) шахрвандони хоричӣ ва шахсони бешаҳрванд, ки қурбонии савдои одамон гардидаанд, ҷой додааст.

Мутобиқи Қонун сарчашмаҳои даромади Фонди давлатии расонидани кӯмак ба қурбониёни савдои одамон инҳоянд: маблағҳои бучети давлатӣ; воситаҳои, ки аз ташкилотҳои байналмилалӣ ворид шудаанд; хайрияҳои шахсони воқеӣ ва ҳуқуқӣ; дигар манбаъҳои, ки қонунгузорию Ҷумҳурии Тоҷикистон манъ накардааст.

Зарари ба қурбониёни савдои одамон расонидашуда аз ҷониби шахсоне, ки дар содир намудани ҷиноятҳо ва дигар

хуқуқвайронкуниҳо дар самти савдои одамон гунаҳгор ҳисобида шудаанд, дар асоси қарори суд ҷуброн карда мешавад.

Шахсе, ки бо тартиби муқарраргардида қурбонии савдои одамон эътироф карда шудааст, ҳуқуқи таъмин будан бо ҷои зисти муваққатии бехатар дар **муассисаи махсуси давлатӣ ё ғайридавлатӣ**, инчунин ҳуқуқи роӣгон гирифтани кӯмаки ҳуқуқӣ ва кӯмак дар барқарор намудан ва барасмиятдарории ҳуҷҷатҳо, кӯмаки тиббӣ; кӯмаки иҷтимоӣ ва моддӣ, дар давраи ҷобачокуни, таъмин намудан бо хӯрокаи, маҷмӯи раҳти хоб ва воситаҳои санитарии беҳдоштӣ, дар ҳолатҳои зарурӣ бошад, бо либос, пойафзол ва дигар ашёи таъминоти молӣ ва ғайраро дорад.

Бо ин Қонун, бо мақсади таъмини амнияти қурбонии савдои одамон, ҳифзи ҳуқуқи манфиатҳои қонунии вай аз ҷониби давлат ба шахси мазкур новобаста аз омодагии ӯ ба ҳамкорӣ бо мақомоти ҳифзи ҳуқуқ ва суд дар таъқиби ҷиноятии савдогарони одамон маҷмӯи хизматрасонӣ оид ба мутобиқгардонӣ ва тавонбахшии иҷтимоӣ, аз ҷумла муваққатан, ба мӯҳлати то ду моҳ дар **муассисаҳои махсуси давлатӣ ё ғайридавлатӣ** истиқомат қардан қафолат дода шудааст.

Баргардонидани (репатриатсия) шахрвандони хориҷӣ ва шахсони бешаҳрванд, ки қурбонии савдои одамон гардидаанд, бо тартиби моддаи 31-и Қонун сурат мегирад. Мувофиқи он, дар ҳолате, ки агар шахрванди хориҷӣ ё шахси бешаҳрванд шахси аз ҷиноят дар самти савдои одамон ҷабрдида эътироф шуда бошад, ӯро дар тамоми давраи муҳофизати ҷиноятӣ оид ба парвандаи марбут ба ҷинояти нисбат ба вай содиршуда аз қаламрави Ҷумҳурии Тоҷикистон бо роҳи маъмури берун қардан мумкин нест.

Боби 5-уми Қонун - Хусусиятҳои расонидани кӯмак ба кӯдакон - қурбониёни савдои одамон ном дошта, он моддаҳои 32-3-и Қонунро дарбар гирифтааст. Дар ин моддаҳо ба тариқи муфассал оид ба хусусиятҳои мақоми ҳуқуқии кӯдакон - қурбониёни савдои одамон ва тартиби хабар додан дар бораи кӯдакон-қурбониёни савдои одамон маълумотҳо мавҷуд мебошанд.

Дар Қонун омадааст, ки давлат ҳифз ва расонидани кӯмакро ба кӯдак-қурбонии савдои одамон аз лаҳзаи нисбати ӯ содир шудани ҷиноят дар самти савдои одамон, аз ҷумла баъд аз ай-

нияткунонии $\bar{y}$ ба сифати қурбонии савдои одамон то мутобиқгардонӣ ва тавонбахшии пурраи иҷтимоии кӯдак, новобаста аз хоҳиши $\bar{y}$ барои ҳамкорӣ бо мақомоти давлатӣ оид ба масъалаҳои ошкор намудан ва қушодани ҷинояти нисбат ба вай содиршуда ва таъқиби ҷинояти савдогарони одамон таъмин менамояд.

Ба кӯдак-қурбонии савдои одамон барои то 6 моҳ ё дар тамоми давраи муҳокимаи судии парвандае, ки оид ба он вай ба сифати ҷабрдида баромад мекунад, ҳангоми зарурат бошад, баъди анҷоми он то мутобиқгардонӣ ва тавонбахшии пурраи иҷтимоӣ ҳуқуқи истиқомат кардан дар **муассисаи махсуси давлатӣ** ё ғайридавлатӣ, дигар муассисаи махсуси хизматрасонии иҷтимоӣ, ки ба кӯдакони дар вазъияти хатарноки иҷтимоӣ ё дигар вазъияти душвори ҳаётӣ қарордошта кӯмаки иҷтимоӣ мерасонад, дода мешавад.

Бо мақсади таъмини ҳифзи ҳуқуқҳои кӯдак Комиссияи байниидоравӣ ё комиссияҳои ҳудудӣ, мақомоти иҷроияи ҳокимияти давлатӣ, мақомоти худидоракунии шаҳрак ва деҳот, муассисаҳои махсуси давлатӣ ва ғайридавлатӣ ва дигар ташкилотҳо, ки дар хусуси ҷои қарордошти кӯдакон-қурбонӣ савдои одамон иттилоот доранд, ўҳдадоранд фавран дар ин бора падару модари (намояндагони қонунии) кӯдак, мақомоти васоят ва парасторӣ ва мақомоти ҳифзи ҳуқуқро хабардор намоянд.

Дар ҳолати мавҷуд будани иттилоот дар хусуси ҷои истиқомат ё ҷои будубоши падару модар ё дигар намояндагони қонунии кӯдак - қурбонии савдои одамон, иттилоот дар бораи ҷои будубоши кӯдак дар давоми 12 соат аз лаҳзаи ёфт гардидани $\bar{y}$ ба падару модар, инчунин ба мақомоти васоят ва парастории ҷои охиринаи истиқомати кӯдак фиристода мешавад. Агар иттилоот дар хусуси падару модар ва дигар намояндагони қонунӣ мавҷуд набошад, иттилооти дахлдор ба мақомоти васоят ва парастории ҷои охиринаи истиқомати кӯдак фиристода мешавад. Мақомот ва ташкилотҳои низоми пешгирии бепарасторӣ ва ҳуқуқвайронии ноболиғон дар доираи ваколатҳои худ ўҳдадоранд рӯи ҳуқуқ манфиатҳои қонунии кӯдакон - қурбонӣ савдои одамонро таъмин карда, ҳифзи онҳоро аз ҳама гуна шаклҳои таъбиз, зӯровариҳои ҷисмонӣ ва рӯҳӣ, таҳқир, муносибати дағ-

лона, истисмори шахвонӣ ва дигар шаклҳои истисмор таъмин намоянд, кӯдакон-қурбониёни **имконпазири** савдои одамонро маълум намоянд, инчунин дар хусуси ҳама гуна вайронкунии қонунгузори **Ҷумҳурии Тоҷикистон** дар ин самт, ки вобаста ба амалӣ намудани фаъолияти касбӣ ё хизматӣ ба онҳо маълум шудааст, ба мақомоти зерин хабар диҳанд:

- **ба мақомоти прокуратура**-дар хусуси вайрон намудани ҳуқуқу озодиҳои кӯдакон-қурбониёни савдои одамон;
- **ба Комиссия оид ба ҳуқуқи кӯдак** – дар хусуси ҳолатҳои ошкоршудаи вайронкунии ҳуқуқҳои кӯдакон-қурбониёни савдои одамон ба таҳсил, меҳнат, истироҳат, манзил ва дигар ҳуқуқҳо;
- **ба мақомоти васоят ва парасторӣ** – дар хусуси ошкор намудани кӯдакон-қурбониёни **имконпазири** савдои одамон, аз ҷумла кӯдакони бе парастории падару модар ё намояндагони қонунӣ монда ва ё кӯдакони дар вазъияти барои ба самти савдои одамон ҷалб намудани онҳо мусоидаткунанда қарордошта;
- **ба мақомоти корҳои дохилӣ** – дар хусуси муайян намудани падару модар ё намояндагони қонунии кӯдакон, ки нисбат ба кӯдакон кирдорҳои зиддихуқуқиро дар самти савдои одамон содир менамоянд ва ғайра.

Боби 6 (моддаҳои 34-39), ки ба пешгирии савдои одамон бахшида шудааст, дар хусуси ташкили пешгирии савдои одамон, механизми татбиқи чораҳои профилактикӣ оид ба пешгирии савдои одамон, сиёсати иттилоотӣ дар самти пешгирии савдои одамон, сиёсати таълимии давлат дар самти пешгирии савдои одамон, пешниҳоди ҳатмии иттилоот, манъи истифодабарии шабакаҳои алоқаи истифодаи умум барои содир намудани ҷиноятҳо дар самти савдои одамон маълумоти зарурӣ додааст.

Мувофиқи муқаррароти ин боб, пешгирии савдои одамон тавассути истифодаи чораҳои иқтисодӣ, иҷтимоӣ, ҳуқуқӣ, иттилоотӣ, таълимӣ, тавонбахшӣ ва дигар чораҳо амалӣ мешавад ва ба ошкор намудан ва бартарафсозии сабаб ва шароитҳои ба савдои одамон мусоидаткунанда, ошкор намудан, айнияткунонӣ,

мутабиқгардонӣ ва тавонбахшии иҷтимоии қурбониёни савдои одамон равона шудаанд. Дар Қонун номгӯи чораҳо, ки системаи чорабиниҳо оид ба пешгирии савдои одамонро ташкил медиҳанд, номбар гардидаанд.

Давлат маҷмӯи чораҳои профилактикӣ оид ба пешгирии савдои одамонро ҳангоми ташаккули сиёсати дохилӣ, пеш аз ҳама дар соҳаҳои иттилоот, маориф, расонидани кӯмаки иҷтимоӣ ба аҳоли, шугли аҳоли, иҷозатномадиҳӣ ба намудҳои алоҳидаи фаъолият, пешгирии беназоратӣ ва ҳуқуқвайронкунии кӯдакон пешбинӣ менамояд. Амалишавии чораҳои профилактикӣ оид ба пешгирии савдои одамон аз ҷониби давлат бо маҷмӯи чораҳои дорои хусусияти иқтисодӣ, иҷтимоӣ, маъмурӣ ва дигар хусусият таъмин карда мешавад.

Дар Ҷумҳурии Тоҷикистон тарғибу ташвиқи савдои одамон ва ҷинойтҳои ба он алоқаманд, инчунин рекламаи хизматрасонии ба савдои одамон алоқаманд, манъ аст.

Сиёсати таълимӣ дар самти пешгирии савдои одамон бо роҳҳои зерин амалӣ мегардад: бо тартиби муқаррарнамудаи қонунгузории Ҷумҳурии Тоҷикистон манъи додани иҷозат ба фаъолияти омӯзгорӣ дар муассисаҳои таълимӣ ба шахсоне, ки чунин фаъолият ба онҳо бо ҳукми суд ё ҳулосаи тиббӣ манъ шудааст, инчунин шахсоне, ки барои ҷинойтҳо дар самти савдои одамон доғи судӣ доранд; таҳия ва ҷорӣ намудани барномаҳои махсус оид ба пешгирии савдои одамон дар муассисаҳои тарбиявии махсусгардонидашуда барои кӯдакон, дигар мақомот ва муассисаҳо, ки пешгирии оворагардӣ ва ҳуқуқвайронкунии кӯдаконро амалӣ менамоянд ва ғайра. Ҳангоми ташаккули сиёсати таълимӣ вазъ, ҷараён ва пешгӯии инкишофи ҷинойткорӣ дар самти савдои одамон, роҳҳои муосири муқовимат ба он, аз ҷумла механизмҳои пешгирикунанда ва ҳифзи ҳуқуқ, инчунин воситаҳои барномавӣ ва иттилоотии муосир ба инобат гирифта мешаванд.

Бо мақсади пешгирии истисмори иқтисодӣ ва шахвонии шахсоне, ки ба давлатҳои хориҷӣ барои қор равона карда мешаванд, қорфармо ҳангоми интиҳоби қормандон ва бастании шартномаи (қарордоди) меҳнатӣ бо онҳо вазифадор аст мута-

бики қонунгузори Чумхурии Тоҷикистон дар бораи шароити фаъолияти меҳнати ояндаи онҳо, имтиёзҳо ва ҷубронпулиҳо, кафолати ҳифзи саломатӣ ва таъмини бехатарии шароити меҳнат маълумоти пурра ва дақиқ пешниҳод намояд.

Истифодабарии шабакаҳои алоқаи истифодаи умум барои амалӣ намудани фаъолияти ба савдои одамон алоқаманд, аз ҷумла барои содир намудани ҷинойтҳо дар самти савдои одамон ё фароҳам овардани шароитҳо барои содир намудани онҳо, гирифтани розигии қурбонии имконпазири истисмори банақшагирифташудаи ӯ, ҳамчунин барои паҳн намудани маводи тарғиботи ҷинойт ва дигар ҳуқуқвайронкуниҳо дар самти савдои одамон манъ аст.

Мақомоти ҳифзи ҳуқуқи Чумхурии Тоҷикистон бо ташкилотҳо ва шахсоне, ки хизматрасониرو оид ба додани иттилоот ба воситаи шабакаҳои алоқаи барқӣ ё дастрасиро ба Интернет ва алоқаи мобилӣ анҷом медиҳанд, аз ҷумла бо провайдерҳо, дар бораи аз ҷониби онҳо ба мақомоти ҳифзи ҳуқуқ феврал пешниҳод намудани маълумот дар бораи аз ҷониби онҳо ҳангоми анҷом додани ӯҳдадорӣ хизматӣ ё касбӣ ошкор намудани ҳаракатҳои истифодабарии шабакаҳои алоқаи барқӣ барои анҷом додани фаъолияти вобаста ба савдои одамон созишнома мебардад.

Дар боби 7 (Ҳамкориҳои байналмилалӣ дар самти муқовимат ба савдои одамон; моддаҳои 40-41) дар хусуси асосҳои ҳамкориҳои байналмилалӣ дар самти муқовимат ба савдои одамон, ҳамкорӣ бо мақомоти ваколатдори давлатҳои хориҷӣ, ташкилотҳои байналмилалӣ ва ғайридавлатӣ дар самти муқовимат ба савдои одамон маълумотҳои дақиқ ҷой дода шудаанд. Дар Қонун пешбинӣ гардидааст, ки Чумхурии Тоҷикистон бо дигар давлатҳо, мақомоти ҳифзи ҳуқуқи онҳо, инчунин ташкилотҳои байналмилалӣ, ки бар зидди савдои одамон мубориза мебаранд, дар асоси қонунгузори Чумхурии Тоҷикистон, шартномаҳои байналмилалӣ, ки Тоҷикистон иштирокчии онҳо мебошад, ҳамкорӣ менамояд. Дар ҳолати гум кардани ҳуҷҷатҳои тасдиқкунандаи шахсияти шахрванди Чумхурии Тоҷикистон, ки қурбонии савдои одамон мебошад ва ё имконнопазирии гирифтани онҳо аз савдогарони одамон, намояндагӣҳои дипломатӣ ва консулгарӣҳои Чумхурии Тоҷикистон дар яқҷоягӣ бо мақомоти дахлори давлатӣ

дар мӯҳлати кӯтохтарин чунин шаҳрвандонро бо ҳуччате, ки ҳуқуқи ба Ҷумҳурии Тоҷикистон баргаштанро медиҳад, таъмин мекунанд.

Ҳамчунин, мувофиқи ин Қонун, Ҷумҳурии Тоҷикистон мувофиқи меъёрҳои санадҳои ҳуқуқии байналмилалӣ эътирофнамудаи Тоҷикистон, ҳамкориро бо мақомоти ваколатдори давлатҳои хориҷӣ, ташкилотҳои байналмилалӣ давлатӣ ва ғайридавлатӣ дар самти муқовимат ба савдои одамон ба роҳ мемонад. Самтҳои асосии ҳамкориҳои байналмилалӣ инҳо мебошанд: таҳия ва бастании шартномаҳои дутарафа ва бисёртарафаи байни давлатҳои оид ба масъалаҳои муқовимат ба савдои одамон; мӯътадилгардонии ҳамкориҳои мақомоти дахлдори махсусгардонидашудаи наздисарҳадии давлатҳои ҳамсоя оид ба мубориза бар зидди савдои одамон; ҳамоҳангсозии амалиёти мақомоти ҳифзи ҳуқуқ, аз ҷумла чораҳои оперативӣ-ҷустуҷӯӣ бо мақсади саривақт ва пурра ошкор кардан, пешгирии намудан ва кушодани ҷиноятҳои ба савдои одамон алоқаманд; таъсис ва рушди якҷояи системаи иттилоотӣ, воситаҳои хабаррасонии фаврӣ, воқуниш ва назоратбарӣ, ки барои баланд бардоштани самаранокии муқовимат ба савдои одамон нигаронида шудаанд.

Боби 8-уми Қонун (моддаҳои 42-45) ба масъалаи ҷавобгарӣ барои ҳуқуқвайронкуниҳо дар самти савдои одамон, аз ҷумла ба намуд ва принципҳои ҷавобгарӣ барои ҳуқуқвайронкуниҳо дар самти савдои одамон, ҷавобгарии шахсони ҳуқуқӣ барои дахл доштан ба савдои одамон, ҷавобгарии воситаҳои ахбори омма барои паҳн намудани маводи тарғиботи ҷиноят ва дигар ҳуқуқвайронкуниҳо дар самти савдои одамон, хусусиятҳои ҷавобгарии ҷиноятӣ барои содир намудани ҷиноятҳо дар самти савдои одамон бахшида шудааст.

Дар боби 9-уми Қонун, ки муқаррароти хотимавӣ ном дорад (моддаҳои 46-48) дар хусуси ҷавобгарӣ барои риоя накардани талаботи Қонуни мазкур, аз эътибор соқит донишҷӯи Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи мубориза ба муқобили хариду фурӯши одамон», тартиби мавриди амал қарор додани Қонуни мазкур маълумотҳои дахлдор мавҷуданд.

Дар назар аст, ки бинобар қабул шудани Қонуни зикршуда

ба моддаи 130¹ Кодекси ҷиноятии Ҷумҳурии Тоҷикистон (хариду фурӯши одамон) низ тағйиротҳои дахлдор ворид карда шуда, он «савдои одамон» номида хоҳад шуд. Чунин тағйиру иловаҳо дигар санадҳои меъёрӣ-ҳуқуқиро низ, ки дар онҳо марбут ба савдои одамон муқаррароти зарурӣ мавҷуданд, фаро хоҳад гирифт.

1.3. ИМПЛЕМЕНТАТСИЯИ САНАДҲОИ ҲУҚУҚИИ БАЙНАЛМИЛАЛӢ ДАР БОРАИ МУБОРИЗА БА МУҚОБИЛИ ХАРИДУ ФУРӢШИ ОДАМОН ДАР ҚОНУНГУЗОРИИ ҶИНОЯТИИ ҶУМҲУРИИ ТОҶИКИСТОН

Тоҷикистон баъди ба даст овардани истиқлолият чун узви ҷомеаи ҷаҳонӣ барои таъмини ҳуқуқу озодиҳои фитрии инсону шахрванд ба бисёре аз ин санадҳои ҳуқуқии байналмилалӣ оиди хариду фурӯши одамон, аъзо шуда, меъёрҳои қисми зиёди онҳоро дар қонунгузорию миллии имплементатсия⁸ намуда, ба як қатор санадҳои меъёрии ҳуқуқӣ, аз ҷумла ба қонунгузорию ҷиноятӣ тағйиру иловаҳо ворид намудааст. Аммо мазмуну мӯҳтавои пурраи ин санадҳои ҳуқуқии байналмилалӣ дар қонунгузорию Тоҷикистон пурра таҷассум наёфтааст.

Масъалаи имплементатсияи санадҳои ҳуқуқии байналмилалӣ ба қонунгузорию миллии яке аз масъалаҳои мубрам мебошад. Чунки бо эътироф намудани санадҳои байналмилалӣ давлат муваззаф мегардад, ки меъёрҳои онро дар қонунгузорию миллии худ имплементатсия намояд. Иҷро накардани ин амал боиси коста гардидани обрӯ ва эътибори давлат дар сатҳи байналмилалӣ гардида, эҳтимоли татбиқи муҷозотҳои гуногун нисбати он аз ҷониби ҷомеаи ҷаҳонӣ зиёд мегардад.

Қайд намудан лозим аст, ки дар илми ҳуқуқи байналмилалии ҷиноятӣ ақидаи ягона оиди мафҳуми имплементатсия вучуд надошта, онро ба маънои васеъ ва маҳдуд пешниҳод менамоянд⁹.

8. Калимаи «имплементатсия» аз калимаи «implementation» гирифта шуда, маъноаш амалсозӣ, таъмини иҷрош, дар ҳаёт татбиқ намуданро мувофиқи тартиби муайян дорад (Англо-русский словарь. Сост. Мюллер В.К., М., 189. С. 257.). Мутобиқи Фарҳанги истилоҳоти ҳуқуқ калимаи «имплементатсия»- ҷараёни ворид намудан ва дар ҳаёт татбиқ кардани меъёрҳои байнаҳалқӣ-ҳуқуқӣ дар қонунҳои миллии ва санадҳои зериконуниро дорад. (Фарҳанги истилоҳоти ҳуқуқ. Душанбе.: Эр-граф, 2009. С.177.).

9. Суботина Е.М. Национально-правовая имплементация международных норм в

Ба маънои васеъ «имплементатсия» яке аз тарзҳои техникаи ҳуқуқӣ мебошад, ки ҳангоми сохтани меъёрҳои нав ё тағйир додани меъёрҳои мавҷудаи қонунгузорию дохилидавлатӣ барои иҷрои меъёрҳои санадҳои байналмилалӣ равона гаштааст¹⁰. Ба маънои маҳдуд, «имплементатсия» фаъолияти давлатро дар самти ҳуқуқэҷодкунӣ оиди иҷрои санадҳои ҳуқуқии байналмилалӣ ва маҷмӯи чораҳои ташкилиро оиди иҷрои бевоситаи меъёрҳои ҳуқуқӣ ҷиноятии байналмилалӣ дар бар мегирад¹¹.

Механизми асосии имплементатсияи меъёрҳои санадҳои байналмилалии этироф намудаи Тоҷикистонро муқаррароти Конститутсияи (Сарқонуни) Ҷумҳурии Тоҷикистон оиди ҷой ва мавқеи санадҳои ҳуқуқии байналмилалӣ дар низоми ҳуқуқии кишвар муайян менамояд. Мутобиқи қисми 3 моддаи 10-и Конститутсияи (Сарқонуни) Тоҷикистон санадҳои ҳуқуқии байналмилалие, ки Тоҷикистон онҳоро эътироф кардааст, қисми таркибии низоми ҳуқуқии ҷумҳуриро ташкил медиҳад. Агар қонунҳои ҷумҳурӣ ба санадҳои ҳуқуқии байналмилалии эътирофшуда мутобиқат накунад, меъёрҳои санадҳои байналмилалӣ амал мекунад.

Қисми 2 моддаи 1-и Кодекси ҷиноятии Ҷумҳурии Тоҷикистон¹² муқаррар намудааст, ки «ҳамин Кодекс ба Конститутсияи (Сарқонуни) Ҷумҳурии Тоҷикистон ва принсипи меъёрҳои умумиэътирофшудаи ҳуқуқӣ байналмилалӣ асос меёбад».

Хариду фурӯши одамон чун ҷиноят ба ҚЧ ҚТ моҳи августи соли 2003 ворид карда шуд. Бо мақсади имплементатсияи Протокол оиди пешгирӣ ва рафъи хариду фурӯши одамон, хусусан занону кӯдакон ва ҷазо барои он (минбаъд Протокол), ки иловаи Конвенсияи СММ зидди ҷинояткорӣ муташаккили трансмиллӣ мебошад, ба моддаи 1301 ҚЧ ҚТ тағйиру иловаҳо ворид карда шуданд. Мутобиқи моддаи 1301 ҚЧ ҚТ ҷавобгарии ҷавобгарии

Уголовный кодекс России: современные проблемы. Конституционные основы уголовного права. Материалы 1 Всероссийского конгресса по уголовному праву, посвященного 10-летию Уголовного кодекса Российской Федерации. Москва. 2006. С.582.

10. Кибальник А.Г. Современное международное уголовное право: понятие, задачи, принципы. СПб.2003. С.188.

11. Гардоровский А.С. Имплементация норм международного права. Киев: Вища школа, 1980. С.92.

12. Минбаъд ҚЧ ҚТ.

барои «хариду фурӯши одамон, яъне бо мақсади суиистифода (суиистифодаи фоҳишагариӣ дигар шахсон ё дигар шакли суиистифодаи шахвоният, кор ё хизматрасонии маҷбурӣ, ғуломӣ ё расму одатҳои ба ғуломӣ ҳамшабеҳ, ҳолати ноилоҷӣ ё гирифтани узв ва (ё) бофта) - ҷалбкунӣ, интиқол, супоридан, пинҳонкунӣ ё гирифтани одамон бо роҳи таҳдиди зурӣ ё истифодаи он ё дигар шаклҳои маҷбурсозӣ, дуздӣ, қаллобӣ, фиреб, суиистифодаи мансаб ё ҳолати заифӣ, ё бо роҳи ришва додан дар шакли пардохт, ё ғайриқонунии гирифтани розигии шахсе, ки дигар шахсро назорат мекунад, содир шуда бошад, пешбинӣ гардидааст.

Таҳлили низомноки моддаи 1301 ҚЧ ҚТ дар муқоиса бо моддаи 3-и Протокол, ки мафҳуми хариду фурӯши одамонро дарбар мегирад, нишон медиҳад, ки он пурра имплементатсия карда нашудааст. Ин ҳолат бештар дар рафти таҳлили тарафи объективии м. 1301 ҚЧ ҚТ ошкор мешавад. Қонунгузор ба ғайр аз ҳаракатҳое, ки дар м.3-и Протоколи зикршуда, хариду фурӯши одамонро низ чун кирдорҳои алоҳида муқаррар намудааст. Чунин рафтори қонунгузор норӯшан аст. Чунки, аввалан, ҳаракатҳое, ки ҳангоми хариду фурӯши одамон амалӣ карда мешавад, тавасути ибораҳои «интиқол», «қабул», «супоридан» дар диспозитсияи моддаи 1301 ҚЧ ҚТ ифода карда шудаанд. Дувум, ба ғайр аз шартномаи хариду фурӯш шартномаҳои дигари ҳуқуқӣ- гражданий вучуд дорад, ки предмети онҳо инсон шуда метавонад¹³. Ба ақидаи ин тараф, бисёр хуб мебуд, агар мафҳуми хариду фурӯши одамон, ки дар м.1 Конвенсияи оиди ғуломдорӣ аз 25 сентябри соли 1925 ва м.7-и Протоколи иловагӣ оиди кам намудани ғуломӣ, ғулом-фурӯшӣ, институтҳо ва одатҳои ба ғуломӣ монанд аз 7 сентябри соли 1956 ифода ёфтаанд, дар м. 1301 ҚЧ ҚТ имплементатсия карда мешуд. Чунки дар асри инкишофи босуръати технология, муқаррар намудани тамоми шаклҳои амалишавандаи хариду фурӯши одамон дар диспозитсияи қонуни ҷиноятӣ ба мақсад мувофиқ нест. Барои ин хуб мешуд, ки дар диспозитсияи м. 1301

---

13. Евстифеева Е.В. Оптимизация уголовно правовой основы борьбы с торговлей людьми// Преступность и уголовное законодательство: реалии, тенденции, взаимовлияние: сборник научных трудов/ Под ред. д.ю.н. Н.А. Лопашенко. Саратов, Саратовский центр по исследованию проблем организованной преступности и коррупции. Сателлит. 2001. С. 412.

КЧ ҚТ танҳо аломатҳои конструктивӣ, ки барои бандубасти ин ҷинойт аҳамият доранд, муқаррар карда мешуд. Ба сифати ҷунин аломатҳо ғасби одамон, ба даст овардан ё супоридани одамон, инҷунин мақсади ин ҷинойт- суистеъмол ё фурӯхтани одамон ё ба тарзи дигар супоридани одамон баромад мекунад.

Таҳлили Конвенсияи солҳои 1926 ва 1956 нишон медиҳад, ки мафҳуми хариду фурӯши одамон бо мафҳуми ғуломӣ, ки ифодакунандаи вазъ ё ҳолати инсон мебошад, ки нисбати ӯ атрибут ё унсурҳои ҳуқуқи моликият ё қисме аз онҳо татбиқ карда мешавад, алоқаи ногустанӣ дорад. Муҳаққиқин дуруст қайд менамоянд, ки хавфнокии хариду фурӯши одамон на дар ҷалбкунӣ, интиқол ё супоридани одамон, балки дар нисбати инсон татбиқ гардидани унсурҳои ҳуқуқи моликият пурраю возеҳ таҷассум меёбад¹⁴. Вобаста ба ин, ба мақсад мувофиқ мебуд, агар дар диспозитсияи моддаи 1301 КЧ ҚТ қайд мегардид, ки нисбати инсон дар натиҷаи хариду фурӯш атрибутҳои ҳуқуқи моликият татбиқ карда мешавад.

Дигар проблемае, ки то имрӯз дар сатҳи қонунгузорӣ ҳал нагардида ва дар байни олимони баҳсу мунозираҳоро ба миён овардааст, ин мавҷуд будани ҳолате, ки шахс бо хоҳиши худаш мавриди хариду фурӯш қарор гирифтааст. Аз як тараф, қонунгузор розигии ҷабрдидаҳо ҳангоми хариду фурӯши одамон, ҷун ҳолати истисноқунандаи ҷинойт эътироф накардааст. Аз тарафи дигар, як гурӯҳ муҳаққиқин пешниҳод менамоянд, ки хариду фурӯши одамон аз аҳдҳое, ки ҷабрдида барои содир намудани он розигии худро додааст, ҷудо карда шаванд¹⁵. Ин ақидаро онҳо бо он асоснок менамоянд, ки дар натиҷаи аҳдҳои бо розигии ҷабрдида содиршуда, озодии шахсӣ ҷун объекти м. 1301КЧ ҚТ вайрон нагардидааст.

Қайд қардан бамаврид аст, ки оиди ин масъала дар санадҳои байналмилалӣ низ ақидаи ягона вучуд надорад. Масалан, дар

---

14. Волошин А.В. Ответственность за торговлю людьми и проблемы её совершенствования/ Преступность и уголовное законодательство: реалии, тенденции, взаимовлияние: сборник научных трудов/ Под ред. д.ю.н. Н.А. Лопашенко. Саратов, Саратовский центр по исследованию проблем организованной преступности и коррупции. Сателлит. 2001. С. 407.

15. Тюрканова Е.В. Женская трудовая миграция/www.crim.vl.ru. Волошин А. В. Асари зикршуда. С. 406.

м.1-и Конвенсия оид ба мубориза бо хариду фурӯши одамон ва истифодаи фоҳишагарӣ аз тарафи шахсони сеюм дақиқ муайян гардидааст, ки розигии ҷабрдида ба истисмор барои ҷазо додани ҷинояткор аҳамият надорад. Дар б. «b» м. 3 Протокол қайд гаштааст, ки розигии ҷабрдида ба истисмор дар он ҳолат ба эътибор гирифта намешавад, агар барои ба даст овардани ҷунин розигӣ зӯрварӣ ё таҳдиди истифодаи он, ё тарзи дигари маҷбурсозӣ, қаллобӣ, фиреб, суистифодаи ҳоқимият ё ҳолати заифӣ ва дигар тарзҳои дар б. «a» м.3 Протокол истифода гардида бошад. Аз ин хулоса баровардан мумкин аст, ки ҳангоми мавҷуд набудани ягон ҳаракатҳои зикршуда, кирдори фурӯшандаи «ашёи зинда» таркиби ҷиноятро ташкил намекунад.

Аммо таҳлили қонунгузории ҷиноятӣ ва муурофиавии ҷиноятҳои Ҷумҳурии Тоҷикистон нишон медиҳад, ки розигии ҷабрдида ҳангоми хариду фурӯши одамон, ҷун ҳолати истисноқунандаи ҷиноят баромад намекунад. Дар баробари ин, моддаи 24-и Кодекси муурофиавии ҷиноятҳои Ҷумҳурии Тоҷикистон м.1301 ҚЧ ҚТ-ро ҷун ҷинояти марбут ба айборқунии хусусӣ ва айбдорқунии хусусӣ-умумӣ номбар намекунад. Ин маънои онро дорад, ки озодии шахсӣ ҳангоми хариду фурӯши одамон ба ҷабрдида таалуқ надошта, розигии ӯ барои бандубасти кирдори ҷинояткор бо м. 1301 ҚЧ ҚТ таъсир расонида наметавонад.

Дар ҚЧ ҚТ рақобати меъёрӣ байни моддаи 1301 (Хариду фурӯши одамон) ва м. 132 (Ҷалби одамон барои истисмор) ҷой дорад. Ҷунки хариду фурӯши одамон тамоми шаклҳои истисморро новобаста аз шакл ва намуди он дар бар мегирад. Аз ин рӯ, зарурати вучуд доштани моддаи 132 ҚЧ ҷой надорад.

Масъалаи дигаре, ки бисёр баҳсангез аст, ин номи моддаи 1301 ҚЧ – хариду фурӯши одамон мебошад. Истилоҳи «хариду фурӯш» дар Фарҳанги тафсирии забони тоҷикӣ (ҷилди 2, сах. 426) маънии 1. Амали харидани чизе, байъ; 2. он ҷӣ харида шудааст, гирифтани чизе аз касе бо додани баҳои онро дорад, ки ин нисбати истилоҳи «савдо» (хариду фурӯш, тиҷорат, муомила дар сари кам қардани нархи чизе бо фурӯшанда гуфтугӯзор қардан) маҳдудтар аст ва мафҳуми савдо мафҳуми хариду фурӯшро дарбар мегирад. Истифодаи истилоҳи «савдо» имкон медиҳад, ки

тамоми кирдорҳои дар диспозитсияи моддаи 1301 КҶ Ҷумҳурии Тоҷикистон пешбинишуда дар бар гирифта шавад. Аз ин рӯ, ба мақсад мувофиқ мебуд, агар дар робита бо гуфтаҳои боло ва муқаррароти Қонуни навқабулшудаи Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи муқовимат ба савдои одамон ва расонидани кӯмак ба қурбониёни савдои одамон» номи моддаи 1301 КҶ Ҷумҳурии Тоҷикистон иваз карда шуда, ба ҷои истилоҳи «Хариду фурӯши одамон» «Савдои одам» дар шакли танҳо, муқаррар карда мешуд.

БОБИ 2. ТАҲЛИЛИ ҲУҚУҚИИ ҚИНОЯТИИ ҚИНОЯТҲОИ МАРБУТ БА ХАРИДУ ФУРҶШИ ОДАМОН

2.1. ТАВСИФИ АЛОМАТҲОИ ОБЪЕКТИВИИ ҚИНОЯТИ ХАРИДУ ФУРҶШИ ОДАМОН

Мувофиқи моддаи 5-уми Конститутсияи (Сарқонун)-и Ҷумҳурии Тоҷикистон «инсон, ҳуқуқ ва озодиҳои он арзиши олии мебошанд»¹⁶, ва дар асоси ин яке аз вазифаҳои аввалиндараҷаи қонунгузори қиноятии ватанӣ ҳимояи шахсият, ҳуқуқ ва озодиҳои он аз ҳама гуна таҷовузи қинояткорона ба шумор меравад. Меъёрҳои ҳимоякунандаи ҳуқуқи озодиҳои инсон ва шахрвандро, ки Конститутсия (Сарқонун) ҳамчун маҷмӯи арзишҳои олии эълон намудааст, дар фасли VII –уми Кодекси қиноятии Ҷумҳурии Тоҷикистон пешбинӣ гардидаанд ва бесабаб нест, ки қиноятҳо ба муқобили шахсият дар қисми махсуси ҚҶ ҚТ ҷои аввалро ишғол намудаанд.

Моддаи 130¹ ҚҶ ҚТ-ро қонунгузор ба гурӯҳи қиноятҳо ба муқобили озодӣ, обрӯ ва эътибори шахсият дохил намуда, дар боби XVII пешбинӣ менамояд. Ҳаминро бояд қайд намуд, ки қонунгузор аз диспозитсияи оддии кӯтоҳ даст қашида, тамоми он ҳолатҳое, ки ба хариду фурӯши одамон мутааллиқ аст, дар диспозитсияи ин модда дохил намудааст ва дар навбати худ мафҳуми додашуда ба мафҳуми пешбиниамудаи санади байналмилалӣ монанд аст¹⁷.

Дар Кодекси қиноятии Ҷумҳурии Тоҷикистон таркиби қинояти хариду фурӯши одамон бо таҳрир аз 5 январи соли 2008 чунин муқаррар карда шудааст: «хариду фурӯши одамон, яъне бо мақсади суиистифода (суиистифодаи фоҳишагариӣ дигар шахсон ё дигар шакли суиистифодаи шахвоният, қор ё хизматрасониӣ маҷбурӣ, ғулумӣ ё расму одатҳои ба ғулумӣ ҳамшабех, ҳолати ноилоҷӣ ё гирифтани узв ва (ё бофта)- чалбқунӣ, интиқол,

16. Конститутсияи (Сарқонуни) Ҷумҳурии Тоҷикистоназ 6 ноябри соли 1994 (бо тағйироту иловаҳо аз 26 сентябри 1999 ва 22 июни соли 2003) Душанбе соли 2003 с.8

17. Протокол оид ба пешгирӣ ва рафъи хариду фурӯши одамон, хусусан занону кӯдакон ва ҷазо барои он (илова ба Конвенсияи Созмони Милали Муттаҳид зидди қиноятқориӣ муташаккили трансмиллӣ, аз 15 ноябри соли 2000).

супоридан, пинҳонкунӣ ё гирифтани одамон бо роҳи таҳдиди зӯрӣ ё истифодаи он ё дигар шаклҳои маҷбурсозӣ, дуздӣ, қаллобӣ, фиреб, суиистифодаи мансаб ё ҳолати заифӣ, ё бо роҳи ришва додан дар шакли пардохт ё фоида барои гирифтани розигии шахсе, ки дигар шахсро назорат мекунад, содир шуда бошад».

Объекти ҷиноят. Бандубасти таркиби ҷиноят ва умуман мураттабсозии Кодекси ҷиноятӣ аз дуруст муайян намудани объекти ҷиноят манша мегирад. Дар адабиётҳои ҳуқуқӣ хариду фурӯши одамон ҳамчун ҷинояти бисёробъекта ба қалам дода шудааст¹⁸.

Дар иртибот ба мавзӯи мазкур зарур доништа шуд, ки муносибати ҷамъиятии мушаххас таҳти таҷовузи ҷинояти хариду фурӯши одамон қарор гирифта мавриди таҳлилу омӯзиш қарор дода шавад. Зеро ҳалли як қатор масъалаҳо, минҷумла танзими ҳуқуқи ҷиноятӣ ба ҷавобгарӣ кашидан барои содир намудани ҷинояти хариду фурӯши одамон (созмон додани аломатҳои тарафи объективи ҷиноят, муқаррар кардани аломатҳои вазникунандаи он), инчунин ҷудо намудани ҷинояти зикршуда аз дигар таркибҳои ба он мучовир аз ҳалли дурусти муқаррар намудани объекти бевоситаи чунин як ҷиноят, вобастагии бевосита дорад.

Ҳаминро бояд тазаққур дод, ки миёни олимони ҳуқуқшинос дар хусуси он ки объекти бевоситаи ҷинояти хариду фурӯши одамонро чӣ ташкил медиҳад, андешаи ягона мавҷуд нест. Ҷунонҷӣ, як қатор олимони объекти бевоситаи ҷинояти мазкурро озодии шахсӣ, обрӯ ва эътибор медонанд¹⁹. Ба андешаи олими Беларус А.Б.Барков ҷинояти дар м. 181 ҚҶ Қумхурии Беларус (м.130¹ ҚҶ ҚТ) пешбинишуда ба озодии шахсии инсон таҷовуз оварда, ӯро аз имконияти мустақилона муайян кардани макони зист, намуди фаъолият, дар бештар мавридҳо аз сарнавишти худ маҳрум сохта, ӯро ба ғулом, мол табдил дода, обрӯ ва эътибори шахсияташро паст мезанад²⁰.

18. Иногамова-Хегай Л.В. Торговля людьми как тягчайшее нарушение конституционного права личности на свободу// Конституционная основа уголовного права. Материала I Всероссийского конгресса по уголовному праву, посвященного 10- летию Уголовного кодекса Российской Федерации.- М.: ТК Велби, 2006.- С. 232.

19. Ниг.: Уголовное право Республики Беларусь. Особенная часть/ А.И. Лукашов [и др.]: под общ ред. А.И. Лукашова. Минск.: Тесей, 2001.- С. 145.

20. Ниг.: Комментарий к Уголовному кодексу Республики Беларусь/ Н.Ф. Ахраменка [и

Гурӯҳи дигари олимони ба сифати объекти бевоситаи ин ҷиноят маҳз озодии ифодаи ирода инсонро медонанд²¹. Ба андешаи В.В. Марчук объекти бевоситаи хариду фурӯши одамонро муносибати ҷамъиятии ташкил медиҳад, ки таъминкунандаи озодии шахсии инсон мебошад²².

Аз нигоҳи олимони Украина объекти бевоситаи хариду фурӯши одамонро бояд эътибори инсон ё ахлоқи ҷамъиятӣ донист.

Ҳақ бар ҷониби муҳаққиқи белорус Н.И. Ретнева ҳаст, ки ӯ чунин менависад: таҷовуз ҳангоми хариду фурӯши одамон дар навбати аввал алайҳи инсон ва ҳуқуқҳои ӯ нигаронида шудааст. Таъсир ба ахлоқи ҷамъиятӣ мумкин аст танҳо ҳамчун имконияти ин ҷиноят баррасӣ шавад, зеро ахлоқи ҷамъиятӣ дар бештар мавридҳо, умуман «зарар» намебинад ва таҷовуз ба он нигаронида нашудааст (сухан дар хусуси он меравад, ки инсон барои истифода чун коргари кироя барои истисмори меҳнаташ фурӯхта мешавад)²³.

Аксари муҳаққиқон дар андешаи он мебошанд, ки объекти бевоситаи хариду фурӯши одамонро бояд озодии шахсии инсон²⁴, озодии шахсият²⁵, озодии шахсӣ²⁶, озодии инсон²⁷, озодии шахсии

др.]: под общей ред. А.В. Баркова. Минск: Тесей, 2003.- С. 465.

21. Ниг.: Уголовное право Республики Беларусь. Особенная часть: учеб.пособие// Н.Ф. Ахраменка [и др.]: под общ.ред. Н.А.Бабия, И.О. Грунтова. Минск: Новое знание, 2002.- С. 195.

22. Ниг.: Марчук В.В. Торговля людьми (уголовно- правовой анализ и квалификация)/ В. Марчук/ Суд.вест., 2002, № 4.- С. 42.

23. Ниг.: Ретнева Н.И. Уголовная ответственность за торговлю людьми: [монография].// Н.И. Ретнева, под общ.ред. Э.А. Саркисовой; М- во внутрен.дел Республики Беларусь,; Акад.МВД. Минск.: Акад. МВД Республики Беларусь, 2008.- С. 35.

24. Ниг.: Ретнева Н.И. Маъҳази зикршуда.- С. 35; Коростылев О.И. Противодействие торговле людьми и использованию рабского труда: научно- практическое пособие(под общ.ред.докт.юр.наук, проф. Т.В. Пинкевич. Ставрополь: СФКРУ МВД России, 2008.- С. 36; Горелик А.С. Полный курс уголовного права: В 5 т. (под общ.ред. док.юр.наук, проф. Заслуженный деятель науки РФ А.И. Коробеева.). Т.II: Преступления против личности.- СПб: Издательство Р. Асланова «Юридический центр Пресс». 2008.- С. 430.

25. Ниг.: Особенности предотвращения и расследования преступлений, связанных с торговлей людьми: учеб.пособие/ Данилова М. [и др.]; под общ.ред И.Г. Шушкевича.- М.: Волтерс Клувер, 2008.- С. 58.

⁷ Ниг.:Буряк М.Ю. Торговля людьми и борьба с ней (криминологические и уголовно-правовые аспекты). Дис.канд.юр.наук. Владивосток, 2005.- С. 150.

26. Ниг.:Буряк М.Ю. Торговля людьми и борьба с ней (криминологические и уголовно-правовые аспекты). Дис.канд.юр.наук. Владивосток, 2005.- С. 150.

27. Ниг.: Комментарий к Уголовному кодексу Российской Федерации/ отв.ред.В.И.

чабрдида²⁸ донист.

Мавкеи мазкур дар конунгузории чиноятии кишварҳои Иттиҳоди давлатҳои мустақил (минбаъд ИДМ) мустаҳкам қарда шуда, дар асосҳои бо ҳам алоқамандии мартабавии объектҳои ҳел, намудӣ ва бевоситаи чиноят созмон дода шудааст.

Ноғуфта намонад, ки дар баробари аниқ гардидани объекти бевоситаи чинояти хариду фурӯши одамон аҳамияти бениҳоят муҳимро дуруст муайян намудани моҳият ва мазмуни мафҳуми озодии инсон доро мебошад, зеро чунин аниққунӣ имконият медиҳад, ки чиноятҳои муқобили озодии шахсии инсоно, аз он ҷумла хариду фурӯши одамон аз кирдорҳои ғайричиноятӣ ҷудо қарда шавад ва бо ҳамин тариқ, муайян қардан мумкин аст, ки таҷовуз ба озодии шахсии инсон дар қадом ҳолат чинояти мустақил буда ва дар қадом ҳолат қисми таркибии унсурҳои дигар кирдорҳои таҷовузқоронаро ташкил дода метавонад.

Барои дарки дуруст ва аз нигоҳи ҳуқуқи чиноятӣ таъриф додани мафҳуми озодии шахсии инсон зарурияти мурочиат қардан ба фаҳмиши мафҳуми озоӣ, ки дар фалсафа роиҷ аст, ба миён меояд.

Масъала оид ба озодии инсон дар тамоми раванди таърихи ҷаҳонбинии фалсафа предмети тадқиқоти назариявӣ қарор дода шудааст. Масъалаи мазкур дар асарҳои Сукрот, Афлотун, Августин ва дигар файласуфон мавриди баррасӣ қарор гардида буд. Файласуфони гузашта, ба монанди Б.Спиноза, И.Г.Фихте, Г.В.Гегель, А.Шопенгауэр, И.Кант, Т.Гоббс, Р.Декарт дар асарҳои худ махсус ба масъалаи озодии инсон диққати ҷиддӣ додаанд. Дар фалсафа озоӣ ба чунин категорияҳо аз қабилӣ зарурият, имконият, воқеият, интиҳоб, ирода мутаносиб доништа, мавриди омӯзиш қарор дорад. Воқеиятро дарк намуда, инсон фаъолияти худро дар асоси донишҳо оид ба табиат ва ҷамъият, дар ҳамбастагӣ бо қонунҳои воқеияти моддӣ, бо зарурият созмон дода, онро пеш мебарад. Аз ин ҷо, формулаи маъмули Б. Спиноза дар хусуси он ки озоӣ- ин дарки зарурият аст, ба вучуд омадааст. Озоӣ, минбаъд ӯ пешниҳод менамояд, ман онро ном гузоштаам,

---

Лебедев.- 10- е изд., переаб.и доп.- М.: Издательство Юрайт, 2010.- С. 323.

28. Ниг.: Солиев К. Комментарий к преступлениям, связанным с торговлей людьми. Душанбе, Академия МВД Республики Таджикистан, 2011.- С. 41.

онро ягона, танҳо ақл ба роҳбарӣ мегирад²⁹. Ба андешаи бештари файласуфҳо озодӣ дар заминаи ақл, шуур (дарк кардан) ва ирода меистад. Мавҷудияти категорияи зарурият дар олами ҳастӣ шароитро барои фаъолияти боақлонаи инсон, барои интихоби ягон хели чунин фаъолият ба миён меовард. Аз нигоҳи А.Б. Спиркин «озодӣ- ин дар заминаи дарки зарурият доштани қобилияти интихоб ва фаъолият бо ба ҳисоб гирифтани ин гуна зарурият мебошад»³⁰.

Озодӣ- менависад Н.Н. Семенота, ин «ҷой надоштани монеа барои имконияти интихоб ва фаъолият, ҷой надоштани монеа дар роҳе, ки инсон метавонад интихоб кунад; дараҷаи озодии инсон тавассути ҷой надоштани монеа на танҳо барои интихоби воқеӣ, инчунин интихоби потенциалӣ муайян карда мешавад»³¹.

Вақте ки сухан дар хусуси интихоб ҳамчун унсури таркиби озодии шахсият меравад, интихоби боақлона дар назар дошта мешавад. Озодона интихоб намудани рафтор, пеш аз ҳама, дуруст дарк намудани сарҳади берунаи амалӣ гардидани хоҳиши мушаххаси инсонро дар назар дорад.

Интихоби озод- ин интихоби бошуурона ва аз рӯи хоҳишест, ки инсон ба ҷамъият ғоиданокии амали интихобнамудаи худро нисбати тамоми самтҳои асосӣ мебинад. И.И.Логанов дар тадқиқоти худ ба паҳлӯи заифи баррасии ин масъала дар фалсафа ишора намуда, менависад, ки интихоб на ҳамеша озод аст. Шахсият метавонад, интихоби ғайримакбулу маҷбуриро ба амал барорад, аз ин рӯ маҳз интихоби макбул моҳияти озодии шахсиятро тавсиф медиҳад.

Дар иртибот бо мавзӯи баррасишаванда аҳамияти муҳимро масъалаи таносуби озодӣ ва ирода доро мебошад. Озодиро танҳо инсонии боиродае, ки имконияти ба амал баровардани қувваи ботинии худро дорад, соҳиб аст. Озодии ирода тавассути интихоби мақсадҳои мехостагӣ, роҳҳо ва тарзҳои ба онҳо расидан зоҳир

---

29. Ниг.: Логанов И.И. Свобода личности/ И.И. Логанов.- М.: Мысль, 1980.- С. 12.

30. Спиркин А.Г. Сознание и самосознание/ А.Г. Спиркин.- М.: Политиздат, 1972.- С. 286.

31. Семенота Н.Н. Право- социально необходимый ограничитель свободы/ Н.Н. Семенота// Право и политика, 2003, № 2.- С. 11.

мегардад. Озодии ирода маъноӣ онро низ дорад, ки инсон чун мавҷудоти дорои андеша, шуур қодир аст, иродаи худро барои ҳалли вазифаҳои гузошташуда равона намояд. Дар адабиётҳо озодии иродаро ҳамчун қобилият ва имконияти шахс баҳри ба амал баровардани интиҳоби худ мувофиқ ба манфиати шахсӣ ва мақсадҳо, ҳангоми ҷой доштани шароити амалӣ гардонидани ҳуқуқҳои муайян, риояи ўҳдадорихо ва масъул будан, муаррифи мекунанд³². Ҳангоми амалӣ гардонидани озодӣ дар инсон чун мавҷудоти бошуур ирода баҳри бо ихтиёри худ содир кардани ягон хели ҳаракат пайдо мешавад. Дар сурати ҷой надоштани ягон хели маҳдудиятҳо фард интиҳоби рафтори худро барои ноил шудан ба мақсадҳои гузоштааш, ки амалқунонии онҳо озодии шахсии инсонро пешакӣ муайян мекунанд, ба роҳбарӣ мегирад.

Ҳамин тариқ, категорияи «интиҳоб», «ирода» хусусияти (хислати) зарурии озодии шахсият мебошад ва бе мавҷудияти он амалӣ гардонидани ҳуқуқи табиӣ ба озодӣ имконият надорад.

Бинобар ин, мазмуни мафҳуми озодӣ аз нигоҳи фалсафа мумкин аст, чун рафтор, ҳаракати фард, ки аз рӯи ирода ва интиҳоби меҳостагӣ ва мақбули худ мувофиқ ба қоидаҳои рафтори дар ҷомеа муқаррар шуда, амал кардан донист. Имконияти зоҳиршавии иродаи инсон танҳо ҳангоми мавҷуд будани дарки рафтори худ дар муҳити воқеӣ дар назар дошта мешавад.

Дар заминаи дарки фалсафии озодӣ таърифи назариявӣ-ҳуқуқии мафҳуми мазкур ба миён меояд.

Дар назарияи ҳуқуқ озодӣ ҳамчун муҳторияти инсон, ҷой надоштани маҳдуд кардани ҳаёт ва фаъолияти ӯ, имконияти аз ҷониби ӯ мустақилона интиҳоб намудани тарзи зиндагӣ, фаъолият ва рафтори худ дар шароити мавҷудияти давлат ва ҷомеаи феълӣ доништа мешавад³³. Ба ҳамин маънӣ фаҳмиши озодӣ дар тадқиқоти олим И.Л.Петрухин дида мешавад. Ӯ озодиро чунин таъриф медиҳад: «ба инсон пешниҳод шудани имконияти фикр рондан ва мувофиқан бо эътиқод, андеша ва ҷаҳонбинии худ ба хоستان, рафтор намудан, кӯшиши амалӣ намудани мақсадҳои дар назди

32. Ниг.: Диденко Н.Г. Право и свобода/ Н.Г. Диденко, В.Н. Селиванов/ Правоведние, 2001, № 3.- С. 9.

33. Ниг.: Даурова Т.Г. Институт прав человека в России/ Т.Г. Даурова. Саратов: Изд.-во Саратов.ун- та, 1998.- С. 92.

худ гузошта ва ҳамин тарик, «ман»- и худро дар олами объективӣ бо тағйир додани он дар заминаи қонунҳои тараққиёти табиат ва ҷомеа аст»³⁴. Ба андешаи М.Н. Волжанина, озодии шахс ин «имконияти рафтори фаъолонаи инсон мувофиқан хости талабот ва манфиатҳои ӯ буда, дар асоси имконият ва шароитҳои пешниҳодшудаи ҷомеа ба амал бароварда мешавад»³⁵.

Аз иқтибосҳои овардашуда, ки мутааллиқи таърифи озодӣ мебошанд, ҳаминро бояд қайд кард, ки тамоми таърифҳои баёншуда муносибати иродавии дарқардаи инсон нисбати муҳити ихтоташуда ва ҳуди рафторро дар бар гирифта, онро танҳо шахсият чун инсон, ки қобилияти боақлона ва мустақилонаи иродаи худро ифода ва қобили рафтори худро интиҳоб кардан дорад, мумкин аст, ба амал барорад.

Ҳаминро қайд кардан зарур аст, ки дар назарияи ҳуқуқ озодии шахсият ва озодии инсон ба мисли он ки ин ду мафҳум «шахсият» ва «инсон» мусовӣ нестанд, мушобех доништа намешаванд. Чӣ гунае, ки дар адабиётҳои илмӣ нишон дода шудааст, инсон ба сифатҳои гуногун чун мавҷудоти зинда аз дигар мавҷудоти зинда бо аломатҳои табиӣ худ (инсон) фарқ дорад ё чун субъекти бо сифатҳои иҷтимоӣ ганӣ гардида ва бо ин сифат тафовут доштани он аз дигарҳо қобилияти ҷудо намудани худ аз коллектив (шахсият) баромад мекунад.

Шахсият ин инсонест, ки маҷмӯи муайяни хосияти муҳими иҷтимоиро доро буда, тавассути муносибати ӯ бо дигар одамон, зоҳир мешавад. Ба андешаи муҳаққиқ Кузнецова А.В. «инсони мушаххас, ҳамчун маҳсули табиат асоси моддӣ, биологӣ шахсият мебошад»³⁶.

Муҳаққиқ Ю.А.Демидов дар он андеша аст, ки мушобех доништани инсон ва шахсият наметавонанд моҳияти масъаларо оид ба объекти таҳти ҳифзи меъёри ҳуқуқи ҷиноятӣ қарордошта, дар

---

34. Петрухин И.Л. Свобода личности и уголовно- процессуальное принуждение/ И.Л. Петрухин.- М.: Наука, 10985.- С. 19.

35. Волжанина М.Н. Свобода личности как предмет социально- философского анализа: Автореф.дис.кан.юрид.наук.- М., 1991.- С. 12.

36. Кузнецова А.В. Уголовное право и личность/ А.В. Кузнецова.- М.: Юрид. лит., 1977.- С. 14.

он хусусе, ки ҳуқуқи чиноятӣ баробар чӣ ҳуди шахсиятҳои фаъол иштирокчиён ва дорандагони муносибатҳои ҷамъиятӣ, чӣ тифли навзод, ки дар худ танҳо бо гузаштани вақти муайян имконияти соҳиб шудани хислати шахсиятро дар ҷараёни иҷтимоишавии минбаъда пайдо карда метавонанд ва чӣ одамоне, ки бо сабаби беморӣ шахсияти онҳо пурра қурбон шудаанд, ошкор созад. «Шикасти» шахсият маънои қатъ гаштани мавҷудияти инсонро надорад³⁷.

Ҳамиро бояд хотиррасон намуд, ки дар миёни қонунгузориҳои чиноятии кишварҳои ИДМ танҳо дар КҶ Қумхурии Беларус ба сифати объекти хелии чиноятӣ хариду фурӯши одамон на шахсият, балки инсон доништа шудааст.

Дар иртибот бо ин, бештари муаллифон мафҳуми озодии шахсиятро аз диди мафҳуми шахсият таъриф медиҳанд, яъне озодии шахсият чун ҳолати озодона содир кардани кирдори дарккардашуда бе маҷбуркунӣ аз рӯи ирода, хоҳиш ва иродаи хеш худро ихтиёрдорӣ кардан муайян карда шудааст.

Ба андешаи В.В. Панкратов «озодии шахсиро бояд ҳамчун имконияти воқеӣ, объективан аз ҷониби инсон ба амал баровардани ивазкунии ҷисмонии худ дар макон ва замон аз рӯи иродаи хеш»³⁸ бояд баррасӣ намуд.

Дар назарияи ҳуқуқи чиноятӣ дигар таърифи озодии шахсӣ пешниҳод карда мешавад. Бо вучуди он ки таърифҳои мазкур аз нигоҳи пуррагӣ тафовут надоштан бошанд ҳам, дар бештари ин таърифҳо ишора ба ибораҳои озодии интиҳоб, дарккардашуда, бошуурона ва ғайра ҷойгир карда шудаанд. Чунин тарзи баёни андеша дар таърифи пешниҳоднамудаи олим В.В. Марчук низ мушоҳида мегардад. Минҷумла ӯ ба он ишора намудааст, ки озодии шахсӣ ин на танҳо озодии ҷисмонӣ (яъне озодии ҳаракат, муайян намудани макони будубош ва ғайра), инчунин озодиест, ки дар он ягон хели таъсири рӯҳӣ ҷиҳати тағйир додани рафтори инсон ҷой надорад³⁹.

37. Демидов Ю.А. Социальная ценность и оценки в уголовном праве/ Ю.А. Демидов.- М.: Юрид.лит., 1975.- С. 52.

38. Панкратов В.В. Уголовно- правовая охрана личной свободы: Автореф.дис.канд. юрид.наук: 12.00.08. Екатеринбург, 1999.- С. 12.

39. Марчук В.В. Торговля людьми (уголовно- правовой анализ и квалификации)/ Суд.

Воқеан, тавре, ки муҳаққиқ Н.И. Ретнева афсӯс меҳӯрад, таърифи зикршуда низ ба андозаи зиёд ба таърифи мафҳуми озодии шахсият мутааллиқ мебошад, зеро фарқ миёни мафҳуми «озодии шахсият» ва «озодии инсон» хис карда намешавад. Ҳол он ки чунин фарқкунонӣ дар навбати аввал барои ҷавоби дуруст додан ба саволҳои зерин хеле ҳам зарур аст: оё дар чунин як таъриф бояд унсури ҳолати озодии худро дарк кардани инсон ва оё озодиро шахсе, ки ҷи гуна аз протоколи Полермо дар хусуси вазъияти оқибӣ бармеояд (масалан, хурдсолӣ, номукаллафӣ ва ғайра) соҳиб аст, бояд ҷой дошта бошад; оё таҷовуз ба озодии онҳо ҷиноят доништа мешавад.

Агар аломати мусовиро миёни мафҳуми «озодии шахсият» ва «озодии инсон» гузорем, пас чунин савол ба миён омаданаҷ мумкин аст: оё нафарони номукаллаф ва хурдсоле, ки озодии худро ҷи гунае, ки нисбати ба озодии шахсият истифода бурда мешавад, дарк мекунад? Дар чунин ҳолат то ҷи гуна дуруст будани хариду фурӯши хурдсолон ё номукаллафон чун созмондиҳандаи таркиби ҷинояти дар м. 130¹ ҚҶ ҚТ пешбинишуда бо сабаби ҷой надоштани яке аз унсуриҳои таркиби ҷиноят объект зери шубҳа қарор мегирад. Муҳаққиқ Н.И.Ретнева андешаи худро бо суханони олим Н.А.Бабий тақвият бахшида, дар он фикр аст, ки муносибатро бахри муайян кардани мафҳуми озодии инсонро бояд каме тағйир дод. Воқеан озодии инсон аз озодии ҷисмонӣ ва озодона амал намудан мувофиқан бо иродаи худ, ақл ва вичдонро ба роҳбарӣ гирифта, таркиб ёфтааст⁴⁰. Ҳамин нукта мусаллам аст, ки таркиби дуҷумла мафҳум ба ғайр аз озодии шахсият дигар чизе нест. Пас озодии ҷисмонӣ гуфта, ҷи дар назар дошта мешавад. Ба андешаи як қатор олимон, чунин озодӣ бояд ҳуқуқи табиӣ инсонро, ки аз лаҳзаи таваллуд пайдо шуда ва тавассути давлат аз таҷовузи ҷинояткорон, аз он ҷумла аз сӯистеъмоли шахсе, ки ӯ вобаста буда, қобилияти ҳодисоти нисбаташ ба миёномадаро дарк ва баҳо дода надорад, дар бар гирифта, объектҳои ҳифз ҳуқуқи ҷиноятӣ бошад.

весн., 2002, № 4.- С. 42.

40. Уголовное право Республики Беларусь. Особенная часть: учебное пособие. Минск: Новое знание, 2002.- С. 182; Ретнева Н.И. Маъҳазӣ зикршуда.- С. 40.

Дар ин сурат, тахти мафҳуми дахлнопазирии ҷисмонӣ бояд ҳолати шахсият дар шароити ҷой надоштани ҳаракатҳои зӯроварии зиддиҳуқуқие, аз ҷониби ҳама гуна шахсоне дониста мешавад, ки бутунии организмро вайрон нанамуда, фаъолияти мӯътадили функционалии онро ҳалалдор насозад⁴¹.

Бо назардошти чунин тарзи таҳлил ба мазмуни озодӣ, ки онро объекти ҷинояти хариду фурӯши одамон мумкин аст, эътироф намуд, ҳолате низ дохил мешавад, ки агар он нисбати номукаллафӣ ё хурдсолон содир шуда бошад, зеро чунин андеша бевосита аз таърифи ҷинояти мазкур, ки дар Протоколи Палермо муқаррар шудааст, бармеояд. Ҳуҷҷати мазкур ибораи «ҳолати заифӣ», инчунин дар таърифи хариду фурӯш ҷойгир кардани тарзи «бо роҳи ришва додан дар шакли пардохт ё фоида барои гирифтани розигии шахсе, ки дигар шахсро назорат мекунад», истифода мебарад.

Ҳуқуқ ба озодии шахсӣ, ки дар Конститутсияи Ҷумҳурии Тоҷикистон муқаррар карда шудааст, ба ҳар як инсон новобаста аз синну сол, вазъи саломатӣ, мукаллафӣ кафолат дода мешавад. Ҳифзи озодии шахсро набояд аз имконияти ҳақиқии амалӣ гардонидани он вобаста донист. Ҳуқуқи инсон ба озодӣ ҳамчун неъматӣ ҳуқуқи табиӣ тахти ҳифзи қонуни ҷиноятӣ қарор дошта донист ва давлат ӯҳдадор аст, чораҳои заруриро барои ҳимояи ин неъмат андешад. Ҳаракати шахсе, ки ба озодии шахсии инсон новобаста аз синну сол он таҷовуз меоварад, инчунин қобилияти дарки амали чунин таҷовузо дорад ё не, бояд ҷинояти муқобили озодии шахсии инсон эътироф гардад.

Бо назардошти андешаҳои баёншуда ҳаминро бояд қайд кард, ки зеро мафҳуми озодии шахсӣ ҳамчун объекти хариду фурӯши одамон ҳолати аз ҷониби инсон даркшавандаеро фаҳмид, ки хангоми он ӯ дар асоси қоидаҳои рафтори дар ҷомеа қабулгашта вобаста ба ирода ва хоҳиши худ, бо назардошти эътиқод, манфиат ва талаботи худ имконияти воқеии бе маҷбурнамоӣ амалнамударо дорад, инчунин ҳуқуқи табиӣ инсон оиди ҳимояи давлатӣ аз таҷовуз ба дахлнопазирии ҷисмонӣ, ки аз лаҳзаи таваллуд ба вучуд меояд, фаҳмида мешавад.

41. Ниг.: Авденкова М.П. Право на физическую свободу// Государство и право, 2005, № 3.- С. 18.

Масоиле, ки мо хангоми тахлили таркиби чинояти мазкур дучори он гаштем, ин эътироф намудани инсон ҳамчун ҷабрдидаи чинояти хариду фурӯши одамон мебошад. Мувофиқи таркиби моддаи 130¹ КҶ ҚТ зери мафҳуми хариду фурӯши одамон чунин фаҳмида мешавад: хариду фурӯши одам ё ҷалбкунии ӯ, интиқол, супоридан, пинҳонкунӣ бо мақсади минбаъда истисмор намудани ӯ. Аз ин гуфтаҳо чунин хулоса баровардан мумкин аст, ки ҷабрдидаи хариду фурӯши одамро бевосита инсон ташкил медиҳад.

И.С.Алихаджиева бар он ақида аст, ки дар ҷараёни хариду фурӯш иштироки ҷабрдида ҳамчун яке аз тарафҳои ҳамин созиш ғайриимкон аст. Баръакс ҷабрдида дар ин созиш ҳамчун предмет (мол) баромад мекунад, яъне хоҳиши ӯ пурсида намешавад.⁴²

Ю.Е.Пудовочкин қайд мекунад, ки худӣ фақти созиш нисбати инсон аз он шаҳодат медиҳад, ки бо ӯ ҳамчун предмети бечон муносибат карда истодаанд ва ӯ наметавонад (ё ҳуқуқ надорад) иродаи худро изҳор намояд⁴³.

Ҳамаи муаллифони дар боло зикргардида он нуқтаи назарро дастгирӣ мекунанд, ки ба сифати предмети чинояти хариду фурӯши одамон инсонии зинда баромад мекунад. Ба ақидаи гурӯҳе аз олимони инсон ҳамчун предмет дар ин созиш, яъне предмети хариду фурӯш баромад мекунад. Агар инсон ҳамчун предмети созиш баромад кунад, пас нисбати ӯ хусусиятҳои моликият паҳн мегарданд. Яъне онро мумкин аст хариду фурӯш намуд, тӯхфа намуд, ба ичора дод, иваз кард. Аз дигар нуқтаи назар, инсон наметавонад ҳамчун предмети чиноят баромад намояд.

Н.Н. Козлова имконияти инсонро ҳамчун предмети созиш буданро инкор мекунад. Агар чунин бошад, пас ин ҳолат ба замонҳои оварда мерасонад, ки инсон-ғулом ҳамчун ашё эътироф шуда буд ва онро хариду фурӯш ё тӯхфа намудан мумкин буд⁴⁴.

---

42. Алихаджиева И.С. Недостатки законодательной регламентации уголовно-правовой борьбы с торговлей людьми // Уголовное право. 2006. № 5.С. 31.

43. Пудовочкин Ю.Е. Ответственность за торговлю людьми по российскому уголовному праву // Сравнительное конституционное обозрение. 2007. № 3.С. 25.

44. Козлова Н.Н. Уголовная ответственность за захват заложников: Автореф. дис... канд. юрид. наук. – Москва., 1992.- С.99.

М.С. Раҳимов арз мекунад, ки инсонро набояд бо ашё монанд кард ва ўро ҳамчун предмети ҷинойат ном гирифт. Ҳатто дар ҳолатҳое, ки ҷинойаткор ба муносибатҳои ҷамъиятӣ зарар мерасонад ва бевосита ба иштирокчии ин муносибатҳо, яъне ба инсон зарар мерасонад, инсон на ҳамчун предмет, балки ҷабрдидаи ин ҷинойат баромад мекунад. Бинобар ин дар таркиби ин гуна ҷинойатҳо предмет вучуд надорад, яъне онҳо ҷинойатҳои бепредмет мебошанд ва инсон бошад, ба сифати ҷабрдидаи ин гуна ҷинойатҳо баромад мекунад⁴⁵.

Ба М.С. Раҳимов, мавқеи А.Ю. Чупрова ва А.А. Глуховаро бояд дастгирӣ намуд, онҳо чунин мешумораанд:

Ба ашё (мол) монанд будан ва ҳамчун ашё эътироф шудан ин мафҳумҳои яхела нестанд ва як маъноро дар назар надоранд;

Инсонро (шахсиятро) ба предмети ҷинойат монанд кардан муҳолифи меъёрҳои ҷамъиятӣ мебошад;

Эътироф намудани инсон ҳамчун предмети ҷинойат масъалаи муайян намудани мақоми ҳуқуқии ўро пеш меорад ва дар натиҷа суоле ба миён меояд, ки оё инсон метавонад, ҳамчун ҷабрдида дар ин парвандаи ҷинойатӣ баромад кунад⁴⁶.

Бинобар ин, маҷмӯи ҳолатҳои дар боло зикршуда ба мо имконият намедиҳад, ки инсонро ҳамчун предмети ҷинойати пешбининамудаи моддаи 130¹ КҶ ҚТ эътироф намоем. **Ҷабрдидаи хариду фурӯши одамон** шахсе доништа мешавад, ки ў аз хариду фурӯши одамон сарфи назар аз он ки розигиаш барои ҷалб кардан, интиқол, супоридан, пинҳон кардан, гирифтани, ки бо хариду фурӯши одамон алоқаманд мебошад, гирифта шуда буд ё не, зарар дидааст.

Тарафи объективии ҷинойати пешбининамудаи моддаи 130¹ КҶ ҚТ хусусияти мураккабро доро мебошад, ки аз якҷанд ҳаракат ва тарзҳои алтернативии содирнамоии ин ҷинойат таркиб ёфтааст: ҷалбкунӣ, интиқол, супоридан, пинҳонкунӣ, гирифтани, бо роҳи таҳдиди зурӣ ё истифодаи он ё дигар шаклҳои маҷбурсозӣ, инчунин бо роҳи дудӣ, қаллобӣ, фиреб, суиистифодаи мансаб

45. Раҳимов М.С. Объективные признаки преступления торговли людьми // Российский следователь. 2008. № 12. С. 12.

46. Чупрова А.Ю., Глухова А.А. Торговля людьми как угроза экономической безопасности России: Учебно-практическое пособие. – Москва., 2007. - С. 45-46.

ё ҳолати заифӣ, инчунин додани ришва барои гирифтани розигии шахсе, ки дигар шахсро назорат мекунад⁴⁷.

Тарафи объективии хариду фурӯши одамро харид ва фурӯши инсон бо мақсади истисмор бо содир намудани чунин шаклҳои ҳаракат, чун чалбкунӣ, интиқол, супоридан, пинҳонкунӣ ё гирифтани одамон ташкил медиҳад⁴⁸.

Тарафи объективии тамоми ҷиноятҳо ба ҳайси унсури асосӣ ба ҷамъият хавфнок будани кирдорро пешбинӣ менамоянд. Аммо барои ҷиноятҳои бо таркиби моддӣ дар баробари кирдори ба ҷамъият хавфнок, инчунин оқибати барои ба ҷамъият хавфнок ва робитаи сабабӣ пешбинӣ мешавад.

Тарафи объективии хариду фурӯш одамон аз содир намудани ҳаракатҳои фаъол иборат аст, яъне чалбкунӣ, интиқол, супоридан, пинҳонкунӣ ё гирифтани одамон бо мақсади минбаъд истисмор намудани онҳо.

Чӣ тавре, ки аз муқаррароти моддаи 130¹ бармеояд, қонунгузор дар байни мафҳумҳои «чалбкунӣ», «интиқол», «супоридан», «пинҳонкунӣ» ва “гирифтан” аломати баробариро гузоштааст. Яъне чӣ дар якҷоягӣ ё чӣ дар алоҳидагӣ онҳо таркиби ҷинояти хариду фурӯши одамро ташкил медиҳанд.

Ҷиноятҳои хариду фурӯши одамон аз 3 қисмат иборат аст: ҳаракат, тарз ва мақсад.

- I. Ҳаракат: чалб, интиқол, супоридан, пинҳон намудан, гирифтани;
- II. Тарз: таҳдиди зурӣ ё истифодаи он, дигар шаклҳои маҷбурсозӣ, инчунин бо роҳи дуздӣ, қаллобӣ, фиреб, суистифодаи мансаб ё ҳолати заифӣ, додани ришва;
- III. Мақсад: суистифода.

Ду қисмати аввали он ба тарафи объективӣ, мақсад бошад ба тарафи субъективӣ таалуқ доранд.

Ҳаракат – ҷанбаи зоҳирии рафтори инсон мебошад. Ҳаракати ҷиноятиро қонунгузор метавонад чун маҷмӯи ҳаракатҳо, яъне

---

47. Солиев К.Х. Комментарий к преступлениям, связанным с торговлей людьми. – Душанбе: Академия МВД Таджикистана, 2011. – С. 41.

48. Кудрявцев В.Н. Хамон асар. С. 10.

намуди фаъолият баён намояд⁴⁹.

Тахлили парвандаҳои ҷиноятии марбут ба хариду фурӯши одамон аз он шаҳодат медиҳанд, ки баъзан амали хариду фурӯш ҳам бо чалб намудан, ҳам бо интиқол, ҳам бо супоридан, ҳам бо пинҳон кардан, ҳам бо гирифтани алоқаманданд. Аммо хариду фурӯши одамон бояд ба он тарзе сурат гирад, ки нафаре чалб кунад, нафари дигар интиқол диҳад, сеюмин супорад, чорум пинҳон кунад ва ғайра, маъмулан ҳамаи нафарони ҷунин ҳаракатҳоро содиркунанда иҷроҷиёни хариду фурӯши одамон ҳисобида мешаванд. Зеро онҳо тарафи объективи ҷинояти мазкурро иҷро мекунанд. Мисоли ин гуфтаҳо парвандаи ҷиноятӣ нисбати К. мебошад, ки у аз тарафи суди шаҳри Хучанд бо б.б. «а, г», қ. 2 м. 130¹ ва 335 ҚЧ ҚТ маҳкум шудааст. Мавсуф занҳои ҷавонро чалб карда, онҳоро бо ҳуччатҳои қалбаки таъмин намуда, дар навбати худ онҳоро ба АМА ҷихати мавриди истисмори шаҳвонӣ интиқол додааст.

Ҳамин тариқ, тарафи объективи ҷинояти хариду фурӯши одамон дар худ ҷунин ҳаракатҳоро инъикос менамояд: 1) чалбкунии одам; 2) интиқоли одам; 3) супоридани одам; 4) пинҳонкунии одам; 5) гирифтани одам.

Чӣ хеле ки қаблан зикр гардид, тарафи объективи ин ҷиноят, яъне хариду фурӯши одамон аз якҷанд ҳаракатҳои алтернативӣ иборат мебошад: чалбкунӣ; интиқол; супоридан, пинҳонкунӣ ё гирифтани одам. Таркиби ин ҷиноят аз рӯи конструксия (сохт)-аш таркиби расмӣ мебошад ва аз вақти содир намудани кирдор, яъне харидани ҷабрдида ё фурӯхтани ӯ хотимаёфта ҳисобида мешавад⁵⁰.

Гурӯҳи дигари муаллифон бар он ақидаанд, ки ҷинояти хариду фурӯш аз лаҳзаи бастанӣ созиш, новобаста аз иҷро намудани ин созиш, хотимаёфта ҳисобида мешавад⁵¹.

Созиш метавонад ҳам дар шакли хаттӣ ва ҳам дар шакли

---

49. Малинина В.Б., Парфенов А.Ф., Объективная сторона преступления. СПб., 2004. С. 22-24, 38-40.

50. Тафсир ба Кодекси ҷиноятии Ҷумҳурии Тоҷикистон // Мухаррири масъул Ҳ.Ҳ. Шарипов. Душанбе. Глобус. 2006. С. 274.

51. Российское уголовное право. Особенная часть// Под. Ред. В.Н.Кудряцева, А.В.Наумова. – Москва., 1997. – С. 130.

шифоҳӣ баста шавад. Аммо Н.Г. Кулакова ба ин фикр розӣ на-шуда, ин ҳолатро ҳамчун сӯиқасд баҳо медиҳад ва чунин мисол меорад: бо зани ҳомиладор шартнома баста мешавад, ки зан баъд аз таваллуд тифли навзоди худро ба дигар шахс медиҳад ва бар ивазаш маблағи пулӣ мегирад. Бастани шартнома дар бораи дар оянда хариду фурӯш намудани инсон то ҳолати (факт)-и супоридани ӯ ин давраи тайёри ба ҷиноят мебошад. Яъне дар оянда барои содир намудани ин ҷиноят шароит фароҳам оварда мешавад.

С.В. Бородин бар он ақида аст, ки ҷинояти таҳлилшаванда аз лаҳзаи супоридани инсон ва гирифтани маблағ хотимаёфта ҳисобида мешавад⁵².

Азбаски хариду фурӯш аҳди дугарафа мебошад, ба ҷавобгарӣ ҳам фурӯшанда ва ҳам харидор кашида мешаванд.

Агар як шахс ба шахси дигар ваъда диҳад, ки дар оянда пас аз гирифтани маблағ ба ӯ инсонро мефурӯшад, аммо аз аввал қасди ӯ танҳо барои ба даст овардани маблағ равона карда шуда буд ва дар оянда ӯ мақсади фурӯштани инсонро надошт. Пас дар ин ҳолат кирдорҳои ӯро бо моддаи 247 – и КҶ ҚТ, яъне қаллобӣ банду баст кардан дуруст мебошад. Аммо кирдорҳои харидор бошад, ҳамчун сӯиқасд ба хариду фурӯши одам банду-баст карда мешавад.

Дар баён намудани тарафи объективӣ дар моддаи 130¹ КҶ ҚТ мафҳуми «чалбкунӣ» мақоми махсусро ишғол мекунад, зеро аз рӯи зуҳури воқеи худ вай ба амалҳои омодагӣ ҷихати содир намудани хариду фурӯши минбаъда шабех мебошад.

Дар адабиётҳои ҳуқуқӣ чалбкунӣ ҳамчун як намуди ғаъолият барои чалб намудани одамон ва дар оянда истисмор намудани онҳо фаҳмида мешавад. Чалбкунӣ дар худ чунин намуди кирдорхоро инъикос менамояд: ҷустуҷӯи номзадҳо, ташвиқот бурдан, номнавис намудани хоҳишмандон, равон кардани онҳо ба ҷои истисмор ва монанди инҳо.⁵³

52. Комментарий к Уголовному кодексу РФ. // Под редакцией Н.Ф. Кузнецовой. – Москва., 1998. – С. 340.

53. Ахмедова С.Ш. Уголовная ответственность за торговлю людьми // Уголовно-правовые пенитенциарные принципы и их реализация: Всероссийская научно-практическая конференция (28-29 марта 2005 г., г. Саратов) // Под.ред. Б.Т. Разгильдиева. – Саратов , 2005. – С. 97-103.

Чалбкунӣ – киро кардан, қабул намудан барои ягон қор, моил сохтан ба ягон фаъолият, аз он ҷумла ба фаъолияти ғайриқонунӣ, ҳамроҳ намудан ба ҳайати ягон ташкилот, аз ҷумла ташкилоте, ки фаъолиятро қонун манъ кардааст. Ҳамин тариқ, чалбкунӣ ин аҳди байни тарафҳо мебошад, ки дар он як тараф ваъдаи бо «қор» таъмин намудан, маоши баланд ва фоидаҳои дигарро медиҳад, тарафи дигар розӣ мешавад, ки худ ё наздикони худро фурӯшад. Шакли аҳд, созишнома гуногун (шифохӣ, хаттӣ) буда метавонад ва он барои бандубаст аҳамият надорад.

Шарти асосии ҷавобгарӣ барои чалбкунӣ мӯйян намудани мақсади истисмори чалбшудагон мебошад. Чалбқунандагон худ ҷабридидаро истисмор наменамоянд, балки барои бо ӯ содир намудани амалҳои минбаъдаи ҷиноятӣ – истисмори бевосита ё минбаъд ба каси дигар барои истисмори минбаъдаи меҳнатӣ ё шахвонӣ фурӯхтан, пешниҳод мекунанд.

Чалбкунӣ бо тарзҳои гуногун амалӣ карда мешавад: ваъда; фиреб; бовар қунонидан; ирӯб ва ғайра. Ҳангоми бандубаст тарзҳои чалбкунӣ аҳамият надорад.

Чалбкунӣ – ин давраи аввали ҷараёни ҷинояти таҳлилшаванда мебошад. Чун қоида одамонро бо баҳонаи таъмин намудан бо ҷои қори маошаш баланд, саёҳат, донишомӯзӣ дар давлати хориҷа ва монанди инҳо чалб менамоянд. Мисоли ин гуфтаҳо парвандаи ҷиноятӣ нисбати А.К. ва Л. мебошад, ки онҳо бо ҳукми суди шаҳри Қайроқуми вилояти Суғд бо бандҳои «б» ва «в» қ.2 м. 130¹ КХ барои чалби духтарони 18-20 сола, гуё барои қор дар мағозаи тиллофурӯшӣ дар шаҳри Шарҷаи АМА воқеъ буда, вале дар асл барои ба шаҳри Шарҷа ва истифодаи онҳо дар тижорати шахвонӣ, ба мӯҳлатҳои гуногун аз озодӣ маҳрум қарда шудаанд.

Чалбқунандагон шахсонеанд, ки бо роҳи фиреб ва суиистифодаи боварӣ бо мақсади маҷбурсозӣ ва истисмор одамонро барои иҷрои қор ва ё амале чалб месозанд. Баъзан шахсоне, ки худ замоне ҷабридаи хариду фурӯши одамон шуда буданд ва баҳри раҳой аз дасти одамчаллобон худ ба чалбкунӣ даст задаанд, ба ин гурӯҳ шомил мегарданд. Одатан чалбқунандагон симои ҷиноятқоронро надоранд ва ҳамчун шахсони муқаррарӣ

амал ва ё рафтор менамоянд. Онҳо метавонанд шиносон, дӯстон, хешу таборон, одамони ношинос ва умуман ҳама гуна шахсон бошанд.

Якчанд роҳу воситаҳои маъмули ҷалбкунӣ мавҷуд аст:

- Эълонҳо ва реклама дар кӯчаву хиёбонҳо, нақлиёт, матбуоти даврӣ, телевизион ва интернет;
- Ҷалби одамон бо истифода аз чорабиниҳои оммавӣ, ба монанди шабнишиниҳо, клубҳо, озмунҳои зебӣ ва ё озмунҳои суратҳо;
- Ҷалби одамон тавассути корхонаҳое, ки бо кортаъминкунӣ ва сафарбар намудани одамон барои кор дар хорича машғуланд;
- Ҷалби одамон бо роҳи ирғоб (шантаж);
- Ҷалби одамон бо истифода аз очонсиҳои никоҳ ва ё тавассути издивоҷ бо шаҳрвандони хоричӣ;
- Ҷалби одамон бо истифода аз барномаҳои байналмилалӣ омӯзишӣ ва мубодилаи донишҷӯён, барномаҳои таълимӣ.
- Аммо савдогарони одамон баъд аз он ки ҷабрдидагон ба хорича бурда мешаванд, бар ивази ҷои кори ваъдадодашуда, онҳоро барои машғул шудан ба фоҳишагарӣ ё ба фаъолият ба ин монанд маҷбур месозанд. Дар аввал ба онҳо кори фурӯшандаро дар мағоза, пешхизмат ё хизматгорзанро пешниҳод мекунанд. Аммо ин корҳои пешниҳодшударо онҳо дар муддати ҳафтаю моҳҳо интизор мешаванд, ки дар натиҷа ба асорати қарзии хӯҷаинашон меафтанд. Хӯҷаини онҳо дар ин муддат тамоми хароҷотҳои онҳоро пардохт менамояд, ба мисли хӯрока, сару либос, ҷои зист ва ғайра. Сипас, онҳоро барои баргардонидани қарзашон ба фоҳишагарӣ маҷбур месозад. Ҳолате мешавад, ки занҳо ва мардҳоро ба ягон кор дар саҳро даъват менамоянд. Аммо бар ивази кори ваъдадодашудаи на он қадар душвор онҳо то 18-20 соат дар як рӯз кор мекунанд, ки ин ҳам як намуди истисмор, яъне истисмори меҳнатӣ ба шумор меравад.

- **Чиноят** дар шакли чалбкунӣ аз лаҳзаи гирифтани розигии чабрдида барои сафар ба хорича ва машғул шудан ба фаъолияти пешниҳоднамудаи чалбкунанда хотимаёфта ҳисобида мешавад. Масалан, додани розигӣ аз ҷониби чабрдида ва пардохти як маблағи муайян барои тайёр намудани ҳуҷҷатҳои ӯ барои сафар ба хорича аз хотима ёфтани чиноят гувоҳӣ медиҳад.

Мардонро бошад, одатан дар қорҳои сохтмонӣ истифода мебаранд. Вақте ки онҳо ба давлати хоричӣ мерасанд, шиноснома ва дигар ҳуҷҷатҳои муайянкунандаи шахсияти онҳоро аз дасташон мегиранд, то ин ки онҳо нагурезанд ва ба мақомотҳои хифзи ҳуқуқ муроҷиат накунад. Ин қувваи қорӣ мазкурро бештар дар заводи фабрикаҳое, ки ба истеҳсолоти маҳсулоти ғайриқонунӣ машғуланд, истифода мебаранд.

- **Интиқол** – ҳаракати аз як ҷой ба ҷойи дигар гузаронидани чабрдида, аз ҷумла дар қаламрави як кишвар ё худӣ ҳамон як нуқтаи аҳолинишин, ки бо истифодабарии воситаҳои гуногуни нақлиёт содир карда шудааст, фаҳмида мешавад.
- Интиқол ин яке аз давраҳои муҳими савдои одамон ба шумор меравад. Интиқол новобаста аз намуди воситаҳои нақлиёт (воситаи нақлиёти обӣ, ҳавоӣ, заминӣ, зеризаминӣ) амалӣ карда мешавад.
- Интиқол аз лаҳзаи амалӣ намудани он хотимаёфта ҳисобида мешавад. Бинобар ин мӯҳлат ва масофа дар ин ҳолат аҳамияти ҳуқуқиро доро нест. Интиқоли одамон бо гузаштан аз сарҳади давлатӣ метавонад ҳам ба тариқи қонунӣ ва ҳам ғайриқонунӣ амалӣ карда шавад. Ба тариқи қонунӣ гузаштан аз сарҳади давлатӣ маънои онро дорад, ки одамонро бо шиносномаҳои ҳақиқӣ ва тамоми ҳуҷҷатгузори қонунӣ интиқол медиҳанд. Аммо дар бисёр ҳолатҳо одамонро бо ҳуҷҷатҳои қалбакӣ, ё тамоман бе ягон ҳуҷҷатҳои дахлдор аз сарҳади давлатӣ интиқол медиҳанд (ба тариқи пиёда, ба воситаи нақлиёт ва ғайра). Вақте ки одамон ба давлати хоричӣ ғайриқонунӣ сафар мекунад тарсу ҳароси онҳо зиёдтар мешавад. Чунки онҳо ба давлати хоричӣ ғайриқонунӣ ворид шудаанд ва

аз ҷавобгарии ҷиноятӣ дар ҳаросанд. Аз ин лиҳоз, онҳо, ҳатто дар ҳолатҳое, ки гирифтори истисмор шаванд ҳам, ба мақоматҳои ҳифзи ҳуқуқ муроҷиат намекунанд.

- Ҷинояти мазкур одатан аз ҷониби гурӯҳҳои ҷинояткор содир мегардад. Аммо ҳолатҳои зиёде мавҷуданд, ки як шахс якҷанд кирдорҳои пешбиниамудаи моддаи 130¹ КҶ ҚТ-ро содир мекунад. Мисол, як шахс ҷабрдидаро ҳам ҷалб мекунад ва ҳам интиқол медиҳад. Дар содир гардидани ин ҷиноят чӣ тавре, ки амалия нишон медиҳад се давлат иштирок менамояд:
  - I. Давлати зуҳур (тавлидкунанд). Давлате, ки ҷабрдидаро дар он ҷалб мекунад ва барои интиқол тайёр мекунад.
  - II. Давлати транзитӣ. Давлатест, ки тавасути он ҷабрдида интиқол дода мешавад.
  - III. Давлати таъинотӣ. Давлате, ки дар он ҷо ҷабрдидаро месупоранд ва ӯ гирифтори истисмор мегардад.
- Супоридани шахс - дар ҳаракати миёнарав хангоми содир намудани амалиётҳои савдои одамон, ҳамчунин минбаъд супоридани ҷабрдида ба шахсони дигар пас аз савдои ӯ аз ҷониби харидор, масалан барои ҷой кардан ва барои истиқомат ҷой додан, истифода ва ғайра ифода меёбад. Супоридани шахс бо подош ва ё ройгон буда, ҷабрдида чӣ бо асосҳои қонунӣ ва чӣ ғайриқонунӣ метавонад дар ихтиёри гунаҳгор нигоҳ дошта шавад. Супоридан ба мӯҳлатҳои гуногун ё доимӣ мумкин аст амалӣ шуда бошад. Шартҳои асосии ба ҷавобгарии ҷиноятӣ кашидани миёнарав ин огоҳ будани ӯ оиди ин ҷиноят аст. Яъне шахс бояд огоҳ бошад, ё донад, ки дар савдои одам иштирок намуда истодааст. Агар шахс барои интиқол додани ҷабрдидагон воситаи нақлиёти худро, ё барои пинҳон намудани онҳо ягон бинои дигари худро пешниҳод намояд, аммо ҳуди ӯ интиқол ё пинҳонкуниро содир накардааст, пас кирдорҳои содирнамудаи ӯро ҳамчун шарикӣ (ёрдамчӣ) дар пинҳонкунӣ ё интиқоли ҷабрдидагон бояд бандубаст бояд намуд.

- Агар шахс бо илтимоси харидор ба фурӯшанда маблағи пулиро интиқол диҳад, ё ин ки ба фурӯшанда бурда диҳад, чунин кирдорҳои ӯ низ ҳамчун шарикӣ (ёрдамчии ҷиноят) дар ҷинояти савдои одамон бандубаст карда мешавад.
- Вақте, ки шахс ба сифати миёнарав баромад намуда, аз харидор маблағи пулиро мегирад ва гӯё ба фурӯшанда оварда медиҳад, аммо дар асл бошад, маблағи пулиро аз худ менамояд, пас кирдорҳои ӯ ҳамчун қаллобӣ бо моддаи 247-и КҶ ҚТ бандубаст карда мешаванд.
- **Пинҳонкунӣ–ҳаракатест, ки ба пинҳон кардани ақаллан як ҷабрдида ҳангоми мавҷуд будани мақсад барои истисмори ӯ равона гардидааст. Пинҳонкунӣ дар таъмин кардани ҷои зист ё дигар ҷой барои ҷабрдида, нигоҳ доштани шахс дар таҳхона ва дигар ҷойҳо пас аз гирифтани ӯ ва ғайра ифода меёбад.** Дар ин ҳолат суҳан на танҳо дар бораи пинҳонкунии ҷисмонӣ (нигоҳдорӣ дар биноҳои махсус ва ғайра) меравад, балки дигар кирдорҳои, ки барои ёфтан ва озодкунии ҷабрдида монеъ мешаванд, дар назар дошта мешавад (истиғодаи маводҳои мадхушқунанда барои фурӯшинонии иродаи ҷабрдида, гирифтани ҳуҷҷатҳои муайянқунандаи шахсияти ҷабрдида, дигаргун сохтани симои ҷабрдида). Кирдорҳои номбаршуда ҳамчун ҷинояти хотимаёфта ҳисобида мешавад, новобаста аз он ки ҷинояткор ба мақсади ҷинояти худ расидааст ё не, аниқтараш ҷабрдида истисмор шудааст ё не⁵⁴.
- Ба ақидаи С.В. Громов пинҳонкунӣ – ин ҳама гуна кирдорҳои мебошанд, ки барои аз мақомотҳои ҳифзи ҳуқуқ ва ҳама гуна шахсони манфиатдор (ҳешу таборони ҷабрдида) ниҳон доштани бошишгоҳи ҷабрдида равона карда шудааст⁵⁵.
- Пинҳонкунӣ дар қалбакӣ намудани ҳуҷҷатҳо, пешниҳод

54. Кадников Ф.Н. К вопросу об объективных признаках состава преступления, предусмотренного ст. 1271 УК РФ (Торговля людьми) // Международное публичное и частное право. 2006. № 5. С. 4.

55. Громов С.В. Некоторые вопросы квалификации преступлений – торговля людьми и использование рабского труда // Российский следователь. 2005. № 3. С. 127.

намудани хона ё бино барои зисти чабрдида ва ғайраҳо зоҳир шуданаш мумкин аст.

- Ҳангоми бандубасти ҷинояти пешбининамудаи моддаи 130¹ КҶ ҚТ розигии чабрдида аҳамият надорад. Масалан, бо розигии худи фоҳиша фурӯхтани ӯ аз як далла ба даллаи дигар.
- **Гирифтани одам**, ҳаракати муқобили супурдан аст. Гирифтани чабрдида- инба даст овардани чабрдида дар натиҷаи супурдан, тӯҳфа, ивазкунӣ, қарз додан ва ғайра мебошад. Гирифтани метавонад бо подош ё ройгон, ба мӯҳлатҳои гуногун ё доимӣ бошад.
- Диспозитсияи моддаи 130¹ КҶ ҚТ тарзҳои зерини содир намудани ҷинояти мазкурро пешбинӣ намудааст:
- таҳдиди истифодаи зӯроварӣ маъмулан чун таҳдиди расонидани зарари ҷисмонӣ дар намуди зарари сабук ба саломатӣ, ё умуман таҳдиди истифодаи зӯроварӣ фаҳмида мешавад. Дар сурати истифодаи таҳдиди расонидани зарари вазнин ё миёна ба саломатӣ, кирдори содиргардида бо қисмҳои 2 ё 3-и моддаи 130¹ КҶ вобаста аз хусусияти ҳосил таҳдид бандубаст карда мешавад.
- истифодаи зӯроварӣ, ба чабрдида расонидани зарари сабук ба саломатӣ ё умуман истифодаи зӯроварӣ мебошад. Дар сурати расонидани зарари вазнин ё миёна ба саломатӣ, кирдори содиргардида бояд бо қисмҳои 2 ё 3-и моддаи 130¹ КҶ вобаста ба оқибатҳои вазнин ва муносибати субъективии гунаҳгор нисбат ба онҳо бандубаст карда шавад;
- шаклҳои дигари маҷбуркунӣ расонидани таъсири муайяни рӯҳӣ ба чабрдида дар назар дорад. Дар ҳолати мазкур зӯроварӣ ё таҳдиди зӯроварии ҷисмонӣ истифода бурда намешавад.

Фишор нисбати чабрдидагон бошад бо роҳҳои зайл сурат мегирад:

- таҳдид, яъне таҳдиди хабар додани маълумотҳои пастзанандаи шаъну шарафи шахс ё наздикони ӯ, ё пинҳон

намудани маълумоте, ки метавонад ба ҳуқуқ ё манфиатҳои қонунии ҷабрдида ё наздикони ӯ зарари ҷиддӣ расонад (масалан, таҳдиди ошкор кардани сирри фарзандхондӣ);

- таҳдиди несту нобуд, вайрон кардан, ё ёфта гирифтани молу мулк. Чунин таҳдид бояд ба қадри кофӣ ҷиддӣ бошад (масалан, таҳдиди оташ задани хонаи истиқоматӣ);
- дуздии ҷабрдида дар содир намудани ҳаракатҳои қасдона фаҳмида мешавад, ки дар ғасби пинхонӣ ё ошкорои одам ифода меёбад, яъне ёфта гирифтани одам бидуни иродааш аз ҷои доимӣ ё муваққати ӯ (ҷои зист, кор, таҳсил, истироҳат ва ғайра) ва интиқол додани ба ҷои дигар, масалан, ба манзили истиқомати дигар, бом, таҳхона, гараж, чангал, бӯстонсарой ва ғайра, ки дар он ҷой ӯ минбаъд аз озодӣ маҳрум нигоҳ дошта мешавад. Лаҳзаҳои асосии тарафи объективи ҷинояти мазкур ин ғасби ҷабрдида аз ҷои ӯ ва минбаъд дар ҷои дигар нигоҳ доштани мебошад.
- қаллобӣ, метавонад бо роҳи фиреб ё дигар суиистифода аз боварӣ дар шаклҳои гуногун сурат гирад. Гунаҳгор ҷабрдидаро бо таҳриф додани воқеият ё нагуфтани ҳолатҳои ба ӯ маълумбуда ба гумроҳӣ меандозад. Дар натиҷаи фиреб ҷабрдида ба ҷинояткор ихтиёран ризоияти худро оид ба ҷалбуқуниаш ба ҷаъолияти муайян медиҳад (масалан, кор кардан ба ҳайси пешхизмат, дар хона, раққосагӣ, сохтмон, кишоварзӣ, ақди никоҳ бастан ва ғайра). Ҳамзамон қайд кардан зарур аст, ки ризоияти ихтиёрӣ рӯякӣ мебошад, зеро бо роҳи фиреб ё суиистифода аз боварӣ ифода ёфтааст;
- суиистифода аз боварӣ ҳамчун тарзи содир намудани хариду фурӯши одамон бошад дар он ифода меёбад, ки гунаҳгор бо мақсади ба амал баровардани кирдори ғайриҳуқуқии худ тамоми муносибатҳои махсусан бовариноке, ки байни ӯ ва ҷабрдида ба миён омадааст, истифода мебарад. Ҳама гуна шаклҳои фиреб ва суиистифода аз боварӣ ба он равона карда мешаванд, ки гунаҳгор бо роҳи боварикунонӣ ё нагуфтан, дар ҷабрдида

ба дуруст ё фоидабахш будани баستاني аҳд дилпурӣ пайдо мекунонад;

- бо суиистифодаи вазифаҳои хизматӣ, суиистифода аз мақоми хизматӣ ҳангоми содир намудани ҳаракатҳои дар қонун оид ба хариду фурӯши одамон зикршуда аз тарафи шахсони мансабдор, яъне аз ҷониби шахсе, ки аз салоҳияти дар мақомоти давлатӣ, муассиса, иттиҳодияҳои ҷамъиятӣ ва динӣ, ташкилотҳои тичоратӣ дода шудааш суиистифода менамояд, фаҳмида мешавад;
- суиистифода аз вазъи заифии ҷабрдида, истифодабарӣ аз вобастагии моддӣ ё дигар шакли вобастагии ҷабрдида фаҳмида мешавад. Вобастагии моддӣ дар ҳолатҳои ҷой дорад, агар ҷабрдида дар таъминоти пурра ё қисмани гунаҳгор қарор дошта бошад. Вобастагии дигар метавонад дар муносибатҳои хизматии қарздиҳанда ва қарздор, муфаттиш ва шахси зери тафтиш қарордошта ва ғайра сурат гирад;
- ҳангоми ришвадиҳӣ дар намуди пардохтҳо ё фоида барои гирифтани ризоияти шахсе, ки шахси дигарро назорат мекунад, гунаҳгор тарзу усули гуногунро истифода мебарад, аз ҷумла, ришвадиҳӣ ба волидайн, парасторон, роҳбарони ҷабрдида бо роҳи додани мукофотҳои моддӣ дар намуди маблағи пулӣ, коғазҳои қимматнок, дигар молу мулк ё пешниҳод намудани фоидаи дорои хусусияти молумулкӣ бо мақсади ба даст овардани ризоии онҳо барои гирифтани ҷабрдида ифода меёбад.

2.2. ТАВСИФИ АЛОМАТҲОИ СУБЪЕКТИВИИ ҶИНОЯТИ ХАРИДУ ФУРҶШИ ОДАМОН

Тарафи субъективи ҷиноят – ин ҷанбаи дохилии (рӯҳии) ҷаъолияти инсон ба шумор меравад. Ба таркиби тарафи субъективӣ гуноҳ дохил шуда, ангега, мақсад, ҳолати ҳаяҷонӣ аломатҳои иловагӣ ба шумор мераванд. Дар назарияи ҳуқуқи ҷиноятӣ дар зерин мафҳуми тарафи субъективи ҷиноят одатан муносибати рӯҳии ҷинояткор нисбати кирдори содирнамудаи ӯ фаҳмида мешавад. Тарафи субъективи ҷиноят ба мо имконият

медихад, то ин ки чиноятро дуруст бандубаст карда, таркибҳои бо ҳам монандро аз ҳам чудо намоем. Чинояти таҳлилнамудаи мо танҳо қасдона содир карда мешавад. Ин чунин маъно дорад, ки чинояткор дорои иродаи озод мебошад, ба ҷамъият хавфнок будани кирдори худашро дарк менамояд ва ба ин нигоҳ накарда, кӯшиши содир намудани ин кирдорро мекунад.

Тарафи субъективи чинояти таҳлилшаванда дар қасди бевосита ифода мегардад, яъне чинояткор дарк менамояд, ки ҷабридаро ҳамчун мол мехарад ё мефурӯшад, яъне савдо мекунад ва хоҳиш дорад, ки чунин кирдорҳоро анҷом диҳад. Ҳангоми савдои одам одатан қасд пешакӣ андешидашуда мебошад. Чунки қасди ногаҳон ба вучуд омада хоси чинояти хариду фурӯши одамон нест⁵⁶.

Яке аз аломатҳои ҳатмии таркиби тарафи субъективи чинояти таҳлилшаванда ин мақсад мебошад. Мақсад аломати асосии тарафи субъективи чинояти мазкурро ташкил медиҳад, ки аз иборати сӯиистифода таркиб ёфтааст. Ҳамзамон дар диспозитсияи моддаи зикршуда мақсади чунин сӯиистифода ба тариқи зайл омадааст: **суиистифодаи фоҳишагарии дигар шахсон, дигар шакли сӯиистифодаи шахвоният, кор ё хизматрасонии маҷбурӣ, ғулумӣ, расму одатҳои ба ғулумӣ ҳамшабех, ҳолати ноилочӣ, гирифтани узв (ё бофта).**

Таҳти мафҳуми суиистифодаи (истисмори) фоҳишагӣ, маҷбуркунии ҷабрида ба машғул шудан ба фаъолияти фоҳишагӣ бо шахсони дигар (на ин ки бо ҳуди субъекти чиноят) фаҳмида мешавад.

Мафҳуми фоҳишагӣ алоқаи шахвонии мунтазами мард ё занро бо ҳамчунин ё чинси дигар ба ивази мукофот ифода медиҳад.

Фоҳишагӣ чун қоида аломатҳои зеринро дорост:

- алоқаи мунтазами чинсӣ;
- пайванд набудани алоқаҳои шахвонӣ бо муносибатҳои никоҳӣ;
- ҷой доштани мизочони гуногун;
- ба даст овардани мукофоти дахлдор ҳамчун манбаи даромади каму беши пайдарпай.

56. Милевский А.И. Особенности субъективной стороны торговли несовершеннолетними // Следователь. 2000. № 5. – С. 2.

Алокаи чинсии яккарата баҳри гирифтани мукофот фоҳишагӣ ҳисоб намешавад.

Мафҳуми дигар шакли суиистифодаи (истисмори) шахвоният аломатҳои бачабозӣ ва ҷимои зан бо зан, инчунин ҳама гуна ҳаракатхоеро, ки бо мақсади қонеъ гардонидани ҳисси шахвонӣ, бидуни алокаи чинсӣ содир карда шудааст, дар бар мегирад (масалан, куннилингус, анилингус, минет, бозиҳои садо-мазо, шахвонияти истимноӣ, фистинг, бандаж, трамплинг ва ғайра).

Кор ё хизматрасонии маҷбурӣ маънои иҷрои ҳама гуна кор ё хизмате, ки аз ҷабридаи зерӣ таҳдиди ягон гуна ҷазо дар сурати ихтиёран пешниҳод нанамудани хизматрасонии худ талаб карда мешавад, дорад (масалан, қорҳои таъмирӣ, сохтмонӣ ва ғайра).

Ғулӯмӣ - ҳолат ё вазъи беҳуқуқии шахсе, ки нисбат ба вай баъзе ё тамоми салоҳияти ба ҳуқуқи моликият ҳос буда, татбиқ карда мешавад, **яъне истифодаи меҳнати инсон, дар сурате, агар ин шахс бо сабабҳои аз ҳудуд новобаста иҷрои ин қорҳоро (хизматро) рад карда наметавонад.**

Зери мафҳуми ғулӯмӣ вобастагии пурраи як шахс аз шахси дигар фаҳмида мешавад.

Ҳамзамон, шахси мазкур натиҷаи меҳнати худро соҳибӣ, истифода ва идора карда наметавонад. Муҳимаш он аст, ки шахси мазкур аз иҷрои қор ё хизматрасонӣ саркашӣ карда наметавонад.

Агар шахс имконияти воқеии бо иродаи худ иҷро нанамудани қор ё хизмат, тарқ кардани ҷои иҷрои қор ё хизматрасониро бе таҳдид ба ҳаёт, саломатӣ ё дигар ҳуқуқҳои манфиатҳои қонуниаш тавонад, он гоҳ аломати ҷинояти мазкур вучуд надорад. Хусусияти қорҳои иҷромешуда (ҷисмонӣ ё зехнӣ, ки бо қонун манъ карда нашудааст ё ғайриқонунӣ намебошад) аҳамият надорад.

Зери мафҳуми расму одатҳои ба ғулӯмӣ ҳамшабех бояд расму оини никоҳии нигоҳдошташуда, ки занҳоро моҳиятан дар вазъияти ғулӯмӣ мегузоранд, фаҳмида мешавад, масалан, ҳама гуна падида (институт) ё анъана, ки тибқи он:

а) ба зан ваъда медиҳанд, ки ӯро ба шавҳар медиҳанд ё ба шавҳар додаанд, бидуни изҳори розигӣ аз тарафи ӯ, падару модар, парастор, аъзои оила ё дигар шахс ё ин ки гурӯҳи шахсон бар ивази мукофоти пулӣ ё нақдӣ;

б) шавҳари зан, аъзои оила ё қабилааш ҳуқуқ доранд, ки ўро ба шахси дигар бар ивази мукофот ё дигар тарз супоранд;

в) зан пас аз вафоти шавҳараш ба шахси дигар мерос мегузарад;

г) кўдак ё ноболиги то синни 18 сола аз тарафи як ё ҳардуи волидайн ё ин ки парастораш ба шахси дигар бар ивази мукофот ё бидуни он бо мақсади истисмор ё ин ки меҳнаташ супурда мешавад.

Мутобики моддаи 1-и Конвенсияи иловагӣ дар бораи манъ кардани ғуломӣ, савдои ғуломон ва расму одатҳои ба ғуломӣ ҳамшабеҳ аз 7 сентябри соли 1956, ба расму одатҳои ба ғуломдорӣ ҳамшабеҳ, асорати қарзӣ, модари мавридӣ, ҳолати крепостной ва дигар падидаҳо дохил мешаванд.

а) асорати қарзӣ - вазъ ё ҳолате, ки дар натиҷаи он қарздор барои кафолати қарз ба гарав гузоштани меҳнати шахсии худ ё меҳнати шахси ба вай вобаста ба вучуд меояд, агар арзиши кори иҷрошаванда барои пӯшонидани қарз ҳисоб карда нашавад, ё агар давомнокии ин кор бо ягон мӯҳлат маҳдуд нагашта бошад, ё агар хусусияти кор бо андозаи музди меҳнат муайян карда нашуда бошад;

б) модари мавридӣ - зане, ки кўдакро дар натиҷаи истифодаи усули тиббии бордоркунии сунъӣ ё ворид кардани ҷанин (эмбрион) бо мақсади ҳомиладор кардани он, таваллуд кардааст;

в) ҳолати крепостной - чунин истифодабарии заминест, ки хангоми он истифодабар аз рӯи қонун, одат ё созиш ўҳдадор аст, ки дар замини дигар шахс зиндагӣ ва кор кунад, кори муайянро барои ин шахс музднок ва ё бемузд иҷро кунад ва ин ҳолати худро бо хоҳиши худ иваз карда наметавонад.

Таҳти мафҳуми ҳолати ноилоҷӣ (зердастӣ), шахсе фаҳмида мешавад, ки дар ҳолат ё вазъиятест, ки дар натиҷаи падида ё одатҳои дар моддаи 1 Конвенсияи иловагӣ дар бораи манъ кардани ғуломӣ, савдои ғуломон ва расму одатҳои ба ғуломӣ ҳамшабеҳ, зикршуда ба вучуд омадааст. Ҳолати ноилоҷӣ бо ғуломӣ баробар бошад ҳам, вале нисбат ба он хусусияти зӯровариаш камтар аст. Ҳолати ноилоҷӣ ин як намуди ғуломгардонии муосир мебошад, ки дар он шахс аз баъзе унсурҳои озодӣ истифода менамояд, вале бо меҳнати маҷбурӣ вобастагӣ

дорад. Корфармо нисбати шахсе, ки дар ҳолати ноилоҷӣ қарор гирифтааст, намуд, шароит, вақти кор ва истироҳат, андозаи маош, ҷаримапулӣ ва дигар боздоштҳои пулиро муайн мекунад. Мисоли ин гуфтаҳо парвандаи ҷинояти нисбати Л. мебошад, ки аз ҷониби суди шаҳри Москва бо б. “а” м. 1271 КХ ФР (б. “в” м. 1301 КХ ХТ) маҳкум шудаанд. Номбурда барои кор дар сохтмони бинои бисёррошёна шаҳрвандони Тоҷикистонро ба кор қабул намуда, маҷбур менамудааст, ки соатҳои тулонӣ кор кунанд. Шабона онҳоро дар сарой маҳкам мекардааст ва баҳонаи он ки ӯ хӯроки онҳоро дар се баст таъмин менамояд, ба ин коргарон барои меҳнаташон музди ночиз меодааст.

Гирифтани узв ва ё бофтаҳо барои трансплантатсия, аз як организм гирифтани узв ва ё бофтаҳо ва дӯхтани он ба организми шахси дигар фаҳмида мешавад.

Субъекти хариду фурӯши одамон мутобиқи моддаҳои 23-24 КҶ ҚТ шахси ҷисмонии мукаллафи ба синни 16 – солагӣ расида мебошад. Чун қоида, субъектони ин ҷиноятҳо шахсоне мебошанд, ки ҳаракатҳои ба ҳам алоқаманд (чалбкунӣ, интиқол, супоридан, пинҳонкунӣ, гирифтани одамон) – ро таъмин менамоянд, ташкил медиҳанд. Аммо субъекти ин ҷиноят инчунин шахсе мешавад, ки дар танҳои як ҳолати хариду фурӯшро содир намудааст. Ин ҳам фурӯшандаи одам ва ҳам харидори он буда метавонад. Масалан, фурӯхтани фарзанди худ ё харидани одам бо мақсади пайвандсозии (трансплантатсияи) узвҳои вай.

Агар ба хариду фурӯши одамон шахсони ҳуқуқӣ, агентҳои оид ба фарзандҳои, оид ба расмикунонии ҳуччатҳо, марбут ба муҳочират машғул бошанд, азбаски дар Кодекси ҷиноятии Ҷумҳурии Тоҷикистон ҷавобгарии ҷиноятии шахсони ҳуқуқӣ пешбинӣ нашудааст, ба ҷавобгарӣ танҳо намоёндагонии онҳо, ки аз ҷониби онҳо амалҳои ҷиноятии қасдона содир гардидааст, кашида мешаванд. Оид ба ҷавобгарии ҳамаи дигар шарикони ҷинояти хариду фурӯши одамон, ба ғайр аз иҷрочиён, бояд қайд намуд, ки мутобиқи моддаи 37 КҶ ҚТ онҳо танҳо дар он сурат ба ҷавобгарӣ кашида мешаванд, ки агар хусусият ва дараҷаи ба ҷамъият хавфнокии ҷинояти содиршударо дарк намуда бошанд. Масалан, қормандони техникаи муассисаҳои нақлиётӣ,

меҳмонхонаҳо, меҳмонсароҳо, ки интиқоли одамонро ба амал мебароранд, ё иқомати онҳоро таъмин мекунанд, агар онҳо қасди хариду фурӯши одамонро надошта бошанд, барои шарикӣ дар ин ҷиноят ба ҷавобгарӣ кашида намешаванд.

Ба сифати субъекти ҷинояти мазкур ҳам шахрвандони Тоҷикистон, ҳам шахрвандони хориҷӣ ва ҳам шахсони бешаҳрвандӣ баромад карда метавонанд.

2.3. ТАВСИФИ ҲУҚУҚӢ-ҶИНОЯТИИ АЛОМАТҲОИ ТАСНИФДИҲАНДАИ ҶИНОЯТИ ХАРИДУ ФУРӢШИ ОДАМОН

Аломатҳои таснифдиҳандаи ҷинояти таҳлилшаванда дар қисмҳои 2 ва 3 моддаи 130¹ КҶ ҚТ пешбинӣ гардидаанд:

Аз ҷумла, дар қисми 2 чунин ҳолатҳои таснифдиҳанда пешбинӣ шудаанд:

- а) такроран;**
- б) аз ҷониби гурӯҳи шахсон бо маслиҳати пешакӣ;**
- в) нисбати ду ё зиёда шахс;**
- г) бо истифодаи зурӣ ё таҳдиди истифодаи он;**
- д) бо мақсади аз ҷабрдида гирифтани узв ё бофтаҳои бадан барои трансплантатсия;**
- е) аз тарафи шахси мансабдор ё намояндаи ҳокимият бо истифодаи вазифаҳои хизматӣ, ё дигар шахсе, ки дар ташкилотҳои тижоратӣ, ё дигар ташкилотҳои вазифаи идоракуниро иҷро мекунанд;**
- ё) бо ҷойивазкунии ҷабрдида таввасути сарҳади давлатии Ҷумҳурии Тоҷикистон содир шуда бошад.**

Такроран хариду фурӯши одамон дар он ҳолате эътироф мешавад, ки агар шахс дар вақти гуногун ду ё зиёда кирдорҳои пешбиниамудаи модда ё қисми моддаи 130¹ КҶ ҚТ содир намуда бошад. Содир кардани ду ва ё зиёда аз он ҷинояти дар моддаҳои мухталифи ҳамин Кодекс пешбинигардида ро танҳо дар ҳолатҳои такрори ҷиноят ҳисобидан мумкин аст, ки агар он дар Қисми махсуси ҳамин Кодекс зикр гардида бошад. Ҷиноят такрорӣ эътироф намешавад, агар шахс барои ҷинояти қаблан содирнамудааш мувофиқи тартиби муқаррарнамудаи қонун аз

ҷавобгарии ҷиноятӣ озод шуда буд ё доғи судӣ барои ин ҷиноятҳо барҳам хӯрда ё бардошта шудааст.

Хариду фурӯши одамон бо аломати маслиҳати пешакӣ аз ҷониби гурӯҳи шахсон (банди «б», қисми 2-и моддаи 130¹ КҶ), он гоҳ эътироф мешавад, ки агар дар он шахсоне иштирок карда бошанд, ки дар хусуси якҷоя содир намудани ин ҷиноят пешакӣ маслиҳат кардаанд. Қонун доираи иштирокчиёни гурӯҳро вобаста аз нақши иҷроенамудаи ҳар яки онҳо дар амалиёти якҷояи ҷинояткорона маҳдуд намесозад. Масалан, шахсоне, ки хариду фурӯши одамонро бо маслиҳати пешакӣ аз ҷониби гурӯҳи шахсон содир кардаанд, ҳамчун ҳамичроқунандаҳо ба ҷавобгарӣ кашида мешаванд, агар қасди ҳамаи гунаҳгорон истифодаи зӯрварӣ, таҳдид, фиреби ҷабрдида бо мақсади фурӯши ӯ (масалан, як ҳамичроқунанда (ё як гурӯҳе) ҷабрдидаро меёбад, дигаре зӯрварӣ, таҳдидро истифода мебарад, сеюмӣ бошад, ҷабрдидаро бо нақлиёт мебарад ё ба фурӯшандагон месупорад ва монанди инҳо) бошанд.

Хариду фурӯши одамон бо маслиҳати пешакӣ эътироф мешавад, агар он то оғози иҷрои тарафи объективи хариду фурӯши одамон сурат гирифта бошад. Ҳаҷми маслиҳат (мазмунӣ он) метавонад гуногун бошад, метавонанд аломатҳои мушаххаси ҷиноят ва рафтори шарикон маслиҳат шаванд ва ё маслиҳат метавонад танҳо ба тариқи умумӣ, аломатҳои ҷинояти маслиҳатшударо дар худ акс намояд. Ба ин мисол шуда метавонад, парвандаи ҷиноятӣ нисбати шаҳрвандон А. ва Г., ки бо ҳукми суди ноҳияи Синои шаҳри Душанбе бо б. “б” қ.2 м. 130¹ КҶ ҚТ маҳкум шудаанд. Шаҳрванд А. бо мақсади амалӣ гардонидани қасди ҷинояткоронаш, аз руи маслиҳати пешакӣ бо шаҳрванд Г. дар моҳҳои август-сентябри соли 2012 тариқи телефонӣ бо шаҳрванд Л. дар робита шуда, ба номбурда раводит, чипта ва дигар ҳуҷжатҳои лозимиро тайёр кард. Рӯзи 22 сентябри соли 2012 Л.-ро дар фурудгоҳи шаҳри Дубайи АМА қабул намуда, худи ҳамон рӯз ва минбаъд мунтазам ба шахсони гуногун бо маблағи пулӣ бо мақсади фаъолияти шахвонӣ фурухта, маблағҳои пулии аз ҳисоби танфурӯшӣ ба даст овардашонро, аз худ кардаанд.

Дар ҳолате, ки як шахс одамо мефурӯшад, шахси дигар бе иштироки миёнарав онро мехараду соҳиб мешавад, дар ин мав-

рид аломати бандубасткунандаи дар боло муҳокимашуда (яъне аз чониби гурӯҳи шахсон бо маслиҳати пешакӣ) чой надорад.

Хариду фурӯши одамон, ки бо аломати нисбати ду ва ё зиёда шахс содир шудааст (банди «в» қисми 2-и моддаи 130¹ КҶ) чун дорои оқибати вазнин тавсиф мешавад. Ҷиноят метавонад дар як вақт ва ё дар вақтҳои гуногун содир шавад ва он аҳамият надорад, ки оё ҳамаи амалҳои гунаҳгор як қасди умумӣ доранд ё не. Дар сурати мавҷудияти қасд ба хариду фурӯши ду ва ё зиёда шахсон, агар кирдор танҳо нисбати як ҷабрдида содир шуда бошад ва нисбати дигаронаш, бинобар сабабҳои аз гунаҳгор вобаста набуда, ҷиноят то ба охир расонида нашуда бошад, кирдорҳои мазкур маҷмӯи ҷиноятҳоро дар шакли сӯйқасд ба ҷиноят, ки дар банди «в» қисми 2-и моддаи 130¹ КҶ пешбинӣ шудааст ва ҷинояти хотимаёфта нисбати як шахс мустақилона бо қисмҳои 1 ё 2-и моддаи 130¹ КҶ бандубаст карда мешавад, ташкил мекунад.

Бо истифодаи зӯрӣ ва ё таҳдиди истифодаи он (банди «г» қисми 2-и моддаи 130¹ КҶ) содир шудани хариду фурӯши одамон, онро ифода менамояд, ки дар ҷараёни хариду фурӯши одамон, метавонад ҳама гуна зӯрии ба ҳаёт ва ё саломатӣ хавфнок истифода шавад, яъне ба ҷабрдида воқеан зарари сабуки боиси вайроншавии саломатӣ, зарари миёна ва ё вазнин ба саломатиаш расонида мешавад, инчунин, агар таҳдиди воқеии истифодаи ҳама гуна зӯрӣ, аз ҷумла таҳдиди куштан, чой дошта бошад.

Хариду фурӯши одамон, ки бо мақсади аз ҷабрдида гирифтани узв ва ё бофтаҳои бадан барои трансплантатсия (банди «д» қисми 2-и моддаи 130¹ КҶ) содир шудааст, маънои мавҷудияти мақсадро ҷиҳати гирифтани узв ва ё бофтаҳои ҷабрдида баҳри минбаъд ба дигар шахс **гузаронидани** онҳоро дар назар дорад. Трансплантатсияи воқеан содиршуда, барои бандубасти кирдор аз рӯи ин ҳолат талаб карда намешавад ва муқаррар намудани мақсад дар ин ҳолат кифоя аст. Худи ҳолати гирифтани узв ва ё бофтаҳо бо моддаи дахлдори ҷиноятҳои ба муқобили ҳаёт ва саломатӣ бандубаст карда мешавад. Хариду фурӯши одамон бо мақсади аз ҷабрдида гирифтани узв ва ё бофтаҳо онро дар назар дорад, ки ҷабрдида чун донор истифода бурда мешавад.

Мутобиқи моддаи 3 – и Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи трансплантатсияи узвҳо ва (ё) бофтаҳои одам» аз 30 июли 2007 сол № 331 – трансплантатсияи узвҳо ва (ё) бофтаҳо аз донори зинда ё ҳасад танҳо дар он ҳолате истифода карда мешавад, ки агар дигар воситаҳои тиббӣ барои барқарор намудани саломатӣ ва ҳифз намудани ҳаёти бемор (ретсипиент) – ро кафолат дода на-тавонанд. Гирифтани узвҳо ва (ё) бофтаҳо аз донори зинда танҳо бо хулосаи машварати духтурон – мутахассисон дар хусуси он, ки ин кирдорҳо ба саломатии донор зарари ҷиддӣ намерасонад, иҷозат дода мешавад. Пайвандсозӣ (трансплантатсия) – и узвҳо ва (ё) бофтаҳо танҳо бо розигии донори зинда ва чун қоида бо розигии бемор (ретсипиент) иҷозат дода мешавад.

Узвҳо ва бофтаҳо бо мақсадҳои гуногун гирифта шуданашон мумкин аст. Аз ҷумла, барои ба даст овардани ғоида, эксперименти тиббӣ, аз рӯи майлу хоҳиши садистона, барои маросимҳо (ритуал) ва ба монанди инҳо.

Ба сифати объектҳои пайвандсозӣ (трансплантатсия) инҳо баромад мекунад: дил, гурда, шуш, ҷигар, мағзи устухон ва дигар узву бофтаҳо. Дар натиҷаи гирифтани объектҳои пайвандсозӣ (трансплантатсия) сохтори анатомии бадани инсон вайрон карда мешавад.

Дар зери мафҳуми пайвандсозӣ (трансплантатсия) – пайванд сохтани узвҳо ё бофтаҳо бо мақсади ҷоннок кардани онҳо дар ҳудуди як организм (аутотрансплантатсия) ё аз як организм ба организми дигар (гомотрансплантатсия) пайваст намудан бо мақсади наҷот додани ҳаёти инсон ё барқарорсозии фаъолияти организми ӯ фаҳмида мешавад⁵⁷.

Агар хариду фурӯши одамон бо мақсади гирифтани узвҳо ё бофтаҳои ҷабрдида содир шуда бошад, новобаста аз он ки ҷинояткор объектҳои пайвандсозӣ (трансплантатсия) – ро ба даст овардааст ё не, ин кирдор бо банди «д» қисми 2 моддаи 130¹ ҚҶ ҚТ бандубаст карда мешавад.

Агар шахсро барои гирифтани узвҳо ё бофтаҳои бадани ӯ маҷбур карда бошанд, пас ин кирдор бандубасти иловагиро бо

57. Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи пайвандсозии (трансплантатсияи) узв ва (ё) бофтаҳои инсон» аз 30.07.2007 сол. Шакли электронӣ. Душанбе: Махзани марказо-нидашудаи иттилооти ҳуқуқии Ҷумҳурии Тоҷикистон «Адлия», Намунаи 6.0.

моддаи 122 ҚЧ ҚТ (Маҷбур кардан барои гирифтани узвҳо ё бофтаҳои бадани инсон барои трансплантатсия) тақозо менамояд.

Чунин ҷиноят аз лаҳзаи бо роҳи зӯрӣ ё таҳдид гирифтани розигии ҷабрдида барои аз ӯ гирифтани узвҳо ё бофтаҳо хотимаёфта ҳисобида мешавад⁵⁸.

Аз тарафи шахси мансабдор ё намояндаи ҳокимият бо истифодаи вазифаҳои хизматӣ, **ё дигар шахсе, ки дар ташкилотҳои тичоратӣ, ё дигар ташкилотҳо** вазифаи идоракуниро иҷро мекунад. Банди «е» қисми 2 моддаи 130¹ ҚЧ хариду фурӯши одамонро аз тарафи субъекти махсус - шахси мансабдор ё намояндаи ҳокимият бо истифодаи мақоми хизматӣ ё дигар шахсе, ки дар ташкилотҳои тичоратӣ ё дигар ташкилотҳо вазифаи идоракуниро иҷро мекунад, муайян менамояд. Агар хариду фурӯши одамон аз ҷониби шахси мансабдор ё шахси вазифаҳои идоракуниро дар ташкилотҳои тичоратӣ ё дигар ташкилотҳо иҷро менамуда амалӣ шавад, қирдор танҳо бо моддаи 130¹ ҚЧ бандубаст карда мешавад. Дар чунин ҳолат қонун бандубасти иловагии ҷиноятро бо моддаҳои 314 ва 295 ҚЧ талаб намекунад.

Суд, судяҳо бояд дар назар дошта бошанд, ки мувофиқи эзоҳи моддаи 314 ҚЧ шахси мансабдор шахсест, ки ба таври доимӣ, муваққатӣ ё бо ваколати махсус вазифаи намояндаи ҳокимиятро ба ҷо меоварад ё вазифаҳои ташкилию амрдиҳӣ, маъмурию хоҷагидориро дар мақомоти ҳокимияти давлатӣ, муассисаҳои давлатӣ, мақомоти худидоракунии маҳаллӣ, инчунин дар Қувваҳои мусаллаҳи Ҷумҳурии Тоҷикистон, дигар қўшунҳо ва ҷузъу томҳои ҳарбии Ҷумҳурии Тоҷикистон анҷом медиҳад.

Намояндаи ҳокимият, шахси мансабдори мақомоти ҳифзи ҳуқуқ ё назораткунанда, инчунин дигар шахси мансабдорест, ки бо тартиби қонун муайянкарда дорои ваколатҳои амрдиҳӣ нисбати шахсоне, ки дар тобеияташ нестанд, мебошад. Ба намояндагони ҳокимият дар баробари шахсони мансабдори мақомоти ҳифзи ҳуқуқ ё назораткунанда, инчунин вакилон, роҳбарон ва аъзоёни мақомоти ҳокимияти иҷроияи Ҷумҳурии Тоҷикистон, судяҳо, яъне шахсоне, ки ҳуқуқи дар доираи ваколати худ пешниҳод намудани талабот, қабул намудани қарорро доранд, ки иҷрои он барои

58. Уголовное право России. Особенная часть. Первый полумтом: Учебник для вузов // Под ред. Т.Н. Борзенкова Е.Г. и Комисарова В.А. – Москва., 2005. – С. 142.

шахрвандон, корхонаҳо, муассисаҳо ва ташкилотҳо, новобаста аз шакли моликияташон ва тобеияташон ҳатмӣ мебошад, дохил мешаванд.

Чавобгарии ҷинойтӣ барои хариду фурӯши одамон бо банди нишондодашудаи моддаи мазкур, инчунин дар сурати аз ҷониби шахси дар ташкилотҳои тичоратӣ ё дигар ташкилотҳо вазифаи идоракуниро иҷро менамуда, агар бо истифода аз ваколатҳои хизматӣ содир гардида бошад, ба вучуд меояд. Таҳти мафҳуми шахсе, ки дар ташкилотҳои тичоратӣ ё дигар ташкилотҳо вазифаҳои идоракуниро иҷро мекунад, чунин шахсе фаҳмида мешавад, ки ба таври доимӣ, муваққатӣ ё аз рӯи ваколоти махсус ӯҳдадорихои ташкилӣ-амрдиҳӣ, маъмурӣ-хоҷагидориро дар ташкилотҳои тичоратӣ ё ташкилотҳои ғайритичоратӣ, ки мақомотҳои давлатӣ, мақомоти худидораи маҳаллӣ, муассисаҳои давлатӣ намебошанд, ба амал мебарорад.

Мафҳуми аниқи вазифаи хизматӣ дар Кодекси ҷинойтӣ дода нашудааст, аммо ин мафҳум дар бисёре аз моддаҳои КҶ ҚТ ба назар мерасад. Дар зери мафҳуми вазифаи хизматӣ маҷмӯи ҳукуку ӯҳдадорихои касбие фаҳмида мешавад, ки ба шахс барои амалӣ намудани фаъолияти худ имконият фароҳам меорад.

Таҳти мафҳуми фаъолияти хизматӣ он фаъолияти фаҳмида мешавад, ки аз муносибатҳои меҳнатии гунаҳкор бармеоянд. Муносибатҳои меҳнатӣ дар асоси шартнома ё қарордоди меҳнатӣ ба танзим оварда мешаванд.

Бинобар ин ба сифати субъекти ҷинойти пешбиниамудаи банди «е» қисми 2 моддаи 130¹ КҶ ҚТ ҳар гуна шахси дорандаи мақоми хизматӣ дар мақомотҳои давлатӣ, ташкилотҳои тичоратӣ, намояндаи ҳокимият баромад карда метавонад. Масалан, кормандони соҳаи маориф, агентҳои бо кор таъминкунанда, агентҳои сайёҳӣ ва ба монанди инҳо. Одатан ин шахсон аз вазифаҳои хизматиҳои худ истифода намуда, ба тайёр намудани шиносномаҳои хориҷӣ ва дигар ҳуҷҷатҳои расмӣ машғул мешаванд. Ин шахсон дарк мекунад, ки бо кирдорҳои худ содир намудани ин ҷинойтро осон намуда истодаанд ва хоҳони фаро расидани ин оқибатҳо мебошанд.

Агар шахси мансабдор дорои имкониятҳои хизматӣ мебошад, аммо дар рафти содир намудани ин ҷинойт имкониятҳои

хизматиашро истифода нанамудааст, пас кирдорҳои ӯро бо банди «е» қ. 2 моддаи 130¹ КҶ ҚТ бандубаст намудан мумкин нест. Агар шахс мақоми хизмати худро хангоми ҷинояти хариду фурӯши одамон истифода намуда, боз як қатор ҷиноятҳои дигар, чун гирифтани пора, сохтакории хизматӣ, қалбаки намудани хуччатҳо ва ғайраҳоро содир намояд, пас кирдорҳои ӯро бо банди «е» қисми 2 моддаи 130¹ КҶ ҚТ дар маҷмӯъ бо моддаҳои дахлдори Кодекси ҷиноятии Ҷумҳурии Тоҷикистон бандубаст намудан лозим аст.

Ҷойивазкунии ҷабрдида тавассути Сарҳади давлатии Ҷумҳурии Тоҷикистон маънои бо роҳи ошкоро ё пинҳонӣ, қонунӣ ё ғайриқонунӣ гузаронидани ӯ тавассути сарҳади гумрукии Ҷумҳурии Тоҷикистон ва ё бидуни он бо мақсади аз ҳудуди Ҷумҳурии Тоҷикистон ба ҳудуди дигар давлат бурдан ва ё аз ҳудуди дигар давлат овардан ба ҳудуди Ҷумҳурии Тоҷикистон, ё ин ки бо тарзи транзитӣ тавассути ҳудуди Ҷумҳурии Тоҷикистон ба дигар давлат гузарониданро дорад.

Қисми 3 моддаи 130¹ КҶ ҚТ ҳолатҳои махсусан таснифкунандаро пешбинӣ намудааст. Ба инҳо дохил мешаванд:

а) боиси марғи ҷабрдидаи хариду фурӯши одамон ва ё дигар оқибатҳои вазнин гардида бошад;

б) аз ҷониби гурӯҳи муташаккил;

в) дар ҳолати ретсидиви махсусан хавфнок содир шуда бошад.

Хариду фурӯши одамон, ки боиси марғи ҷабрдида ва ё дигар оқибатҳои вазнин гардидааст (банди «а» қисми 3-и моддаи 130¹ КҶ), содир намудани ҷиноятро бо шакли омехтаи гуноҳ дар назар дорад. Ҷавобгарӣ аз рӯи он танҳо дар сурате ба вучуд меояд, ки хангоми хариду фурӯши одамон аз ҷониби гунаҳгор аломатҳои дар қисмҳои 1 ё 2-и моддаи 130¹ КҶ пешбинишуда мавҷуд бошанд ва дар натиҷаи худбодарӣ (сахлангорӣ) ё хунукназарии ӯ содир шуда, боиси марғи ҷабрдида ё дигар оқибатҳои вазнин гардида бошад. Дар сурати қасдан расонидани чунин оқибатҳо хангоми хариду фурӯши одамон, кирдор аз рӯи маҷмӯи ҷиноятҳо, тибқи банди «г» қисми 2-и моддаи 130¹ КҶ ва мутаносибан бо моддаҳои 104 ё 110 КҶ бандубаст карда мешавад.

Дигар оқибатҳои вазнин – ҳолати нисбӣ буда, вобаста ба ҳар ҳолати мушаххас бояд муқаррар ва баҳодихӣ карда шавад. Ба оқибатҳои вазнин метавонанд худкушии ҳам шахсе, ки нисбати ӯ хариду фурӯши одамон сураат гирифтааст ва ҳам шахсони ба ӯ наздик, ҳангоми мавҷудияти алоқаи сабабӣ ва гуноҳ дар шакли беэҳтиётӣ шахсони ҷинояти дар моддаи 130¹ КҶ пешбинишударо содир намуда, инчунин гирифтор шудан ба бемории вазнин, харобшавии рӯҳӣ, зарари калони молумулкӣ ва ба амсоли инҳо бошанд. Агар нисбати ҷабрдида чунин ҷиноятҳо ба мисли одамкушӣ, таҷовуз ба номус, ба касалиҳои зӯҳравӣ мубтало гардонидани ҷабрдида, исқоти ғайриқонунии ҳамл, ба худкушӣ расонидан, ҷалб намудани ноболиғон ба содир намудани ҷиноят, содир шуда бошанд, пас аз рӯи маҷмӯи ҷиноятҳо, бандубасти иловагӣ талаб карда мешавад.

Хариду фурӯши одамон аз ҷониби гурӯҳи муташаккил содиршуда (банди «б» қисми 3 моддаи 130¹ КҶ) эътироф мешавад, агар он аз ҷониби гурӯҳи устувори шахсон, ки пешакӣ барои содир намудани як ва ё якчанд ҷиноят муттаҳид шудаанд (қисми 3 моддаи 39 КҶ) содир шуда бошад. Ҳар як аъзои гурӯҳи муташаккил, ки дар хариду фурӯши одамон иштирок намудаанд, новобаста аз нақши иҷро намудаашон, бояд бо банди «б» қисми 3-и моддаи 130¹ КҶ ба ҷавобгарии ҷиноятӣ кашида шаванд. Гурӯҳи муташаккил аз гурӯҳи шахсон бо маслиҳати пешакӣ аз рӯи аломати устуворӣ ва муташаккилӣ фарқ мекунад. Аз рӯи қоида, ба гурӯҳи муташаккил сатҳи баланди муташаккилӣ хос аст, он содир намудани ҷиноятро дақиқ омода намуда, ба нақша мегирад, нақшҳоро байни ҳамшироқчиён тақсим мекунад, онҳоро бо воситаҳои зарурии техникӣ мучаҳҳаз мегардонад. Ҳамин тавр, мавҷудияти гурӯҳи муташаккил оид ба устуворӣ, муттаҳидшавии ду ва ё зиёда шахсон ба мӯҳлати нисбатан дароз барои содир намудани як ва ё якчанд ҷинояте, ки бо тайёрии якҷояи тӯлонӣ ё иҷроиши мураккабона ҳамроҳ мебошад, шаҳодат медиҳад. Муташаккилӣ дар тобеияти иштироқчиёни гурӯҳ ба нишондодҳои як ва ё якчанд шахс, қатъиян дар ноил гаштан ба амалисозии ҳадафҳои ҷинояткорона зоҳир мешавад.

Банди «в» қисми 3 моддаи 130¹ КҶ ҚТ дар ҳолати ретсидиви махсусан хавфнок содир намудани хариду фурӯши одамро пешбинӣ намудааст.

Дар вақти муайян намудани ҳолати ретсидиви махсусан хавфнок ба талаботҳои м.21 КҶ ҚТ бояд диққат дода шавад. Мутобиқи фаҳмиши ин модда шахсе, ки ҷинойти хариду фурӯши одамро (м. 130¹ КҶ ҚТ) содир намудааст, агар қаблан барои содир намудани ҷинойтҳои вазнин ду маротиба ба маҳрум сохтан аз озодӣ маҳкум шуда бошад ва ё барои содир намудани ҷинойти махсусан вазнин як маротиба маҳкум гардида бошад, ҷинойтро дар ҳолати ретсидиви махсусан хавфнок содирнамуда доништа мешавад. Дар вақти муайян намудани ретсидиви махсусан хавфнок ба инобат гирифтани зарур аст, ки бояд доғи судӣ барои ҷинойтҳои қаблан содирнамудаи гунаҳкор барҳам нахӯрда ва бардошта нашуда бошанд. Инчунин, доғи судӣ барои ҷинойтҳое, ки дар синни ноболиғӣ (то ҳаҷдаҳсолагӣ) содир шудаанд, ҳангоми эътирофи ретсидиви ҷинойт ба назари эътибор гирифта намешавад.

Такмили минбаъдаи қонунгузори ҷинойтӣ марбут ба ҷинойтҳои ба савдои одамон алоқаманд боиси тавлиди моддаҳои нав дар Кодекси ҷинойти таҳти унвони “Истифодаи меҳнати ғуломона” (Моддаи 130²), “Тайёр кардан ва муомилоти мавод ё предметҳои порнографӣ бо акси ноболиғон” (Моддаи 241¹) ва Истифодаи ноболиғ бо мақсади истехсол намудани мавод ё предметҳои порнографӣ (Моддаи 241²) гардид.

Баҳри иттилоотони бештари хонандагон ин моддаҳои Кодекси ҷинойтӣ, ки дар асоси Қонуни ҚТ “Дар бораи ворид намудани тағйиру иловаҳо ба Кодекси ҷинойтии Ҷумҳурии Тоҷикистон” таҳти №1066 аз 14.03.2014 сол ворид гардидаанд, дар шакли пурра оварда мешаванд:

Моддаи 130². Истифодаи меҳнати ғуломона

1) Истифодаи меҳнати инсон, ки нисбат ба он ваколатҳои ба ҳуқуқи моликият хосбуда амалӣ мешаванд, дар ҳолате, ки агар шахс бо сабабҳои аз вай вобастабуда иҷрои корро (хизматрасониро) рад карда наметавонад,

- бо маҳрум сохтан аз озодӣ ба мӯҳлати то панҷ сол чазо дода мешавад.

2) Ҳамин кирдор, ки:

- а) нисбати ду ё зиёда шахсон;
- б) нисбати маъюбон;
- в) нисбати зане, ки ҳомила будани ӯ барои гунаҳгор аён аст ё нисбати шахси баръало ноболиғ;
- г) аз қониби гурӯҳи шахсон бо маслиҳати пешакӣ;
- д) аз қониби шахс бо истифодаи мақоми хизматиаш;
- е) бо роҳи истифодаи ирӯб (шантаж), зӯроварӣ ё таҳдиди истифодаи он;
- ж) бо кашада гирифтани, пинҳон намудани ё нобуд кардани ҳуҷҷатҳои тасдиқкунандаи шахсияти ҷабрдида содир шудааст,
  - бо маҳрум сохтан аз озодӣ ба мӯҳлати аз панҷ то ҳашт сол чазо дода мешавад.

3) Кирдорҳои дар қисмҳои якум ё дуҷуми ҳамин модда пешбинигардида, агар онҳо:

- а) аз қониби гурӯҳи муташаккил содир шуда бошанд;
- б) аз беэҳтиётӣ боиси марги ҷабрдида ё дигар оқибатҳои вазнин гардида бошанд,
  - бо маҳрум сохтан аз озодӣ ба мӯҳлати аз ҳашт то дувоздаҳ сол чазо дода мешаванд.

(ҚҶТ аз 14.03.14 с., № 1066)

Моддаи 241¹. Тайёр кардан ва муомилоти мавод ё предметҳои порнографӣ бо акси ноболиғон

1) Тайёр кардан, соҳиб шудан, нигоҳ доштан ва (ё) гузаронидан тавассути Сарҳади давлатии Ҷумҳурии Тоҷикистон бо мақсади паҳн намудан, намоиши оммавӣ ё реклама кардан ва ё паҳн намудан, намоиши оммавӣ ё рекламаи мавод ё предметҳои порнографӣ бо акси ноболиғон,

- бо маҳрум сохтан аз озодӣ ба мӯҳлати аз ду то панҷ сол бо маҳрум кардан аз ҳуқуқи ишғоли мансабҳои муайян ё машғул шудан бо фаъолияти муайян ба мӯҳлати то панҷ сол ё бидуни он чазо дода мешаванд.

2) Ҳамин кирдорҳо, ки:

а) аз ҷониби падару модар ё дигар шахси қонунан ба зим-
мааш тарбияи ноболиғ гузошташуда, ҳамчунин омӯзгор ё дигар
корманди муассисаи таълимӣ, тарбиявӣ ё муолиҷавӣ;

б) нисбати шахси баръало ба синни чордаҳ нарасида;

в) аз ҷониби гурӯҳи шахсон бо маслиҳати пешакӣ ё гурӯҳи
муташаккил;

г) бо ба даст овардани даромад ба миқдори калон;

д) бо истифодаи воситаҳои ахбори омма, аз ҷумла шабакаҳои
иттилоотию телекоммуникатсионӣ (инчунин шабакаи Интернет)
содир шудаанд,

- бо маҳрум сохтан аз озодӣ ба мӯҳлати аз панҷ то даҳ сол
бо маҳрум кардан аз ҳуқуқи ишғоли мансабҳои муайян ё
машғул шудан бо фаъолияти муайян ба мӯҳлати то панҷ
сол ҷазо дода мешаванд.

(ҚҶТ аз 14.03.14 с., № 1066)

**Моддаи 241². Истифодаи ноболиғ бо мақсади истехсол наму-
дани мавод ё предметҳои порнографӣ**

1) Суратгирӣ, наворбардории кино ё видеои ноболиғ бо
мақсади истехсол ва (ё) паҳн намудани мавод ё предметҳои порно-
графӣ ва ё ҷалб намудани ноболиғ ба сифати иҷрокунанда барои
иштирок дар чорабиниҳои намоишии хусусияти порнографӣ, ки
аз ҷониби шахси ба синни ҳаждаҳ расида содир шудаанд,

– бо маҳрум сохтан аз озодӣ ба мӯҳлати аз се то ҳафт сол бо
маҳрум кардан аз ҳуқуқи ишғоли мансабҳои муайян ё машғул
шудан бо фаъолияти муайян ба мӯҳлати то панҷ сол ҷазо дода
мешаванд.

2) Ҳамин кирдорҳо, ки:

а) нисбати ду ё зиёда шахсон;

б) аз ҷониби гурӯҳи шахсон бо маслиҳати пешакӣ ё гурӯҳи
муташаккил;

в) нисбати шахси баръало ба синни чордаҳ нарасида;

г) бо истифодаи шабакаҳои иттилоотию телекоммуникат-
сионӣ (инчунин шабакаи Интернет) содир шудаанд,

– бо маҳрум сохтан аз озодӣ ба мӯҳлати аз ҳафт то даҳ сол бо маҳрум кардан аз ҳуқуқи ишғоли мансабҳои муайян ё машғул шудан бо фаъолияти муайян ба мӯҳлати то панҷ сол ҳазо дода мешаванд.

(ҚҶТ аз 14.03.14 с., № 1066)

Ворид намудани ин моддаҳо барои таъмини муқовимати бештар ва самарабахш бо истисмори меҳнати, инчунин ҳифзи бештари ҳуқуқи манфиатҳои қонунии нобилигон нигаронида шудааст.

2.4. МАСОИЛИ БАНДУБАСТИ ХАРИДУ ФУРҶИШИ ОДАМОН ВА ҶУДО НАМУДАНИ ОН АЗ ТАРКИБҲОИ ҲАМЧАВОР

Яке аз масъалаи марказии ҳалли ҳама гуна парвандаҳои ҷинояти масъалаи дуруст бандубаст кардани ҷиноят мебошад. Қудратмандӣ ва устувории принсипи қонуният, самаранокии фаъолияти мақомоти ҳуқуқтатбиқкунанда, инчунин асоснокии ба ҷавобгарии ҷиноятӣ кашидани шахсони ҷиноят содиркарда ва нисбати онҳо таъин намудани ҳазои одилона аз дуруст татбиқ намудани меъёрҳои ҳуқуқи ҷиноятӣ дар таҷрибаи тафтишотӣ ва судӣ вобастагии ноғусастанӣ дорад. Аммо ҷӣ тавре ки таҷриба нишон медиҳад ҳатогии бисёреро, ки мақомоти тафтишотӣ ва судӣ ҳангоми бандубаст роҳ додаанд, на танҳо аз нодуруст баҳо додани далелҳои бо парванда ҷамъовардашуда, инчунин надони-стан ё дониши нокифояи масъалаҳои назариявии ҳуқуқи ҷиноятӣ, омӯзиши рӯякии нишондодҳои роҳбарикунандаи қарорҳои Пленуми Суди Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон ташкил медиҳанд.

Ҳаминро бояд тазаққур дод, ки таркиби ҷинояти дар моддаи 130¹ ҚҶ ҚТ пешбинишуда ҷунон мураккаб ва гуногунҷабҳа аст, ки ҳуқуқтатбиқкунанда ҳангоми бандубасти ҷинояти таҳқиқшаванда ўҳдадор аст ҳар як ҳолати содиршавии ҷинояти хариду фурӯши одамонро дар муқоиса бо нишонаҳои дигар ҷиноятҳои бо он ҳамҷавор мавриди баррасӣ қарор диҳад. Зеро хариду фурӯши одамон – ин на танҳо намуди ҷиноят, балки дар баробари он намуди муайяни фаъолияти муташакили ҷиноятӣ, ҷинояти

муташаккили фаромарзист, ки бо худ як қатор кирдорҳои тахти ҷазои ҷиноятӣ қарор доштаро дарбар гирифтааст.

Бо дарназардошти он ки таҷрибаи судӣ дар мавриди банду басти ҷинояти дар моддаи 130¹ КҶ ҚТ пешбиниамудахеле кам мебошад, мо кӯшиш намудем баррасии бандубасти ҷиноятро, ки ҷараёни мантиқии ҳаракатро дар бар гирифта, аз дониши нокифоя ҷиҳати омода сохтани манбаи исботкунӣ, таносуби дурусти факти кирдори ҷиноятӣ ва аломатҳои таркиби ҷиноят иборат мебошанд, пешниҳод намоем.

Пас аз тавсифи мухтасари масоили мазкур ба андешаи мо хуб мебуд таваҷҷӯҳи хешро нисбати гурӯҳи алоҳидаи ҷиноятҳои дар КҶ ҚТ пешбинишуда, ки бо ин ё он хусусият унсури таркибии фаъолияти ҷиноятии ба хариду фурӯши одамон асосёфтаре ташкили медиҳанд, равона намоем. Баҳри дар амал ҷорӣ намудани ҳадафи дар боло баён шуда мо тасмим гирифтём аз гурӯҳбандии пешниҳоднамудаи олим Е.П.Коровин, бо дарназардошти муқаррароти қонунгузори ҷиноятии кишварамон истифода барем.

Гурӯҳи 1. Ҷиноятҳои, ки ба муқаррар намудани мақсади хариду фурӯши одамон марбут мебошанд, яъне бо мақсади суиистифодаи одамон, ки аз меъёри диспозитсияи қисми 1-и моддаи 130¹ КҶ ҚТ бармеояд. (Суиистифодаи фоҳишагии дигар шахсон ё дигар шакли суиистифодаи шахвоният, ғуломӣ, ҳолати ноилоҷӣ).

Ба ин гурӯҳ ҷиноятҳои зерине, ки дар КҶ ҚТ пешбинӣ шудаанд, дохил мешаванд:

1. Истифода бурдани меҳнати ғуломӣ (м.130² КҶ ҚТ)

Содир кардани ҷинояти истифода бурдани меҳнати ғуломӣ бе амалӣ кардани яке аз ҳаракатҳои хариду фурӯши одамон имконнопазир аст, зеро истифодаи номгӯи ҳаракатҳои дар м.130¹ КҶ ҚТ нишон дода шуда барои шахси ҷинояткор дастури муайян дар ҳолатест, ки агар қасди ҷинояткоронаи ӯ баҳри истифодаи меъёри дар қ 1. м.130² КҶ ҚТ нигаронида шуда бошад.

Пас маълум мегардад, ки татбиқи м.130² КҶ ҚТ бе дарназардошти ҳаракатҳои ибтидоии ҷинояткор, ки оқибат ба истифодаи меҳнати ғуломӣ оварда мерасонад, номумкин аст. Ҳамин тариқ, истифодаи меҳнати ғуломӣ (м.130² КҶ ҚТ) дар доираи механизми фаъолияти ҷиноятии ба хариду фурӯши одамон

асос ёфта, яке аз қисмҳои ташкилкунандаи он буда, ҳамеша қабл аз истифодаи меҳнати ғуломӣ ба вуқӯ мепаивандад.

Таҳлилҳо нишон медиҳанд, ки на танҳо масоили бандубасти ҷиноят дар оянда самаранокии татбиқи баъзе меъёрҳои ҳукуки ҷиноятӣ ва амалӣ шудани ҷавобгарии ҷиноятиро барои ҷиноятҳои дар м.м 130¹ ва 130² ҚЧ ҚТ пешбинишуда, паст мекунад. Барои ба вуқӯ пайвастанани чунин оқибатҳо камбудииҳои дар ҳуди меъёрҳои ҳукуки ҷиноятӣ ҷойдошта низ мусоидат мекунад. Масалан, нисбати м.130² ҚЧ ҚТ ҳаминро бояд қайд намуд, ки:

- аввалан, дар меъёри қонуни ҷиноятии баррасишаванда таърифи мафҳумҳои «ғуломӣ» ва «меҳнати ғуломӣ» мавҷуд нест;
- сониян, агар аломатҳои таркиби намуди ҷинояти баррасишавандаро таҳтулафзӣ маънидод намоем, пас маълум мешавад, ки каси аз чунин ҷиноят ҷабрида шахсест, ки ба ғуломӣ гирифта шудааст. Дар ин маврид қонуни ҷиноятӣ ҳаракати шахсеро, ки каси дигарро ба ғуломӣ гирифта кардааст, таҳти ҷазои ҷиноятӣ қарор намедиҳад, зеро м.130² ҚЧ ҚТ танҳо истифодаи меҳнати ғуломиро ҷиноят донистааст. Аз ин гуфтаҳо чунин тасаввурот ба миён меояд, ки гуё қонунгузор ба ғуломӣ гирифта карданро зухуроти ба ҷамъият хавфнок намехисобад. Ҳамзамон дар қонуни ҷиноятӣ дар баробари м.130² ҚЧ ҚТ «истифода бурдани меҳнати маҷбурӣ» дар таркиби ҷиноятҳои одамрабӣ (м.130 ҚЧ ҚТ) ва хариду фурӯши одамон (м.130¹ ҚЧ ҚТ) низ пешбини шудааст. Ҳарчанд ки ҳар ду кирдор мазмунан ҷавобгарии ҷиноятиро барои маъни ба ғуломӣ табдил додани инсонро пешбинӣ намудаанд, бо вучуди ин, дар ин ҳусус бевосита дар қонун зикр нашудааст.

2. Ба фоҳишагӣ ҷалб намудан (м. 238 ҚЧ ҚТ.) Яке аз меъёри ҷудо намудани таркиби ҷинояти хариду фурӯши одамон аз ҷалб намудан ба фоҳишагӣ мақсади содир кардани кирдори зиддиҳуқуқӣ баромад мекунад.

Дар таносуб бо м.130¹ ҚЧ ҚТ (Хариду фурӯши одамон) ба ҳайси аломати ҳатмии тарафи субъективӣ мақсади суиистифода омадааст, вале чунин мақсад бевосита дар м.238 ҚЧ ҚТ (Ба фоҳишагӣ ҷалб намудан) ҷой надорад.

Сарфи назар аз гуногунии андешаҳои олимони ва кормандони амалӣ оид ба бандубасти намудҳои ҷинойтҳои мазкур (м.130¹ КҶ ҚТ ва м.238 КҶ ҚТ) проблемаи ҷиддӣ ҷой надорад. Зеро дар моддаи 130¹ КҶ ҚТ асос ва воқеияти тарафи субъективии ҳаракати шахсе, ки чунин кирдорро содир кардааст, аз ҳама бештар хувайдо мегардад. Аммо дар навбати худ, таркиби ҷинойтҳои мазкур аз ҳисоби истисмори одамон дар соҳаи машғул шудан ба фоҳишагӣ мақсади ба даст даровардани фоидаро доранд. Вале агар ҳангоми содир кардани кирдори дар м.238 КҶ ҚТ пешбинишуда доираи фаъолияти шахси ҷинойткор- истифодаи шахси ҷабрдида дар соҳаи фоҳишагӣ бошад, пас ҳангоми содир кардани ҷалби одамон бо мақсади суиистифодаи онҳо (м.130¹ КҶ ҚТ) ин истифодаи шахси ҷабрдида дар фоҳишагӣ, гуломӣ, меҳнати ҳатмӣ ё маҷбури ва ҳолати ноилҷой мебошад.

Дар баробари ин, истифодаи мафҳуми «ҷалб кардан» дар диспозитсияи м.130² КҶ ҚТ дар айни ҳол яке аз лаҳзаҳои баҳсноки меъёри ҳуқуқӣ – ҷинойтии мазкур ба ҳисоб меравад. Ба андешаи аксарияти олимони Федератсияи Россия ҷалб кардан ба мафҳуми «хариду фурӯш» дохил намешавад, аз ин рӯ нофаҳмихоро миёни ном ва мазмуни меъёр ба миён меоварад. Як гурӯҳи муаллифон дар он андешаанд, ки ҷалб кардан набояд ба тарафи объективии таркиби хариду фурӯши одамон дохил карда шавад, зеро кирдори мазкур аз рӯи моҳияти худ шакли тайёри ба ҷинойтро мемунад. Гурӯҳи дигари муаллифон он нуктаро тасдиқ мекунанд, ки ҷалб кардан – ин як намуди аҳд миёни иҷорагир ва иҷорадиҳанда буда, он бояд дар асоси ихтиёри баста шавад, ҳол он, ки бо назардошти дар диспозитсияи м.130¹ КҶ ҚТ муайян шудани мақсад ин амалан имконнопазир аст.

Дар иртибот бо ин, ба андешаи олим В.П. Коровин ҷалби одамон бо мақсади суиистифодаи онҳо ва ба «фоҳишагӣ ҷалб намудан» ҷинойтҳои бо ҳам монанд мебошанд, вале бо ду меъёри ҳуқуқӣ- ҷинойтии алоҳида пешбинӣ гардидаанд, ҳамзамон тавассути онҳо объектҳои гуногуни ҳуқуқи ҷинойтӣ ҳифз карда мешаванд. Дар ҳолати аввал чунин объектро муносибатҳои ҷамъиятии таъминкунандаи ахлоқи ҷамъиятӣ, дар ҳолати дуюм

– муносибатҳои ҷамъиятии таъминкунандаи озодии инсон ташкил медиҳад.

Ҳамин тарик, ба андешаи ин олим, агар исбот гардад, ки шахс ҷинойти дар м.238 КҶ ҚТ (ба фоҳишагӣ ҷалб намудан) пешбинишударо содир карда бошад, ҳаракати ӯ бояд бо м.130¹ КҶ ҚТ, чун ҷалб кардани одам барои суиистифода низ банду баст карда шавад. Бо ҳамин монанд ҳаракати шахсе, ки дар ибтидо шахси дигарро бо мақсади истифодаи ӯ дар меҳнати ғуломӣ, ё бо мақсади суиистифодаи шахвонӣ, бо машғул шудан ба фоҳишагӣ марбут набуда, моил намуда, аммо минбаъд ин шахсро ба шугли фоҳишагӣ ҷалб мекунад, бояд бо м. 130¹ КҶ ҚТ, банду баст карда шавад.

3. Ташкил ё нигоҳдошти фоҳишахонаҳо, даллагӣ ё занҷаллобӣ (м.239 КҶ ҚТ)

Ҷинойти мазкур дар сохтори фаъолияти ҷинойткороне, ки аз хариду фурӯши одамон маншаъ мегирад, яке аз зухуроти бештар паҳншуда мебошад. Исботи ин гуфтаҳо ба олимаи Федератсияи Россия А.И. Долгова мутааллиқ мебошад. Мавсуф дар ин хусус чунин менависад: Аз руи тамоми кирдорҳои ҷинойти ба моддаи 127¹ КҶ ФР (м.130¹ КҶ ҚТ) пешбини шуда, мақомоти тафтишоти пешаки маълум намуд, ки нисбати ҷабрдидаҳо ин ё он ҳаракат бе истифода (суиистифода) дар соҳаи шугли фоҳишагӣ ба амал бароварда шудааст. Аммо ҳаминро бояд қайд намуд, ки нисбати на ҳамаи ҷинойткороне, ки фоҳишагариро ташкил кардаанд бо моддаи 127¹ КҶ ФР (м.130¹ КҶ ҚТ) парвандаи ҷинойтӣ оғоз намудаанд⁵⁹.

Қобили тазаққур аст, ки ин ду намуди кирдори зиддиҳуқуқӣ қисми алоҳидаи таркиби як тижорати ҷинойтиест, ки ба хариду фурӯши одамон ва истисмори одам асос ёфтааст. Яке бе дигаре дар системаи фаъолияти ҷинойтии бо ҳам монанд вучуд дошта наметавонад. Бинобар ин ҳаракати шахси гунаҳгор оид ба ташкили шугли фоҳишагарӣ марбут бо хариду фурӯши одам ва ё ҷалбкунӣ, интиқол, супоридан, пинҳонкунӣ ё гирифтани бо мақсади суиистифодаи ин шахс барои машғул шудан ба фоҳишагарӣ

59. Ниг.: Тенденции преступности, ее организованности, закон опыт борьбы с терроризмом /Под общей редакции профессора А.И.Долговой.-М.: Российская криминологическая ассоциация, 2006.- С. 108. 130

содиршударо зарур аст аз руи маҷмӯи ҷиноятҳои дар м.130¹ КҶ ҚТ ва 239 КҶ ҚТ пешбинишуда банду баст намуд⁶⁰.

4. Ғайриқонунӣ тайёр кардан ва ба муомилот баровардани маводҳо ё ашёи порнографӣ, тайёр кардан ва муомилоти маводҳо ё ашёи порнографӣ бо акси ноболиғон (м.м. 241, 241¹ КҶ ҚТ).

Намудҳои ҷиноятҳои мазкур мисли таркибҳои қаблан баррасӣ шуда (Ба фоҳишагӣ ҷалб намудан ва ташкили фоҳишахона) бевосита ба низоми фаъолияти ҷиноятӣ мансуб мебошанд, ки аз савдои одамон манбаъ мегиранд.

Бо вучуди қорҳои муайяни анҷомдодаи мақомоти қорҳои дохилӣ дар самти мубориза ба муқобили савдои одамон, таҷрибаи тафтишоти-судӣ бо парвандаҳои ҷиноятӣ тафтишнамудаи мақомоти ҳифзи ҳуқуқи давлатҳои узви ИДМ оид ба ҷиноятҳои марбут ба савдои одамон, аз сатҳи ниҳоят пасти қорҳо дар ин самт гувоҳӣ медиҳанд.

Оид ба сатҳи ниҳоят пасти қорбарии мақомоти ҳифзи ҳуқуқ дар доираи мубориза ба муқобили ҷинояткории мазкур сухан гуфта он дар назар дошта мешавад, ки бо м. 241, 241¹ КҶ ҚТ, яъне ғайриқонунӣ тайёр ва паҳн кардани мавод ё предметҳои порнографӣ, аз ҷумла порнографияи ноболиғон асосан қасоне ба ҷавобгарии ҷиноятӣ қашада мешаванд, ки фурӯши маводҳо ё ашёи порнографиро ба амал мебароранд. Нафароне, ки фаъолияти ҷинояткориро дар самти тайёр намудани ҷунин маводҳо ва ашё бар роҳ андохтаанд (ташқилкунанда), дигар шахсонро ба сифати иҷрокунанда барои иштирок кардан дар ҷорабиниҳои хусусияти порнографидошта моил намудаанд, нуктаҳои хариду фурӯши маҳсулоти мазкурро роҳандозӣ намудаанд, яъне шахсоне, ки машғули ташкили ҷунин тиҷорати ҷиноятӣ мебошанд, паси парда мемонад.

Рух додани ҷунин ҳолат ё аз суғат будани мавқеи оперативӣ дар соҳаи мубориза ба ин намуди ҷиноятҳо, ё аз набудани хоҳиши қормандон ҷиҳати мубориза бо онҳо, ки сабабҳои барои муҳаққиқон номаълум мебошанд, гувоҳӣ медиҳанд.

Дар ҳамаи ҷунин ҳолатҳо ин тарзи рафтор дар фаъолияти мубориза ба муқобили савдои одамон ва истисмори онҳо дар соҳаи саноати порнография таъсири манфӣ мерасонад. Хусу-

60. Ниг.: Коровин В.П. Маъхазӣ зикршуда. С.102

сан натиҷаи чунин беамалии сохторҳои қудратиро дар тамоми кишварҳои узви ИДМ дидан мумкин аст. Масалан, дар амалия ягон бор дида намешавад, ки нисбати ҷинояткороне, ки ин ё он ҳаракатро дар самти моил кардани одамон ба тичорати ҷиноятии ба хариду фурӯши одамон ва истисмори онҳо дар саноати порнографӣ амалӣ намудаанд, парвандаи ҷиноятӣ оғоз карда шуда бошад.

Дар баробари ин қайд кардан зарур аст, ки амалияи ноқиси судии баррасии парвандаҳои ҷиноятии категорияҳо мазкур аз он гувоҳӣ медиҳад, ки мақомоти судӣ ба ҷамъият хавфнокии ҷиноятҳои зикршударо нодида мегиранд.

Ҳамзамон масъалаи муҳим дар самти таъмини ҳуқуқи фаъолияти мақомоти ҳифзи ҳуқуқ дар самти мубориза бо ин ҷиноятҳо, дар қонунгузори мавҷуд набуданимафҳуми порнография мебошад. Диспозитсияи моддаҳои 241 ва 241¹ КҶ ҚТ ҷавобгарии ҷиноятиро барои ғайриқонунӣ тайёр ва паҳн кардан, ё муомилоти ғайриқонунии мавод ё предмети порнографӣ муқаррар намудааст. Ин меъёрҳо аз мавҷудияти диспозитсияи бланкетӣ дарак медиҳанд, яъне онҳо бояд мушаххасоти худро тавассути дигар санади меъёрии ҳуқуқӣ ёбанд. Вале ба ин монанд санади меъёрии ҳуқуқӣ, ки муқарраркунандаи чунин мафҳумҳо, ба мисли «порнография»; «эротика»; «маводҳо ва предметҳои порнографӣ»; «чорабиниҳои намоишии хусусияти порнографидошта»; «ғайриқонунӣ паҳн кардани мавод ва предмети порнографӣ»; «қонунӣ паҳн кардани мавод ва предмети порнографӣ» ва ғайра дар қонунгузори чорӣ дида намешавад. Аз ин рӯ, мумкин аст чунин ҳолат дар қори мақомоти ҳифзи ҳуқуқ дар самти мубориза ба мубодили тичорати ҷиноятие, ки аз тайёр ва паҳн кардани маҳсулоти порнографӣ, инчунин истисмори одам аз ин соҳа маншаъ мегирад, монетаи асосӣ гардад.

Гурӯҳи 2. Дикқати махсусро дар доираи мавзӯи баррасишаванда кирдорҳои бо қонун пешбинишудае ташкил медиҳанд, ки бо соҳаи пайвандсозии (трансплантатсия) ғайриқонунӣ мутааллиқанд. Ҷиноятҳои мазкур аз руи табиати худ амсоли гурӯҳи қаблӣ ба соҳаи истисмори одам дохил мешаванд.

Ба ин гурӯҳи ҷиноятҳо кирдорҳои зерин дохил мешаванд, ки танзими худро дар қонунгузорию ҷиноятии кишвар ёфтаанд:

- куштани одам бо мақсади истифодаи аъзои бадан ё бофтаҳои ҷабрдида – банди «н» қ. 2.м.104 КҶ ҚТ ;
- қасдан расонидани зарари вазнин ба саломатӣ бо мақсади истифодаи аъзои бадан ё бофтаҳои ҷабрдида – банди «н» қ.2.м.110 КҶ ҚТ;
- маҷбур кардан барои гирифтани узвҳо ё бофтаҳои бадани инсон барои трансплантатсия м.122 КҶ ҚТ.

Номгӯи зикршудаи ҷиноятҳои дар қонунгузорӣ пешбинигардида, яке аз самтҳои фаъолияти давлатӣ дар соҳаи мубориза ба муқобили ғайриқонунӣ гирифтани ва истифодаи узв ва бофтаҳои бадани инсон бо мақсадҳои гуногун ба ҳисоб меравад. Дар самти мазкури фаъолияти ҷинояткорӣ бе мавҷудияти яке аз ҷиноятҳои, ки қисми таркибии чунин фаъолиятро ташкил медиҳад, ба монанди савдои одамон имконнопазир аст.

Намудҳои ҷиноятҳои пешниҳодшуда тарзи гирифтани узв ва бофтаҳои инсонро тавсиф дода (куштор, расонидани зарари вазнин ба саломатӣ, маҷбур кардан ба гирифтани), чун яке аз давраҳои механизми фаъолияти ҷинояткорист.

Дар баробари ин, ҷиноятҳои, чун одамрабӣ, хариду фурӯши одамон, ғайри қонунӣ маҳрум сохтан аз озодӣ (м.130, 130¹, 131 КҶ ҚТ) бандубаст мешаванд, тарзи ба амал баровардани имконияти гирифтани узв ва бофтаҳои бадани инсон мебошанд. Онҳо ба ҳаракатҳои ҷиноятӣ нақш гузошта, ба ҷалб намудан, ғасб кардан, маҳдуд кардани озодӣ, интиқол, пинҳон кардан, супоридани қурбонӣ равона шуда, дар маҷмӯъ ҳаракати заруриро мемонанд, ки имконият медиҳад, ки қурбонӣ бо ин ё он мақсад, марбут бо гирифтани узв ва бофтаҳои бадани ӯ истифода бурда шавад.

Дар ҳолатҳои, ки хариду фурӯши одамон бо мақсади аз қурбонӣ гирифтани узв ё бофтаҳо содир мешавад, ҷинояткор бояд аз рӯи банди «д» қ.2 м. 130¹ КҶ ҚТ(хариду фурӯши одамон бо мақсади аз ҷабрдида гирифтани узв ё бофта) ба ҷавобгарии ҷиноятӣ кашида шавад. Агар чунин мақсад бо тариқи маҷмӯӣ

амалӣ карда шавад, чи хеле, ки дар боло қайд гардид, ҳаракатҳои гунаҳгор бояд аз рӯи маҷмӯи ҷиноятҳо бо банди «д» қ.2 м. 130¹ КҶ ҚТ ва яке аз меъёрҳои ҳуқуқи ҷиноятӣ дар номгӯи ҷиноятҳои қаблан зикршуда пешбини гардида бандубаст карда шавад.

Дар ин маврид ҳаракати шахси гунаҳгор, ки куштор, қасдан расонидани зарари вазнин ба саломатӣ, маҷбур кардани ҷабрдида барои гирифтани узвҳо ё бофта содир кардааст, ҳамчун натиҷаи ҳолати вобастагии қурбонӣ, ки ҳолати ноилоҷӣ ҳисоб меёбад, баррасӣ карда шавад.

Гурӯҳи 3. Ба ин гурӯҳ ҷиноятҳоеро бояд шомил намуд, ки ба хариду фурӯши одамон робитаи зич дошта, ба таъмини имконияти маҳдуд кардани озодии инсон ва ноил шудан ба қобилияти мутлақи фиреб додани онҳо нигаронида шудаанд.

Ба ин гурӯҳ ҷиноятҳои зерин дохил мешаванд:

1. Одамрабӣ (моддаи 130 КҶ ҚТ)

Ин намуди ҷиноятро мумкин аст чун як тарзи тайёри барои содир кардани хариду фурӯши одамон, ё як намуди истисмори одам (м.м.1302, 238, 241, 2411 КҶ ҚТ) баррасӣ намуд. Чунин ҷиноят бо он матне, ки дар қонун пешбинишуда зарур аст чун тарзи ноил шудани савдогарии одамон ба натиҷаи фаъолияти ҷиноятӣ ва шахсе, ки бевосита истисмори одамонро, ки ба маҳдуд кардани озодии шахсияти онҳо нигаронида шудааст, маънидод кард.

Ҳаминро қайд кардан зарур аст, ки на ҳамеша чунин натиҷагириро ҷинояткор бо роҳи одамрабӣ ба даст меоварад. Дар рафти зиндагӣ инсон бо ҳолатҳои муайяне во мехӯрад, ки таҳти тобеи онҳо ӯ ихтиёронро қарор қабул менамояд. Дар натиҷа ӯ ба ҳолати ноилоҷӣ рӯбарӯ шуда, ба ин ё он намуди истисмор гирифтӣ мешавад. Ба сифати мисол мумкин аст соҳаи истисмори шахвониро дар шакли фоҳишагӣ пеши назар овард: касе, ки ба фоҳишагӣ даст мезанад, дарк мекунад, ки таҳти истисмор қарор мегирад, вале ӯ бо ин роҳ рафта, умед ба музди маоши (бардавом), устувор ва беҳ кардани шароити моддии худ дорад.

2. Ҷиноятҳо ба муқобили саломатӣ (м.110,111,112,116, 117,120 КҶ ҚТ) ва ба муқобили озодии ҷинсӣ ва дахлнопазирии ҷинсӣ (м.138,139,140,141, 142 КҶ ҚТ) .

Фаъолияти ҷиноятӣ дар соҳаи хариду фурӯши одамон бо содир намудани ҷиноятҳои зикргардида алоқаи ногустастанӣ дорад. Истифодаи кирдорҳои зиддихуқуқии мазкур худ ба худ иродаи инсонро пахш намуда, қобилияти ӯро ҷиҳати нишон додани муқовимат коҳиш медиҳад. Дар натиҷа дараҷаи баланди фармонбардорӣ ва тобеият ба миён омада, аз рӯи моҳияти худ муайянкунандаи иҷрои бемайлони иродаи шахси ҷинояткор вазорати пурраи ӯ аз болои қурбонии хариду фурӯши одамон мебошад.

Вале таҳлили амалияи мақомоти тафтишоти пешакӣ аз он гувоҳӣ медиҳад, ки меъёрҳои дар боло нишон дода шуда аз рӯи парвандаҳои ҷиноятӣ ба хариду фурӯши одамон марбут дар доираи кишварҳои узви ИДМ оғоз шуда ҳеҷ гоҳ татбиқ нагардидааст.

Вазъияти ҷойдоштаро метавон чунин тавзеҳ намуд. Муфаттишон намехоҳанд вақти худро бо омӯхтани тамоми ҳолатҳои ҷинояти содиршудаи ба хариду фурӯши одамон алоқаманд дар доираи парвандаи ҷиноятӣ мавриди тафтиш қарор дошта, сарф кунанд. Чунин мавқеи намояндагони мақомоти тафтишоти пешаки маълум аст, вале он ба ҳеҷ ваҷҳ қобили қабул нест, зеро аз рӯи моҳияти худ ноқис мебошад.

Гурӯҳи 4. Ба ин гурӯҳи ҷиноятҳо кирдорҳои зиддихуқуқие дохил гардидаанд, ки ба муқобили манфиатҳои давлат нигаронида шуда аз руи моҳияти худ лаҳзаҳои алоҳидаи тарзи содир кардани хариду фурӯши одамонро инъикос мекунанд.

Ба чунин ҷиноятҳо дохил кардан мумкин аст:

1. Ғайриқонунӣ гузаштан аз Сарҳади давлатии Ҷумҳурии Тоҷикистон (моддаи 335 КҶ ҚТ)

Ҷинояти мазкур яке аз унсурҳои фаъолияти ҷиноятӣ дар соҳаи хариду фурӯши одамон ва истисмори инсон ба ҳисоб меравад.

Қайд кардан бамаврид аст, ки дар ҷараёни содир кардани ҷинояти хариду фурӯши одамон гузаштан тариқи Сарҳади давлатӣ мумкин аст ҷӣ дар асоси қонун ва ҷӣ ғайриқонунӣ сурат гирад.

Дар ҳолати аввал чунин гузаштан бо истифода аз ҳуҷҷатҳои зарурӣ ба амал бароварда мешавад, ки кирдори содиршуда ҳамчун хариду фурӯши одамон бо ҷойивазкунӣ тавассути Сарҳади

давлатии Ҷумҳурии Тоҷикистон бандубаст карда мешавад (банди «ё» қ.2 м. 1301 КҶ ҚТ). Дар ҳолати дуҷум, аз рӯи ҳуҷҷатҳои сохта, ё бегона ва ё дар интиқол дар намуди бор аз рӯи маҷмӯи ҷиноятҳо бо банди «ё» қ.2 м. 1301 КҶ ҚТ ва м.335 КҶ ҚТ бандубаст карда мешавад.

2. Ташкили муҳочирати ғайриқонунӣ (моддаи 335² КҶ ҚТ)

Ҷинояти мазкур ба КҶ ҚТ баъди даҳ соли амали Кодекси ҷиноятӣ дар асоси Қонуни ҚТ аз 31 декабри соли 2008 №451 ворид карда шуд. Зарурати ворид намудани чунин илова ба қонунгузори ҷиноятӣ тақозои воқеияти замонӣ муосир аст ва ин тақозо аз он гувоҳӣ медиҳад, ки фаъолияти ҷинояти дар соҳаи мазкур ба дараҷаи баланди инкишофи худ расида ва берун аз назари ҳуқуқи- хусусан ҳуқуқи ҷиноятӣ қарор гирифта буд. Он чи ки ба дараҷаи муносибати ин намуди ҷиноят ба фаъолияти ҷинояти дар соҳаи хариду фурӯши одамон алоқамандӣ дорад, ҳаминро бояд зикр намуд, ки ташкили муҳочирати ғайриқонунӣ қисми таркибии ҷудонашавандаи хариду фурӯши одамон мебошад.

Чун қоида тамоми қурбониёни хариду фурӯши одамон берун аз кишвари ҷои зисти худ оварда мешаванд ва шахсони дар ин фаъолият дастдошта (ҷинояткорон) кӯшиш менамоянд, ки онҳоро дар ҳолати ғайриқонунӣ дар ҳудуди давлате, ки онҳо истисмор мешаванд, нигоҳ доранд. Ин ҳолати ғайриқонунӣ ба мақсади маҳдуд кардани имконияти шахси истисморшаванда ба амал бароварда мешавад, то ин ки номбурда натавонад тавассути қонун ҳуқуқ ва озодиҳои худро ҳифз намояд. Дар баробари ин ба вучӯд омадани чунин ҳолат боиси ягон хели монеаи психологӣ дар роҳи мурочиати қурбониёни хариду фурӯши одамон ба мақомоти ҳифзи ҳуқуқ баҳри ҳимояи худ, инчунин боиси тарс аз он, ки ба ҷавобгарӣ кашидан барои вайрон кардани қонунгузорӣ оид ба ҳолати ҳуқуқи будубоши онҳо дар ҳудуди ин ва ё он давлат мушаххас мегардад, гашта метавонад.

Омӯзиши таҷрибаи тафтишоти пешакӣ аз руи парвандаҳои ҷиноятии оид ба ҷиноятҳои ба хариду фуруши одамон марбут буда, гувоҳӣ аз он медиҳад, ки аз рӯи чунин парвандаҳо ягон маротиба м. 335² КҶ ҚТ истифода бурда нашудааст. Ҳоло он ки аз рӯи парвандаҳои ҷиноятӣ дар ҳолатҳои алоҳида ҷӣ аз ҷониби

гунаҳгор ва ҷӣ аз ҷониби ҷабрдида шаҳрвандони давлати хоричӣ баромад мекунад. Вале дар парвандаҳо ҳатто гузаронидани ҷорабиниҳо бо мақсади муқаррар намудани қонуни омадани онҳо ба давлати таъиноти дида намешавад. Ба андешаи муҳақиқон ин камбуди муҳим амалияи муосири тафтиши ҷиноятҳои ба хариду фурӯши одамон иртибот дошта мебошад.

Аз ин рӯ, агар ҷабрдида шаҳрванди давлати дигар бошад, мақомоти тафтишоти пешакиро зарур аст, ки дахлдории шахси содирнамудаи ҷинояти хариду фурӯши одамонро инчунин дар содир кардани ҷинояти дар м. 335² КҶ ҚТ пешбинишуда. муайян намояд.

3. Сохтакорӣ, тайёр кардан ё ба соҳибияти каси дигар додани хуччат, мукофоти давлатӣ, штамп, мӯҳр ва бланкаҳои қалбаки (м. 340 КҶ ҚТ) .

Намуди ҷинояти нишон дода шуда дар низоми фаъолияти ҷиноятии баррасишаванда яке аз тарзхоест, ки ҷойивазкунии ҷиноятии қурбонии хариду фурӯши одамро тавассути Сарҳади давлатӣ осон мегардонад. Тарзи мазкур асосан ҳангоми ба кишварҳои хоричӣ гусел кардани ноболиғон истифода бурда мешавад. Дар баробари ин факти содиркардаи ҷунин ҳаракат яке аз аломатҳои вазнинкуандаи ҷинояти дар қ.3 м. 340 КҶ ҚТ пешбинишуда мебошад. Ҳангоми муқаррар гардидани ҳаракатҳои нишон дода шуда дар ҳамбастагӣ бо хариду фурӯши одамон кирдор бояд аз руи маҷмӯи ҷиноятҳо банду баст карда шавад (м. 130¹ КҶ ҚТ ва қ.3 м.340 КҶ ҚТ).

4. Соҳибкории ғайриқонунӣ ва соҳибкории сохта (м.259 ва 260 КҶ ҚТ)

Фаъолияти ҷиноятӣ дар соҳаи хариду фурӯши одамон бо он тавсиф меёбад, ки қурбонии он ҳамчун мол ҷалб, интиқол ва минбаъд истисмор карда мешавад. Ҷинояткорон барои содир кардани ҷинояти баррасишаванда ҳарчӣ бештар омодагӣ мегиранд, тактикаи амалҳои худро кор карда мебарояд, ки доимо иваз шуда, ҳамзамон ҷораҳои заруриро оид ба пинҳонкунии нишонаҳои фаъолияти ҷиноятии худро меандешанд.

Хусусияти хоси кирдори мазкур бо он тавсиф меёбад, ки «моли» худро аввалан савдогари одамон аз худ карда бошад

(дошта бошад) ва минбаъд ба ягон касс пешниҳод менамояд то ин ки охирин онро мувофиқан аз руи ақоиди ҷинояткоронаи худ истифода барад.

Аз ин рӯ, ҷинояткорон тамоми имкониятҳои маркетингии худро истифода мебаранд, бо ин мақсад фирмаҳоро, ки ба ҷалби қувваҳои кори махсус гардонида шудаанд (ба ин намуди фаъолият машғул шудан ҳуқуқ надорад) ташкил менамояд ё дар намуди чунин ҷалбкунӣ интиҳоби одамонро мегузаронанд ва минбаъд онҳо рабуда шуда ва ба роҳҳои ҷиноятӣ ба ин ё он соҳаи истисмор фиристода мешаванд.

Таҳлили маводҳои парвандаҳои ҷиноятии ба хариду фурӯши одамон алоқа дошта аз он гувоҳи медиҳанд, ки дар як қатор мавридҳо барои руйпуш кардани фаъолияти ҷиноятии худ корчалонҳои ҷиноятпеша фирмаҳои бо ном фароғатӣ созмон медиҳанд. Вале дар таҷрибаи тафтишоти ягон давлати аъзои ИДМ нисбати ягон нафар парвандаи ҷинояти бо м. 259 ва 260 КҶ ҚТ оғоз карда нашоудааст.

5. Гирифтани пора ва додани пора(м.м. 319 ва 320 КҶ ҚТ)

Хариду фуруши одамон ва истисмори инсон чун намуди фаъолияти ҷиноятӣ даромадҳои аз ҳар афзунро ба бор меорад, ки ҷинояткорон қисми чунин даромадҳоро барои кормандони ба коррупсия олудаи мақомоти ҳокимияти давлати бо мақсади таъмини бе ҷазо фаъолият кардани тичорати ҷинояти худ, инчунин истифодаи имкониятҳо ва ваколатҳои онҳо барои чунин фаъолият сарф мекунад. Ба ҳайси чунин шахсони ба коррупсия олуда кормандони мақомоти ҳифзи ҳуқуқ баромад мекунанд, ки ваколати хизмати худро баҳри кумак расонидан ба корфармои ҷиноятпеша марбут ба рондан (депортатсия) ё берун кардани корманди ғайрирасмии хоричи «истифода шуда» аз марзи давлати таъиноти ба ватанаш ва бо он тарз аз пардохти музди меҳнати онҳо раҳи меёбад, мебарад шуда метавонанд.

Ҳаминро бояд зикр намуд, ки дар банди «е» қ.2 м. 130¹ КҶ ҚТ аломати вазнинкунандаи хариду фурӯши одамон аз тарафи шахси мансабдор ё намояндаи ҳокимият бо истифодаи вазифаҳои хизматӣ ё дигар шахсоне, ки дар ташкилотҳои тичоратӣ ё дар дигар ташкилотҳо вазифаи идоракуниро иҷро мекунанд, пешбинӣ

шудааст, ки ҷавобгарии ҷиноятиро барои ҳамин ҷиноят нисбати субъекти махсус муқаррар кардааст. Дар чунин ҳолат вазифаҳои хизматӣ аз мафҳуми вазъи шахси мансабдор васеътар буда, маъноӣ ҳама гуна ҳолати хизматиро дар ташкилоти давлатӣ ё ғайридавлатӣ доранд, ба шарте, ки бо истифода аз ҳолати ҳуқуқӣ ва имконияти ҷойдошта кирдоре содир шуда бошад, ки мафҳуми хариду фурӯши одамонро фаро гирад. Қайд кардан зарур аст, ки дар фаъолияти мақомоти тафтишотӣ пешакӣ ягонто парвандаи ҷиноятӣ оид ба хариду фурӯши одамон бо фаъолияти ҷой доштани коррупсия ба назар намерасад. Вале чунин таҷриба ба он асос шуда метавонад, ки гӯё тичорати ҷиноятӣ дар соҳаи хариду фурӯши одамон аз коррупсия эмин аст. Баръакс, бояд қайд намуд, ки хариду фурӯши одамон ва истисмори инсон соҳаи сердаромад ба ҳисоб рафта, ба намуди тичорати ҷиноятии мансубанд, ки ҳатман «ҳомии» худро доранд.

Ҳамин тариқ, хариду фурӯши одамон ин аз тарафи шахси мансабдор ё намоёндаи ҳокимият бо истифодаи вазифаҳои хизматӣ ё дигар шахсоне, ки дар ташкилотҳои тичоратӣ, ё дигар ташкилотҳои вазифаи идоракуниро иҷро мекунанд, бо гирифтани мукофоти моддӣ сурат гирифта бошад, бояд аз рӯи маҷмӯи ҷиноятҳо (банди «е» қ.2 м. 130¹ КҶ ҚТ ва м. 319 КҶ ҚТ, ё 295 КҶ ҚТ) банду баст карда шавад.

Гурӯҳи 5. Гурӯҳи мазкурро намудҳои аз ҳама бештар паҳншудаи ҷиноятҳои дар бар мегиранд, ки ба муқобили моликияти қурбонӣни хариду фурӯши одамон, ё наздикони онҳо равона шудаанд.

Ба ин намуд ҷиноятҳои зерини дар КҶ ҚТ пешбинишуда дохил мешаванд.

1. Қаллобӣ (моддаи 247 КҶ ҚТ).

Фаъолияти ҷиноятии ба хариду фурӯши одамон алоқаманд дар бештар мавридҳо ба ҷалби одамон бо мақсади истисмор бо тарзи фиреб ҳамчун як намуди ҳаракати мустақили тарафи объективи таркиби ҷинояти дар м. 130¹ КҶ ҚТ пешбинишуда сурат мегирад. Масалан, бо мақсади ҷалб кардани одамоне, ки хоҳиши бо музди маоши баланд кор кардан дар кишварҳои хориҷиро доранд, ташкилот созон дода, фаъолияти омода намудани шартномаи

меҳнатии дахлдор ва омода сохтани хуччатҳои барои сафар заруриро ба роҳ мемонанд. Ҳангоми пайдо шудани алоқа байни «корманди» чунин «ширкат» ва нафари хоҳиши дар хориҷа кор карданро дошта ҳолате ба миён меояд, ки мувофиқи он нафари охири барои «даромадан ба кори барояш ғоиданок» бояд ҳама гуна хароҷотҳоро – гирифтани раводид, харидани чиптаи сафар ва ғайраро пардохт намояд.

Дар натиҷа инсон тамоми ин марҳилаҳоро гузашта, ба ҷои таъиншуда расида, пасон ба вай маълум мешавад, ки ӯ воқеан ба доми тижорати ҷиноятӣ ба хариду фурӯши одамон ва истисмори инсон робита дошта афтидааст. Яъне бо чунин баҳона ӯро гумроҳ намуда, бо ин тарз аз ӯ маблағ ба даст меоваранд.

2. Тамаъҷӯӣ (м.250 КҶ ҚТ).

Содир кардани тамаъҷӯӣ аз тарафи субъектони фаъолияти ҷиноятии бо хариду фурӯши одамон алоқа дошта, дар ҳолатҳои алоҳида шакли иловагии дорогии моддиро дар худ таҷассум менамояд. Дар соҳаи тижорати ҷиноятӣ чунин намуди ҳаракат ба хоҳири халос шудан аз «моли зинда» тавассути хабар додани ҳешони қурбонии ҷиноят дар хусуси имконияти ба хона баргардонидани ӯ, бо шартӣ пардохти миқдори муайяни маблағ, сурат мегирад.

Чунин тарзи содиршудани намуди тамаъҷӯӣ бо технологияи амалӣ гардидани ҷинояти дар банди «з» қисми 2 моддаи 130 КҶ ҚТ пешбинишуда (одамрабӣ бо ғарази шахсӣ) бо вучуди он ки аз рӯи тарафи объективи худ онҳо гуногун бошанд ҳам, монандӣ дорад. Дар матни мазкур одамрабӣ қисми фаъолияти ҷиноятии бо содир кардани тамаъҷӯӣ алоқамандро ташкил медиҳад, ки он дар навбати худ – қисми фаъолияти ҷиноятӣ, ки бо қатъ кардани истисмори инсон дар асоси бастанӣ «аҳди» дахлдор байни ҷинояткор ва шахси ба озод намудани қурбони манфиатдор алоқаманд мебошад. Ҳолате, ки дар он инсон бо тарзи ҷиноятӣ воқеан аз ҳуқуқ ба озодӣ маҳрум гардида, дар шароити ғуломӣ нигоҳ дошта мешавад, ба сифати воситаи таъсир расонидан ба ҳешони наздик ё дӯстони қурбонӣ бо мақсади содир кардани ҳаракатҳои молу мулкӣ муайян ба ғоидани тамаъҷӯӣ баромад мекунад.

БОБИ 3. ТАВСИФИ КРИМИНОЛОГИИ ЧИНОЯТҲОИ МАРБУТ БА ХАРИДУ ФУРҶШИ ОДАМОН

3.1. ТАВСИФИ КРИМИНОЛОГИИ ЧИНОЯТҲОИ МАРБУТ БА САВДОИ ОДАМ

Мубориза бо хариду фурӯши одамон ва дигар чиноятҳои марбут ба он, чун ҷалби одамон барои истисмор, хариду фурӯши ноболиғон ва ғайра, имрӯз масъалаи муҳим ва рӯзмарраи на танҳо Ҷумҳурии Тоҷикистон, балки умуман ҷомеаи ҷаҳонӣ мебошад. Зарурати ин мубориза пеш аз ҳама дар афзоиши содиршавии ин категорияи чиноятҳо, хусусияти ошкоро пайдо намудани падидаҳои алоҳидаи он ба шумор меравад.

Хариду фурӯши одамон ҳамчун як зухуроти хавфнок ба тамоми давлатҳои дунё, аз ҷумла Тоҷикистону давлатҳои узви Иттиҳоди Давлатҳои Мустақил (минбаъд ИДМ) масъалаҳои муҳиму ҷиддиро пеши рӯ меорад. Ин чинояти мазкур дар микроскопи калони ҷаҳонӣ инкишоф ёфта истодааст ва агар дар ояндаи наздик пеши роҳи ин чиноят гирифта нашавад, баъд аз якчанд сол ин масъала дар ҷомеаи муосир ба фоҷиаи мудҳиши милли мубаддал мегардад. Вазифаи аввалиндарачаи ҳар як давлат дар он зоҳир мегардад, ки сиёсати мувофиқеро дар бобати мубориза ва пешгирии чинояти мазкур муқаррар кунанд ва ҷорабиниҳои муайяно амалӣ намоянд.

Мувофиқи ҳулосаи коршиносони Созмони Милали Муттаҳид ҳама сола дар тамоми дунё тақрибан аз 2 то 4 миллион одам хариду фурӯш карда мешаванд. Аз ҷумла, дар Федератсияи Россия ҳамарӯза тақрибан 300 нафар гирифтори ин чиноят мешаванд ва дар байни онҳо шахрвандони Ҷумҳурии Тоҷикистон низ ба назар мерасанд, ки асосан онҳо ба сифати муҳоҷирони меҳнатӣ дар ин давлат қарор доранд. Дар давлатҳои Аврупои Марказӣ ва Шарқӣ ҳамасола то 200 ҳазор одамон ба Ватани худ барнамегарданд, ки бештари онҳоро занҳо ташкил медиҳанд. Ин занҳоро одатан дар соҳаи фаъолияти шахвонӣ истисмор менамоянд.⁶¹

---

61. Хусусиятҳои пешгирӣ ва тафтишоти чиноятҳои, ки ба хариду фурӯши одамон вобастаанд. Зери таҳрири умумии И.Ч. Шушкевич. – Москва.: Волтер Клувер, 2008. – С. 29-30.

Мувофиқи маълумотҳои Созмони байналмилалӣ муҳоҷират (СБМ), ҳар сол тахминан 4 млн нафар шахс дар ҷаҳон қурбонии ҷинояти хариду фурӯши одамон мешавад ва ин ба ҷинояткорон дар 1 сол зиёда аз 7 млрд. доллари ИМА фоидаи соф меорад.

Агар пештар одамҷаллобон аз ҷиҳати даромади ҷиноятии худ дар ҷои сеюм, баъд аз муомилоти ғайриқонунӣ бо маводи нашъадор ва яроқи оташфишон қарор дошта бошанд, ҳоло хариду фурӯши одамон аз ҷиҳати даромадноӣ ба ҷои дуюм баромада, баъд аз муомилоти ғайриқонунӣ бо маводи нашъадор қарор дорад.

Аз маълумотҳои Созмони байналмилалӣ муҳоҷират бармеояд, ки дар давраи ҳозира Ҷумҳурии Тоҷикистон чун мамлакати сарчашмаи трафикаи ҷавонзанҳо ва духтарон ба Ўзбекистон, Қирғизистон, Россия, Туркия ва мамлакатҳои Халиҷи Форс, чун Аморати Муттаҳидаи Араб (АМА), Эрон, Яман ва Арабистони Саудӣ, бо мақсади истисмори шахвонии онҳо мебошад.

Хариду фурӯши одамон баробари хариду фурӯши маводи нашъаовар ва яроқ барои гурӯҳҳои муташаккили ҷинояткор (ГМҶ) фаъолияти бештар даромаднок ва нисбатан беҳавф маҳсуб меёбад.

Ҳаминро бояд тазаққур дод, ки аз тарафи Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон дар бобати мубориза бо ҷинояти хариду фурӯши одамон, пешгирии он ва решакан намудани ин зухуроти номатлуб чидду ҷаҳди ба ҳарч дода шудааст. Аз ҷумла, тайёр кардани сохторҳои махсус дар мубориза бо хариду фурӯши одамон дар назди Дастгоҳи Президент, ВКД ҚТ ва Прокуратураи ҚТ, тайёр кардан ва фиристондани гурӯҳҳои қорӣ барои ба Ватан баргардонидани қурбониёни хариду фурӯши одамон, шомил гардидани Ҷумҳурии Тоҷикистон ба Созмони байналхалқии полиси ҷиноӣ – Интерпол, тайёр кардани Барномаи маҷмӯии мубориза ба муқобили хариду фурӯши одамон дар Ҷумҳурии Тоҷикистон дар солҳои 2006-2010 ва 2011-2013.

Мутобиқи банди «к» қисми 1 моддаи 1 Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи мубориза ба муқобили хариду фурӯши одамон» аз 15 июли соли 2004, ки айни ҳол бо қабул гардидани Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи муқовимат ба савдои

одамон ва расонидани кӯмак ба қурбониёни савдои одамон» (аз 26-уми июли соли 2014) аз амал бозмондааст, ба ҷиноятҳои марбут ба хариду фурӯши одамон асосан моддаҳои 122 (маҷбур кардан барои гирифтани узвҳо ё бофтаҳои бадани инсон барои трансплантатсия), 130 (одамрабӣ), 130¹ (хариду фурӯши одамон), 131 қисми 3 (ғайриқонунӣ маҳрум кардан аз озодӣ бо мақсади шахсонӣ ё усули дигар истисмор намудани шахси ғайриқонунӣ аз озодӣ маҳрумшуда), 132 (чалби одамон барои истисмор), 167 (хариду фурӯши ноболиғон), 339 қисми 3 (тасарруф ё вайрон кардани ҳуччат, штамп, мӯҳр, ки бо мақсади хариду фурӯши одамон содир шуда бошад) ва 340 қисми 3 Кодекси ҷиноятии Ҷумҳурии Тоҷикистон (сохтакорӣ, тайёр кардан ё ба соҳибияти каси дигар додани ҳуччат, мукофоти давлатӣ, штамп, мӯҳр ва бланкаҳои қалбакӣ, ки бо мақсади хариду фурӯши одамон содир шуда бошад) дохил мешавад.

Азбаски мувофиқи моддаи 45-и Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи муқовимат ба савдои одамон ва расонидани кӯмак ба қурбониёни савдои одамон» «Номгӯи ҷиноятҳои ба савдои одамон алоқамандро Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон муайян менамояд», вале он ҳанӯз аз тарафи Ҳукумати кишвар маълум карда нашудааст, ҳанӯз дар амалия таснифи болоии ҷиноятҳои ба хариду фурӯши одамон алоқаманд мавриди истифода қарор дорад.

Таҳлили маълумотҳои оморӣ нишон дод, ки солҳои охири қарни қайду баҳисобгирии ин ҷиноятҳо беҳтар шудааст, вале ба сабаби ҳанӯз ба таври дахлдор ба қайд гузошта нашудани онҳо, омехта намудани ҷиноятҳои дигар ба ҷиноятҳои марбут ба хариду фурӯши одамон, ҳанӯз маълумотҳои дақиқ оид ба ҳолати воқеии ҷинояткорӣ бо ҷиноятҳои марбут ба хариду фурӯши одамон вучуд надорад.

Сатҳи ҷиноятҳои марбут ба хариду фурӯши одамон вобаста ба минтақаҳои Тоҷикистон чунин аст:

Минтақа	Сол	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Суғд		6	15	78	22	8	3	8	13	13	11	20
Хатлон		1	7	3	7	11	7	3	16	6	6	2

ВМКБ	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	0
Душанбе	8	24	40	12	21	8	6	13	12	12	18
НТМ	1	6	3	4	5	3	6	3	6	6	2
Ҷамъ:	16	52	124	45	45	21	23	45	37	36	42

Чунончӣ, мувофиқи маълумотҳои оморӣ Сармаркази иттилоотӣ-таҳлилии ВКД Ҷумҳурии Тоҷикистон дар соли 2012 дар ҷумҳурӣ - 3 (2011-5; 2010-5, 2009-1) ҷинояти марбут ба хариду фурӯши одамон ба қайд гирифта шудааст, ки ин вазъи воқеии ҷинояткориро дар ин самт ифода карда наметавонад.

солҳо	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
130 ¹	0	0	0	0	1	6	6	3	7

Ба қайд гузоштани ҷиноят, аввалан барои муайян кардани вазъи воқеии содиршавии ин ҷиноятҳо мусоидат намуда, сониян барои дуруст ташкил намудани мубориза бо он мусоидат хоҳад кард.

Таҳлилҳо ва омӯзиши парвандаҳои марбут ба хариду фурӯши одамон нишон дод, ки вобаста ба вилоятҳо ва шаҳру ноҳияҳо хариду фурӯши одамон хусусиятҳои худро доро мебошад. Чунончӣ, дар вилояти Хатлон, дар тафриқа аз вилояти Суғд аслан ҷиноятҳои хариду фурӯши ноболигон (моддаи 167 КҶ Ҷумҳурии Тоҷикистон) зиёд содир шудааст. Бо ин мақсад зарур аст, ки фаҳмондадихӣ ва тарғибу ташвиқи қонунҳо дар байни кормандони мақомоти васоят ва парасторӣ, сабти асноди ҳолати шаҳрвандӣ ва ғайра зиёд карда шавад. Ҳамзамон, баҳри содагардонии раванди фарзандхонӣ бояд чораҳо андешида шавад.

Солҳо	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
167	9	12	17	10	9	16	24	17	10

Дар вилояти Суғд бошад баръакс содиршавии ҷиноятҳои бо моддаи 132 КҶ Ҷумҳурии Тоҷикистон бандубастшаванда афзалият доштанд. Хусусияти дигари содиршавии ҷиноятҳои марбут ба хариду фурӯши одамон дар вилояти Хатлон он аст, ки дар содир намудани ҷиноятҳои хариду фурӯши ноболигон саҳми мардҳо низ зиёд мебошад. Ин падида сабабҳои иқтисо-

диву иҷтимоии худро дорад. Пеш аз ҳама аз ҷиҳати иқтисодӣ дар сатҳи пасттар қарор доштани мардуми минтақаи Кӯлоб, ки он ҷо асосан чунин ҷиноятҳо рушд намудаанд. Дигар паст фаромадани дараҷаи ахлоқи ҷавонон ва мувофиқан ба ин дар ин минтақа афзудани ҷиноятҳои ҷинсӣ ва даллагиву нигоҳдошти ғошишахонаҳо бештар ба назар мерасад.

Таҳлил ва санҷишҳои гузаронидашуда нишон доданд, ки шумораи занҳои дар кишвар ба ғошишагӣ машғул буда сол аз сол рӯ ба афзоиш дорад. Ҳолатҳои ҷалб намудани духтарони ноболиғ ва ҳатто хурдсол ба ғошишагӣ ҷой дошта, ҷалби занҳо барои истисмор бо мақсадҳои шахвонӣ берун аз ҳудуди ҷумҳурӣ бошад, хеле паҳн гардидааст.

Ин ҳолат агар аз як тараф ба ахлоқи ҷомеа ва генофонди миллат зарар расонад, аз тарафи дигар ба паҳн шудани бемориҳои гуногуни ҷинсӣ мусоидат мекунад.

солҳо	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
239	0	0	110	76	74	109	102	153	189

Таҳлили парвандаҳои ҷиноятӣ марбут ба ҷинояти хариду фурӯши одамон бо мақсадҳои шахвонӣ, ки дар вилояти Суғд оғоз ва тафтиш гардидааст, нишон дод, ки ин зухуроти номатлуб дар ҳудуди вилояти Суғд ҳанӯз солҳои 1998-1999 ба вучуд омада, минбаъд дар солҳои 2000-2005 ба авҷи рушди худ расидааст. Бо сабаби афзоиши босуръати ин категорияи ҷиноятҳо, пайдо шудан ва амал намудани зиёда аз 10 гурӯҳи калони ҷинояткор ва чандин гурӯҳҳои дигари хурд, ки занону духтаронро барои истисмори шахвонӣ ба Аморати Муттаҳидаи Араб мебурданд, мақомоти ҳифзи ҳуқуқи вилояти Суғд, бо сарварию прокуратураи вилоят гурӯҳи фаврӣ-тафтишотӣ таъсис додааст, ки он силсилаи ин ҷиноятҳоро тафтиш карда, чандин ҷинояткоронро муқаррар карда, ба ҷавобгарии ҷиноятӣ кашидааст.

Яке аз камбудҳои он давра аз он иборат аст, ки аксари парвандаҳои ҷиноятӣ на бо м.130¹ КҶ ҚТ, ки нисбати он авф татбиқ намешавад, балки бо м.132 КҶ ҚТ оғоз ва тафтиш шуда, бо ин модда судшавандагон маҳкум ва минбаъд бо татбиқи Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи авф» озод шудаанд.

Фикр мекунам, ки пас аз ворид гардидани тағйиру иловаҳо ба Кодекси ҷиноятӣ кишвар марбут ба ҷиноятҳои хариду фурӯши одамон ин масъала ба таври қатъӣ ҳалли худро пайдо хоҳад кард.

Солҳо	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
М. 132	16	72	40	13	6	0	14	2	7	29

Яке аз хусусиятҳои хоси хариду фурӯши одамон дар он ифода меёбад, ки он ба тиҷорати оилавӣ таъдил ёфтааст. Масалан, хешовандон Б. М. М., Б. Н. И. дар ҳаёти як гурӯҳ, хешовандон Х. М. Р.(зан), Х. Ю. Н. (шавҳар), Х. В. Ю. (писар) дар ҳаёти гурӯҳи дигар ва хешовандон П.Ш. Б. (бародар), П.Ф.Б. (шавҳар) ва П.М.Р. (зан) дар ҳаёти гурӯҳи сеюм фаъолият карда, «тиҷорати оилавӣ»-ашонро пеш бурдаанд.

Дар ҳаёти гурӯҳҳои муташаккил фаъолият намудани хешовандони наздик, аз ҷумла намояндагони занҳо аз касодии ахлоқи ин оила гувоҳӣ медиҳад ва афзудани қорҳои тарбиявиरो тақозо менамояд.

Маҳз, муборизаи шадид бо ин зуҳурот боиси он гардид, ки чандин роҳбарон ва ташкилкунандагони ин ҷиноятҳо аз худуди вилоят фирор намуда, дар АМА паноҳ бурданд ва фаъолияти худро дар он ҷо идома доданд. Дар соли 2012 ба ҷавобгарӣ кашида шудан ва маҳкум гардидани корманди милитсия У. Б. аз он шаҳодат медиҳад, ки ханӯз фармоишҳо аз шаҳри Дубайи АМА ба Ҷумҳурии Тоҷикистон ворид мешаванд ва бояд дар ин самт қор боз ҳам пурзӯр карда шавад.

Таҳлили гузаронидашуда нишон дод, ки имруз самтҳои интиқоли қурбониҳои ҷиноятҳои марбут ба хариду фурӯши одамон ғуноғунанд. Масалан, агар солҳои 2003-2004 занҳо асосан тавассути ш.Исфара ба ш.Оши Ҷумҳурии Қирғизистон бурда шуда, аз он ҷо ба ш.Дубай интиқол дода мешуданд, ҳоло бошад бештар нақлиёти автомобилӣ аз вилояти Суғд ба ш.Душанбе ва аз он ҷо ба ш.Дубай тавассути нақлиёти ҳавоӣ истифода мешавад. Ҳамин тавр, хатсайри интиқоли қурбониҳо тавассути Ҷумҳурии Қирғизистон ба АМА ва Туркия мебошанд.

Қайд кардан ба маврид аст, ки тарзҳои ҷалбкунӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон хусусиятҳои хоси худро дорад. Савдогарони одамон

ба воситаи шиносҳо, хешу табор, ҳамшаҳриҳо, ҳамкорҳо ва дигар роҳҳо аз гурӯҳи зерини одамон қурбониҳои ояндаи эътимолро ҷустуҷӯ мекунанд, ба монанди аз оилаҳои камбизоат, ки шароитҳои иқтисодӣ ва вазнин аст, аз оилаҳои душвортарбия ва носолим, аз оилаҳои, ки падар ё модари худро гум кардаанд ва ё оилаҳои, ки бе сарпараст мондаанд. Онҳо медонанд, ки ин гурӯҳ одамон зудбодар мешаванд ва бо роҳи фиреб, қаллобӣ ва суистифодаи боварӣ онҳоро метавонанд рози кунанд ва барои истисмори шахсонӣ ва меҳнатӣ ба хориҷи кишвар интиқол диҳанд. Ҳамин тавр, ҳуҷра кардан мумкин аст, ки солҳои пешин аксаран занҳо бо роҳи фиреб, яъне бо баҳонаи бо кор таъмин кардан бурда мешуданд, аммо ҳоло бошад зиёда аз 70 дарсади занҳо дар асоси розигӣ чиҳати машғул шудан ба танфуруши бурда мешаванд, вале қариб дар ҳамаи ҳолатҳо шароити воқеии кор бо шароити ба онҳо ваъдашуда мувофиқат намекунад. Чӣ пештар ва чӣ ҳоло асосан занҳои интиҳоб мешаванд, ки шароити моддиашон вазнин аст, аз шавҳар ҷудо шудаанд, ё шавҳарашон вафот кардааст.

Таҳлили парвандаҳои ҷиноятӣ нишон медиҳад, ки яке аз тарзҳои маъмули назорати қурбониҳо ин дар сурати расидан ба давлати таъинотӣ муқаррар намудани асорати қарзӣ мебошад. Ҳарчанд одамчаллобон ҳаҷми аниқ асорати қарзиро дар ибтидо муайян мекунанд, вале пас аз пурра адо кардани маблағи қарз (асорати қарзӣ) низ онҳо ҷабрдидагонро озод намекунанд. Масалан, К.М. аз одамчаллобон 4 ҳазор доллар қарздор буд, вале дар асл 20 ҳазор доллар бо роҳи фоҳишагарӣ қарз додааст ва ҳаррӯзаашро дар дафтарчаи махсус қайд кардааст, вале одамчаллобон дафтарчаи ӯро ёфта, нобуд кардаанд ва худашро боз маҷбуран нигоҳ доштаанд. Пас, ӯ маҷбур шуда, гурехта, ба ш.Шарчаи АМА рафтааст. Солҳои пешин дар аксари ҳолатҳо шиносномаи хориҷии ҷабрдидагон аз тарафи одамчаллобон тайёр карда мешуд ва маблағи тайёр кардани шиносномаи хориҷӣ низ ба асорати қарзӣ дохил мешуд. Ин ҳолат ҳоло низ идома дорад.

Дар натиҷаи таҳлили таҷрибаи судӣ муайн карда шуд, ки баъзе қурбониҳои хариду фурӯш, масалан, Ю. З., Г. С., баъди баргаштан ба Ватан, худашон гурӯҳҳои ҷиноятӣ ташкил намуда, ба ҳайси ҷинояткор сабзида мерасанд.

Агар ҳолати қурбониҳоро баъди баргаштан ба Ватан зикр намоем, даҳшатовар аст. Нисбати онҳо шаклҳои гуногуни зуроварӣ истифода гардида, дар ҳолатҳои саркашӣ қардани ҷабридагон ҳолатҳои бо оташ сӯзондани дастони ҷабридагон, латуқуби онҳо, бо қорд буридани дастҳояшон ва ғайра низ ҷой дорад (мисоли К. М., Ю. М.).

Ҷинойтҳои марбут ба савдои одам яке аз шаклҳои нави зуҳурёбии ҷинойтқории муташаккил мебошад. Дар рафти омӯзиш ва таҳлили парвандаҳои ҷинойтӣ муайян карда шуд, ки гурӯҳҳои муташаккили ҷинойтқори махсусгардонидашуда ба содиркунии ҷинойтҳои марбут ба хариду фурӯши одамон дар ҳудуди вилоятҳо ва шаҳру ноҳияҳои кишвар таъсис гардида, минбаъд дар дохили кишвар ва берун аз он фаъолият намудаанд. Чунки содир намудани ин ҷинойтҳо дар танҳои натиҷаи дилхоҳи ҷинойтқорро наметад.

Таҳлили таҷрибаи судӣ нишон дод, ки тақрибан 95 %- ҷинойтҳои марбут ба хариду фурӯши одамон аз ҷониби гуруҳҳои муташаккили ҷинойтӣ содир карда шудаанд. Вобаста ба ин, гурӯҳҳои муташаккили ҷинойтӣ дорои сардор мебошанд, ки фаъолияти гурӯҳро ҳамоханг созад.

Дар натиҷаи таҳлил муайн карда шуд, ки шакли тахминии гурӯҳҳои ҷинойтӣ дар самти хариду фурӯши одамон чунин аст:

1. Шахсе, ки қурбонии хариду фурӯши одамро кофтуков ва ҷалб мекунад;
2. Шахсе, ки интиқоли қурбонии хариду фурӯши одамро аз давлати таъминкунанда (таъминкунандаи молҳои зинда) ба давлатҳои таъиноти (истифодабаранда) амалӣ месозад;
3. Шахсе, ки қурбонии хариду фурӯши одамро дар давлати таъинотӣ қабул ва ҷо ба ҷо мекунад;
4. Шахсе, ки қурбонии хариду фурӯши одамро меҳарад ва минбаъд истисмор мекунад.

Нақшаи пешниҳодшуда нишон медиҳад, ки дар он ду ва зиёда шахсони оид ба якҷоя содир намудани хариду фурӯши одамон маслиҳатнамуда иштирок менамоянд. Аммо мавҷудияти шаҳрвандони хориҷӣ нишоннаи он аст, ки ин гурӯҳҳои муташак-

кили чиноятӣ хусусияти фаромарзиро касб намудаанд. Барои исботи гуфтаҳои боло, вобаста ба минтақаҳои Тоҷикистон ва хусусиятҳои содиршавии чиноятҳои марбут ба хариду фурӯши одамон мисолҳои мушаххас оварда мешавад.

Вилояти Суғд. Таҳлилҳо нишон доданд, ки дар ҳудуди вилояти Суғд аз соли 2003 инҷониб чандин гурӯҳҳои муташаккили чинояткор, ки барои содир намудани чиноятҳои трансмиллӣ (фаромарзӣ) махсус гардонида шуда буданд, фаъолият менамуданд, ки онҳо аз 5 то 20 нафар ва аз он зиёда аъзо доштанд. Ба ин гурӯҳҳо шахрвандони Ҷумҳурии Тоҷикистон роҳбарӣ мекарданд ва дар чандин ҳолатҳо ба ҳайати ин гурӯҳҳо шахрвандони дигар давлатҳо низ (чун Ҷумҳурии Қирғизистон, Аморати Муттаҳидаи Араб, Туркия, Федератсияи Россия ва ғайра) шомил буданд.

Дар як қатор ҳолатҳо аъзоёни ин гурӯҳҳо пештар барои содир намудани дигар чиноятҳо суд шуда буданд. Чунончӣ, яке аз аъзоёни фаъоли гурӯҳи чиноятҳои Н. М. Т.- А. Б. А. ханӯз соли 1998 барои муомилоти ғайриқонунӣ бо маводи нашъаовар шартан ба мӯҳлати 3 сол маҳрумӣ аз озодӣ маҳкум шуда буд.

Таҳлилҳои гузаронидашуда нишон дод, ки дар амалӣ намудани чиноятҳои хариду фурӯши одамон асосан гурӯҳҳои муташаккили чиноятӣ амал мекунанд. Масалан, аввалҳои моҳи феврالی соли 2003 гурӯҳи шахсон Б. Ш. Н., С. Н., М. С. А., М. М. С. ба сокинони ш.Хучанд У. Г. Ю., с.т.26.04.1975, М. Д. К., с.т. 19.02.1982 ва Дж. М. М., с.т. 15.03.1979, бо баҳонаи бо кортаъмин кардан шиносномаи хориҷӣ тартиб дода, сипас онҳо ро тавассути тайёра бо мақсади танфурӯшӣ ба шаҳри Дубайи АМА мебаранд ва он ҷо тахминан 5 моҳ ин нафарон гирифтори истисмори шахвонӣ мешаванд.

Гурӯҳҳои бештар фаъол ва сераъзои чинояткори ҳудуди вилояти Суғд, ки солҳои 1998-2013 фаъолият доштанд, инҳоянд:

1). Гурӯҳи чинояткори Н. М. Т. Ин гурӯҳ тахминан аз 25-30 нафар иборат буда, аъзоёни бештар ба тафтишот маълуми он 30 нафар, аз ҷумла роҳбари ин гуруҳи муташаккили чинояткори трансмиллӣ Н.М.Т. муқаррар шудааст.

Тавсифи мухтасар: Аъзоёни ин гурӯҳ А. Б.К., З. М., М. З.Х., Қ. З.Т. ва дигарон дар ҳудуди вилояти Суғд занону духтаронро

барои чалб намудан барои истисмори шахвонӣ пайдо мекарданд. Роҳбари гурӯҳ Н. М.Т., ки дар ширкати сайёҳии «Азмазтурз» (АМА) кор мекардааст, бо Муҳаммадӣ ном шахрванди АМА аз ҳисоби маблағҳои худ барои кушодани раводид ба номи ҷабрдидагон, минбаъд пешвоз гирифтани ва ташкили истисмори шахвонии духтарон машғул буданд. Баъдан М. З.Х., Ш. М., дар ш.Дубай ҷабрдидагонро ба муштариён мефурӯхт ва аз ин ҳисоб гурӯҳи Ҷоид ба даст меовард. Дигар аъзоёни гурӯҳ низ вазифаҳои муайянро иҷро мекарданд. Онҳо ба ҷабрдидагон шарт оид ба пардохт намудани 6 ҳазор доллар ва озод шудан аз асорати қарзиро пешниҳод менамуданд.

20.08.2009 сол қисми парвандаи ҷиноятӣ нисбати Н. М.Т., бинобар татбиқи Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи авф» қатъ карда шудааст.

Давраи фаъолияти гурӯҳ: солҳои 2001-2005. Ҳанӯз қисми аъзоёни гурӯҳ дар кофтуков қарор дошта, дар ҳайати дигар гурӯҳҳо фаъолият доранд.

Ҷои фаъолияти гурӯҳ: шаҳри Дубайи АМА.

Ҷабрдидагони ҷиноятҳои ин гурӯҳ: 38 нафар занону духтарон, инчунин духтарони шахсияташон ба тафтишот номаълум бо номҳои «Нигина», «Парвина» ва дигарон;

Шакли асосии фаъолияти ҷалбкунии гурӯҳ: фиреб ва гумроҳ намудани занону духтарон. Асосан духтаронро аз ноҳияҳои гуногуни вилояти Суғд аъзои ин гурӯҳи муташаккили трансмиллӣ, аз оилаҳои камбизоат дарёфт намуда, бо додани ваъдаи бардурӯғи ҷиҳати таъмин намудан бо ҷойи кор дар тарабхона ё ягон меҳмонхона ба сифати пешхизмат ҷалб менамуданд.

Ҳатсайри ба Дубай дастрас намудани занону духтарон-бо автомашина-Хучанд-Ош (Қирғизистон)-тайёра Ош-Шарча (АМА)-автомашина- Шарча-Дубай (АМА).

Хусусиятҳои фаъолияти ин гурӯҳ: дар тафриқа аз роҳбарони дигар гурӯҳҳо, роҳбари ин гурӯҳи муташаккил Н.М.Т. дар сураате ки ҷабрдидагони ба Ҷоид ба ҷалбнамудаи ӯ барои машғул шудан ба Ҷоид ба дастгир мешуданд, ӯ шахсан бо кӯмаки мақомоти ҳифзи ҳуқуқ онҳоро аз зиндони полис озод намуда, барои ба Тоҷикистон депортатсия намудани онҳо мусоидат

менабуд.

2. Гурӯҳи ҷинояткори Онаой ном шахси ба тафтишот номаълум. Аъзоёни ин гурӯҳ ба тафтишот маълум нест.

Тавсифи мухтасар: Онаой ном шахси номаълум Ю.М.М. ба воситаи автомашина аз ш.Хучанд ба ш.Душанбе ва пас ба воситаи тайёра аз ш.Душанбе ба Шарча (АМА), аз он ҷо тавассути автомашина ба ш.Дубай бурдааст.

Давраи фаъолияти гурӯҳ солҳои 1998-2004-ро дар бар мегирад.

Ҷои фаъолияти гурӯҳ: шаҳри Дубайи АМА мебошад.

Ҷабрдидаи ҷиноятҳои ин гурӯҳ: Ю. М. М шудааст.

Шакли асосии фаъолияти ҷалбкунии гурӯҳ: Онаой ихтиёран занонро барои машғул шудан ба фоҳишагарӣ мебурдааст.

Хатсайри ба Дубай дастрас намудани занону духтарон- ба воситаи автомашина аз ш.Хучанд ба ш.Душанбе ва пас ба воситаи тайёра аз ш.Душанбе ба Шарча (АМА), аз он ҷо тавассути автомашина ба ш.Дубай.

Хусусиятҳои фаъолияти ин гурӯҳ: Онаой ба ҷабрдида мақсади сафар, яъне ба фоҳишагӣ машғул шуданро бевосита изҳор кардааст.

Хусусияти ҷабрдида бо ин парванда: Ю. М. М. бори аввал соли 1998 аз тарафи Онаой ба ш.Дубай бурда шудааст, он ҷо ӯ тахминан 20 рӯз кор кардааст, вале аз тарафи полиси Дубай дастгир шуда, пас аз 5 моҳи дар зиндон буданаш ба Ҷумҳурии Қирғизистон депортатсия шудааст. Минбаъд, соли 2001 Ю. М. ба духтари холааш-одамчаллоб Н. Д. барои гирифтани қарз мурочиат мекунад, ӯ дар навбати худ ба ӯ пешниҳод мекунад, ки бо ӯ ба ш.Дубай рафта, он ҷо ба фоҳишагарӣ машғул шавад ва ӯ розӣ шуда меравад. Пас ӯ 3 моҳ дар Дубай кор карда, ба Н. Д. 2200 доллар кор карда медиҳад, вале ӯро полис дастгир мекунад. Он гоҳ Н. Д. шиносномаи ӯро ба полис оварда, вайро озод мекунад, вале минбаъд пеш мекунад. Он гоҳ Ю. М. 9 моҳ мустақилона фоҳишагарӣ карда, маблағи муайян кор карда, ба Тоҷикистон бармегардад.

Аммо соли 2010, вақте ки гурӯҳи кории Прокуратураи генералӣ, ВКД ва КДАМ Ҷумҳурии Тоҷикистон доир ба масъалаҳои марбут ба хариду фурӯши одамон дар ш.Дубай сафари корӣ анҷом доданд, Ю. М. аз зиндони полиси Дубай пайдо карданд,

ки ӯ барои машғул шудан ба фоҳишагарӣ дастгир шуда буд.

Таҳлилҳо нишон медиҳанд, ки гуё Дубай чун сарзамини афсонавӣ, ҷозибасе дорад, ки занҳои як бор бо роҳи фиреб ба он чо бурдашуда минбаъд худашон ин дафъа ихтиёрӣ ба он чо мераванд ва ба фоҳишагарӣ машғул мешаванд.

3. Гурӯҳи ҷинояткори Н.Д. Ин гурӯҳ тахминан аз 10-12 нафар иборат буда, аъзоёни бештар ба тафтишот маълуманд.

Н. Д.-роҳбари гурӯҳи муташаккил.

Аъзоёни он:

3. М. (ӯ узви гурӯҳи Н. М. Т. низ мебошад) ва дигарон.

Тавсифи мухтасар: Аъзоёни ин гурӯҳ Н. Д. ва дигарон ба ҷабрдидагон шиноснома ва раводид тайёр карда, онҳоро ба воситаи тайёраи Душанбе-Шарча; автомашина-Душанбе-Хучанд-қатора Душанбе-Ашхобод-автомашина-Ашхобод-Техрон, тайёра - Техрон-Дубай ба ш.Дубай мебурданд ва дар «билдингҳо» (фоҳишахонаҳои сатҳи паст, ки нархи як алоқаи ҷинсӣ аз 40 то 50 дирҳам, яъне аз 11,4 то 14,2 доллар арзиш дошт) ҷой мекарданд.

Давраи фаъолияти гурӯҳ: солҳои 2001-2005. Ҳанӯз қисми аъзоёни гурӯҳ дар кофтуков қарор дошта, дар ҳайати дигар гурӯҳҳо фаъолият доранд.

Ҷои фаъолияти гурӯҳ шахри Дубайи АМА мебошад.

Ҷабрдидагони ҷиноятҳои ин гурӯҳ Ю. М. М., Ш. Б. С., З. М. ва дигарон ташкил медиҳад;

Шакли асосии фаъолияти ҷалбқунии гурӯҳ: фиреб ва гумроҳ намудани занону духтарон.

Хатсайри ба Дубай дастрас намудани занону духтарон- онҳоро ба воситаи тайёраи Душанбе-Шарча; автомашина-Душанбе-Хучанд-қатора Душанбе-Ашхобод-автомашина-Ашхобод-Техрон, тайёра - Техрон-Дубай.

4. Гурӯҳи ҷинояткори П.-ҳо. Ин гурӯҳ тахминан аз 15-20 нафар иборат буда, аъзоёни бештар ба тафтишот маълум ғаштаанд. 5 нафар аз аъзоёни ин гуруҳи ҷинояткор ба ҳам хешу табории наздик доранд.

П. Ф.Б. -роҳбари гурӯҳи муташаккилро ба уҳда дошт.

Давраи фаъолияти гурӯҳ: солҳои 2002-2005. Ҳанӯз қисми

аъзоёни гурӯҳ дар кофтуков қарор дошта, дар ҳайати дигар гурӯҳҳо фаъолият доранд.

Чои фаъолияти гурӯҳ шаҳри Дубайи АМА мебошад.

Ҷабрдидагони ҷиноятҳои ин гурӯҳ: 10 нафар қурбонии ин гуруҳи ҷинояткори мутаташакили трансмилий муқарар карда шудааст.

Шакли асосии фаъолияти ҷалбкунии гурӯҳ: фиреб ва гумроҳ намудани занону духтарон.

Хатсайри ба Дубай дастрас намудани занону духтарон- ба воситаи ш.Ош ба ш.Дубай сурат мегирад.

Хусусияти ин гурӯҳи мутаташаккил аз он иборат аст, ки онҳо асосан аз ҳисоби хешу таборон ташкил ёфтаанд.

Хусусияти дигар гурӯҳҳои мутаташаккили дар вилояти Суғд таъсисёфта он мебошад, ки баъзе аз аъзоёни онҳо дар як вақт дар ду ё зиёда гурӯҳҳои мутаташаккил фаъолият мебаранд. Чунончӣ, Н. М. Т., ки дар ширкати сайёҳии «Азмазтурз» (АМА) кор мекард, ҳам узви гурӯҳи мутаташаккили П.Ф.Б. буд ва ҳам дар як вақт гурӯҳи мутаташаккили дигарро, ки 10-20 нафар аъзо дошт, роҳбарӣ менамуд.

Фулом ном шахси ба тафтишот номаълум, ки шахрванди Ҷумҳурии Қирғизистон мебошад, чун роҳбалади одамчаллобон баромад карда, барои аз шаҳри Исфара ба ш.Ош бурдани ҷабрдидагони хариду фурӯши одамон кӯмак менамуд. Ӯ узви якҷанд гурӯҳҳои мутаташаккил, аз ҷумла гурӯҳҳои Н. М.Т., П.Ф.Б. ва дигарон буд.

5. Гурӯҳи ҷинояткори О. Х. Ин гурӯҳ тахминан аз 3-5 нафар иборат буда, аъзоёни бештар ба тафтишот маълуми он инҳоянд:

О. Х. -роҳбари гурӯҳи мутаташаккиро ба уҳда дошт.

Тавсифи мухтасари фаъолияти гурӯҳ: О. М. ва Д. М. дар вилояти Суғд духтаронро ҷалб намуда, ба ш. Дубайи АМА мефиристоданд, дар он ҷо хоҳарон Н.-ҳо онҳоро мавриди истисмори шахвонӣ қарор медоданд. Ю. Н.Ю.-ро, ки худ раққоса будааст, гӯё барои чун раққоса кор кардан дар тарабхона мебаранд, вале дар асл дар фоҳишахона ҷой мекунанд.

Давраи фаъолияти гурӯҳ: солҳои 2002-2005. Ҳанӯз қисми аъзоёни гурӯҳ дар кофтуков қарор дошта, дар ҳайати дигар

гурӯҳҳо фаъолият доранд.

Қои фаъолияти гурӯҳ шаҳри Дубайи АМА мебошад.

Қабрдидагони ҷиноятҳои ин гурӯҳ Ю. Н. Ю. ва дигарон мебошад;

Шакли асосии фаъолияти ҷалбқунии гурӯҳ: фиреб ва гумроҳ намудани занону духтарон.

Хатсайри ба Дубай дастрас намудани занону духтарон- автомашина-Хучанд-Ош-тайёра-Ош-Дубай.

6. Гурӯҳи ҷинояткори Х. М. М. Ин гурӯҳ тахминан аз 5-10 нафар иборат буда, аъзоёни бештар ба тафтишот маълуми он инҳоянд:

Х. М. М. -роҳбари гурӯҳи муташаккил.

Давраи фаъолияти гурӯҳ: солҳои 2002-2005. Ҳанӯз қисми аъзоёни гурӯҳ дар кофтуков қарор дошта, дар ҳайати дигар гурӯҳҳо фаъолият доранд.

Қои фаъолияти гурӯҳ: шаҳри Дубайи АМА мебошад.

Қабрдидагони ҷиноятҳои ин гурӯҳ 5 нафарро ташкил мекунад.

Шакли асосии фаъолияти ҷалбқунии гурӯҳ: фиреб ва гумроҳ намудани занону духтарон.

Хатсайри ба Дубай дастрас намудани занону духтарон- автомашина-Хучанд-Ош-тайёра-Ош-Дубай; самти дигар-Чкалов-Ош (автомашина)-Ош-Истамбул-Дубай (тайёра) сурат мегирифт.

7. Гурӯҳи ҷинояткори С. Ф. И. Ин гурӯҳ тахминан аз 3-5 нафар иборат буда, аъзоёни бештар ба тафтишот маълуми он инҳоянд:

С. Ф. И.-роҳбари гурӯҳи муташаккил.

Давраи фаъолияти гурӯҳ: солҳои 2000-2006. Ҳанӯз қисми аъзоёни гурӯҳ дар кофтуков қарор дошта, дар ҳайати дигар гурӯҳҳо фаъолият доранд.

Қои фаъолияти гурӯҳ: шаҳри Дубайи АМА.

Қабрдидагони ҷиноятҳои ин гурӯҳ: 2 нафар;

Шакли асосии фаъолияти ҷалбқунии гурӯҳ: фиреб ва гумроҳ намудани занону духтарон.

Хатсайри ба Дубай дастрас намудани занону духтарон- автомашина-Хучанд-Бишкек-тайёра-Бишкек-Дубай.

Хусусияти ин гуруҳ дар он аст, ки аз ин гурӯҳ танҳо С. Ф.И. роҳбари гуруҳи муташакили ҷинойтӣ муайян ва ҷавобгар шудааст. Аммо шаҳрванди номаълуми АМА, ки ба М. З.Р. ва С. Ф.И. раводид кушодааст, корманди мақомоти туристӣ, ки барои сафари онҳо мусоидат кардааст, инчунин корманди раводид, ки ба М. З.Р. бо ному насаби сохтаи Бибудова Гулбаҳор шиносномаи қалбакӣ тайёр кардааст, муайян ва ҷавобгар нашудаанд.

8. Гурӯҳи ҷинойткори Х. Г. Т. Ин гурӯҳ тахминан аз 7-10 нафар иборат буда, аъзоёни бештар ба тафтишот маълум карда шудаанд.

Х. Г. Т. -роҳбари гурӯҳи муташаккил.

Давраи фаъолияти гурӯҳ: солҳои 2001-2006. Ҳанӯз қисми аъзоёни гурӯҳ дар кофтуков қарор дошта, дар ҳайати дигар гурӯҳҳо фаъолият доранд.

Ҷои фаъолияти гурӯҳ: шаҳри Дубайи АМА.

Ҷабрдидагони ҷинойтҳои ин гурӯҳ: 3 нафар

Шакли асосии фаъолияти ҷалбқунии гурӯҳ: фиреб ва гумроҳ намудани занону духтарон.

Хатсайри ба Дубай дастрас намудани занону духтарон- автомашина-Хучанд-Душанбе; тайёра-Душанбе-Москва; Москва-Дубай.

9. Гурӯҳи ҷинойткори С.Д.Дж. Ин гурӯҳ тахминан аз 3-5 нафар иборат буда, аъзоёни бештар ба тафтишот маълуманд.

С. Д. Дж.-роҳбари гурӯҳи муташаккил.

Аъзоёни он:

- Дилшода ном зан, ки шаҳрванди Туркия мебошад.

- шахсони дигари номаълум, ки шаҳрвандони АМА ва Туркия мебошанд.

Давраи фаъолияти гурӯҳ: солҳои 2001-2006. Ҳанӯз қисми аъзоёни гурӯҳ дар кофтуков қарор дошта, дар ҳайати дигар гурӯҳҳо фаъолият доранд.

Ҷои фаъолияти гурӯҳ: шаҳри Истамбули Туркия.

Ҷабрдидагони ҷинойтҳои ин гурӯҳ: 5 нафар;

Шакли асосии фаъолияти ҷалбқунии гурӯҳ: фиреб ва гумроҳ намудани занону духтарон.

Хатсайри ба Истамбул дастрас намудани занону духтарон-

бо автомашина Хучанд-Тошкент, тайёра Тошкент-Истамбул.

10. Гурӯҳи чинояткори А. Г. А. Ин гурӯҳ тахминан аз 3-5 нафар иборат буда, аъзоёни бештар ба тафтишот маълуми он инҳоянд:

А. Г. А. -роҳбари гурӯҳи муташаккил.

Аъзоёни он:

- «Фулом» ном шаҳрванди Ҷумҳурии Қирғизистон.

- «Бехрӯз» ном шаҳрванди АМА.

Давраи фаъолияти гурӯҳ: солҳои 2000-2006. Ҳанӯз қисми аъзоёни гурӯҳ дар кофтуков қарор дошта, дар ҳайати дигар гурӯҳҳо фаъолият доранд.

Ҷои фаъолияти гурӯҳ: шаҳри Дубайи АМА.

Ҷабрдидагони чиноятҳои ин гурӯҳ: 5 нафар;

Шакли асосии фаъолияти чалбқунии гурӯҳ: фиреб ва гумроҳ намудани занону духтарон.

Хатсайри ба Истамбул дастрас намудани занону духтарон-бо автомашина Хучанд-Тошкент, тайёра Тошкент-Истамбул.

11. Гурӯҳи чинояткори А. Ғ. Ғ. Ин гурӯҳ тахминан аз 3-5 нафар иборат буда, аъзоёни бештар ба тафтишот маълуми он инҳоянд:

- А. Ғ. Ғ. -роҳбари гурӯҳи муташаккил (соли 2011 ба мӯҳлати 6 сол аз озодӣ маҳрум шудааст).

Аъзоёни он:

- Т. Д. М. -ҳамсари А. Ғ.Ғ.-ӯ узви гурӯҳи муташаккили Ҳ. М.М. низ буд (бинобар татбиқи Қонуни ҚТ «Дар бораи авф» аз ҷазо озод шудааст).

Давраи фаъолияти гурӯҳ: солҳои 2005-2011. Ҳанӯз қисми аъзоёни гурӯҳ дар кофтуков қарор дошта, дар ҳайати дигар гурӯҳҳо фаъолият доранд.

Ҷои фаъолияти гурӯҳ: шаҳри Дубайи АМА.

Ҷабрдидагони чиноятҳои ин гурӯҳ: 3 нафар.

Шакли асосии фаъолияти чалбқунии гурӯҳ: фиреб ва гумроҳ намудани занону духтарон.

Хатсайри ба Истамбул дастрас намудани занону духтарон-Чкалов-Ош (автомашина) - Ош-Истамбул-Дубай (тайёра).

12. Гурӯҳи ҷинояткори О. Ҳ. М. Ин гурӯҳ тахминан аз 3-5 нафар иборат буда, аъзоёни бештар ба тафтишот маълуми он инҳоянд:

- **О. Ҳ. М.** -роҳбари гурӯҳи муташаккил (соли 2011 ба мӯҳлати 8 сол аз озодӣ маҳрум шудааст).

Аъзоёни он:

- Гасан ном шахси ба тафтишот номаълум (аз ш.Москва).

Давраи фаъолияти гурӯҳ: солҳои 2005-2011. Ҳанӯз қисми аъзоёни гурӯҳ дар кофтуков қарор дошта, дар ҳайати дигар гурӯҳҳо фаъолият доранд.

Қои фаъолияти гурӯҳ: шаҳри Дубайи АМА.

Ҷабрдидагони ҷиноятҳои ин гурӯҳ: 1 нафар.

Шакли асосии фаъолияти ҷалбкунии гурӯҳ: фиреб ва гумроҳ намудани занону духтарон.

Хатсайри ба Истамбул дастрас намудани занону духтарон- бо тайёра ба воситаи Москва ба ш.Дубай.

13. Гурӯҳи ҷинояткори С. З. Ю. Ин гурӯҳ тахминан аз 7-10 нафар иборат буда, аъзоёни бештар ба тафтишот маълуми он инҳоянд:

С. З. Ю. -роҳбари гурӯҳи муташаккил.

Аъзоёни он:

-Ш. Д. (хоҳари С. З.Ю.),

- Ш. О. (марҳум; хоҳари С. З.Ю.),

- «Ҳочӣ Афредӣ» ном шахрванди АМА ва дигарон.

Давраи фаъолияти гурӯҳ: солҳои 1999-2005. Ҳанӯз қисми аъзоёни гурӯҳ дар кофтуков қарор дошта, дастгир нашудаанд.

Қои фаъолияти гурӯҳ: шаҳри Дубайи АМА.

Ҷабрдидагони ҷиноятҳои ин гурӯҳ: 12 нафар

Шакли асосии фаъолияти ҷалбкунии гурӯҳ: фиреб ва гумроҳ намудани занону духтарон; дар ҳолатҳои алоҳида гирифтани розигии онҳо барои машғул шудан ба фоҳишагарӣ.

Хатсайри ба ш.Дубай дастрас намудани занону духтарон- ба воситаи шаҳри Ош ба шаҳри Дубай.

14. Гурӯҳи ҷинояткори С. Б. Дж. Ин гурӯҳ тахминан аз 3-7 нафар иборат буда, аъзоёни бештар ба тафтишот маълуми он инҳоянд:

С. Б. Дж. -роҳбари гурӯҳи муташаккил.

Аъзоёни он:

- Э. Р. Қ. (хоҳари С. Б.Дж.),

- Н. М. (ӯ худ дар айни ҳол роҳбари гурӯҳи муташаккили дигар аст) ва дигарон.

Давраи фаъолияти гурӯҳ: соли 2002. Ҳанӯз қисми аъзоёни гурӯҳ дар кофтуков қарор дошта, дастгир нашудаанд.

Чои фаъолияти гурӯҳ: шаҳри Дубайи АМА.

Ҷабрдидагони ҷиноятҳои ин гурӯҳ: 3 нафар;

Шакли асосии фаъолияти ҷалбкунии гурӯҳ: фиреб ва гумроҳ намудани занону духтарон;

Хатсайри ба ш.Дубай дастрас намудани занону духтарон- ба воситаи шаҳри Ош ба шаҳри Дубай.

15. Гурӯҳи ҷинояткори Ё. З. Р. Ин гурӯҳ тахминан аз 3-7 нафар иборат буда, аъзоёни бештар ба тафтишот маълуми он инҳоянд:

Ё. З. Р. -роҳбари гурӯҳи муташаккил.

Давраи фаъолияти гурӯҳ: соли 2011. Ҳанӯз қисми аъзоёни гурӯҳ дар кофтуков қарор дошта, дастгир нашудаанд.

Чои фаъолияти гурӯҳ: шаҳри Дубайи АМА.

Ҷабрдидагони ҷиноятҳои ин гурӯҳ: 2 нафар;

Шакли асосии фаъолияти ҷалбкунии гурӯҳ: гирифтани ро-зигии духтарон барои машғул шудан ба фоҳишагарӣ.

Хатсайри ба ш.Дубай дастрас намудани занону духтарон- ба воситаи шаҳри Ош ба шаҳри Дубай.

16. Гурӯҳи ҷинояткори корманди милитсия У.Б.А. Ин гурӯҳ тахминан аз 2-5 нафар иборат буда, аъзоёни бештар ба тафтишот маълуми он инҳоянд:

У. Б.А.-роҳбари гурӯҳи муташаккил.

Аъзоёни он:

- С. М. С. -ҳамзисти У. Б.А.

- Нисо-Рита ном зани ба тафтишот номаълум.

- Ганчина ном зани ба тафтишот номаълум.

Давраи фаъолияти гурӯҳ: соли 2012. Ҳанӯз қисми аъзоёни гурӯҳ дар кофтуков қарор дошта, дастгир нашудаанд.

Тавсифи гурӯҳ: У. Б.А. солҳои 2001-2008 дар шаҳри Дубай аввал ба сифати ронандаи такси, баъдан ба сифати тарҷумон кор карда, соли 2008 депортатсия шуда, ба Тоҷикистон баргаштааст ва соли 2009 ба мақомоти корҳои дохилӣ ба кор даромадааст.

Соли 2012, дар вазифаи милитсионери Муассисаи нигохдории муваккати ШВКД-и н.Б.Ғафуров кор карда истода, ӯ хоҳарон Б. Н.Ғ. ва б.Ш.Ғ.-ро бо роҳи фиреб бо мақсади истисмори шахвонӣ ба шаҳри Дубайи АМА фиристодааст. Бо кӯмаки Консулгари генералии Ҷумҳурии Тоҷикистон дар ш.Дубай Б. Н. ба Тоҷикистон баргаштааст, вале Б. Ш. то ҳол барнагаштааст.

Бо ҳукми суди шаҳри Хучанди вилояти Суғд аз 11-уми апрели соли 2013 У. Б.А. ба мӯҳлати 7 солу 6 моҳ маҳрумӣ аз озодӣ, бо адои чазо дар колонияи ислоҳии низомаш пурзӯр бо маҳрум кардан аз ҳуқуқи ишғоли мансабҳо дар мақомоти корҳои дохилӣ маҳкум карда шудааст.

Ҷои ғаёлияти гурӯҳ: шаҳри Дубайи АМА.

Ҷабрдидагони ҷиноятҳои ин гурӯҳ: 2 нафар;

Шакли асосии ғаёлияти ҷалбкунии гурӯҳ: фиреб ва гумроҳ намудани занону духтарон.

Хатсайри ба Дубай дастрас намудани занону духтарон- ба воситаи шаҳри Ош ба шаҳри Дубай.

Хусусияти ин гурӯҳи муташаккил: роҳбари ин гурӯҳ корманди мақомоти ҳифзи ҳуқуқ мебошад.

17. Гурӯҳи ҷинояткори Р. Х.Н. Ин гурӯҳ тахминан аз 5-7 нафар иборат буда, аъзоёни бештар ба тафтишот маълуми он инҳоянд:

Р. Х.Н. -роҳбари гурӯҳи муташаккил.

Аъзоёни он:

- Неля ном зани ба тафтишот номаълум аз ш.Москва.

- Сайфиддин ном шахси ба тафтишот номаълум аз ш.Хучанд.

Давраи ғаёлияти гурӯҳ: солҳои 2012-2013. Ҳанӯз қисми аъзоёни гурӯҳ дар кофтуков қарор дошта, дастгир нашудаанд.

Тавсифи ғаёлияти гурӯҳ: Р. Х., дар ҳамиштироқӣ бо Сайфиддин ва Неля (ш.Москва) ном шахсони ба тафтишот номаълум занону духтарони тоҷик, аз ҷумла Ю. Л. ва Ҷ. Д.-ро зери ниқоби кор кардан ба сифати пешхизмат, вале аслан барои истисмори шахвонӣ дар шаҳри Москва ҷалб намудааст, вале минбаъд дар фурудгоҳ яқҷоя бо духтарон дастгир карда шудааст. Барои ҳар духтари ҷалбшуда Неля ба Р. Х. 100 доллари ИМА ваъда карда будааст.

Бо ҳукми суди н.Б.Ғафурови вилояти Суғд аз 25-уми апрели

соли 2013 Р. Х. ба мӯҳлати 6 сол маҳрумӣ аз озодӣ, бо адои чазо дар колонияи ислоҳии низомаш пурзӯр маҳкум карда шудааст.

Ҷои фаъолияти гурӯҳ: шаҳри Москваи Федератсияи Россия.

Ҷабрдидагони ҷиноятҳои ин гурӯҳ 2 нафар;

Шакли асосии фаъолияти ҷалбқунии гурӯҳ: фиреб ва гумроҳ намудани занону духтарон; дар ҳолатҳои алоҳида гирифтани розигии онҳо барои машғул шудан ба фоҳишагарӣ.

Хатсайри ба ш.Москва дастрас намудани занону духтарон-тайёраи Душанбе-Москва.

Хусусияти ин гурӯҳи муташаккил: ба шаҳри Москва барои хариду фурӯш ҷалб намудани занону духтарон зухуроти нав мебошад ва тахмин меравад, ки маҳз пурзӯр шудани мубориза ба муқобили хариду фурӯши одамон дар самти ш.Дубайи АМА боиси тавлид ёфтани ин зухуроти нав шудааст.

Шаҳри Душанбе ва шаҳру ноҳияҳои тобеи марказ. Дар давраи таҳлилӣ дар пойтахти кишвар ва шаҳру ноҳияҳои тобеи марказ чунин гурӯҳҳои муташаккили ҷинояткор, ки дар солҳои 2000-2013 фаъолияти ҷиноии худро марбут ба хариду фурӯши одамон ба роҳ монда буданд, ба қайд гирифта шудаанд:

1. Гурӯҳи муташаккили З.О. М.

Ин гурӯҳ тахминан аз 10-15 нафар иборат буда, аъзоёни бештар ба тафтишот маълуманд.

З.О. М. -роҳбари гурӯҳи муташаккил.

Давраи фаъолияти гурӯҳ: соли 2009. Як қисми аъзоёни гурӯҳ то имрӯз дар кофтуков қарор дошта, ягон нафарашон дастгир нашудаанд.

Тавсифи фаъолияти гурӯҳ: З. О. М. якҷоя бо дигар ҳамишти-роқонаш дар соли 2009 ба фаъолияти хариду фурӯши одамон машғул шуда, занону духтаронро ба шаҳри Дубайи Аморати Муттаҳидаи Араб бурда, онҳо барои танфурӯшӣ маҷбур мекард.

Ҷои фаъолияти гурӯҳ: шаҳри Дубайи Аморати Муттаҳидаи Араб.

Ҷабрдидагони ҷиноятҳои ин гурӯҳ: Г. С. Б. (аввал ҷабрдида, баъд худ ба дараҷаи одамчаллоб сабзида мерасад), Р. Г. Ҷ. (дух-

тари холаи Г. С., ки аз тарафи худи Г.С. чалб карда шудааст), Ҷамила, Салима бо номи мустаори Маряна, Баҳора, Мавчуда, Матлуба, Санавбар ва дигарон;

Шакли асосии фаъолияти чалбкунии гурӯҳ: фиреб ва гумроҳ намудани занону духтарон; дар ҳолатҳои алоҳида гирифтани розигии онҳо барои машғул шудан ба фоҳишагарӣ.

Хатсайри ба ш.Дубай дастрас намудани занону духтарон-тайёраи Душанбе-Москва; Москва-Дубай.

2. Гурӯҳи муташаккили О. С. Қ.

Ин гурӯҳ тахминан аз 5-10 нафар иборат буда, аъзоёни бештар ба тафтишот маълуми он инҳоянд:

О. С. Қ. -роҳбари гурӯҳи муташаккил (бо ҳукми суди ноҳияи Фирдавсӣ аз 14.04.2004 сол бо ҷазои ҷарима ба андозаи 1200 маоши ҳадди ақал (1 маоши ҳадди ақал-4 сомонӣ бо ҳолати соли 2002) маҳкум гардидааст.

Аъзоёни он:

- Д. М., бо номи мустаори «Муҳаббат» (бо ҳукми суди ноҳияи Фирдавсӣ аз 06.07.2005 сол бо ҷазои ҷарима ба андозаи 1200 маоши ҳадди ақал (1 маоши ҳадди ақал-4 сомонӣ бо ҳолати соли 2002) маҳкум гардидааст) ва дигарон.

Давраи фаъолияти гурӯҳ: солҳои 2000-2004. Як қисми аъзоёни гурӯҳ то имрӯз дар кофтуков қарор дошта, ягон нафарашон дастгир нашудаанд.

Тавсифи фаъолияти гурӯҳ: О. С.Қ. якҷоя бо Д. М. ва дигар хашиштироконаш дар солҳои 2000-2004 ба фаъолияти хариду фурӯши одамон машғул шуда, занону духтаронро ба шаҳри Дубайи Аморати Муттаҳидаи Араб бурда, онҳо барои танфурӯшӣ мачбур мекард.

Ҷои фаъолияти гурӯҳ: шаҳри Дубайи Аморати Муттаҳидаи Араб.

Ҷабрдидагони ҷиноятҳои ин гурӯҳ: А. Ф. ва дигарон;

Шакли асосии фаъолияти чалбкунии гурӯҳ: фиреб ва гумроҳ намудани занону духтарон (А. Ф.-ро фиреб кардаанд, ки дар ш.Дубай бо касби худ, ки духтур-акушер-гинеколог мебошад, машғул хоҳад шуд).

Хатсайри ба ш.Дубай дастрас намудани занону духтарон-

тайёраи Душанбе-Машҳад (Эрон); Машҳад-Қазираи Кеш; Қазираи Кеш-Дубай;

3. Гурӯҳи муташаккили Р. С.

Ин гурӯҳ тахминан аз 3-5 нафар иборат буда, аъзоёни бештар ба тафтишот маълуми он инҳоянд:

Р. С.-роҳбари гурӯҳи муташаккил.

Аъзоёни он:

- шахсони ба тафтишот номаълум ва дигарон.

Давраи фаъолияти гурӯҳ: солҳои 2002-2006. Як қисми аъзоёни гурӯҳ то имрӯз дар кофтуков қарор дошта, ягон нафарашон дастгир нашудаанд.

Тавсифи фаъолияти гурӯҳ: Р.С. якчоя бо дигар ҳамишти-роконаш дар солҳои 2000-2006 ба фаъолияти хариду фурӯши одамон машғул шуда, занону духтаронро ба шаҳри Дубайи Аморати Муттаҳидаи Араб бурда, он ҷо онҳоро барои танфурӯшӣ маҷбур мекард.

Ҷои фаъолияти гурӯҳ: шаҳри Дубайи Аморати Муттаҳидаи Араб.

Ҷабрдидагони ҷиноятҳои ин гурӯҳ: 2 нафар;

Шакли асосии фаъолияти ҷалбкунии гурӯҳ: фиреб ва гумроҳ намудани занону духтарон (Р. С. ба ҳарду ҷабрдидагон расми худро дар як мағозаи калон дар ш.Дубай нишон дода, гуфтааст, ки ӯ ин ҷо кор мекунад ва онҳоро бо кор дар мағоза таъмин хоҳад кард).

Ҳатсайри ба ш.Дубай дастрас намудани занону духтарон-тайёраи Душанбе-Москва (Россия); Москва-Дубай;

Хусусияти фаъолияти ин гурӯҳи муташаккил: Р. С. пеш аз ин ҳам барои хариду фурӯши одамон маҳкум шуда буд: ҷунонҷӣ, ӯ бо ҳукми суди ноҳияи Шоҳмансур аз 28.04.2005 сол бо моддаҳои 132 қисмҳои 2 банди «б», қисми 3 банди «б», 238 қисмҳои 1 ва 2-и Кодекси ҷиноятии Ҷумҳурии Тоҷикистон ба мӯҳлати 6 сол аз озодӣ маҳрум шуда, бо татбиқи моддаи 71 КҶ ҚТ ва муқаррар кардани мӯҳлати 3-солаи санҷишӣ ҷазо нисбати ӯ шартан татбиқ нашудааст.

Тақроран, бо ҳукми суди ноҳияи Фирдавсӣ аз 02.08.2006 сол бо моддаҳои 132 қисми 3 банди «б» ва 238 қисми 2 КҶ Ҷумҳурии

Тоҷикистон (бо чамъ кардани ҳукми пешина) ба мӯҳлати 7 сол аз озодӣ маҳрум шудааст.

Ҳамчунин, аз тарафи Р. С. нисбати ҷабрдидагон зӯроварӣ дар намуди латуқӯб намудан, таҳдиди истифодаи зӯроварӣ, дар як хона маҳкам кардан бе додани хӯрок муддати 25 шабонарӯз (нисбати Ш. М.) истифода гардидааст.

Вилояти Хатлон. Дар давраи таҳлилӣ дар ҳудуди вилояти Хатлон чунин гурӯҳҳои муташаккили ҷинояткор амал мекарданд:

1. Гурӯҳи ҷинояткори Б. Д.Т. Ин гурӯҳ тахминан аз 5-7 нафар иборат буда, аъзоёни бештар ба тафтишот маълуми он инҳоянд:

Б.Д.Т. -роҳбари гурӯҳи муташаккил.

Аъзоёни он:

-К. М. Ҷ. (ҳамсари Б. Д.,

- У.Ш.Ҷ.,

- Наталя (Наташа) (Мама-Роза) ва дигарон.

Давраи фаъолияти гурӯҳ: соли 2012. Ҳанӯз роҳбар ва аъзоёни гурӯҳ дар кофтуков қарор дошта, ягон нафарашон дастгир нашудаанд.

Тавсифи фаъолияти гурӯҳ: Б. Д.Т., К. М.Ҷ., У. Ш. ва дигарон моҳи апрели соли 2012 духтарон Т. С., И. А. ва дигаронро барои хариду фурӯш ва истисмори шаҳвонӣ ҷалб намуда, ба шаҳри Санкт-Петербург бурда, он ҷо онҳоро ба фоҳишагарӣ маҷбур намуданд.

Ҷои фаъолияти гурӯҳ: шаҳри Москваи Федератсияи Россия.

Ҷабрдидагони ҷиноятҳои ин гурӯҳ: 3 нафар;

Шакли асосии фаъолияти ҷалбкунии гурӯҳ: фиреб ва гумроҳ намудани занону духтарон; дар ҳолатҳои алоҳида гирифтани розигии онҳо барои машғул шудан ба фоҳишагарӣ.

Ҳатсайри ба ш.Санкт-Петербург дастрас намудани занону духтарон- тайёраи Душанбе-Санкт-Петербург.

2) Гурӯҳи муташаккили А.А.А.

Ин гурӯҳ тахминан аз 3-5 нафар иборат буда, аъзоёни бештар ба тафтишот маълуми он инҳоянд:

А.А.А.-роҳбари гурӯҳи муташаккил.

Аъзоёни он:

- Ш. Н.,

- Абдуразоқ ном шаҳрванди Ҷумҳурии Қазоқистон,

- О.Б. Б.

Давраи фаъолияти гурӯҳ: солҳои 2009-2010. Як қисми аъзоёни гурӯҳ то имрӯз дар кофтуков қарор дошта, ягон нафарашон дастгир нашудаанд.

Тавсифи фаъолияти гурӯҳ: А.А.А. якҷоя бо дигар хашишти-роконаш дар солҳои 2009-2010 С. О. ва хоҳари ноболиғи ӯ С. П. мувофиқан ба Абдуразоқ ном шахрванди Ҷумҳурии Қазоқистон ба маблағи 100 доллари ИМА ва О. Б. ба маблағи 21 000 рублик русӣ мефурӯшад, ки номбурдагон ин духтаронро ба занӣ гирифта, мувофиқан ба Ҷумҳури Қазоқистон ва Федератсияи Россия мебаранд.

Ҷои фаъолияти гурӯҳ: шаҳри Душанбе, Ҷумҳурии Қазоқистон, Федератсияи Россия.

Ҷабрдидагони ҷиноятҳои ин гурӯҳ: С. О. ва хоҳари ноболиғи ӯ С. П., с.т. 25.01.1994 сол.

Шакли асосии фаъолияти ҷалбқунии гурӯҳ: фиреб ва гумроҳ намудани занону духтарон;

Хатсайри ба Ҷумҳурии Қазоқистон ва Федератсияи Россия дастрас намудани занону духтарон- тайёра.

Дар вилояти Хатлон боз баъзе гурӯҳҳои дигар, ки ба фаъолияти хариду фурӯши одамон машғул буданд, ба қайд гирифта шудаанд, аммо бо сабаби хурд ва камаъзо будани ин гурӯҳҳо онҳо зикр карда нашуданд.

Вилояти Мухтори Кӯҳистони Бадахшон. Дар ВМКБ дар давраи таҳлилӣ танҳо як ҷинояти марбут ба хариду фурӯши одамон ба қайд гирифта шудааст, ки он то ҳанӯз нокушода буда, дар пешбурди муфаттишони мақомоти прокуратураи вилоят қарор дорад.

Ҷунонҷӣ, шаби 27 ба 28-уми январӣ соли 2011 тахминан соатҳои 03³⁰-04⁰⁰ ноболиғ Т.Ш., соли таваллудаш 1994, сокини шаҳри Хоруғ, хангоми дар хоб будани дигар аъзоёни оила, аз ҷониби шахсони номаълум бо роҳи фиреб ба кӯча даъват шуда, рабуда шудааст. Кофтукови мустақими наздикон ва пайвандонаш, инчунин кофтукови мақомоти дахлдори ҳифзи ҳуқуқи вилоят ва кишвар натиҷаи дилхоҳ надода, то имрӯз ҷои қарордошти Т. Ш. маълум нест.

Оид ба ин ҳодиса 17.09.2012 сол аз ҷониби муовини аввали прокурори ВМКБ парвандаи ҷиноятӣ бо моддаи 130 қисми 2 банди «а» КҶ Ҷумҳурии Тоҷикистон оғоз ва аз ҷониби собиқ муфаттиши прокуратураи ВМКБ тафтиш карда шудааст.

Дар рафти тафтишот фарзияҳои гуногун пешниҳод шудаанд ва яке аз онҳо, яъне фарзияи аз ҷониби шаҳрвандони Ҷумҳурии Исломии Афғонистон дуздида шудани Т. Ш.М. бештар ба ҳақиқат наздик аст. Мувофиқи маълумотҳои воридшуда касе аз хешовандони Т. Ш.М., ки ба муомилоти ғайриқонунии маводи муҳаддир машғул будааст, дар назди яке аз қумондонҳои Афғонистон қарздор шудааст. Бо супориши он қумондон Т. Ш.М. дуздида шуда, ба Ҷумҳурии Исломии Афғонистон оварда шуда, минбаъд ба яке аз хешовандони ин муҷоҳид ба занӣ дода шудааст ва ҳоло дар ҳудуди улусволии Ишкошими Ҷумҳурии Исломии Афғонистон қарор дорад.

Айни ҳол санҷиши ин ва дигар фарзияҳо аз ҷониби мақомоти тафтишотӣ ва таъқиби ҷиноятии ВКМБ идома дорад.

Таҳлилҳо нишон доданд, ки чун дар мисоли болоӣ дар як қатор ҳолатҳо нисбати гунаҳкорон ҷазоҳои сабук татбиқ карда мешаванд, ки ин ҳолат барои пешгирӣ намудани ҷинояткории ин нафарон дар оянда мусоидат ва ба даст овардани мақсади ҷазои ҷиноятӣ, ки барқарор намудани адолати иҷтимоӣ, ислоҳи маҳкумшуда, инчунин пешгирии содир гардидани ҷиноятҳои нав мебошад, мусоидат нахоҳад кард. Масалан, бо ҳукми суди ш.Хучанд аз 22.09.2004 сол Б. Ш.Н. бо м.132 қ.3 б.б. «а,б» КҶ ҚТ ба мӯҳлати 2 солу 2 моҳ маҳрумӣ аз озодӣ низомаш умумӣ, М. С.А. бо м.132 қ.3 б.б. «а,б» КҶ ҚТ ба мӯҳлати 2 сол маҳрумӣ аз озодӣ низомаш умумӣ, С. Н. 5 сол маҳрумӣ аз озодӣ (бо м.71 КҶ ҚТ ҷазо шартан татбиқ карда нашудааст), М. М. бо м.347 қисми 1 КҶ ҚТ (тафтишот м.132 қ.3 б.б. «а,б» КҶ ҚТ эълон карда буд) ба мӯҳлати 1 солу 6 моҳ маҳрумӣ аз озодӣ низомаш умумӣ (бо м.71 КҶ ҚТ ҷазо шартан татбиқ карда нашудааст) маҳкум шудааст. Ҳамин тавр, айби эълоннамудаи тафтишот нисбати М. М. аз м.132 қ.3 б.б. «а,б» КҶ ҚТ ба м.347 қисми 1 КҶ ҚТ аз нав бандубаст карда шудааст, вале новобаста аз ин аз тарафи прокурор бо ин ҳолат эътироз оварда нашудааст.

Ё ҳолати навбатӣ. З. М., ки узви гурӯҳи муташаккили Н. М. буд, солҳои 2002-2004 ба хариду фурӯши занону духтарон бо мақсади истисмори шахвонӣ машғул мешавад. Аз ҷумла, Ш. Б. қурбони ҳаракатҳои ҷинояткоронаи ӯ мегардад. РКД-и вилояти Суғд З. М.-ро бо м.132 қисми 3 банди «б» КҶ Қумҳурии Тоҷикистон ба ҷавобгарии ҷиноятӣ мекашад, вале суди ш.Хучанд бо ҳукми худ аз 11.02.2005 сол кирдори З. М.-ро аз м.132 қисми 3 банди «б» КҶ ҚТ ба м.347 қисми 1 КҶ ҚТ бандубаст намуда, ба ӯ ҷазо дар намуди ҷарима ба андозаи 500 маоши ҳадди ақал (2 ҳазор сомонӣ) таъин мекунад.

Бо истифода аз ин муносибати мақомоти судӣ, З. М. минбаъд фаъолияти ҷиноии худро идома дода, чандин ҷиноятҳои дигар марбут ба хариду фурӯши одамонро содир намуда, ин дафъа бо ҳукми суди шаҳри Чкалови вилояти Суғд аз 15 ноябри соли 2005 ба мӯҳлати 6 сол аз озодӣ маҳрум карда мешавад.

Ё ҳолати дигар: Ю. З. А. ва М. А. ва дигарон моҳи декабри соли 2002 М. Ҷ. ва аввалҳои моҳи июли соли 2004 К. М. А., бо баҳонаи бо кор таъмин кардан, шиносномаи хоричӣ тартиб дода, онҳоро тавассути ш.Оши Қумҳурии Қирғизистон бо мақсади танфурӯшӣ ба шаҳри Дубайи АМА мебаранд ва онҳо ба фоҳишагарӣ ҷалб менамоянд.

Бо ҳукми суди ш.Хучанд аз 27.02.2006 сол Ю. З. А. бо м.132 қ.3 б.б. «а,б» КҶ ҚТ ба мӯҳлати 5 солу 6 моҳ маҳрумӣ аз озодӣ бо адои ҷазо дар муассисаи ислоҳии низомаш умумӣ, М. А. бо м.132 қ.3 б.б. «а,б» КҶ ҚТ ба мӯҳлати 5 солу 6 моҳ маҳрумӣ аз озодӣ бо адои ҷазо дар муассисаи ислоҳии низомаш умумӣ, маҳкум шудааст. Ба ҳукм шикаяти кассатсионӣ оварда шудааст.

Бо таъиноти коллегияи судӣ оид ба корҳои ҷиноятӣ суди вилояти Хатлон аз 02.04.2006 сол ҳукм нисбати Ю. З. тағйир дода шуда, ҷазои нисбати ӯ таъиншуда то 4 сол кам карда шуд.

Таҳлилҳо нишон дод, ки ҷабрдидагони ҷиноятҳои хариду фурӯши одамон дар намуди истисмори шахвонӣ дорои хусусиятҳои зерин мебошад:

- синну соли аксари онҳо аз 20 то 30 -сола мебошад;
- аксари онҳо занону духтарони миллати таҳҷой (тоҷикон ва ўзбекон) мебошанд;

- аксари онҳо сабаби ба Аморати Муттаҳидаи Араб сафар кардани худро намедонанд (хусусияти ҷабрдидагони солҳои 1998-2005), ё медонанд, вале оид ба шарту шароитҳои воқеии ҷалб шуданашон ба Ҷаҳонгарӣ тасаввуроти аниқ надоранд (хусусияти ҷабрдидагони солҳои 2006-2013);
- аксари онҳо дар шароити вазнини иқтисодӣ қарор доранд. Аз ин рӯ, ҷунуни одамҷаллобон, тамоми хароҷоти онҳоро марбут ба гирифтани шиноснома, раводид, харидани ҷиптаи ҳавопаймо ва ғайра ба зиммаи худ гирифта, онҳоро гирифтори асорати қарзӣ менамоянд;
- аксари онҳо дар вазъияти номусоиди оилавӣ қарор доранд (аз шавҳар ҷудо шудаанд, ё шавҳарашон вафот кардааст, дар тарбияшон кӯдакони ноқилдоранд, шавҳар нақардаанд, лекин ягон-ягон алоқаҳои бениқошдоранд ва ғайра);
- қисми онҳо ҳанӯз дар Тоҷикистон машғули танфуруши мебошанд, ё ҳаёти бетартибонаи ҷинсӣ мебаранд ва мақсади сафари онҳо ба Ш.Дубай ривож додани тиҷорати Ҷаҳонгарии худ мебошад, аммо одамҷаллобон онҳоро пурра гирифтори истисмори шахвонӣ менамоянд;
- аксари онҳое, ки ихтиёран барои Ҷаҳонгарӣ ба шаҳри Дубайи АМА сафар кардаанд, новобаста аз гирифтани шуданашон ба истисмори шахвонӣ, дар рафти тафтишот изҳор мекунанд, ки нисбати одамҷаллобон ягон даъво надоранд;
- қисми ҷабрдидагони хариду фуруши одамон (ҷунуни Ю.М.), ки гирифтори истисмори шахвонӣ шудаанд, боз такроран ба Дубай сафар намуда, такроран гирифтори истисмори шахвонӣ гардидаанд;
- баъзе аз ҷабрдидагон (ҷунуни Г. С.) минбаъд ба дараҷаи одамҷаллобон сабабона расидаанд.

Яке аз қисматҳои ҷинойтҳои марбут ба хариду фуруши одамон ин хариду фуруши ноқилдорон мебошад. Зикр кардан ба маврид аст, ки барои хариду фуруши ноқилдорон дар моддаи 167 Кодекси

чиноятӣ ҷавобгарии чиноятӣ пешбини гардидааст.

Таҳлилҳо нишон дод, ки хариду фурӯши ноболиғон дар худуди Ҷумҳурии Тоҷикистон дорои як қатор умумиятҳо ва махсусиятҳои хоси худ мебошад.

Яке аз умумиятҳои ин чиноятҳо дар он мебошад, ки онҳо агар аз ҷониби ду ва ё зиёда шахсон содир гарданд ҳам, аммо чунин фаъолият хусусияти мунтазамро касб накардааст. Ҳамин тавр, дар натиҷаи таҳлили гузаронидашуда муайн карда шуд, ки хариду фурӯши ноболиғон асосан аз тарафи шахсони алоҳида содир мешавад. Ҳолатҳои аз тарафи гурӯҳи муташаккили чинояткорӣ содир шудани ин чиноятҳо ба қайд гирифта нашудааст.

Умумияти дигари ин чиноятҳо дар он ифода мешавад, ки онҳо танҳо бо мақсади фарзандхонӣ содир мешаванд. Ҳолатҳои барои дигар мақсадҳо истифода шудани кӯдакон, аз ҷумла нисбатан содир намудани чиноятҳои ҷинсӣ, истифодаи узвҳои бадан барои пайвандсозӣ (трансплантатсия), ё дигар мақсадҳо, истисмори меҳнатии кӯдакон ва ғайра ҷой надоранд.

Хусусиятҳои хоси ин чиноятҳо дар ҳолатҳои зерин зохир мешавад:

- дар ҳолатҳои алоҳида масъалаи хариду фурӯши кӯдаки ноболиғ ҳанӯз ҳангоми дар батни модар будани кӯдак маслиҳат мешавад ва ҳангоме, ки модари кӯдак бо дарди таваллуд ба таваллудхона ҳобонида мешавад, мувофиқи маслиҳати пешакӣ ному насаби ӯ дигар, яъне ному насаби зане, ки меҳода кӯдакро фарзандхонӣ кунад, зикр карда мешавад. Минбаъд таваллудхона маълумотнома ро ба номи зани таваллудкарда, балки ба ному насаби зане, ки меҳода кӯдакро фарзандхонӣ кунад, медиҳад. Масалан, чунин ҳолатҳо дар ноҳияҳои Б.Ғафуров (соли 2010) ва Шаҳристони (соли 2012) вилояти Суғд ба қайд гирифта шудааст. Аз ин рӯ, бо мақсади пешгирии ҳолатҳои хариду фурӯши кӯдакон бояд занҳо ба таваллудхона дар асоси шиноснома ё дигар ҳуҷҷати муқарраркунандаи шахсият, ки расм дорад, қабул карда шавад. Дар ҳолатҳои таъҷилан ворид шудани зан низ аз ҳешовандонаш талаб карда шавад, ки то ҷавоб шуданаш шиносномаи

зан ё дигар ҳуччати муқарраркунандаи шахсият, ки расм дорад, пешниҳод карда шуда, дар асоси он шахсияти зан муқаррар карда шавад. Ҷавоб додани зан ва додани маълумотнома дар бораи таваллуди фарзанд низ бояд дар асоси шиноснома ё дигар ҳуччати муқарраркунандаи шахсият, ки расм дорад, сурат гирад.

- аксаран шаҳрвандоне кӯдакони худро мефурӯшанд, ки вазъияти вазнини моддӣ доранд, ё бе никоҳ кӯдак таваллуд намудаанд. Маблағи фурӯши кӯдак аз 300 сомонӣ то 800 доллар мебошад. Ин волидон бар онанд, ки нисбат ба он ки кӯдакон ба Хонаи кӯдакон супорида шавад, ба шаҳрвандони алоҳида додани онҳо бештар ба нафъи кӯдак аст. Аз ин ру, бояд барномаҳои телевизионӣ ва силсилаи дигар чорабиниҳои иттилоотӣ гузаронида шуда, ба мардум шароити хуб доштани Хонаи кӯдакон ва ва масоили ба он марбут фаҳмонида шавад, то ин ки волидон кӯдакони худро на ба шахсони тасодуфӣ, балки ба Хонаи кӯдакон супоранд. Ҳамчунин, бояд бо бурдани корҳои тарғиботӣ фаҳмонида шавад, ки ба Хонаи кӯдакон супоридани тифл мумкин аст бебозгашт бошад, яъне метавонанд волидон аз ӯ пурра даст кашанд, мумкин аст муваққатан, то калон шудани кӯдак ё пайдо шудани имконияти моддии волидон бошад. Ҳамчунин, дар таваллудхонаҳо ба зоимон, алаҳхусус занҳои бешавҳар, ки кӯдак таваллуд кардаанд, фаҳмонида шавад, ки онҳо метавонанд аз тифли худро дар таваллудхона монда, аз он даст кашанд ва ҳолати аз кӯдак даст кашидани онҳо махфӣ нигоҳ дошта мешавад.
- дар ҳолатҳои алоҳида падару модарони кӯдакон яке аз дугоникҳои таваллудашшаванда ё таваллудшударо ба савдо мемонанд. Чунин ҳолат дар ноҳияи Б.Ғафуров ба қайд гирифта шудааст. Масалан, шаҳрвандон С. А. ва ҳамсараш Қ. Г. ханӯз хангоми дар батни Қ. Г. будани кӯдакони дугоникҳои чинси духтар якеи онҳоро ба Т. Б. ба маблағи 500 доллари ИМА мефурӯшад.
- дар амалия марбут ба пардохти маблағи фурӯши кӯдак

ягонафикрӣ ҷой надорад. Дар як қатор ҳолатҳо маблағҳое, ки барои зани таваллудкарда барои нигоҳубини минбаъдаи ҳадаш дода шудааст, чун маблағи хариду фурӯши кӯдак ҳисобида шудааст, ки ин нодуруст мебошад. Аз ин рӯ, аз ҷониби муовини сардори Раёсати тафтиши парвандаҳои ҷиноятии махсусан муҳими Прокуратураи генералии Ҷумҳурии Тоҷикистон Ф.Рауфов ва ҳамоҳангсози барномаи мубориза ба муқобили хариду фурӯши одамони Созмони Байналмилалӣ Муҳоҷират дар Тоҷикистон Раҳматҷонов Б. дар мақолаи илмӣ-амалӣ таҳти унвони «Хариду фурӯши ноқобилгон: андешаҳо перомуни мушкilotи бандубасти ин ҷиноят» ба таъбирасонида шуда, дар он як қатор тасияҳо пешниҳод карда шуданд, ки дар ин васоит ҷой намудани онҳо мувофиқи мақсад мебошад⁶².

- дар баъзе ҳолатҳо шаҳрвандон такроран ба содир намудани ҷинояти хариду фурӯши ноқобилгон даст задаанд. Чунончӣ, Г. Е. барои хариду фурӯши тифли навзоди худ бо ҳукми суди н.Б.Ғафуров соли 2009 ба мӯҳлати 5 сол аз озодӣ маҳрум шудааст, вале соли 2010 аз маҳбас озод шуда, кӯшиши такроран содир кардани чунин ҷиноят, яъне фурӯхтани тифли навзоди духтараш Г. В. -ро намуздааст. Чун Г. В. аз фурӯхтани кӯдакаш даст кашадааст, Г. Е. кӯдакро гирифта, сари ӯро бо шаст ба паҳлӯдарӣ зада, ӯро ба ҳалокат расонидааст. Бо ҳукми коллегияи судӣ оид ба парвандаҳои ҷиноятии суди вилояти Суғд аз 24.12.2010 сол Г. Е. ба мӯҳлати 19 сол маҳрумӣ аз озодӣ маҳкум шудааст.

---

62. Рӯзномаи «Қонун ва ҷомеа» № 21 (276) аз 23-юми майи соли 2013.

3.2. ЧОРАҶОИ ПЕШГИРӢ ДАР САМТИ ЧИНОЯТҶОИ МАРБУТ БА ХАРИДУ ФУРӢШИ ОДАМОН ТАҲЛИЛИ АДАБИӢТҶОИ ТАФТИШОТӢ ВА ТАЧРИБАҶОИ АСУДӢ НИШОН МЕДИҲАД, КИ МЕХАНИЗМИ АСОСИИ ЧИНОЯТҶОИЯТИ МЕХАНИЗӢШИЯТИ МЕХАНИЗМИ АСОСИИ ТИ ЧИНОЯТИ САВДОИ ОДАМ

1. ЧалбкунӢ;

2. ЧобачокунӢ;

3. ИстисморкунӢ.

Қайд кардан бисёр муҳим аст, ки ду давраи аввал ба даври сеюм тобеъ мебошанд, зеро мақсади ин чиноят истисмор аст.

Барои он чинояти хариду фурӯши одамон ба худ номи фаромарзӣ (трансмиллӣ)-ро касб кардааст, ки марзи худудии якчанд давлатро убуру мекунад ва давлатҳо чунин ном мегиранд:

а) Давлатҳои зуҳур (таъминкунандаи молҳои зинда);

б) Давлатҳои интиқолкунанда;

в) Давлатҳои таъинотӣ (истифодабаранда).

Чалбкунии қурбониҳои ояндаи чинояти хариду фурӯши одамон аз давлатҳои зуҳур шурӯъ мешавад. Ба монанди Қумхурии. Ба монанд, ки давлати зуҳур (таъминкунанда) ба ҳисоб рафта, таъминкунандаи молҳои зинда ба дигар давлатҳо барои истисмори меҳнати ва шахвонӣ дар қатори дигар давлатҳо ба шумор меравад.

Давлатҳои таъинотӣ (қабулкунандаи молҳои зинда) ин нуқтаи охири ба мақсади истисмори меҳнатӣ ва шахвонӣ ба ҳисоб меравад, ки хусусиятҳои силсилави ва фаромарзии ин чиноят ҳам аз ҳамин иборат мебошад ва барои савдогарони одамон даромади калон медиҳад.

Чалбкунӣ: мақсади аввалиндараҷаи механизми чиноятҳои хариду фурӯши одамон, ин чалбкунӣ ё ин ки бадастоварии қурбонии эҳтимолӣ мебошад. Дар мадди аввал одамчаллобон роҳҳои ҷӣ тавр ба даст овардан, ба дом афтонидани қурбониёни этимологиро ҷустуҷӯдмекунанд. Онҳо барои ба мақсадҳои ғаразноки худ ноил шудан роҳҳои бо истифода аз таъсиррасонии руҳия ва

чисмонӣ розӣ кунонидани қурбониёни эҳтимолиро барои тайёр кардан ва интиқол додан ба хориҷи кишвар истифода менамоянд.

Барои ба боварии қурбониён даромадан онҳо бо истифодаи фиреб роҳҳои ба қор таъминкунӣидар хориҷи кишвар бо маоши хуб ва ҷои зисту таъмини хӯроқа, сафарҳои сайёҳӣ, ба шавҳар баромадан ба шаҳрвандони хориҷӣ бо қайди ҷои зисту акди никоҳ, иштирок дар озмунҳои зебӣ, мусобиқаҳои варзишӣ, қор ба сифати фаррош дар меҳмонхонаҳо ва пешхизмат дар тарабхонаҳо ва ғайраҳо истифода мекунанд.

Гурӯҳи дуум бошад ҳолатҳои ба хариду фурӯши одамон алоқамандӣ надоштаре истифода мекунанд: ба монанди одамрабӣ, ба гаравгон гирифтани фиреб кардан бо мақсади ба соҳибиятибқаси дигар супоридан, интиқол додан барои хариду фурӯш ва истисмори шаҳвонӣ ва меҳнатӣ.

Гурӯҳи сеюм бошад роҳҳои ва тарзҳои дигари қалбқунӣ қурбониёни эҳтимолиро истифода мекунанд: Ба монанди тайёр кардан ва овехтани эълонҳо барои таъмини қор дар хориҷи кишвар, эълон намудани аҳду никоҳ бо шаҳрвандони хориҷӣ дар хориҷи кишвар (бо пешниҳоди сабти аҳду никоҳ) ва таҳсил дар хориҷи кишвар ба воситаи шиносӣ, рафиқӣ ва сайтҳои интернетӣ.

Қайд кардан бамаврид аст, ки тарзҳои қалбқунӣ дар Ҷумҳуриест, ки тарз хусусиятҳои хоси худро дорад. Одамчалобон ба воситаи шиносӣ, ҳешу табор, ҳамшаҳриҳо, ҳамқорҳо ва дигар роҳҳои аз гурӯҳи одамон қурбонӣҳои ояндаи эҳтимолиро аз оилаҳои қамбизоат, ки шароитҳои иқтисодӣ ва вазнин аст, аз оилаҳои душвортарбия ва носолим, аз оилаҳои, ки падар ё модари худро гум кардаанд ва ё оилаҳои, ки бе сарпараст мондаанд, ҷустуҷуд мекунанд. Онҳо меҳмонанд, ки ин гурӯҳ одамон зудбавар мешаванд ва бо роҳи фиреб ва ё суиистифодаи боварӣсонҳо метавонанд розӣ кунонанд ва барои истисмори шаҳвонӣ ва меҳнатӣ ба хориҷи кишвар интиқол диҳанд.

Таҳлили таҷрибаи судӣ оид ба қиноятҳои марбут ба хариду фурӯши одамон дар тамоми минтақаҳои Тоҷикистон нишон дод, ки дар самти пешгирии он як қатор мушкилот вучуд дорад. Бо мақсади ташкили самараноки пешгирии қиноятҳои марбут

ба хариду фурӯши одамон ҳар як мушкилоти ошкоршударо бо пешниҳоди роҳи ҳалли он бо мақсади пешгирии он дар оянда як-як зикр менамоем:

1. Яке аз мушкилот он аст, ки сафари такрории ҷабрдидагони хариду фурӯши одамон таҳти назорати доимӣ қарор надорад. Таҳлили таҷрибаи судӣ нишон медиҳад, ки баъзе аз қурбониёни ҷиноятҳои марбут ба хариду фурӯши одамон худашон ба содиркунандаи ҷинояти хариду фурӯши одамон табдил ёфта, дигар қурбониҳоро ба ин ҷиноят ҷалб намудаанд ё такроран боз ба давлатҳои хориҷа сафар намуда, қурбонии савдогарони одамон қарор гирифтаанд. Баҳри пешгирии чунин ҳолатҳо, бо мақсади таъмини амнияти ҳуди ҷабрдидагон, мумкин аст дар фурудгоҳҳо ва истгоҳҳои роҳҳои оҳан рӯихати ин ҷабрдидагон нигоҳ дошта шуда, дар ҳар ҳолати мушаххаси такроран сафар кардани онҳо ба мақомоти амният ё қорҳои дохилӣ хабар дода шуда, сабабҳои сафари онҳо аниқ карда шуда, пас ба онҳо иҷозати сафар дода шавад.

2. Омӯзиши парвандаҳои ҷиноятӣ марбут ба хариду фурӯши одамон нишон дод, ки то имрӯз бо дахҳо парвандаҳои ҷиноятӣ танҳо ном ё лақаби савдогарони одамон ё ҷабрдидагони хариду фурӯши одамон маълум мебошад, вале шахсияти онҳо ба пуррагӣ маълум карда нашудааст. Бо боздошта шудани парвандаҳои ҷиноятӣ дигар баҳри муқаррар кардани шахсияти онҳо қор бурда нашудааст. Масалан, имрӯз номҳои одамчаллобон- «Онаой-буча», Нисо-Рита, Фотима, Азизахон, Ганчина ё ҷабрдидагон-Зебо, Ҷамила, Марҷона ва дигарон ба тафтишот маълум аст, вале шахсияти онҳо маълум нест.

Маълум набудани шахсияти савдогарони одамон боиси он мегардад, ки онҳо бечазо монда, ғаъолияти ҷинояткоронаи худро идома медиҳанд ва боз доираи бештари ҷабрдидагонро ба доми худ мекашанд.

Муайян нагардидани шахсияти ҷабрдидагон бошад ба он сабаб мегардад, ки нишондодҳои онҳо гирифта намешавад ва савдогарони одамон аз ҷавобгарӣ ва ҷазо дур мемонанд. Инчунин, ба ҳуди онҳо кӯмаки зарурии психологӣ ва тиббӣ расонида намешавад ва ҳолатҳои такроран ба истисмори шахвонӣ ҷалб

намудани онҳо ва ба хориҷи кишвар сафар намудани онҳо пешгирӣ карда намешавад.

Тавсия дода мешавад, ки ҳангоми таҳияи Ҳазинаи ягонаи электронӣ марбут ба ҷиноятҳои ба хариду фурӯши одамон алоқаманд ду блоки алоҳида тартиб дода шавад ва дар он чунин маълумотҳо ҷой дода шавад:

№ № т/р	Номи савдогари одамон (ё ҷабрдида) тибқи маводҳои парванда	Тахаллус ё лақаби савдогари одамон (ё ҷабрдида) тибқи маводҳои парванда	Бо кадом парвандаҳо мегузарад	Шарикони ӯ	Симои зохирии ӯ аз рӯи нишондодҳои шохидон, ҷабрдидагон	Оё симои суханӣ (фото-роботи) ӯ тартиб дода шудааст, ё не.
---------	--	---	-------------------------------	------------	---	--

Ному насаб ва суроғи шахсоне, ки симои зохирии савдогари одамон ё ҷабрдида-ро тасвир кардаанд ва дар сурати муайян шудани шахсияташон онҳоро шинохта метавонанд.	Синну соли эҳтимолии савдогари одамон ё ҷабрдида	Миллати эҳтимолии савдогари одамон ё ҷабрдида	Эҳтимолан намояндаи кадом маҳалли Тоҷикистон аст	Кадом нишонаҳои маҳсус дорад	Шахсияташ кай маълум карда шуд	Натиҷаи ниҳони тафтиш ва баррасии судии парванда
--	--	---	--	------------------------------	--------------------------------	--

3. Ҳазинаи ягонаи электронӣ марбут ба ҷиноятҳои хариду фурӯши одамон бояд инчунин маълумотҳои зеринро фаро гирад:

- маълумотҳо дар хусуси ҳамаи парвандаҳои ҷиноятии оғоз ва тафтишшуда бо натиҷаи тафтиш ва баррасии судии онҳо бо нишон додани мақомоти тафтишкарда, суд ва

судья парвандаро баррасӣ намуда, бо зикри натиҷаи муҳокимаи кассатсионӣ ва назоратии парванда;

- маълумотҳо дар хусуси маводҳои бо асосҳои сафедкунанда ва ғайрисафедкунанда аз оғози парвандаи ҷиноятӣ радкардашуда;
- ному насаб ва маълумотҳои анкетии ҳамаи одамчаллобони маълум, ки ба ҷавобгарӣ кашида шуда, нисбати онҳо ҷазо таъин шудааст бо назорати минбаъд адои ҷазо намудани онҳо. Яъне, Хазинаро кушода, муфаттиш тавонад муайян кунад, ки айни ҳол савдогари одам дар қадом муассисаи ислوҳӣ адои ҷазо намуда истодааст.
- ному насаб ва маълумотҳои анкетии ҳамаи ҷабрдидагони маълум, бо зикри ҷой қарда шудани онҳо дар паноҳгоҳҳо (шелтерҳо) ва ба онҳо расонида шудани кӯмаки тиббӣ, психологӣ ва ғайра.
- рӯихати алоҳидаи ҷабрдидагоне, ки минбаъд ба дараҷаи одамчаллобон сабзида расидаанд (ин рӯихат аз дохили ду рӯихати пештар зикршуда таҳия қарда мешавад).
- шахсоне, ки нисбати онҳо маълумотҳои фаврӣ дар хусуси ба ҷиноятҳои хариду фурӯши одамон машғул шудани онҳо мавҷуд мебошад. Албатта, чунин маълумотҳо дар ВҚД Ҷумҳурии Тоҷикистон ҳамчун мешаванд, вале бурдани ҳисоботи алоҳида дар доираи Хазинаи ягонаи электронӣ марбут ба ҷиноятҳои хариду фурӯши одамон ба нафъи кор мебуд.

4. Имрӯз дар Ҷумҳурии Тоҷикистон таҳлилҳои илмӣ-амалӣ марбут ба робитаи ҳодисаҳои худкушӣ ба ҷиноятҳои хариду фурӯши одамон гузаронида нашудааст. Айни ҳол маълумоти аниқ маълум нест, ки чанд нафар ҷабрдидагони ҷиноятҳои марбут ба хариду фурӯши одамон даст ба худкушӣ задаанд, ҳол он ки маълумотҳои оперативӣ дар ин хусус мавҷуданд.

5. Аз ворид намудани моддаи 130¹ (хариду фурӯши одамон) ба Кодекси ҷиноятӣ 10 сол сипарӣ гардид. Аз ин рӯ, бояд бо гузаронидани пурсиши иҷтимоӣ муносибати шахрвандон ба ин падида пас аз 10 соли криминализатсияи он муайян қарда шавад.

Вобаста ба натиҷаи онҳо афкори чамъиятии зидди ин зухуроти зиддиқонунӣ бештар қувват дода шавад.

6. Бояд бурдани корҳои илмӣ дар соҳаи мубориза бо ҷиноятҳои фаромарзӣ, алаҳусус марбут ба хариду фурӯши одамон ва чопи китобҳо дар ин ҳусус аз ҷониби давлат ва ташкилотҳои байналмилалӣ муқими кишвар маблағгузорӣ шавад, то ин ки асосҳои илмӣ-амалии мубориза бо ин зухуроти номатлуб мустаҳкам карда шавад.

7. Бо роҳи сода кардани тартиби фарзандхонӣ барои шаҳрвандони Ҷумҳурии Тоҷикистон, барҳам додани омилҳои бюрократӣ дар сохторҳои тандурустӣ ва маориф, ки бо тартиби (протседураи) фарзандхонӣ вобастагӣ дорад, хариду фурӯши ноболиғон пешгирӣ карда шавад.

8. Бо мақсади пешгирии ҳолатҳои хариду фурӯши кӯдакон бояд занҳои зоима ба таваллудхона дар асоси шиноснома ё дигар ҳуҷҷати муқарраркунандаи шахсият, ки расм дорад, қабул карда шавад. Дар ҳолатҳои таъҷилан ворид шудани зан низ аз ҳешовандонаш талаб карда шавад, ки то ҷавоб шудани зоима шиносномаи ӯ ё дигар ҳуҷҷати муқарраркунандаи шахсиятро, ки расм дорад, пешниҳод намоянд ва дар асоси он шахсияти зан муқаррар карда шавад. Ҷавоб додани зан ва додани маълумотнома дар бораи таваллуди фарзанд низ бояд дар асоси шиноснома ё дигар ҳуҷҷати муқарраркунандаи шахсият, ки расм дорад, сурат гирад.

9. Дар ҳолатҳои алоҳида шаҳрвандон тартиби фарзандхониро наредонанд, ё тартиби мазкурро вайрон кардаанд ва пас аз гирифтани кӯдак ба зани зоима сарупо кардаанд, матоъ додаанд, ё маблағ барои табобат ё барқарор кардани организми худ пас аз таваллуд додаанд.

Кодекси ҷиноятӣ Ҷумҳурии Тоҷикистон ҷавобгарии ҷиноятиро барои хариду фурӯши ноболиғон дар моддаи 167 муқаррар намудааст, ки он ҷазои маҳрумӣ аз озодиро ба мӯҳлати аз панҷ то дувоздаҳ сол пешбинӣ кардааст. Ин модда аз се қисм иборат буда, асосҳои бандубасткунандаи онҳо содир кардани ин ҷиноят тақроран; аз ҷониби гурӯҳи шахсон бо маслиҳати пешакӣ; нисбати ду ё зиёда ноболиғ; бо истифодаи зӯрӣ ё таҳдиди истифодаи он;

бо мақсади аз ҷабрдида гирифтани узв ё бофтаҳои банд барои трансплантатсия; аз тарафи шахси мансабдор ё намояндаи ҳокимият бо истифодаи вазифаҳои ҳокимиятӣ, ё дигар шахсе, ки дар ташкилотҳои тичоратӣ ё дигар ташкилотҳо вазифаи идоракуниро иҷро мекунад; бо ҷойивазкунии ҷабрдида тавассути сарҳади давлатии Ҷумҳурии Тоҷикистон; боиси марғи ҷабрдидаи хариду фурӯши ноболиғон ва ё дигар оқибатҳои вазнин гардида бошад; аз ҷониби гурӯҳи муташаккил; дар ҳолати ретсидиви махсусан хавфнок содир шуда бошад, ба шумор меравад.

Ин аст муқаррароти қонунгузорӣ ва мафҳуми ин ҷиноят низ ба таври равшан дар қисми якуми моддаи 167, ки он ба санадҳои байналмилалӣ асос ёфтааст, зикр гардидааст: «Хариду фурӯши ноболиғон, яъне хариду фурӯши шахси баръало ноболиғ новобаста аз намуд ва шаклҳои маҷбурсозӣ».

Агар аз рӯи нишонаҳои зоҳирӣ баҳо диҳем, ҳаракатҳои чунин шахсон бояд бо моддаи 167 қисми 2 банди «б» (хариду фурӯши ноболиғон аз ҷониби гурӯҳи шахсон бо маслиҳати пешакӣ) бандубаст шавад ва мувофиқи талаботи моддаи мазкур бояд онҳо ба мӯҳлати аз 8 то 12 сол (!) аз озодӣ маҳрум карда шаванд, ки ин албатта аз рӯи хавфи ҷамъиятиаш арзандаи чунин ҷазои вазнин нест.

Аммо дар ин ҷо танҳо вайронкунии меъёрҳои қонунгузорию оилавӣ марбут ба фарзандхонӣ ҷой дорад. Яъне, нафарони бефарзанд ва ҳешони онҳо аз як тараф ва модарони тифлони навзод аз ҷониби дигар тартиби фарзандхониро, шояд надониста, шояд баҳри осонтар кардани фарзандхонӣ, вайрон кардаанд.

Аз ин рӯ, дар ҳамаи ҳолатҳои, ки нафарони фарзандро гирифта, баҳри дастгирии модари кӯдак, аз ҷумла баҳри барқарор кардани саломатиаш ба ӯ кӯмаки моддӣ расонида бошанд, ҳатто маблағи муайяни пулӣ дода бошанд (албатта бояд маблағи калон набошад), ё ба ӯ ягон тӯҳфа дода бошанд (на барои пардохти «арзиши» кӯдак) бояд нисбати ҳарду тараф, бинобар мавҷуд набудани ҳодисаи ҷиноят ва дар ҳолатҳои алоҳида, бинобар мавҷуд набудани аломатҳои тарқиби ҷиноят аз оғози парвандаи ҷиноятӣ рад карда, дар ин хусус ба тарафҳо хабар дода шавад. Инчунин, бояд ба мақомоти васоят ва парасторӣ бо мактуби

алоҳида дар ин хусус хабар дода, ба онҳо фаҳмонида шавад, ки барои тифли навздро фарзандхонӣ намудани нафарони зикршуда мусоидат намоянд. Маҳз дар ҳамин ҳолат адолати иҷтимоӣ барқарор карда хоҳад шуд⁶³.

Вале агар аз рӯи мувофиқаи пешакӣ барои харидани кӯдак маблағи ками пулӣ дода шуда бошад ҳам, он таркиби ҷинояти хариду фурӯши ноболиғонро ташкил медиҳад, зеро шакли гуноҳ дар намуди қасди бевосита вучуд дорад. Инчунин, аҳдҳои дигар, масалан, барои кӯдак қабул намудани чизҳои қиматбаҳо, тӯҳфа, агар ноболиғ ба дигар шахсон ба тариқи ройгон супурда шуда бошад, қабул намудани ягон хел манфиатҳои шахсӣ аз тарафи шахси кӯдакро супоранда, масалан, супоридани кӯдак ба дигар шахсон аз ҷониби модараш барои ваъдаи бо ӯ ба ақди никоҳ даромадани шахсе, ки ба ҳамин гуна аҳд манфиатдор аст, низ аломатҳои таркиби ҷинояти хариду фурӯши ноболиғонро ташкил медиҳад⁶⁴.

10. Бояд барномаҳои телевизионӣ ва силсилаи дигар чорабиниҳои иттилоотӣ гузаронида шуда, ба мардум шароити хуб доштани Хонаи кӯдакон ва ва масоили ба он марбут фаҳмонида шавад, то ин ки волидон кӯдакони худро на ба шахсони тасодуфӣ, балки ба Хонаи кӯдакон супоранд. Ҳамчунин, бояд бо бурдани корҳои тарғиботӣ фаҳмонида шавад, ки ба Хонаи кӯдакон супоридани тифл мумкин аст бебозгашт бошад, яъне метавонанд волидон аз ӯ пурра даст кашанд, мумкин аст муваққатан, то калон шудани кӯдак ӯ пайдо шудани имконияти моддии волидон бошад. Ҳамчунин, дар таваллудхонаҳо ба зоимон, алалхусус занҳои бешавҳар, ки кӯдак таваллуд кардаанд, фаҳмонида шавад, ки онҳо метавонанд аз тифли худро дар таваллудхона монда, аз он даст кашанд ва ҳолати аз кӯдак даст кашидани онҳо махфӣ нигоҳ дошта мешавад.

11. Дар мақомоти тафтишотӣ тақсимбандии муфаттишон

---

63. Иқтибос аз мақолаи муовини сардори Раёсати тафтиши парвандаҳои ҷиноятии махсусан муҳими Прокуратураи генералии Ҷумҳурии Тоҷикистон Ф.Рауфов ва Ҳамоҳангсози барномаи мубориза ба муқобили хариду фурӯши одамони Созмони Байналмилалии Муҳоҷират дар Тоҷикистон Раҳматҷонов Б. дар рӯзномаи «Қонун ва ҷомеа» № 21 (276) аз 23-юми майи соли 2013 таҳти унвони «Хариду фурӯши ноболиғон: андешаҳо перомони мушкilotи бандубасти ин ҷиноят».

64. Тафсир ба Кодекси ҷиноятии ҚТ, Душанбе, 2006, С. 331.

аз рӯи категорияи парвандаҳои ҷиноятӣ ба роҳ монда шуда, ба тафтиши ҷиноятҳои марбут ба хариду фурӯши одамон асосан муфаттишони ботаҷриба, ки таҷрибаи тафтиши ҷиноятҳои ба муқобили озодии ҷиняси ва дахлнопазирии ҷинсиро доранд, ҷалб карда шаванд.

12. Дар телевизион, ки паҳншудатарин ва дастрастарин воситаи ахбори омма барои мардуми Тоҷикистон мебошад, силсилаи барномаҳо оид ба масъалаи муқовимат ба савдои одамон ташкил дода шаванд. Аз ҷумла, натиҷаи судии ин парвандаҳо, бе зикри ному насаби ҷабрдидаҳо ба мардум ба таври васеъ фаҳмонида шавад. Аз ҷумла, дар ин барномаҳо, бо рӯи пӯшида, ё бе нишон додани рӯй ҷабрдидагон дар хусуси кирдорҳои зишти одамҷаллобон ва азобу уқубати ба истисмори шахвонӣ ҷалб шуданашон ҳикоят карда, даъват намоянд, ки ҷавонон аз ин хатарҳо худро дар канор гиранд.

13. Таҳлилҳо нишон доданд, ки аксари нафароне, ки бо розигии худ бо одамҷаллобон ба хориҷи кишвар ва аксаран ба ш.Дубай барои танфурӯшӣ мераванд, дар Ҷумҳурии Тоҷикистон ба фоҳишагарӣ машғул буданд. Аз ин рӯ, яке аз самтҳои мубориза ба муқобили хариду фурӯши одамон бояд муайян кардани сабабҳои афзоиши фоҳишагарӣ, аз байн бурдани ин сабабҳо ва қувват бахшидан ба раванди мубориза бо ин падидаи ғайриахлоқӣ бошад.

14. Бояд сифати гузаронидани пурсишҳо ва дигар амалҳои тафтишотӣ бо парвандаҳои ҷиноятӣ марбут ба хариду фурӯши одамон баланд бардошта шавад.

15. Амали воқеии Созишномаҳо «Дар хусуси расонидани кӯмаки мутақобила оид ба парвандаҳои ҷиноятӣ» ва «Дар бораи экстрадитсия», ки 9-уми апрели соли 2007 дар шаҳри Абӯ-Дабии Аморати Муттаҳидаи Араб байни Прокуратураи генералии Ҷумҳурии Тоҷикистон ва Вазорати адлияи Аморати Муттаҳидаи Араб ба имзо расонида шуда, он минбаъд аз ҷониби порлумони Ҷумҳурии Тоҷикистон 28.05.2008 сол таҳти № 988 ва № 989 ратификатсия гардидааст, инчунин дигар созишномаҳои ҳамкории ҳуқуқӣ бо давлатҳои, ки мувофиқи маълумотҳои давлатҳои транзитӣ ё таъиноти савдои одамон мебошанд, таъмин карда

шавад. Амалия гувоҳ аст ва кормандони мақомоти ҳифзи ҳуқуқи Тоҷикистон, ки соли 2010 ба ш.Дубай сафари корӣ анҷом дода буданд, тасдиқ намуданд, ки баъзе аз кормандони мақомоти ҳифзи ҳуқуқи шаҳри Дубай аз мавҷудияти чунин Созишномаҳо ҳатто хабар надоранд.

16. Ҳамчунин, бояд ба он ноил гардид, ки байни АМА ва Ҷумҳурии Тоҷикистон Созишнома дар бораи таъсис додани гурӯҳҳои муштаракӣ фаврӣ-тафтишотӣ оид ба ошкор намудан ва тафтиши ҷиноятҳои трансмиллӣ ба имзо расонида шавад. Мавҷудияти чунин Созишнома ба ҷониби Ҷумҳурии Тоҷикистон имконият медиҳад, ки кормандони мақомоти ҳифзи ҳуқуқи Тоҷикистон якҷоя бо мақомоти ҳифзи ҳуқуқи АМА дар ш.Дубай ва дигар минтақаҳои АМА, ки он ҷо бештар хариду фурӯши одамон ҷой дорад, рейдҳои муштарак ва амалҳои зарурии тафтишотӣ гузаронанд.

БОБИ 4. ЧАНБАҲОИ МУРОФИАВИИ ЧИНОЯТИИ ОШКОР НАМУДАН ВА ТАФТИШИ ЧИНОЯТҲОИ МАРБУТ БА ХАРИДУ ФУРЌШИ ОДАМОН

4.1. ХУСУСИЯТҲОИ ХОСИ ОШКОР КАРДАНИ ЧИНОЯТҲОИ МАРБУТ БА ХАРИДУ ФУРЌШИ ОДАМОН. САНЧИШИ ХАБАРУ МАЪЛУМОТ ДАР БОРАИ ЧИНОЯТҲОИ МАРБУТ БА ХАРИДУ ФУРЌШИ ОДАМОН ВА ОГОЗИ ПАРВАНДАИ ЧИНОЯТӢ

Чиноятҳои марбут ба савдои одамон ба гурӯҳи чиноятҳо ба мукобили озодӣ, обрӯ ва эътибори шахсият мансуб буда, мувофиқи мазмуни қисми шашуми моддаи 24-и Кодекси мурофиавии чиноятӣ Ҷумҳурии Тоҷикистон (минбаъд КМЧ)⁶⁵ парвандаҳои марбут ба ин чиноятҳо парвандаҳои дорой хусусияти умумӣ дониста мешаванд. Яъне, таҳқиқбаранда, муфаттиш ва прокурор ӯҳдадоранд, ки бо ҳар як аризаю иттилоот дар бораи содиршудани чиноятҳои марбут ба савдои одамон санчиш гузаронида, дар ҳар як мавриди муайян гардидани аломатҳои ин чиноятҳо, новобаста аз хоҳиш ва иродаи ҷабрдида парвандаи чиноятӣ огоз намояд.

Вазифаи асосии шахсони мансабдор ва мақомоти санчишкунандаи аризаю иттилоот дар бораи чиноятӣ савдои одамон ин муайян кардани аломатҳои таркиби чиноятӣ марбут ба савдои одамон дар ҳодисаҳо ё амалҳои шахсони муайян ва кофӣ будани ин аломатҳо барои огози парвандаи чиноятӣ ва гузаронидани тафтиши пешакӣ мебошад.

Мувофиқи моддаи 140-и КМЧ Ҷумҳурии Тоҷикистон асосҳои огози парвандаи чиноятӣ аз инҳо иборат мебошанд:

- ариза дар бораи чиноят;
- ҳозиршудан бо иқрори гуноҳ;

---

65. Кодекси мурофиавии чиноятӣ Ҷумҳурии Тоҷикистон аз 3-юми декабри соли 2009; аз 1-уми апрели соли 2010 мавриди амал қарор гирифтааст. Шакли электронӣ. Хазинаи марказонидашудаи иттилооти ҳуқуқии Ҷумҳурии Тоҷикистон «Адлия». Намунаи 6.0.

- иттилооти шахси мансабдори корхона, муассиса ва ташкилот.
- иттилоот дар воситаҳои ахбори омма;
- аз ҷониби таҳқиқбаранда, муфаттиш ё прокурор бевосита ба даст овардани маълумоте, ки ба аломатҳои ҷиноят ишора мекунанд⁶⁶.

Дастурамал «Оиди тартиби ягонаи қабул, бақайдгирӣ, баҳисобгирӣ ҳал намудани ариза, хабар ва дигар маълумотҳо дар бораи ҷиноят ва ҳодисаҳо», ки бо Фармоиши якҷояи Вазорати корҳои дохилии Ҷумҳурии Тоҷикистон, Суди Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон, Шӯрои адлияи Ҷумҳурии Тоҷикистон, Прокуратураи генералии Ҷумҳурии Тоҷикистон, Вазорати адлияи Ҷумҳурии Тоҷикистон, Кумитаи давлатии амнияти миллии Ҷумҳурии Тоҷикистон, Агентии назорати давлатии молиявӣ ва мубориза бо коррупсияи Ҷумҳурии Тоҷикистон, Агентии назорати маводи нашъаовари назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон ва Хадамоти гумруки назди Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон санаи 25-уми феврالی соли 2010 тасдиқ карда шудааст, маълумотҳо оиди ҷиноятҳо ва ҳодисаҳоро аз рӯи тартиби воридшавӣ ва баррасиашон ба ду қисм ҷудо намудааст:

- ариза ва хабарҳо оиди ҷиноятҳое, ки ба мақомоти барои мубориза бар зидди ҷинояткорӣ ваколатдор ворид гаштаанд ва мутобиқи КМҶ, асос барои оғоз намудани парвандаи ҷиноятӣ доранд.
- маълумот дар бораи ҷиноятҳо ва ҳодисаҳо, аз ҷумла, бевосита аз ҷониби мақомоти барои мубориза бар зидди ҷинояткорӣ ваколатдор ошкор намудани аломатҳои ҷиноят, ки барои ба ҷои содиршавии ҷиноят рафтани ва санҷиш гузаронидан сабаб мешаванд, таҳти санҷиш қарор мегиранд. Вале онҳо ба ҳисоби ариза ва хабарҳои тибқи қонунгузори мурофиавии ҷиноятӣ Ҷумҳурии Тоҷикистон баррасишаванда дохил карда намешаванд (маводҳо аз натиҷаи навбатдорӣ ва ғайра).

66. Кодекси мурофиавии ҷиноятӣ Ҷумҳурии Тоҷикистон аз 3-юми декабри соли 2009; Шакли электронӣ. Ҳазинаи марказонидашудаи иттилооти ҳуқуқии Ҷумҳурии Тоҷикистон «Адлия». Намунаи 6.0.

Мафхум ва моҳияти ариза ва хабар дар бораи ҷиноят дар ба таври зайл баён гардидааст:

Ариза ва хабар оиди ҷиноятҳо - ин маълумотҳои мебошанд, ки мутобиқи қонунгузорию Ҷумҳурии Тоҷикистон тартиби мувофиқи баррасии онро талаб менамояд.

Ба ариза ва хабар оиди ҷиноятҳо, ки барои оғоз намудани парвандаи ҷиноятӣ асос мебошанд, инҳо дохил мешаванд:

- аризаҳои шифоҳӣ баъди фаҳмонидани ҷавобгарӣ барои хабари бардурӯғ бо тартиб додани протокол бо гирифтани имзои аризадиҳанда;
- аризаҳои хаттӣ ё мактубҳои шаҳрвандон, ки маълумотҳои заруриро дороянд ва мувофиқи талаботи КМҶ тартиб дода шудаанд;
- ариза ва хабар оиди беному нишон гум шудани шаҳрвандон;
- хабарҳои хаттии корхонаҳо, ташкилотҳо, муассисаҳо, ташкилотҳои ҷамъиятӣ ва шахсони мансабдор⁶⁷;

Ҷунонҷӣ, ба прокуратураи вилояти Суғд шаҳрванд Марҳабо Ҷ. бо аризаи хаттӣ муроҷиат карда, изҳор намудааст, ки солҳои 2002-2004 ӯ ва дигар занону духтаронро шаҳрвандон Ю.З. ва М.А. ба онҳо шиносномаи хориҷии сохтакоришуда тартиб дода, онҳоро бо роҳи фиреб, яъне бо баҳонаи бо кор таъмин намудан, тавассути шаҳри Оши Ҷумҳурии Қирғизистон ба шаҳри Дубайи Аморати Муттаҳидаи Араб бурда, он ҷо онҳоро барои ба танфурӯшӣ машғул шудан маҷбур намудааст ва аз ҳисоби истисмори шахвонии онҳо фоидаи зиёд ба даст овардааст.

Дар рафти санҷиши аризаи Марҳабо оид ба ҷинояти савдои одам ҳамаи гуфтаҳои ӯ тасдиқи худро ёфтанд. Аз ҷумла, сохтакорӣ будани шиносномаи хориҷии Марҳабо, ки дар он бо расми Марҳабо ному насаби шахси дигар дарҷ шуда буд, дар таҳияи он даст доштани Ю.З. ва М.А. муайян карда шуда, инчунин бо маълумотҳои дигар ба танфурӯшӣ маҷбур карда шудани Марҳабо муқаррар гардид.

67. Дастурамал «Оиди тартиби ягонаи қабул, бақайдгирӣ, баҳисобгирӣ ҳал намудани ариза, хабар ва дигар маълумотҳо дар бораи ҷиноят ва ҳодисаҳо» аз 25.02.2010с. Душанбе, 2010.С.5.

Бо муайян гардидани аломатҳои таркиби ҷинойти марбут ба савдои одам нисбати Ю.З. ва М.А. парвандаи ҷинойтӣ оғоз карда шуд⁶⁸.

Дар амалия дар чандин ҳолатҳо шахрвандон оид ба беному нишон гум шудани ҷавонзанҳо ва духтарон, ки ба онҳо шиносӣ ё алоқаи ҳешутаборӣ доранд, мурочиат кардаанд. Санҷиши ин аризаҳо минбаъд муайян намудааст, ки ин занҳо ва духтарон мавриди савдо қарор гирифтаанд. Новобаста аз он ки ин ҷабрдидагон ханӯз дар хориҷи кишвар қарор доштанд, оид ба ҳолатҳои мубталои ҷинойтҳои марбут ба савдои одамон шудани онҳо парвандаҳои ҷинойтӣ оғоз ва тафтиш карда шудаанд.

Дар Дастурамали мазкур ҳамчунин зери мафҳуми ариза ва хабар ихтиёран омада ба гуноҳи худ иқрор шудани шахс, ки тибқи талаботи КМҶ тартиб дода шудааст, низ фаҳмида мешавад.

Маълумотҳои дигар оиди ҷинойтҳо ва ҳодисаҳо, мувофиқи Дастурамали зикршуда-ин он хабарҳои мебошанд, ки барои оғоз кардани парвандаи ҷинойтӣ асос намешаванд, вале чораҳои аввалини санҷиширо бо мақсади аниқ намудани мавҷуд будан ё набудани аломатҳои ҷинойтро талаб менамояд.

Маълумотҳои дигарро ташкил медиҳанд:

- гузоришҳои кормандони мақомотҳои дахлдор оиди аз тарафи онҳо ошкор шудани ҷинойт;
- мақолаҳо ва мактубҳои, ки дар рӯзнома ва дигар воситаҳои ахбори умум дарҷ шудаанд;
- маълумотҳои шахрвандон, намояндагони ташкилотҳои ҷамъиятӣ ва шахсони мансабдор бо телефон (телефакс), телеграф ва радио воридшаванда;
- хабарҳои кормандони муассисаҳои таълимӣ оиди мурочиати шахрвандон бо ҷароҳатҳои ҷисмонӣ, ки пайдоиши он метавонад аз кирдорҳои ҷиноӣ ба амал омада бошад;
- хабарҳои кормандони дастгоҳҳои шиносномадиҳӣ оиди аз тарафи шахрвандон гум кардани шиносномаҳо дар ҳолатҳои, ки аз содир шудани ҷинойт гувоҳӣ медиҳанд;

---

68. Бойгонии суди шаҳри Хучанди вилояти Суғд.

- хабарҳои кормандони дастгоҳҳои комиссариатҳои ҳарбӣ дар бораи гум шудани билетҳои ҳарбӣ;
- хабарҳои кормандони бозрасии давлатии автомобилӣ оид ба садамаҳои нақлиётӣ ва оқибатҳои он;
- хабарҳои кормандони хадамоти давлатии «Муҳофиза» оиди огоҳӣ додани дастгоҳҳои муҳофизатӣ;
- хабарҳои кормандони оташнишонӣ оид ба сӯхтор ва даргириҳо;
- хабарҳои кормандони шӯъбаҳои бақайдгирӣ-имтиҳонотӣ оиди аз тарафи шаҳрвандон гум кардани шаҳодатномаҳои ронандагӣ ва бақайдгирии нақлиётдар ҳолатҳое, ки аз содир шудани ҷиноят гувоҳӣ медиҳанд;
- мактуби ташкилотҳои суғурта дар бораи мурочиати шаҳрвандон оиди қонуншиканиҳо;
- маълумот оиди садамаҳо, сӯхторҳо, ҳолатҳои фавқуллода, ҳодисаҳои нохуш бо одамон⁶⁹.

Аксари ин ҳолатҳо, алалхусус маълумотҳои дигар, ки дар сарҳатҳои 1-6 ва 12 зикр гардидаанд, метавонанд ба ҷинояти савдои одам низ марбут бошад.

Дар Эзоҳи ин маълумотҳо дар Дастурамали зикршуда омадааст, ки мактубҳои беимзо дар мақомотҳои дахлдор ба қайд гирифта нашуда, нобуд карда мешаванд. Ба тариқи истисно мактубҳое, ки дар худ маълумот оиди тайёри ба ҷиноят ё ҷиноятҳои баитмомрасида доранд, бе бақайдгирӣ ба хадамотҳои фаврӣ барои пешгириӣ ва кушодани ҷиноятҳо пешниҳод карда мешаванд. Дар сурати мавҷуд будани асосҳо барои оғоз кардани парвандаи ҷиноятӣ он оғоз карда мешавад, вале сабаби оғози парвандаи ҷиноятӣ на аризаю мактубҳои шаҳрвандон, балки ошкор кардани ҷиноят бевосита аз тарафи мақомотҳои таҳқиқ, ё муфаттиш мебошад. Худи ариза ё мактуб дар ин ҳолат ҳамчун сабаби гузаронидани амалиётҳои санҷишӣ истифода бурда мешавад⁷⁰.

69. Дастурамал «Оиди тартиби ягонаи қабул, бақайдгирӣ, баҳисобгирӣ ҳал намудани ариза, хабар ва дигар маълумотҳо дар бораи ҷиноят ва ҳодисаҳо» аз 25.02.2010с. Душанбе, 2010. С.6.

70. Ҳамон ҷо. С.6-7.

Дар рафти санчиши аризаю иттилоот дар бораи чиноят дар асоси талаботи моддаи 7-и Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи фаъолияти оперативӣ-чустучӯӣ» ба амал баровардани чорабиниҳои оперативӣ-чустучӯӣ иҷозат дода мешавад⁷¹. Маълумотҳое ки дар натиҷаи гузаронидани онҳо ба даст оварда шудаанд, мумкин аст минбаъд дар раванди исботкунӣ бо парвандаи чиноятӣ истифода бурда шаванд.

Яке аз чорабиниҳои бештар паҳншудаи оперативӣ-чустучӯӣ ин пурсиши оперативӣ мебошад. **Мутобиқи моддаи 1-и** Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи фаъолияти оперативӣ-чустучӯӣ» **пурсиши оперативӣ**-ҷамъоварии маълумоти воқеӣ аз суҳанони шахси пурсидашаванда, ки ҳақиқатан ё эҳтимолан дорои чунин маълумот мебошад ва он барои ҳалли вазифаҳои мушаххаси фаъолияти оперативӣ-чустучӯӣ аҳамият дорад, ба шумор меравад⁷².

Пурсиши оперативӣ ба таври васеъ дар фурудгоҳҳо, истгоҳҳои роҳи оҳан, гузаргоҳҳои сарҳадӣ гузаронида мешавад. Алалхусус, силсилаи пурсишҳои оперативӣ, ки солҳои охир дар фурудгоҳҳо бо ҷавонзанон ва духтарон, ки ба Туркия, Аморати Муттаҳидаи Араб ва Россия сафар доштанд, ё аз ин давлатҳо баргашта буданд, чандин ҳолатҳои савдои одамонро ошкор намуда, чандин ҳолатҳои интиқоли ғайриқонунии занону духтаронро ба ин мамлакатҳо ҷиҳати ҷалб намудан ба истисмори шахвонӣ пешгирӣ кард.

Яке аз хусусиятҳои хоси пурсиши оперативии ҷабрдидагони чиноятҳои марбут ба савдои одам он аст, ки аксаран ҷабрдидагон, ки шиносномаҳои сохтакоришударо истифода намудаанд, якҷоя бо савдогари одамон сарҳади давлатии кишварро ғайриқонунӣ убура кардаанд, муддати дароз дар кишвари хориҷӣ бо раводиди мӯҳлати амалаш гузашта зиндагӣ кардаанд, ё аз қасосгирии савдогарони одам метарсанд, хоҳиши бо кормандони мақомоти ҳифзи ҳуқуқ ошкоро сӯҳбат намуданро надоранд. Аз ин рӯ, гузаронидани пурсиши оперативӣ бо усули ғайриошкоро ва бо супориши корманди фаврӣ аз ҷониби шахси ғайринизомӣ

71. Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи фаъолияти оперативӣ-чустучӯӣ» аз 25.03.2011 сол. Шакли электронӣ. Хазинаи марказонидашудаи иттилооти ҳуқуқии Ҷумҳурии Тоҷикистон «Адлия». Намунаи 6.0.

72. Ҳамон ҷо.

мувофиқи мақсад мебошад. Дар амалияи фаъолияти оперативӣ-чустуҷӯӣ ва тафтишотӣ ҳолатҳои маълуманд, ки чабрдида муддати дароз дар мамлакати дигар аз таъқиби мақомоти ҳифзи ҳуқуқ пинҳон шуда, аз мушоҳидаи либоси низомӣ низ ба ҳарос меояд. Дар чунин ҳолатҳо, агар пурсиши оперативӣ ошкоро ва аз тарафи корманди мақомоти ҳифзи ҳуқуқ гузаронида шавад, бе либоси низомӣ гузаронида шудани он тавсия дода мешавад.

Баъзан кормандони мақомоти ҳифзи ҳуқуқ аломатҳои ҷиноятҳои марбут ба савдои одамро дар рафти тафтиши ҷиноятҳои дигар, аз ҷумла ҷиноятҳои қасдан расонидани зарари вазнин ба саломатӣ бо мақсади истифодаи аъзои бадан ё бофтаҳои чабрдида (моддаи 110 қисми 2 банди «н» КҶ ҚТ), расонидани азобу укубат (моддаи 117 КҶ ҚТ), маҷбур кардан барои гирифтани узвҳо ё бофтаҳои бадани инсон барои трансплантатсия (моддаи 122 КҶ ҚТ), одамрабӣ (моддаи 130 КҶ ҚТ), ғайриқонунӣ маҳрум кардан аз озодӣ (моддаи 131 КҶ ҚТ), писархондӣ (духтархондӣ) ғайриқонунӣ (моддаи 172 КҶ ҚТ), ба фоҳишагӣ ҷалб намудан (моддаи 238 КҶ ҚТ), ташкил ё ниғахдошти фоҳишахонаҳо, даллагӣ ё занҷаллобӣ (моддаи 239 КҶ ҚТ), ғайриқонунӣ тайёр ва паҳн кардани мавод ё предметҳои порнографӣ (моддаи 241 КҶ ҚТ) ва ғайра ошкор менамоянд.

Дар мавриде ки аломатҳои ҷинояти савдои одам дар рафти тафтиши дигар ҷиноятҳо ошкор карда шавад, муфаттиш ё таҳқиқбаранда вазифадоранд, ки қисми маводҳоро оид ба ин ҳолат ба пешбурди алоҳида ҷудо карда, онро дар Китоби қайди ариза ва хабарҳо оиди ҷиноят (Китоби № 1) ҳамчун хабар оиди ҷиноят ба қайд гирифта, бо он бо моддаи мувофиқи Кодекси ҷиноятӣ парвандаи ҷиноятӣ оғоз намояд. Минбаъд, дар мувофиқа бо роҳбарияти бевоситааш, агар ба тобеияти тафтишотиаш мувофиқ бошад, худ тафтиш барад, агар ба тобеияти тафтишотии дигар мақомот мансуб бошад, онро барои аз рӯи тобеият фиристодан ба прокурор ирсол намояд.

Ҳангоми санчиши хабару маълумот оид ба ҷиноятҳои марбут ба савдои одам муфаттиш ё таҳқиқбаранда аз рӯи қоидаҳои умумии санчиши хабару маълумотҳо оид ба ҷиноят ва оғози парванда ҷиноятӣ амал менамоянд. Вале, дар баробари ин, онҳо

бояд кӯшиш намоянд, ки маълумот оид ба чанбаҳои маҳрамони шахсони иштирокчи парванда ё маълумоте, ки шаъну эътибори онҳоро паст мезанад, фош нагардад. Зеро, аксаран, ҷиноятҳои марбут ба савдои одам бо истисмори шахвонӣ алоқамандӣ дорад ва барои ҷабрдида фош гардидани маълумотҳо оид ба ин ҳолатҳо, алалхусус ҷузъиёти ҳаёти шахвонии вай дар давраи истисмори шахвонӣ комилан номақбул аст.

Ба прокуратураи шаҳри Душанбе зани 22-сола С. бо аризаи шифоҳӣ муроҷиат кардааст. Номбурда иброз доштааст, ки ӯ аз ҷониби Р. ном шахс ҷалб гардида, дар хориҷи кишвар мавриди истисмори шахвонӣ қарор гирифтааст. Пас аз он ки ӯ ба Р. нофармонӣ кардааст, номбурда ӯро, бе шиноснома аз Ҷомишахона берун кардааст ва ӯ ба дасти кормандони полис афтида, депортатсия шудааст. Аз байн як сол гузаштааст ва ӯ шавҳар кардааст ва ҳоло ҳаёти мӯътадили оилавӣ дорад. Шавҳараш дар хусуси гузаштаи ӯ маълумот надорад. Чанд рӯз пеш ӯ Р.-ро дар шаҳри Душанбе дидааст ва вай ӯро дубора кӯшиши ба хориҷи кишвар барои танфурушӣ бурданро намудааст. С. ба кормандони прокуратура изҳор кардааст: агар онҳо қафлат диҳанд, ки ин маълумотҳо оид ба истисмори шахвонии вай ба шавҳараш маълум намешавад, ӯ омода аст барои дастгир намудани Р. мусоидат намояд. Пас аз он ки кормандони прокуратура ваъдаи фош накардани маълумоти зикршударо доданд, С. оид ба мубталои ҷинояти савдои одам шудани маълумоти муфассал дода, ҳамчунин бо мусоидати ӯ ҷои исти Р. маълум шуда, ӯ дастгир гардид. Маълум шуд, ки Р. яке аз аъзоёни Ҷомишахонаи муташаққил оид ба савдои одам буда, ба тафтишот бо лақаби Б. маълум аст.

Дар рафти тафтиши минбаъдаи парвандаи ҷиноятӣ муфаттиш тамоми кӯшишҳоро ба қор бурд, то шавҳари С. оид ба ҷинояти нисбати ҳамсараш содиршуда хабардор нагашт⁷³.

Муфаттиш ҳангоми ҳал намудани масъалаи оғоз қардани парвандаи ҷиноятӣ оид ба савдои одам бояд мавҷуд будани аломатҳои таркиби ин ҷиноятро дар ҳаракатҳои шахсон муайян карда, ҳамзамон маълум намояд, ки оё мақсади суиистифода (суиистифодаи Ҷомишағарии дигар шахсон ё дигар шакли

---

73. Бойгонии прокуратураи шаҳри Душанбе.

суиистифодаи шахвоният, кор ё хизматрасонии маҷбурӣ, ғуломӣ ё расму одатҳои ба ғуломӣ ҳамшабех, ҳолати ноилоҷӣ ё гирифтани узв ва (ё) бофта), чалбкунӣ, интиқол, супоридан, пинҳонкунӣ ё гирифтани одамон бо роҳи таҳдиди зурӣ ё истифодаи он ё дигар шаклҳои маҷбурсозӣ, дуздӣ, қаллобӣ, фиреб, суиистифодаи мансаб ё ҳолати заифӣ, ё бо роҳи ришва додан дар шакли пардохт ё фоида барои гирифтани розигии шахсе, ки дигар шахсро назорат мекунад, ҷой дорад, ё не. Яъне, баробари дигар аломатҳои таркиби ҷиноят ба мақсади он, чун унсури тарафи субъективӣ аҳамияти махсус дода мешавад.

Агар дар рафти санҷиши ариза ва хабарҳо оид ба ҷиноятҳои дигар, масалан расонидани зарари ҷисмонӣ, бедарак ғайб задани шахрвандон ва ғайра маълумотҳо дар хусуси ҷинояти савдои одам мавҷуд бошанд, вале онҳо барои оғоз кардани парвандаи ҷиноятӣ кофӣ набошанд, бояд парвандаи ҷиноятӣ мувофиқан бо ҳолатҳои расонидани зарар ба саломатӣ ё одамкушӣ (дар мавриди бедарак ғайб задани шахрванд) оғоз карда шуда, минбаъд дар рафти он ба аломатҳои ҷинояти савдои одам баҳои ҳуқуқӣ дода шавад.

Оғоз гардидани парвандаи ҷиноятӣ оид ба дигар ҷиноятҳо ба муфаттиш имконият медиҳад, ки марбут ба ҷинояти савдои одам низ амалҳои зарурии тафтишотӣ гузаронад, экспертизаҳои дахлдор таъин кунад, ба мақомоти амаликунандаи фаъолияти оперативӣ-ҷустуҷӯӣ ҷиҳати гузаронидани чорабиниҳои оперативӣ-ҷустуҷӯӣ супориш диҳад, гумонбаршудагонии ҷиноятро дастгир ва пурсиш намояд, азназаргузаронӣ ва кофтукови биноҳоро ба амал барорад ва ғайра.

Мувофиқи муқаррароти КМЧ, ариза дар бораи ҷиноят шифохӣ ё хаттӣ шуда метавонад. Аризаи хаттӣ бояд аз ҷониби шахси аризадиҳанда имзо гузошта шавад. Аризаи шифохӣ ба протокол дохил карда шуда, ба он аризадиҳанда ва шахси мансабдори мақомоти таҳқиқ, муфаттиш ё прокуроре, ки аризаро қабул кардаанд, имзо мегузоранд. Протокол бояд маълумотро дар бораи аризадиҳанда, маҳалли истиқомат ва кор, инчунин ҳуҷжатҳои шахсии ӯ дар бар гирад. Аризадиҳанда дар бораи ҷавобгарии ҷиноятӣ оид ба дидаю доништа расонидани хабари

бардурӯғ огоҳонида, дар протокол сабт ва бо имзоаш тасдиқ карда мешавад.

Иттилооти шахси мансабдори корхона, муассиса ва ташкилот дар бораи ҷиноят бояд дар шакли хаттӣ пешниҳод карда шавад. Ба иттилоот мумкин аст ҳуччат ва дигар маводи тасдиқкунандаи ҳолатҳои содир намудани ҷиноят замима шаванд.

Иттилооти воситаҳои ахбори омма барои огози парвандаи ҷиноятӣ асос шуда метавонад, ба шарте ки он асоси воқеӣ дошта, дар рӯзнома ё маҷалла дарҷ гардида ё ба воситаи радио ва телевизион паҳн шуда бошад. Шахси мансабдори воситаи ахбори омма, ки иттилоотро дар бораи ҷиноят дарҷ ва ё паҳн кардааст, бо талаби шахси барои огози парвандаи ҷиноятӣ ваколатдор вазифадор аст, ки ҳамаи ҳуччатҳо ва маводи дар ихтиёраш будаи тасдиқкунандаи иттилооти паҳншударо дастрас кунад, инчунин шахси пешниҳодкардаи ин маълумотро, ба ғайр аз ҳолатҳои, ки ин шахс онро бо шартҳои маҳфуз доштани манбаи иттилоот додааст, номбар кунад.

Мақомоти таҳқиқ, таҳқиқбаранда, муфаттиш ва прокурор вазифадоранд дар бораи ҳама гуна ҷинояти тайёршаванда, содиршаванда ва содиршуда аризаю иттилоотро қабул ва баррасӣ намоянд. Ба аризадиханда дар бораи ба қайд гирифтани ариза ё иттилоот дар бораи ҷиноят бо сабти номи шахсе, ки ариза ё иттилоотро қабул кардааст ва вақти ба қайд гирифтани он ҳуччат дода мешавад. Аз беасос даст кашидан аз қабули ариза ё иттилоот дар бораи ҷиноят ба прокурор ё суд бо тартиби муқаррарнамудаи моддаҳои 122, 123 ва 124 КМҶ шикоят кардан мумкин аст. Ариза ва иттилоот дар бораи ҷиноят, ки ба суд ворид шудааст, барои ҳалли масъалаи огози парвандаи ҷиноятӣ ба прокурор раван карда, аризадиханда огоҳ карда мешавад. Қарор оид ба ариза ва иттилоот дар бораи ҷиноят бояд дар мӯҳлати на дертар аз се шабонарӯз аз лаҳзаи гирифтани ариза ва иттилоот қабул карда шавад. Дар ҳолатҳои зарурӣ прокурор барои гирифтани нишондоди иловагии шахси аризадиханда, талаб карда гирифтани ҳуччатҳо, азназаргузаронии ҷои ҳодиса ин мӯҳлатро то даҳ шабонарӯз дароз карда метавонад.

Дар мавриди гирифтани ариза ё иттилоот дар бораи ҷиноят ё бевосита ошкор кардани ҷиноят мақомоти таҳқиқ, таҳқиқбаранда, сардори воҳиди таҳқиқ, муфаттиш, сардори воҳиди тафтишот ё прокурор яке аз қарорҳои зайлро қабул мекунад:

- дар бораи оғози парвандаи ҷиноятӣ;
- дар бораи рад кардан аз оғози парвандаи ҷиноятӣ;
- дар бораи аз рӯи тобеияти тафтишӣ равон кардани ариза ё иттилоот.

Оид ба қарори нисбат ба ариза ё иттилооти қабулшуда ба шахс, корхона, муассиса, ташкилот ё шахси мансабдоре, ки аз онҳо ариза ё иттилоот расидааст, хабар дода, ба онҳо ҳуқуқи шикоят кардан аз қарор фаҳмонда мешавад.

Дар сурати аз рӯи тобеияти тафтишӣ равон кардани ариза ё иттилоот мақомоти таҳқиқ, таҳқиқбаранда, муфаттиш ё прокурор вазираданд барои пешгирӣ ё рафъи ҷиноят, ҳамчунин тақвияти изи ҷиноят чораҳо андешанд⁷⁴.

Гузaronидани санҷиши ариза ва хабар дар бораи ҷинояти савдои одам дар якҷоягӣ бо гузаронидани дигар чорабиниҳои оперативӣ-ҷустуҷӯӣ низ самараро дилхоҳ медиҳад. Бо мақсади ҷамъ овардани маълумотҳои кофӣ дар хусуси ин ҷиноятҳо, баробари пурсиши оперативӣ, ки зикри он гузашт, ба тариқи ошкоро ва ғайриошкоро чорабиниҳои дигари оперативӣ-ҷустуҷӯӣ, ҷун ҷамъовари маълумот, ҷустуҷӯи шахсӣ, мушоҳидаи оперативӣ, ҳаммонандкунии оперативии шахсият ва объектҳои дигар, муоинаи оперативии манзил, биноҳо, ҳуҷраҳо, иншоот, қитъаҳои маҳал ва воситаҳои нақлиёт, назоратбарии оперативии муросилоти почта, хабарҳои телеграфӣ ва хабарҳои дигар, гӯш кардани гуфтугӯҳои телефонӣ ва сабти онҳо, гирифтани иттилоот аз каналҳои техникий алоқа ва дар ҳолатҳои алоҳида воридсозии оперативӣ гузаронида мешавад.

Ин чорабиниҳо барои муайян кардани хатҳои ҷиноии савдои одам, пешгирӣ кардани пинҳон шудани савдогарони одам,

---

74. Кодекси мувофиқи ҷиноятии Ҷумҳурии Тоҷикистон аз 3-юми декабри соли 2009; Шакли электронӣ. Хазинаи марказонидашудаи иттилооти ҳуқуқии Ҷумҳурии Тоҷикистон «Адлия». Намунаи 6.0.

алалхусус сафар намудани онҳо ба давлатҳои таъиноти аҳамияти халқунанда доранд.

Тартиби огози парвандаи ҷиноятии айбдоркунии умумӣ дар моддаи 146-и КМҶ пешбинӣ шудааст. Мутобиқи он, ҳангоми мавҷуд будани асосҳои пешбиникардаи моддаи 140-и КМҶ таҳқиқбаранда, муфаттиш, прокурор дар бораи огози парвандаи ҷиноятӣ қарор қабул мекунанд. Дар қарор вақт ва маҳалли қабули он, аз ҷониби кӣ қабул карда шудани он, сабаб ва асосҳои бораи огози парванда, моддаи Кодекси ҷиноятӣ, ки тибқи он парвандаи ҷиноятӣ огоз шудааст, инчунин самти минбаъдаи парванда нишон дода мешавад. Нусхаи қарор дар бораи огози парвандаи ҷиноятӣ феврал ба прокурор раван карда, ба аризадиҳанда хабар дода мешавад.

4.2. ХУСУСИЯТҲОИ ХОСИ ГУЗАРОНИДАНИ АМАЛҲОИ ТАФТИШӢ ВА РАФТИ ТАФТИШИ ПАРВАНДАҲОИ ҶИНОЯТӢ ОИД БА ҶИНОЯТҲОИ МАРБУТ БА ХАРИДУ ФУРӢШИ ОДАМОН. КАМБУДИҲОИ МАЪМУЛИ МУРОФИАВӢ МАРБУТ БА ТАФТИШИ ИН КАТЕГОРИЯИ ПАРВАНДАҲОИ ҶИНОЯТӢ

Гузаронидани амалҳои тафтишӣ бо парвандаҳои ҷиноятӣ марбут ба савдои одамон дорои хусусиятҳои хос мебошад. Ин хусусиятҳо ба шахсияти ҷабрдидагон ва судшавандагон, трансмилӣ будани ҷиноятҳои содиршуда ва дигар омилҳо вобастагӣ доранд.

Смирнов Г.К. дар таърихи ҷиноятшиносӣ ба анъанаҳои қабулшудаи адабиёти криминалисті тафтиши пешакиро ба давраи ибтидоӣ ва давраҳои минбаъда тақсим намудааст. Давраи ибтидоии тафтишот, мувофиқи ақидаи ӯ, аз огози парвандаи ҷиноятӣ сар шуда, бо эълон намудани айб ба шахсон дар содир намудани ҷиноят дахлдор интиҳо меёбад. Дар ин давраи тафтиши хариду фурӯши одамон якҷанд вазифаҳои хусусӣ ҳалли ҳудро меёбанд:

- кофтукови ҷабрдидагон, агар ҷои қарордошти онҳо маълум набошад;
- муайян намудани моҳияти ҳодисаи рӯйдод ва баҳодихии ҳуқуқи пешакии он;

- маълум кардани доираи шахсоне, ки эҳтимол аст ба хариду фурӯши одамон алоқамандӣ дошта бошанд, чамъ овардани далелҳо барои хулосабарории пешакӣ оид ба дахлдории шахсон ё дахлдор набудани онҳо ба ҷиноятҳои марбут ба хариду фурӯши одамон, эълон намудани айб ба шахсоне, ки ба хариду фурӯши одамон дахлдоранд;
- агар хариду фурӯши одамон аз ҷониби шахсони дар боло зикршуда мунтазам содир шуда бошад, вазифаи иловагии тафтишот ин муайян намудан, дарҷ кардан ва ҳуҷҷатгузории ҷиноятҳои қаблан содиршуда мебошанд, ки минбаъд вобаста ба онҳо ба шахсони гунаҳкор айб эълон карда мешавад⁷⁵.

Давраҳои минбаъдаи тафтишот аз давраҳои мобайнӣ ва хотимавии раванди ягонаи тафтишот иборат буда, аз лаҳзаи эълон намудани айб ба шахсони содирнамудаи ҷинояти хариду фурӯши одамон оғоз гардида, бо фиристодани парвандаи ҷиноятӣ барои тасдиқи фикри айбдоркунӣ ба прокурор ё қабул намудани дигар қарори ниҳой бо парванда ба итмом мерасад. Дар ин давраҳо вазифаҳои зерини тафтишотӣ ҳалли худро пайдо менамоянд:

- пурра кардани заминаи далелии оид ба муқаррар намудани ҳамаи ҳолатҳои қор;
- муайян ва кофтуков намудани ҳамаи шарикони ҷинояти хариду фурӯши одамон, ки қаблан маълум набуданд;
- экстрадитсияи айбдоршавандагоне, ки берун аз ҳудуди кишвар қарор доранд;
- андешидани чораҳои амниятӣ нисбати шоҳидон, ҷабрдидагон, инчунин айбдоршавандагоне, ки бо тафтишот ҳамкорӣ менамоянд.
- кофтукови молу мулк, ки дар натиҷаи хариду фурӯши одамон ба даст оварда шудаанд, гузоштани ҳабс ба он;
- таъмини даъвоҳои граждани, ки бо парванда арз гардидаанд;

---

75. Торговля людьми в Российской Федерации. Квалификация, предупреждение, расследование. М., 2007. С.120.

- муайян кардани ҳамаи дигар лаҳзаҳои фаъолияти ҷинояткоронаи айбдоршавандагон ва бо онҳо қабул намудани қарорҳои муурофиавӣ;
- баргараф кардани сабабу шароитҳое, ки ба содиршавии ҷинояти хариду фурӯши одамон мусоидат намудаанд⁷⁶.

Яке аз амалҳои муҳимтарини тафтишӣ марбут ба ин категорияи ҷиноятҳо дар ҳамаи давраҳои тафтишотии зикршуда пурсиши ҷабрдидагон ва шохидон мебошад. Оид ба тарзу усулҳои самараноки гузаронидани ин амали тафтишӣ чандин адабиёти лозима, дастуралалҳо ва тавсияҳои методии ватаниву хориҷӣ мавҷуданд.

Аз ҷумла, аз ҷониби Прокуратураи генералии Ҷумҳурии Тоҷикистон ҷиҳати иҷрои банди 24-и Нақшаи татбиқи Барномаи маҷмӯии мубориза ба муқобили хариду фурӯши одамон дар Ҷумҳурии Тоҷикистон барои солҳои 2011-2013, ки бо Қарори Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон аз 3-юми марти соли 2011 тасдиқ гардидааст, Тавсияҳои методӣ оид ба кор бо ҷабрдидагон ва шохидон доир ба парвандаҳои ба хариду фурӯши одамон алоқаманд таҳия гардида, пас аз дастгирӣ дар Шӯрои илмию методӣ, санаи 4-уми апрели соли 2013 бо Фармони Прокурори генералии кишвар тасдиқ шудааст.

Дар Тавсияҳои методии зикршуда ба баъзе ҷанбаҳои пурсиши ҷабрдидагон ва шохидони ҷинояти савдои одам, алалхусус ҷабрдидагон ва шохидони ноболиғ дахл карда шудааст ва ба хонандагон омӯзиши ин санад тавсия дода мешавад.

Баҳри огоҳии бештар баъзе муқаррароти ин Тавсияҳои методиро ба маърази назари хонандагон мегузорем:

Зери мафҳуми ҷабрдидаи хариду фурӯши одамон шахсе дар назар дошта шудааст, ки сарфи назар аз мавҷудияти розигии ин шахс барои ҳамлу нақл, супоридан, фурӯхтан ё дигар амалиёте, ки ба хариду фурӯши одамон алоқаманданд, зарар дидааст.

Шохиди хариду фурӯши одамон шахсе эътироф карда мешаванд, ки вобаста ба ҳолатҳои ба ӯ маълум будаи аҳамиятдошта бо парвандаи ҷиноятӣ, аз ҷумла дар хусуси ҷабрдидагон,

---

76. Ҳамон ҷо. С.148-149.

одамчаллобон, яке аз онҳо, муносибати байни онҳо маълумоте дошта бошад.

Пурсиши чабрдидаи ноболиғи хариду фурӯши одамон ва дигар амалҳои тафтиши бо иштироки ӯ гузаронидамешуда, дар шароит ва муҳити мутобиқ, ба забони барои ноболиғ фаҳмо, дар иштироки ҳатмии намояндаи қонунии чабрдида, агар иштироки ӯ ба пурсиши чабрдида ҳалал ворид созад, дар иштироки педагог ё васио парастор гузаронида мешавад. Ноболиғ бояд дар тамоми давраи пурсиш беҳатарӣ ва дастгирӣ ёфтанаширо ҳис намояд. Агар ӯ хоҳиши ҳангоми пурсиш карданаши ҳозир будани шахси калонсолеро, ки ба вай боварӣ дорад, изҳор намояд, ҳатман он шахсро муфаттиш бояд ҳозир намояд.

Ҷабрдида ва шоҳиди хариду фурӯши одамон бояд бо забони модариашон пурсида шаванд. Агар шахси тафтишбаранда забони онҳоро надонад, ё дигар ҳолатҳо тақозо намояд, пас бояд тарҷумонеро ёбад, ки ӯ бо ноболиғон хушмуомила буда тавонад ва озодона бо он тарзе рафтору тарҷума намояд, ки ноболиғ аз вай наҳаросад.

Ҳангоми пурсиш ба ноболиғ имконият додан лозим аст, ки ҳодисаи бо ӯ ва дигарон рухдода, ҳудаш мушоҳида карда ё шунидари озодона нақл кунад ва ба ӯ аввал саволҳои умумӣ, баъдан саволҳои асосии ба қор тааллуқ доштаро додан лозим аст⁷⁷.

Дар ҳар як ҳолати пурсиши чабрдида ва шоҳиди ҷинояти савдои одам бояд пуррагии пурсиш таъмин карда шавад. Дар сурати таъмин нагардидани пурсиши пурра метавонанд оқибатҳои зерини номатлуб ба миён оянд:

- бо парванда тафтиши пурра, ҳамаҷониба ва ҳолисона таъмин карда намешавад;
- зарурати пурсишҳои иловагии шахси пурсишшуда ба миён меояд, ки он вақт ва қувваи иловагиро тақозо менамояд;
- боиси аз тафтишот дилмонда шудани шахс (пайдо шудани зуҳуроти нигилизми ҳуқуқӣ) мегардад;
- боиси аз тарафи шахси пурсишшуда фаромӯш шудани

---

77. Тавсияҳои методӣ оид ба қор бо чабрдидагон ва шоҳидон доир ба парвандаҳои ба хариду фурӯши одамон алоқаманд. Душанбе, 2013. С.530.

баъзе аз чузъиётҳои ҳодиса ва ба он илова гардидани унсурҳои тахайюлот (фантазия) мегардад;

- боиси таҳти фишори беруна (илтимоси айбдоршавандагон, хешовандони онҳо, дигар шахсон, тағйир ёфтани вазъият, масалан ба вучуд омадани алоқаҳои хешутаборӣ байни шоҳидон, ё ҷабрдидагон бо хешовандони айбдоршавандагон ва ғайра) тағйир ёфтани нишондодҳои шахси пурсишшуда;
- аз байн рафтани далелҳои муайяни гунаҳкорӣ бо парванда, ки бинобар босифат пурсиш нашудани шоҳид ё ҷабрдида саривақт дастрас нашудаанд;
- дар ҳолатҳои истисноӣ вафот кардани шоҳид ё ҷабрдида, ба сафари хизмати дарозмуддат рафтани ӯ ё ба маҳалли дигар ё давлати дигар кӯчида рафтани ӯ.

Масалан, тафтишот барои нигоҳ доштани шахси гумонбаршуда ва айбдоршаванда воситаҳои муайян дорад, ки ин пеша аз ҳама интиҳоби чораи пешгирӣ мебошад, вале барои нигоҳ доштани шоҳид ва ҷабрдида, масалан аз рафтан ба сафари хизмати дарозмуддат ё кӯчидан ба дигар маҳал ё давлат манъ кардани ӯ ягон асоси қонунӣ пешбинӣ нашудааст.

Пурсиши тафтишотиро аз рӯи якчанд асосҳо тасниф намудан мумкин аст:

1). Вобаста аз вазъи муҳофизатии шахси пурсишшаванда:

- а). пурсиши гумонбаршуда;
- б). пурсиши айбдоршаванда;
- в). пурсиши шоҳид;
- г). пурсиши ҷабрдида;
- д). пурсиши эксперт.

2). Вобаста аз хусусиятҳои синнусолиии шахси пурсишшаванда:

- а). пурсиши шахси болиғ;
- б). пурсиши ноболиғ.
- в). пурсиши хурдсол.

3). Вобаста аз маротибаи гузаронида шудани он:

- а). пурсиши нахустин;
- б). пурсиши иловагӣ.

Дар адабиёти ҳуқуқӣ баъзе ақидаҳо мавҷуданд, ки мувофиқи он пурсиши такрорӣ низ вучуд дорад. Яъне, пурсиши такрорӣ пурсишест, ки дар он шахс оид ба масъалаҳое, ки вай оид ба онҳо пештар пурсиш шудааст, пурсида мешавад.

4). Вобаста аз вазъияти ҷойдошта:

- а). пурсиш дар вазъияти ҷанҷолӣ.
- б). пурсиш дар вазъияти бечанҷол.

Дар ҳолатҳои муайян мумкин аст ҳатто пурсиши шахси ҷабрида дар ҳолати ҷанҷолӣ гузаронида шавад. Алалхусус, агар ҷабрида маҳз барои танфурушӣ ба хориҷи кишвар сафар карда, минбаъд ба доми савдогарони одам афтада бошад, вай кӯшиш мекунад мақсади сафари худро ба хориҷи кишвар пинҳон дорад.

5). Вобаста аз ҳайати иштирокчиён:

- а). пурсиши якка (танҳо бо иштироки пурсишшаванда).
- б). пурсиш бо иштироки шахси (шахсони) сеюм (педагог, химоячӣ, намоянда, психолог, тарҷумон ва ғайра).
- в). пурсиши якҷақтаи шоҳидон, ҷабридагон, гумонбаршудагон ва айбдоршавандагон (яъне рӯбарӯкунӣ).

б). Вобаста ба ҷойивазкунӣ дар рафти додани нишондод:

- а). пурсиш бе ҷойивазкунӣ (пурсишҳо ва рӯбарӯкуниҳо).
- б). пурсиш бо ҷойивазкунӣ (масалан дар рафти санҷиши нишондод дар ҷои ходиса).

Вазифаи муфаттиш дар рафти гузаронидани пурсиш – ин бо истифода аз усулҳои тактикӣ ва ҷораҳои маҷбуркунии муурофиавӣ, ки мутобиқи қонунгузории муурофиавӣ-ҷиноятӣ татбиқ мегардад, аз пурсишшаванда гирифтани нишондодҳо (иттилоооти барои парванда муҳим) мебошад.

Бояд дар назар гирифт, ки дар таносуб бо ҳақиқат нишондодҳо ба чунин намудҳо тақсим мешаванд:

1). Нишондодҳои ҳаққонӣ ва бардурӯғ. Нишондодҳои бардурӯғро пурсишшаванда қасдан, дидаю дониста, ки онҳо ба ҳақиқат мувофиқ нестанд, медиҳад.

2). Нишондодҳои дуруст ва нодуруст. Нишондодҳои нодуруст нишондодҳои мебошанд, ки пурсишшаванда оид ба дурустии онҳо бовиҷдонона гумроҳ мешавад ва гумон мекунад, ки ҳолатҳои қор дар асл чунинанд.

3). Нишондодҳои ҳудайбдоркунӣ ё айбдоркунии сохтаи дигарон.

Ҳангоми гузаронидани пурсишҳо бояд принципҳои муайян риоя шаванд:

1). **Қонуният.** Яъне, пурсиш бояд ҳангоми мавҷуд будани асосҳои қофӣ ва дар доираи талаботи муқаррароти Кодекси мувофиавии ҷиноятӣ гузаронида шавад.

2). **Фаъолнокӣ.** Шахси пурсишкунанда на танҳо бояд нишондодҳоро дар протокол сабт намояд, балки бо зоҳир намудани фаъолнокӣ ва саъю кӯшиш аз шахси пурсишшаванда маълумотҳоеро, ки барои тафтиши парвандаи ҷиноятӣ заруранд, дастрас намояд.

3). **Мақсаднокӣ.** Яъне, танҳо он маълумотҳое, ки барои тафтиши парвандаи ҷиноятӣ лозиманд, дастрас карда мешаванд. Дигар маълумотҳои аҳамиятнадошта сарфи назар карда мешавад.

4). **Ба инобат гирифтани хусусиятҳои психологии** пурсишшаванда.

5). **Риоя кардани қоидаҳои ахлоқ ва одоби касбӣ** ҳангоми пурсиш.

6). **Пуррагӣ ва ҳолисона** будани сабти нишондодҳо.

Оид ба тарзу усулҳои гузаронидани пурсиши ҷабрида дар **Дастури таълимӣ, ки таҳти унвони «Хусусиятҳои пешгирӣ намудан ва тафтишоти ҷиноятҳое, ки бо хариду фурӯши одамон вобастаанд» зери таҳрири И.Ч.Шушкевич таҳия** гардидааст, яқчанд тавсияҳои муфид пешниҳод шудаанд:

Ҳангоми гузаронидани пурсиш тавсия дода мешавад:

- хусусиятҳои эҳтимолии ахлоқӣ ва динии шахсони пурсишшаванда ба инобат гирифта шавад;

- бояд бо қурбонӣ-шоҳиди хариду фурӯши одамон бо тамкин, дилсӯзӣ ва ифода намудани эҳтиром ба ҳуқуқҳои ӯ муносибат намуд;
- ба қурбонӣ фишор овардан барои гирифтани нишондод мумкин нест;
- бояд чунин шароит ва фазоero муҳайё намуд, ки барои бартараф намудан ё кам кардани стресси қурбонӣ мусоидат намояд;
- пеш аз пурсиш бояд ба қурбонӣ имконият дод, ки таърихи зиндагии худро нақл кунад ва дар рафти он бояд тамкин ва пуртоқати зоҳир карда шавад;
- тавсия дода мешавад, ки пурсиш аз чониби гурӯҳ, иборат аз ду нафар муфаттишон («асосӣ» ва «ёридиҳанда») гузаронида шавад. Ҳамзамон барои тафтиши ҳар як ҳолат бояд муфаттишон, бо дарназардошти таҷрибаи қор, таҳассус, дониستاني забонҳои хориҷӣ, дақиқ интиҳоб карда шаванд.
- пеш аз пурсиш муфаттишон бояд ҳамаи маводҳои парвандаро омӯзанд ва кӯшиш намоянд, ки ҳолати равонии шоҳидро муайян карда, бо дарназардошти он тарзҳои гузаронидани пурсишро интиҳоб намоянд;
- агар имконият бошад, ҳарчанд ки қурбонӣ забони давлати таъинотро донад, пурсиши қурбонӣ бо забони модарии ӯ гузаронида шавад. Ҳамзамон мумкин аст аз хизмати тарҷумони баландхатисос истифода намуд.
- пеш аз пурсиш муфаттишон бояд ба таври бурро худро муаррифӣ намоянд ва қурбониро «ба гап дароранд». Онҳо бояд кӯшанд, то шахси пурсишшаванда дарк намояд, ки полис омода аст ба ӯ кӯмак намояд, на ин ки вазъи ӯро бадтар кунад. Ба қурбонӣ додани ваъдаҳо ва кафолатҳои иҷронашаванда мумкин нест (бори дигар ба он тавачҷӯхро ҷалб менамоем, ки дар рафти тафтишот набояд кӯшид, ки он бомуваффақият ба итмом расонида шавад, балки ҷаҳд кард, то қурбонии эҳтимолӣ ва

муқарраршуда ба полис бовар кунанд ва барои ҳамкорӣ бо он омода бошанд);

- бояд ба қурбонӣ тартиби гузаронидани пурсиш фаҳмонида шавад, нақл карда шавад, ки ӯ дар ҳар лаҳзаи дилхоҳ метавонад сӯҳбатро қатъ карда, саволҳои аниқкунанда диҳад ва шарҳи дахлдор гирад. Ҳамзамон, бояд муфаттишон эътимод ҳосил кунанд, ки қурбонӣ ин шарҳи онҳоро фаҳмидааст;
- пурсиш аз рӯи имкон бояд дар шароити ғайрирасмӣ гузаронида шуда, ба сӯҳбати дӯстона шабеҳ бошад. Аммо ба густоҳии зиёд низ роҳ додан мумкин нест. Ҳамчунин, муҳим аст, ки муфаттиш қурбониро, бе қатъ намудан ё боздоштани нақли ӯ, гӯш карда тавонад.
- ногаҳон қатъ кардани пурсиш мумкин нест, барои ин бояд вақти муносиб интиҳоб карда шавад. Баробари ба итмом расидани пурсиш бо қурбонӣ муҳокима намудани натиҷаҳои он, аниқ кардани лаҳзаҳои норавшан, аз қурбонӣ пурсидани нақшаҳои ояндаи ӯ мувофиқи мақсад мебошад;
- баъд аз ҳар пурсиш бояд таҳлили муфассали он ба амал бароварда шуда, рафтори қурбонӣ ва кори муфаттиш баҳогузориш шавад ва зарурати ворид намудани такмилҳо дар сӯҳбатҳои минбаъда бо шохид ба нақша гирифта шавад⁷⁸.

Ин тавсияҳо мумкин аст ба тариқи умумӣ ҳангоми пурсиши гумонбаршуда ва айбдоршавандагони ҷинояти савдои одам истифода бурда шавад.

Дар машғулиятҳои семинарӣ, ки солҳои 2010-2013 бо ташаббус ва дастгирии Созмони байналмилалӣ муҳоҷират дар Тоҷикистон дар тамоми манотиқи кишвар бо кормандони мақомоти ҳифзи ҳуқуқ ва доираи васеи шахрвандон гузаронида шуданд, як қатор тавсияҳои дигар марбут ба пурсиши ҷабрдидагон ва шохидони ҷинояти савдои одам низ таҳия гардиданд.

78. Хусусиятҳои пешгирӣ намудан ва тафтишоти ҷиноятҳои, ки бо хариду фурӯши одамон вобастаанд. Дастури таълимӣ. Зери таҳрири умумии И.Ч.Шушкевич (ба заб. русӣ). М., 2008. Шакли электронӣ.

Ин тавсияҳоро ба тариқи мӯъҷаз чунин баён намудан мумкин аст:

Бояд донист, ки пурсиши шоҳидон ва ҷабрдидагон, инчунин гумонбаршудагон ва айбдоршавандагони савдои одам аз давраҳои зерин иборат мебошад:

- 1). Тайёри ба пурсиш.
- 2). Гузаронидани пурсиш.
- 3). Сабти рафт ва натиҷаҳои пурсиш.

Давраи тайёри ба гузаронидани пурсиш аз тарафи муфаттиш бояд як қатор ҷорабиниҳоро дар назар гирад:

1). Ҷамъ кардани маълумот барои пурсиш (омӯзиши парвандаи ҷиноятӣ).

2). Ҷамъ овардани маълумот оид ба шахсияти пурсишшаванда (донистани машғулиятҳои ӯ, психология, доираи муоширати вай ва ғайра). Омӯзиши шахсияти пурсишшаванда дар рафти пурсиш низ идома дода мешавад.

- 3). Тайёр кардани нақшаи (саволномаи) пурсиш
- 4). Интихоби либоси мувофиқи худ.
- 5). Интихоби ҷойи пурсиш.
- 6). Интихоби вақти пурсиш.

7). Омода намудани шароитҳои лозимаи маишӣ-техникӣ барои пурсиш (техникаи криминалистӣ, техникаи ҷопӣ, хомӯш кардани телевизор, магнитофон, телефон, фурузон кардани таблои огоҳкунанда ҷиҳати гузаронида шудани пурсиш ва ғайра).

8). Ҷалб кардани мутахассисони зарурӣ (банаворгирандагон, тарҷумон, намояндаи ҷабрдида, педагог, психолог ва ғайра).

Меҳостем, баъзе масъалаҳоро оид ба давраи тайёри зикр намоем:

-интихоби либоси муфаттиш. Муфаттиш бояд либоси расмӣ (консервативӣ) ба бар кунад. Беҳтар он аст, ки ӯ шиму пиджак ва галстук дошта бошад. Дар ҳавои гарм ӯ метавонад куртаи остиндароз ва галстук пӯшад. Либоси низомӣ баъзан ба шахси пурсишшаванда таъсири манфӣ мерасонад.

- **интихоби ҷойи пурсиш.** Таҷриба нишон медиҳад, ки пурсиши шоҳидон ва ҷабридидагонӣ ҷиноятҳои марбут ба савдои одам дар мақомоти тафтишотӣ бештар самаранок аст аз он ки онҳо дар хонаҳояшон, ё дар паноҳгоҳҳо (шелтерҳо) пурсиш карда шаванд.

Дар баробари ин, бояд утоқи муфаттиш ба якҷанд шартҳо ҷавобгӯ бошад.

Пеш аз ҳама: а). дар он танҳо як муфаттиш кор кунад (дар баъзе мақомотҳо дар як уток ду ва зиёда муфаттишон фаъолият менамоянд); б). уток аз суратҳои зиёдате тоза бошад, дар уток фазои корӣ бошад, масалан, утоқи рӯбучин накарда ва ифлос, ё қоғазҳои пахну парешон ба шоҳид ва ҷабридида таъсири нодурусти психологӣ дар хусуси тозакор набудани муфаттиш мерасонад. в). дар уток бояд ҳаддалимкон хомӯшӣ муҳайё бошад, телевизор ва магнитофон, вентилятор ва кондиционерҳои серғавғо хомӯш карда шаванд, ҳатто телефони корӣ ва мобилӣ низ бояд аз рӯи имконият дар вақти пурсиш хомӯш карда шаванд; г). муфаттиш барои даробаро накардани шахсони бегона ва ҳамкорон чораҷӯӣ намояд; д). доштани лавҳаи барқии огоҳкунандаи гузаронида шудани амали тафтишӣ тавсия дода мешавад.

- **интихоби вақти пурсиш.** Ин ҳам барои кор аҳамият дорад. Масалан, дар амалияи тафтишотӣ муфаттиш шоҳиди ҷинояти савдои одам-зани ҷавонеро соати 16 барои пурсиш даъват кардааст, вале вақте ки соат 16-у 30 дақиқа мешавад ва дақиқаҳои аввали пурсиш гузашта истода буданд, шоҳид изҳор мекунад, ки ӯ бояд писарашро аз боғчаи бачагон соати 17 гирад. Муфаттиш ба ғайр аз қатъ намудани пурсиш ва ҷавоб додани шоҳид илочи дигар надошт.

Ҳамчунин, муфаттиш бояд талаботи КМҶ-ро оид ба маҳдудияти пурсиш дар вақти шаб (аз соати 22-00 то соати 06-и субҳ) ба назар гирад.

Ба ғайр аз ин муфаттиш бояд навбати пурсишро риоя карда, аввал онҳоеро, ки бо парванда нишондодҳои ҳаққонӣ доданишон мумкин аст, пурсиш карда, пас аз ин ба пурсиши нафароне гузарад, ки ба андешаи ӯ, ин пурсишҳо дар вазъияти ҷанҷоли мегузаранд.

Бевосита давраи пурсишро боз ба чунин зердавраҳо чудо намудан мумкин аст:

Давраи якум- давраи муқаддимаӣ.

Дар ин давра муфаттиш аз пурсишшаванда маълумотҳои анкетии ўро – ному насаб, номи падар, рӯз, моҳ, сол ва ҷои таваллуд, ҷои зист, вазъи оилаӣ ва ғайраро аниқ мекунад. Баробари ин, ҳам муфаттиш ва ҳам пурсишшаванда самти муносибати минбаъдаи худро нисбати якдигар муайян менамоянд.

Давраи дуюм- давраи гузариш ба робитаи психологӣ.

Дар ин давра саволҳои ночиз оид ба шахсияти ў, касбу қор, фаъолияти ҳаётии пурсишшаванда дода мешавад. Инчунин, муфаттиш метавонад оид ба намуди муайяни варзиш, ки аз рӯи маълумоти вай пурсишшаванда ба он шугл дорад, сӯхбат кунад.

Робитаи психологӣ маънии онро надорад, ки пурсишшаванда ҳатман бояд нишондодҳои ҳаққонӣ диҳад, ё нисбати муфаттиш ҳусни тавачҷӯҳ дошта бошад. Устувор қардани робитаи психологӣ қадами аввалин барои гирифтани нишондодҳои ҳаққонӣ, ҷалби пурсишшаванда ба муколама (диалог) мебошад. Агар муфаттиш ҳисси тавачҷӯҳи пурсишшавандаро бедор қарда натавонад, вай ақаллан бояд ҳисси хашмгинӣ ва бадбинӣ (антипатия)-ро аз байн барад ва эҳтироми байни худ ва пурсишшавандаро ба вучуд орад.

Агар муфаттиш хушк ва беҳис муносибат кунад, робитаи психологӣ устувор намегардад.

Давраи сеюм- давраи гирифтани маълумоте, ки барои ошқор қардани ҷиноят ва тафтиши парванда зарур мебошад (давраи асосӣ).

Дар ин давра аз муфаттиш малакаи баланди касбӣ, дониши амиқӣ ҳуқуқӣ ва психологӣ талаб қарда мешавад, то ба ҷаҳони ботинии пурсишшаванда роҳ ёфта, тамоми маълумотҳои заруриро аз ў гирад.

Давраи чорум- омӯзиши ахбороти бадастомада ва муқоиса қардани он бо ахбороти дар парванда мавҷудбуда, бо баргараф қардани муҳолифату номуайяниҳо.

Дар ин давра нишондоди пурсишшаванда бо маълумотҳои оперативӣ, нишондоди гумонбаршуда, айбдоршаванда, шохидон,

дигар ҷабрдидагон, далелҳои шайъӣ муқоиса карда шуда, ба ӯ саволҳои аниққунандаи ҳолатҳои кор дода мешавад.

Давраи панҷум- давраи дарҷ кардани ахбороти дар натиҷаи пурсиш бадастомада (тарзи ҷопӣ-компютерӣ, машинка, ё хаттӣ-дастнавис, стенограмма, сабтҳои аудиоӣ, видеоӣ), гирифтани имзо.

Таснифи дигари давраҳои пурсиш низ вучуд дорад:

1). Муайян кардани маълумотҳои анкетии пурсишшаванда (пур кардани қисми анкетии протокол).

2). Нақли озод.

3). Давраи саволу ҷавоб.

4). Сабти рафт ва натиҷаҳои пурсиш.

Меҳостам баъзе тавсияҳоро ҷиҳати гузаронидани пурсиши шохидон ва ҷабрдидагони ҷинояти савдои одам, ки онҳоро дар рафти пурсиши гумонбаршудагон ва айбдоршавандагон низ истифода бурдан мумкин аст, манзури хонандагон намоям:

Тавсия дода мешавад, ки муфаттиш аз ҷабрдидаи хариду фурӯши одамон пурсад, ки оё ӯ розӣ ҳаст, ки пурсишро маҳз ӯ гузаронад. Баъзан, ҷабрдидаи хариду фурӯши одамон наметавонад ҷузъиёти зӯроварии шахвониеро, ки нисбати ӯ содир шудааст, озодона ба муфаттиши ҷинси мард изҳор кунад. Аз ин рӯ, мумкин аст бо хоҳиши ӯ муфаттиши ҷинси мард бо муфаттиши ҷинси зан иваз карда шавад. Ҳарчанд ки дар қонун чунин асоси рад кардани муфаттиш пешбинӣ нашудааст.

Тавсияи дигар: Истифодаи сабти видеоӣ ва аудиоӣ баъзан ҷабрдидагон ва шохидони хариду фурӯши одамонро асабонӣ мекунад. Аз ин рӯ, ҳамеша розигии ин шахсон бояд барои сабти видеоӣ ва аудиоӣ гирифта шавад, ҳарчанд ки дар КМҶ гирифтани розигӣ пешбинӣ нашудааст.

Тавсияи 3: Муфаттиш бояд географияро хуб донанд ва пешакӣ оид ба давлат ё шаҳре, ки дар он ҷабрдида гирифтори ҳаракатҳои ғайриқонунии одамчаллобон шудааст, маълумот дошта бошад. Масалан, аз ҷабрдида пурсидани он ки Шарча ҷӣ гуна шахр аст, оё он низ ба ҳайати Аморати Муттаидаи Араб дохил мешавад, номи дурусташ дар рафти талаффуз ҷӣ гуна аст ва ғайра на танҳо робитаи психологӣ байни муфаттиш ва пурсишшавандаро

мекоҳонад, балки инчунин обрӯи муфаттишро дар назди пурсиш-шаванда мекоҳонад ва ўро чун шахси бесавод ҷилва медиҳад. Мувофиқи маълумотҳои амалияи тафтишотӣ, занону духтарон яқоя бо даллагон ба дискोकлубҳо, меҳмонхонаҳо ва тарабхонаҳо ҳозир мешуданд. Дар дискोकлубҳо занону духтарон бояд рақс карда, диққати меҳмонон, алалҳусус хориҷиёро ба худ кашанд. Бо ин мақсадҳо, мувофиқи нишондодҳои онҳо, дар шаҳри Дубай асосан дискोकлубҳои «Реалтон», «Дубайпалма», «Марко-поло», «Касабланка» тарабхонаи «Алан» ва меҳмонхонаҳои «Милано», «Ал-моха», «Ал-миталия», «Сприпалас», Марёт отел Нахил Руд», «Отел Мармар», «Шератан Дейра», «Марёт», «Ал-Марва» ва ғайра истифода мешуданд. Барои чунин ҷойҳо, фоҳишаҳо бояд зебо ва ҷавон, ба истилоҳ категорияи баланд мебуданд. Маҳз, чунин фоҳишаҳо аз 200 то 1000 дирҳам дар 1 шаб, яъне то 300 доллар нархгузори мешуданд.

Агар муфаттиш дар хусуси ин меҳмонхонаҳо ва мавқеи ҷойгиршавии онҳо тавассути Интернет маълумот дошта бошад, пурсиши

Тавсияи 4: Муфаттиш бояд калимоти ба истилоҳ «жаргонҳо»-ро марбут ба хариду фурӯши одамон донад. Масалан, «гавад» (сутенер)- далла, бос, ё босиня-одамчаллоб; билдинг-фоҳишахонаи сатҳи паст; «хонаи ҳиндуҳо»-ҳамон «билдинг»; «Чел»-зиндони полис; «костюмар» (клиент)-муштариҳои хизмати шахвонӣ; «сахробаракҳо»-нафароне, ки барои аз итоати одамчаллобон саркашӣ кардани ҷабрдидагон онҳоро мавриди ҷазо қарор медиҳанд; «Сиади»-полис (мақомоти амният) ва ғайра.

Тавсияи 5: Истифодаи калимоти ғайриахлоқӣ ҳангоми баён намудани кирдори одамчаллобон, дашном додани одамчаллобон бо мақсади ҷалб намудани тавачҷӯҳи ҷабрдида ва дигар амалҳои ғайрикасбӣ манъ аст.

Тавсияи 6: Дар рафти пурсиши ҷабрдидаи ҷинояти хариду фурӯши одамон зоҳир намудани дилсӯзӣ мувофиқи мақсад аст, вале дар ҳама ҳама меъёр бояд риоя шавад. Ин дилсӯзӣ бояд самимӣ бошад, вагарна метавонад таъсири мазох ва масхараро дошта бошад.

Тавсияи 7: Ба ҷабрдида бояд имконият дода шавад, ки тамоми эҳсосот ва фикру андешаҳои ӯро дар рафти нақли озод

баён намояд. Ин шояд ягона имконияте бошад, ки чабрдида дили худро холӣ кунад. Маҳз, холӣ кардани дилаш аз тарафи чабрдида боиси он мешавад, ки вай ба муфаттиш бовар мекунад ва ба ӯ нишондодҳои пурраи ҳаққонӣ медиҳад.

Тавсияи 8: Бо мақсади риояи одоби касбӣ мумкин аст чанбаҳои ғайриахлоқии рафтори чабрдида, ки то мавриди хариду фурӯши одамон қарор гирифтаниш дошт, ошкор карда нашавад, ба шарте ки он ба тафтиши пурра ва ҳолисонаи парвандаи ҷиноятӣ мамониат накунад. Масалан, шумораи зиёди чабрдидагони ҷиноятҳои хариду фурӯши одамон маълуманд, ки то чабрдидаи ин ҷиноят шуданишон ба фоҳишагарӣ машғул буданд, ё алоқаҳои бетартибонаи ҷинсӣ доштанд. Инчунин, шумораи зиёди чабрдидагони хариду фурӯши одамон маълуманд, ки бо рафтори худ боиси нисбатан содир шудани ҷиноят гаштаанд. Муфаттиш дар рафти пурсиш набояд чанбаҳои ба чабрдидагӣ моил будани шахс (виктимнокӣ)-ро таъкид намояд, ки ин боиси ба мавқеи худмуҳофизатӣ гузаштани чабрдида мегардад ва робитаи психологӣ кошта мешавад.

Таҳлилҳо нишон доданд, ки аз 36 нафар чабрдидагони хариду фурӯши одамон, ки мо нишондодҳои онҳоро мавриди омӯзиш қарор додем, **26 нафар, ё 72,2 %-ашон** танҳо бо мақсади ба фоҳишагӣ машғул шудан сафар кардаанд.

10 нафар, ё 27,8 %-и онҳо бошанд, бо роҳи фиреб ба ш.Дубай бурда шудаанд, ки 4 нафари онҳо духтарони ноболиғ мебошанд. Нисбати онҳо, барои даромадан ба боварӣ чунин фиребҳо истифода шудаанд :

- чабрдида ба нигоҳубини кӯдакон машғул хоҳад шуд-1 маврид.
- чабрдида ба савдо машғул хоҳад шуд – 2 маврид.
- бо ягон қори сердаромад таъмин карда хоҳад шуд – 1 маврид.
- ӯ дар ошхона ё ҷои либосшӯӣ (Ландри) қор хоҳад кард – 2 маврид.
- ӯ аз рӯи ихтисосаш чун духтур қор мекунад – 1 маврид.
- ӯ чун пешхизмат қор хоҳад кард – 2 маврид.

- $\bar{u}$ забони англисиро омӯхта, бармегардад – 1 маврид.

Тавсияи 9: Саволгузорӣ ба ҷабрдида ва шоҳиди ҷинояти хариду фурӯши одамон бояд аз рӯи дараҷаи фаҳмиш ва дониши онҳо сурат гирад. Баъзан, истифодаи забони адабӣ аз ҷониби муфаттиш ба сохта шудани муносибатҳои байни $\bar{u}$ ва пурсишшаванда сабаб мегардад. Аз ин рӯ, муфаттиш дар ҳолатҳои зарурӣ бояд бо лаҳҷаи шахси пурсишшаванда сӯҳбат кунад, дар лаҳҷаи дигар $\bar{u}$ саволро содда ва оммафаҳм карда гузорад, то мувофиқан ба ин шахси пурсишшаванда онро дуруст дарк карда, ба он ҷавоб дода тавонад.

Тавсияи 10: Муфаттиш дар рафти пурсиш ба ҳолатҳои тағйирёбии зохирии ҷабрдида ва шоҳид (ларзидани дасту пой), рафтори ғайрисамимии $\bar{u}$ ва ғайра бояд диққати алоҳида диҳад.

Тавсияи 11: Ҳарчанд, ки КМЧ Ҷумҳурии Тоҷикистон иштироки ҳатмии равоншинос (психолог)-ро дар рафти пурсиши шоҳидон ва ҷабрдидагони то 16-сола пешбинӣ накардааст, тавсия дода мешавад, ки дар пурсиши шоҳидон ва ҷабрдидагони ноболиғ (то 18-сола) марбут ба ҷиноятҳо оид ба хариду фурӯши одамон иштироки педагог ва психолог таъмин карда шуда, дар пурсиши ҷабрдидагони болиғ марбут ба ин категорияи ҷиноятҳо иштироки психолог таъмин карда шавад.

Тавсияи 12: Дар рафти пурсиши ҷабрдидагони ҷиноятҳои марбут ба хариду фурӯши одамон ҳатман дар байн танаффус карда шуда, ба равоншинос (психолог) имконият дода шавад, ки бо пурсишшаванда сӯҳбат гузаронида, ба $\bar{u}$ кӯмаки психологӣ расонад. Ин ҳолат имконият медиҳад, ки пурсиш дар фазои солими психологӣ ва вазъияти бечанҷол гузаронида шавад.

Тавсияи 13. Ҳангоми ҷой доштани ҳолатҳои аз додани нишондод саркашӣ кардани ҷабрдидагони ҷиноятҳои марбут ба хариду фурӯши одамон, аз ҷумла дар мавриди ҷой доштани чунин ҳолати ба истилоҳ «Синдроми стокгоlmӣ» бояд якҷанд тарзу усулҳои тактикӣ истифода бурда шаванд:

а). бояд ба $\bar{u}$ зарурати мубориза бо ҷинояткорӣ ва аз ҷамъият дур кардани шахси ҷиноятсодиркарда фаҳмонида шавад;

б). ба $\bar{u}$ фаҳмонида шавад, ки дар сурати аз ҷазо дур шудани шахси ҷиноятсодиркарда Қурбонии навбатӣ мумкин аст яке аз

наздикони чабрдида (хоҳараш, духтараш ва гайра) шавад.

в). фаҳмонида додани моҳияти ҳақиқии кирдори шахси содирнамудаи чиноят;

г). эълон кардани танаффус барои санчидани ҳаққонияти нишондодҳое, ки то ин вақт шахси пурсидашуда додааст;

д). истифода аз меъёрҳои динӣ;

Масалан овардани чунин иқтибосҳо ба манфиати қор аст:

«Аз зино дур бошед, зино фаҳшест бузург» (аз Қуръон).

«Зинокорро хоҳ мард бошад, ва хоҳ зан, 100 дурра занед. Ба онҳо раҳм ва шафқат накунед» (Сураи «Нур»-и Қуръон).

Зери таъсири ин ояту гуфтаҳо пурсишшаванда ба додани нишондодҳои ҳаққонӣ даъват карда мешавад.

Тавсияи 14: Ҳангоми ошкор шудани ҳолатҳои нишондоди бардурӯғ додани шохид ва ё чабрдида мумкин аст, ки ӯ манъ карда шуда, ба номувофиқатии нишондодҳои ӯ, ки бо дигар далелҳо исбот шудааст, ишора карда шавад.

Тавсияи 15: Дар рафти гузаронидани пурсиш мумкин аст, ки аз рӯи нишондоди шохид ва чабрдида бо иштироки худи ӯ симои эҳтимолии сухании (фотороботи) савдогари одам сохта шавад ва дар ин ҳусус дар протоколи пурсиш қайд карда шавад.

Тавсияи 16: Барои сифатнок ва пурра гузаронида шудани пурсиш инчунин дар ҳолати мӯътадили ҷисмонӣ ва рӯҳӣ қарор доштани ҷӣ пурсишшаванда ва ҷӣ муфаттиш лозим аст. Масалан, ҳолати хастагӣ, дарди сар ё дигар узви бадан, беморӣ, беҳобӣ хоҳ-нохоҳ ҳолати асабониятро ба вучуд оварда, диққати шахсро парешон мекунад ва пурсиш бесифат мебарояд. Ҳамчунин, муфаттиш оид ба бемориҳои музмини пурсишшаванда маълумоти пешакӣ дошта бошад ва қуттии доруҳоро дар ҳолати омодагӣ қарор диҳад. Масалан, доштани доруҳои «Валидол», «Валерианка», «Карвалол» ва ба монанди инҳо, ҳам дар намуди қатравӣ (моеъ) ва ҳам дар намуди ҳаб ҳангоми хурӯҷи бемории системаи дилу раг ва фишорбаландии пурсишшавандагон кӯмаки нахустини лозима мебошад.

Тавсияи 17: Чабрдидагони хариду фурӯши одамон бо мақсади пинҳон кардани ҳолати ба фоҳишагарӣ машғул шудани худ, ҳарос аз одамчаллобон, аз ҷумла барои ҳаёт, саломатӣ ва молу мулки

худ ва наздиконашон мекӯшанд нишондодҳои бардурӯғ диханд, ё умуман мавҷудияти зӯровариҳои шахвониро инкор намоянд. Аз ин рӯ, муфаттиш бояд пурсишшавандаро оид ба махфӣ нигоҳ дошта шудани маълумотҳо нисбати ӯ ва бехатар будани худи ӯ, наздикон ва молу мулкаш бовар кунонида, дар сурати зарурат чораҳои амниятиро, ки дар Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «**Дар бораи ҳимояи давлатии иштирокчиёни мурофияи судии ҷиноятӣ**» пешбинӣ шудааст, нисбати ҷабрдида татбиқ намояд.

Тавсияи 18: Агар зарурати нишондиҳӣ барои шинохтани одамчаллоб ба миён ояд, бояд бо риояи талаботи қисми 9-уми моддаи 206 КМҚ ҚТ нишондиҳӣ барои шинохтан мумкин аст дар шароите гузаронида шавад, ки шиносанда шахси шинохташавандаро бинад, вале вай ӯро дида натавонад.

Тавсияи 19: Ҳангоми пурсиши шохидон ва ҷабрдидагони хариду фурӯши одамон ба мавҷудияти ҳолатҳои зерин аҳамият дода шавад:

- **Диалектизмҳо** - яъне, суханҳо, мафҳумҳо ва ибораҳои, ки ба мардуми маҳалли муайян хос аст. Масалан, калимаи „фақер“ ба маънии сатил. Баъзан ҷабрдидагони хариду фурӯши одамон шахсияти худ ва аз кадом маҳал буданашонро пинҳон медоранд. Донистани лаҳҷаҳои маҳалҳои гуногун ба муфаттиш ва корманди оперативӣ имконият медиҳад, ки аз кадом маҳал будани ҷабрдида ва шохидро тахмин кунад ва вобаста ба ин тарзу усулҳои пурсишро интихоб намояд.
- **Профессионализмҳо** - яъне, суханҳо, мафҳумҳо ва ибораҳои, ки ба касбу кор ё ихтисоси муайян хос аст.
- **Арготизмҳо**-суханҳо ва ифодаҳои, ки мазмуни махсус доранд. Масалан, „хонаи ҳиндуҳо“ -фоҳишахонаҳои сатҳи паст дар ш.Дубай. Сабаби „хонаи ҳиндуҳо“ ном гирифтани ин фоҳишахонаҳо, мувофиқи тавзеҳоти худи ҷабрдидагон он аст, ки дар шаҳри Дубай муҳочирон асосан аз ҳисоби мардуми қашшоқи Ҳиндустон буда, онҳо имконияти бо худ овардани ҳамсаронашонро надоранд ва аз мардикорӣ музди ночиз гирифта, танҳо аз фоҳишахонаҳои арзони сатҳи паст истифода менамоянд. („Хата“-хона).

- **Вульгаризмҳо** - суханҳо ва ифодаҳое, ки истифодаи онҳо ба меъёрҳои одоб ва ахлоқ мувофиқ нест (суханҳои дағал ва дашному ҳақоратҳо).
- **Жаргонизмҳо** - суханҳо ва ифодаҳое, ки дар муҳити ҷиноӣ истифода мешаванд (Масалан, „қсива“-маънии мактубро дорад).
- **Архаизмҳо** - суханҳо ва ифодаҳои кӯҳнашуда, ки онро аксарияти одамон истифода намекунанд.
- **Неологизмҳо** - суханҳо ва ифодаҳое, ки ҳанӯз пурра ба истеъмоли умум ворид нашудааст.
- **Варваризмҳо** - калимаҳое, ки аз забони бегона гирифта шудаанд, вале дар забони тоҷикӣ муродифи худро доранд.
- **Экзотизмҳо** - калима ва ифодаҳое, ки хусусиятҳои миллӣ ва зиндагонии халқу миллатҳои дигарро ифода мекунанд. (Оқсақол, фазенда ва ғайра).

Тавсияи 20: Таҳқиқбарандагон, муфаттишон ва судяҳо бояд мувофиқи талаботи моддаи 56 КМҶ Ҷумҳурии Тоҷикистон ҳешовандони наздики гумонбаршуда, айбдоршаванда, судшавандаро ба сифати шоҳид пурсиш нанамоянд, ба шарте, ки онҳо барои пурсиш ба сифати шоҳиди парвандаи мазкур розӣ нашуда бошанд;

Яъне, онҳо бояд даъват карда шуда, розигии онҳо гирифта шавад ва пас онҳо пурсиш карда шаванд.

Тавсияи 21: Муфаттиш бояд дар хусуси шахватшиносии судӣ, равонпизишкии судӣ, психология ва фоҳишагарӣ донишҳои васеъ дошта бошад.

Тавсияи 22. Мувофиқи қисми 8-уми моддаи 172 КМҶ ҚТ ҳангоми мавҷуд будани асос барои эҳтимоли он, ки таъмини амнияти ҷабрида, намояндаи ӯ, шоҳид ва аъзои оилаи онҳо зарур аст, муфаттиш ҳуқуқ дорад дар протоколи амали тафтишӣ, ки дар он ҷабрида, намояндаи ӯ ва шоҳид иштирок доранд, маълумотро дар бораи шахсияти онҳо зикр накунад. Дар ин сурат муфаттиш вазифадор аст қароре барорад, ки дар он сабаби дар хусуси маҳфӣ нигоҳ доштани маълумот оид ба шахсияти иштирокчиҳои амали тафтишӣ қабул кардани қарорро зикр намуда, намунаи имзоро, ки вай дар протоколи амали тафтишӣ бо иштироки ӯ аз он истифода

мебарад, сабт кунад. Қарор дар лифофаи мӯҳршуда нигоҳ дошта мешавад, ки бо мазмуни он ба ғайр аз муфаттиш, прокурори назораткунанда ҳайати суд ё судя шинос шуда метавонанд⁷⁹. Ин имкониятҳои фароҳамнамудаи қонунгузорӣ бояд ҳангоми тафтиши ҷиноятҳои оид ба хариду фурӯши одамон ба таври васеъ истифода бурда шаванд.

Омӯзиши амалияи тафтишотӣ нишон медиҳад, ки баъзан муфаттишон дар рафти пурсишҳо ба камбудҳои муайян роҳ медиҳанд. Аз ҷумла, ҳангоми пурсиши ҷабрдидагонӣ хариду фурӯши одамон онҳо имконият медиҳанд, ки дигар ҳамкоронашон омада, бо ҷабрдидагон муколамаи ноҷо доир намоянд, аз ҷумла аз онҳо оид ба ҳаёти шахвониашон дар фоҳишахона саволҳои бемаврид диҳанд. Сониян, баъзан муфаттишон ба ҷиддиати утоқи кориашон таваҷҷӯҳ намеkunанд ва дар деворҳо расмҳо ва календарҳои нолозим ва диққатҷалбкунанда, чун расми футболбозон, сарояндагон ва ба монанди инҳо ҷой дода мешаванд. Дар рафти пурсиш бошад зуд-зуд аз пурсиш дур шуда, бо телефон гап мезананд, ё ба ягон кори худ машғул мешаванд, ё ба ҷабрдида протоколи пурсишро медиҳанд, то худаш протоколро пур ақунад. Дар натиҷа пурсиш ноқис ва нопурра гардида, аксаран зарурати пурсиши иловагии онҳо ба миён меояд. Алалхусус, мувофиқи мазмуни моддаи 200 КМҶ ҚТ пур кардани протоколи пурсиш вазифаи муфаттиш аст ва бо дасти худ навиштани протоколи пурсиш танҳо бо хоҳиши худи пурсишшаванда сурат мегирад. Яъне, пурсишшавандаро маҷбур намудан, ки ӯ протоколи пурсишро бо дасти худ пур кунад, мумкин нест.

Ҳатогии дигари муфаттишон дар ҷалб накардани равшаносон ҳангоми пурсиши ҷабрдидагонӣ хариду фурӯши одамон мебошад. Ҳарчанд дар пурсиши онҳо қонунгузори мурофиавӣ-ҷиноятӣ иштироқи ҳатмии равшаносро пешбинӣ накардааст, вале иҷозат додааст, ки муфаттиш равшаносро ба сифати мутахассис ба пурсиш ҷалб намояд. Албатта, муфаттиш, ки одатан дар Донишгоҳи фанни Психологияи юридикиро меомӯзад, дар соҳаи психологияи маълумоти муайян дорад, вале ин донишҳо асосан барои устувор намудани робитаи психологӣ ва муайян

79. Кодекси мурофиавӣ ҷиноятӣ Чумхурии Тоҷикистон аз 3-юми декабри соли 2009. Душанбе, 2010. С.99.

кардани самти муоширатро бо пурсишшаванда кор меоянд. Барои роҳ ёфтани ба ҷаҳони ботинии ҷабрдида, моил намудани ӯ ба додани нишондодҳо оид ба ҷузъиёти истисмори шахвонӣ ва паҳлӯҳои дигари ҳаёти маҳрамонаи ҷабрдида кӯмаки равшаншинос лозим аст. Вобаста ба ҳуввияти миллӣ, ҳангоми пурсиши ҷабрдидагони миллати таҳҷой (точикон, ўзбекон) намояндаи чинси зан будани равшаншинос бештар қобили қабул мебошад. Инчунин, муфаттишро зарур аст, ки пеш аз пурсиш ва дар рафти он ба равшаншинос имконият диҳад, ки бо пурсишшаванда дар танҳои сӯҳбат гузаронад, агар зарур бошад, барои омӯхтани таъбу мичозии ӯ тестҳои психологӣ гузаронад. Чунин сӯҳбатҳо барои таҳким бахшидани эътимоди пурсишшаванда ба равшаншинос ва инчунин ба муфаттиш кӯмаки бебаҳо мерасонад.

Камбудии дигари муфаттиш интихоби нодурусти вақти даъвати пурсишшаванда мебошад, ки дар боло зикр гардид. Баъзан сарбории зиёд ва доштани парвандаҳои гуногун муфаттишонро ба он водор мекунад, ки дар як вақт чандин нафар шоҳидон ва ҷабрдидагонро оид ба парвандаҳои гуногун даъват кунанд. Дар натиҷа муфаттиш саросема ва диққати ӯ пароканда шуда, пурсишҳо саросемавор ва пур аз камбудииҳо анҷом дода мешаванд.

Имрӯз дуруст амал накардани механизми пардохти хароҷоти муҳофизатӣ, аз ҷумла хароҷоти роҳ ба шоҳидон ва ҷабрдидагон аксаран боиси он мешавад, ки онҳо аз роҳҳои дур як ё ду маротиба даъват карда мешаванд ва онҳо харчи роҳ, меҳмонхона ва хароҷоти хӯроқро аз ҳисоби худ пардохт намуда, барои иштирок дар парванда он қадар манфиатдор нестанд.

Камбудии дигари маъмулии тафтишот вобаста ба пурсиши ҷабрдидагон ва шоҳидони хариду фурӯши одамон он мебошад, ки дар пурсиши онҳо беасос шахсони сеюм, чун ёрдамчиёни ҷамъиятӣ, кормандони ғайриштатӣ, дигар ҳамкорон ва ғайра роҳ дода мешаванд, ки ин ҳолат ба устувор шудани робитаи психологӣ байни муфаттиш ва пурсишшаванда таъсири манфӣ мерасонад.

Инчунин, бе нақшаи пешакии пурсиш оғоз кардани пурсиш, дар вақти хӯроқи нисфирӯзӣ, бе танаффус барои хӯрокхӯрӣ гузаронидани пурсиш, додани саволҳои мазохомез оид ба ҳаёти

шахвонии чабрдидагон, алалхусус оид ба фоҳишагариӣ қаблии онҳо, маҳкумкунии рафтори онҳо аз хатогиҳои дигари мурофиавӣ мебошанд, ки баъзан муфаттишон ба онҳо роҳ медиҳанд. Масалан, борҳо чунин шудааст, ки корманди оперативӣ хангоми гирифтани баёнот ё муфаттиш хангоми пурсиш чабрдидагонро таъна ва маҳкум мекунад, ки онҳо „бо ихтиёри худ танфурушӣ карда, обрӯи давлат ва миллатро дар арсаи байналхалқӣ резондаанд“. Чунин муносибат, ба робитаи психологӣ байни пурсишкунанда ва пурсишшаванда латмаи чиддӣ зада, барои ба даст овардани мақсадҳои тафтишот, аз ҷумла пурра муайян кардани ҳолатҳои қор, ҳамаи айбдоршавандагон, дарёфти далелҳои шайъӣ, омӯзиши равандаи хариду фуруши одамон ва механизми истисмори шахвонии онҳо, ҷанбаҳои рафтори виктимии чабрдидагон ва ғайра мусоидат намекунад. Маҳз чунин муносибати маҳкумкунанда баъзан боиси он мегардад, ки чабрдидагон гирифтори равандаи виктимизатсияи такрорӣ шуда, бо фароҳам омадани имконияти нахустин боз ба назди савдогарони одамон ба хориҷи кишвар бармегарданд, ё ин дафъа худ савдогари одам мешаванд.

Яке аз талаботи асосӣ, ки дар назди муфаттишон гузошта мешавад, риоя кардани одоби касбӣ, ҳатто дар мавриди аз тарафи чабрдида истифода шудани калимоти фаҳшомез ҳам, худдорӣ кардан аз истифодаи чунин калимот, мебошад. Инчунин, баъзан пурсиши муфаттиш барои чабрдида ягона имконияти ҳолӣ кардани дилаш, яъне баён кардани тафсилоти азобу укубаташ аст, аз ин рӯ муфаттиши соҳибкасб кӯшиш мекунад, ки беасос сухани ўро набурад. КМЧ ҚТ (моддаи 172) сабтҳои стенографиро низ иҷозат додааст, ки он минбаъд ба протокол замима карда мешавад. Аммо, ҷалби стенографист ба бурдани чунин сабтҳои иштироқи нозарури шахси сеюм дар пурсиш буда, ба самимият ва сифати пурсиш таъсири манфӣ мерасонад.

Амали тафтиши дигар, ки дар рафти тафтиши ҷинояти савдон одам васеъ истифода бурда мешавад, шаходаткунонӣ мебошад.

Қурбонӣҳои хариду фуруши одамон ва истифодаи меҳнати ғуломии онҳо бояд аз шаходаткунонӣ гузаранд. Онро мумкин аст пас аз мурочиати қурбонӣён бо ариза дар бораи ҷиноят, ё пас аз дарёфти онҳо дар вазъияти дигар, масалан дар рафти

гузаронидани санчишҳо ё амалиётҳои махсус оид ба дастгир кардани интиқолдиҳандагон, фурӯшандагони «моли зинда», пинҳонкунандагон ё шахсони истисморнамудаи меҳнати гуломии ҷабрдидагон, роҳандозӣ намуд.

Натиҷаҳои шаҳодаткунонии гузаронидашуда барои дарҷ кардани ҳолати қурбонӣ, ки бо зарурати исбот намудани истисмор ва маҷбур намудани ӯ ба меҳнат алоқаманд аст, имконият медиҳанд. Бо дарназардошти он ки маҷбуркунӣ, аз ҷумла бо истифода аз таҳқир, латуқӯб, додани азобу укубат ё дигар шаклҳои зӯрварӣ нисбати қурбонӣ татбиқ карда мешавад, натиҷаҳои шаҳодаткунонӣ далели аёнии фаъолияти ҷинояткорон бо парвандаи ҷиноятӣ мебошад.

Ҳамин тариқ, дар рафти шаҳодаткунонӣ бояд ба мавҷудияти харошаҳо, хуномосҳо, осори ҷароҳат, дигар ҷароҳатҳои ҷисмонии ислохнопазир дар бадани қурбонӣ аҳамият дод ва дараҷаи вазнинии онҳоро муайян кард. Бояд ба дарёфт намудан ва сабти изҳои эҳтимолии бастан дар қисми банди даст ва пой, инчунин мавҷудияти изҳо дар рӯй, гардан, дар мӯйҳо бо сабаби истифодаи тасмаи часпак, ё дигар мавод, ки баҳри пешгирии кӯшишҳои «ба ёрӣ» даъват намудани ҷабрдида истифода шудаанд, тавачҷӯхи хоса дода шавад.

Агар ҷабрдида барои ёрии тиббӣ мустақилона мурочиат карда бошад, он гоҳ бояд ин ҳолатҳо муайян карда шаванд:

- кай ва маҳз ба кадом муассисаи тиббӣ мурочиат кардааст;
- мурочиат чӣ гуна ба тариқи ҳуҷҷатӣ ба расмият дароварда шудааст;
- қурбонӣ бо кадоме аз кормандони муассисаи тиббӣ сӯҳбат кардааст;
- чӣ гуна таъбабат тавсия дода шудааст.

Ҳолатҳои зикршуда бояд ҳатман бо роҳи омӯзиши минбаъдаи ҳуҷҷатҳои дахлдори тиббии (варақаҳои бақайдгирӣ, маълумотномаҳо, таърихи беморӣ ва ғайра) муассисаҳои тиббии мукарраршуда санчида шаванд. Баъдан бояд кормандони тиб ва кормандони хизматрасон, ки бо ҷабрдида муошират намуда буданд, пурсиш карда шаванд. Бояд ба инобат гирифт, ки дар

сурати набудани қайдҳои ҳуҷҷатӣ дар хусуси муроҷиати ҷабрдида нишондодҳои кормандони тиб далели ягонаи ҳолати ҷисмонӣ ва рӯҳии қурбонӣ дар лаҳзаи муроҷиат барои кӯмак мебошад.

Шаҳодаткунони аризадиханда ё қурбонӣ, ки масалан, дар рафти муоинаи оперативӣ, азназаргузаронӣ ё кофтуков дарёфт карда шудаанд, бояд фавран пас аз муроҷиат ё дарёфти ӯ гузаронида шавад. Ин амали тафтишӣ бояд бо дарназардошти дарки ҳамаи нишонаҳои имконпазир, ки дарёфт карда шуданашон мумкин аст, гузаронида шавад. Ба ин нишонаҳо мансубанд:

- нишонаҳои харобшавии ҷисмонӣ ва асаби шахси рабудашуда ё ҷалбшуда;
- нишонаҳои зӯрварӣ, азобу укубат ва ҷазодиҳӣ, ки ба ҷабрдида дар давраи дар ҳолати ноилоҷӣ қарор доштаниш, ҳангоми интиқол ё дар раванди истисмори вай расонида шудааст;
- нишонаҳои ворид намудани тазриқ чун натиҷаи истифодаи воситаҳои нашъаовар ва моддаҳои психотропӣ барои «шикастани» иродаи ҷабрдида;
- нишонаҳои истифодаи қурбонӣ дар рафти кори муайяни ҷисмонӣ ва равандҳои ба он марбут;
- нишонаҳои узвмаибкунии қурбонӣ, ки вай онро бо мақсади саркашӣ қардан аз истисмор содир намудааст.

Барои таҳия намудани айбдорӣ мувофиқати нишондодҳои ҷабрдида ба хусусияти нишонаҳои зӯрварӣ дар бадани қурбонӣ зарур буда, ҳулосаи экспертизаи судӣ-тиббӣ бошад бояд пайдоиши изхоро, ки дар рафти шаҳодаткунонӣ муқаррар гардидаанд, шарҳ дода тавонад.

Дар сурати дар бадани ҷабрдида ошкор кардани изҳои тазриқ, гирифтани намунаи хуни вай ва таъин кардани экспертизаи судӣ чихати дар хуни муоинашаванда муайян кардани нишонаҳои воситаҳои нашъадор ва моддаҳои психотропӣ мувофиқи мақсад аст.

Гирифтани намунаҳои хун барои таҳқиқот метавонад бо имконияти дар раванди шаҳодаткунонӣ муқаррар намудани сироятшавӣ ба бемориҳои зӯҳравӣ, инфекцияи ВИЧ ва ғайра вобаста бошад. Ин ҳолат зарурати татбиқи чораҳои эҳтиётиро

аз чониби муфаттиш, корманди тиб (мутахассис) ва холисон, ки дар рафти шаҳодаткунонӣ ва гирифтани намунаҳои хун барои таҳқиқоти муқоисавии хун иштирок мекунанд, тақозо менамояд.

Шаҳодаткунони тиббии ҷабрдида инчунин аз он ҷиҳат зарур мебошад, ки натиҷаҳои он метавонад барои бандубасти иловагии ҳаракатҳои субъектони ғайолияти ҷинояткорона бо моддаҳои Кодекси ҷиноятӣ, ки онҳо барои расонидани зарар ба саломатӣ, таҷовуз ба номус, латукӯб, азобу укубат ва инчунин сироят намудан бо бемории зӯҳравӣ ва (ё) инфекцияи ВИЧ ҷавобгарӣ пешбинӣ кардаанд, асос гарданд.

Инчунин бояд ба инобат гирифт, ки ҳолати расонидани зарар ба саломатӣ дар қонунгузориҳои ҷиноятӣ, чун қоида, аломати бандубасткунандаи ҷиноят, ки барои хариду фурӯши одамон ҷавобгариҳои ҷиноятӣ пешбинӣ намудааст, мебошад.

Шаҳодаткунони ҷабрдидагонро бояд бо истифодаи сабтҳои видеоӣ ва аудиоӣ гузаронид. Шартӣ асосӣ суратгирӣ ва сабти видеоии дақиқи изҳои дар бадани ҷабрдида мавҷуда мебошад⁸⁰.

Яке аз амалҳои муҳими тафтишотӣ, ки аксаран бо парвандаҳои ҷиноятӣ оид ба хариду фурӯши одамон гузаронида мешавад, рӯбарӯкунӣ мебошад. Дар тафтиши ин ҷиноятҳо рӯбарӯкунӣ асосан байни ҷабрдидагон ва айбдоршавандагон, шохидон ва айбдоршавандагон ва дар баъзе ҳолатҳо байни ҳуди айбдоршавандагон, ё байни ҳуди ҷабрдидагон ё шохидон гузаронида мешавад. Мувофиқи моддаи 204 Кодекси муҳофизатии ҷиноятии Ҷумҳурии Тоҷикистон (минбаъд КМҶ ҚТ) муфаттиш ҳуқуқ дорад, ки ду шахси қаблан пурсишшударо, агар дар нишондоди онҳо муҳолифати ҷиддӣ вучуд дошта бошад, рӯбарӯ кунад. Аз ин муқаррароти КМҶ ҚТ бармеояд, ки харчанд рӯбарӯкунӣ аз амалҳои тафтишии аввалиндараҷа махсуб меёбад, вале гузаронидани он на вазифа, балки ҳуқуқи муфаттиш аст. Яъне, муфаттиш бо салоҳдиди худ зарурати гузаронидани ин амали тафтиширо муайян менамояд. Бесабаб нест, ки агар муфаттиш муқаррар намояд, ки рӯбарӯкунии айбдоршаванда бо ҷабрдида ва шохид метавонад ба шохид ва ҷабрдида зарар расонад ё онҳоро

80. Хусусиятҳои пешгирӣ намудан ва тафтишоти ҷиноятҳои, ки бо хариду фурӯши одамон вобастаанд. Дастури таълимӣ. Зери таҳрири умумии И.Ч.Шушкевич (ба заб. русӣ). М., 2008. Шакли электронӣ.

тарсонад, рӯбарӯкунӣ бояд истисно карда шавад, яъне он бояд гузаронида нашавад. Агар асосҳои истиснокунандаи гузаронидани рӯбарӯкунӣ дар давраи баррасии судии парванда аз байн равад, рӯбарӯкунӣ мумкин аст дар муруфиаи судӣ гузаронида шавад.

Чунон ки зикр гардид, рӯбарӯкунӣ асосан дар сурати мавҷуд будани муҳолифатҳои ҷиддӣ дар нишондодҳои шахсони қаблан пурсишшуда гузаронида мешавад. Лекин таҳлили амалияи мавҷудаи тафтиши ин парвандаҳои ҷиноятӣ нишон медиҳад, ки муфаттишон баъзан барои таъмини пуррагии тафтишот ва мустаҳкамтар намудани далелҳои мавҷуда, ин амали тафтиширо бе будани муҳолифатҳои ҷиддӣ дар нишондодҳо мегузаронанд.

Мувофиқи моддаи 204 КМЧ ҚТ пеш аз оғози рӯбарӯкунӣ муфаттиш ба иштирокчиёни ин амал ҳуқуқ ва ўҳдадорихояшон, ҳамчунин тартиби ба ҷо овардани ин амали тафтиширо мефаҳмонад. Агар рӯбарӯкунӣ бо иштироки шоҳид ва ҷабрдида гузаронида шавад, онҳо дар бораи ҷавобгарии ҷиноятӣ барои саркашӣ намудан аз додани нишондод ва дидаю дониста додани нишондоди бардурӯғ бо моддаҳои 351-352 Кодекси ҷиноятӣи Ҷумҳурии Тоҷикистон огоҳ карда мешаванд ва дар ин бобат дар протокол қайд карда мешавад.

Дар оғози рӯбарӯкунӣ, муфаттиш аз шахсоне, ки дар байни онҳо рӯбарӯкунӣ сурат мегирад, мепурсад, ки оё онҳо ҳамдигарро медонанд ё не ва ба ҳамдигар чӣ гуна муносибат доранд. Яке аз камбудихое, ки баъзан муфаттишон дар гузаронидани рӯбарӯкунӣ роҳ медиҳанд, ин гузаронидани рӯбарӯкунӣ бе гузаронидани нишондиҳӣ барои шиноختан мебошад. Аз ин рӯ, пас аз пурсиши ҷабрдидагон ва шоҳидон бояд нишондиҳии айбдоршавандагон ба онҳо барои шиноختан ба амал бароварда шуда, ҳангоме ки муфаттиш ба онҳо дар рафти рӯбарӯкунӣ дар хусуси якдигарро шиноختанашон мепурсад, ҷабрдида ва шоҳид дар баробари он ки аз қай шинохтани айбдоршавандаро зикр менамояд, бояд арз намояд, ки ӯ қаблан шахси рӯбарӯшавандаро ҳангоми нишондиҳӣ барои шиноختан шинохта будааст ва ному насабаш чунин мебошад.

Дар ҳолатҳои алоҳида, муфаттишон бо вайрон намудани талаботи КМЧ Ҷумҳурии Тоҷикистон рӯбарӯкунии ҷабрдида-

гонро бе нишондихӣ барои шинохтан мегузаронанд. Масалан, чабрдида А.К. дар нишондодҳои худ зикр намудааст, ки дар фоҳишахона якҷоя бо ӯ ду духтари дигар мавриди истисмори шахвонӣ қарор дода мешуданд, ки номи яке аз онҳо Ёдгора ва лақабаш Йогурт ва духтари дигар бо лақаби «Телепузик» буд, ки ӯ номи аслиашро ӯ намедонад. Муфаттиш чунин занҳоро муқаррар ва пурсиш карда, бе он ки онҳоро барои шинохтан ба чабрдида А.К. пешниҳод намояд, якбора рӯбарӯкунии байни онҳоро гузаронидааст.

Дар мавриди дигар хатогии муфаттиш дар он зоҳир гардидааст, ки ӯ бе дарназардошти вақти сипаригашта нишондихӣ барои шинохтанро гузаронидааст. Чунончӣ, бо парвандаи ҷиноятӣ савдогари одам бо номи «Солех» мегузарад ва солиёни зиёд шахсияти ӯ, ки чабрдидагони зиёд, аз ҷумла чабрдида М.С.-ро мавриди истисмори шахвонӣ қарор додааст, ба тафтишот номаълум мондааст. Пас аз тахминан 6-7 сол шахсияти ин нафар маълум карда шуда, ӯ дастгир карда шудааст. Муфаттиш бе назардошти он ки аз байн муддати зиёд гузаштааст, якбора «Солех»-ро ба чабрдида М.С. барои шинохтан пешниҳод кардааст. Чабрдида изҳор кардааст, ки шахсони барои шинохтан пешниҳодшударо намешиносад ва дар байни онҳо Солех нест. Солех мӯйи сари баланди сиёҳ дошта, ҷисман тануманд буд. Он гоҳ муфаттиш расми тахминан 7 сол пеши Солехро дастрас намуда, нишондихӣ барои шинохтанро аз рӯйи расм гузаронидааст. Чабрдида расми Солехро шинохтааст. Маълум гардид, ки Солех дар 6-7 соли охир куллан тағйир ёфта, мӯйи сараш мошубиринҷ шуда, қариб пурра рехтааст. Ҳамчунин, дар натиҷаи беморӣ ӯ хароб шуда, аз синну соли худ калонтар менамояд. Маҳз ҳамин дигаргуниҳои зоҳирӣ чабрдидаро ба гумроҳӣ бурда, ӯ айбдоршавандаро нашинохтааст. Пас аз нишондихии расмҳо барои шинохтан рӯбарӯкунии чабрдида бо айбдоршаванда бо муваффақият гузаронида шуд.

Пас аз додани саволҳои ибтидоии муайянкунанда ба иштирокчиён бо навбат пешниҳод карда мешавад, ки оид ба муайян кардани ҳолатҳои рӯбарӯкунӣ нишондод диҳанд. Баъди додани нишондод муфаттиш метавонад ба ҳар кадоме аз пурсишшавандагон савол диҳад. Шахсоне, ки бо ҳамдигар

рӯбарӯ карда мешаванд, метавонанд бо иҷозати муфаттиш ба якдигар саволҳо диҳанд. Дар ин бобат дар протокол қайд

Ҳангоми рӯбарӯкунӣ муфаттиш ҳуқуқ дорад, ки далелҳои шайъӣ ва ҳуччатҳои ба парванда дохил кардашударо нишон диҳад.

Хонда додани нишондоди иштирокчиёни рӯбарӯкунӣ, ки дар протоколҳои пурсишҳои пешина мавҷуданд, ҳамчунин шунавонидан ва намоиш додани сабти овозӣ ва видеои нишондоди мазкур танҳо баъди аз тарафи онҳо дода шудани нишондод дар вақти рӯбарӯкунӣ ва сабти онҳо дар протокол мумкин аст.

Дар протоколи рӯбарӯкунӣ нишондоди шахсони пурсишшаванда бо ҳамон навбат сабт карда мешаванд, ки онҳо нишондод додаанд. Ҳар як иштирокчи рӯбарӯкунӣ нишондоди худ ва ҳар як саҳифаи протоколро дар алоҳидагӣ имзо мегузорад.

Амали дигари муҳими тафтишӣ ин гузаронидани санчиши нишондод дар ҷои ҳодиса мебошад. Азбаски, аксаран хариду фурӯши одамон ва истисмори шахвонии онҳо дар хориҷи кишвар сурат мегирад, амалияи имрӯзаи тафтишӣ санчиши нишондодҳои чабрдидагон, шохидон, гумонбаршудагон ва айбдоршавандагонро дар ҷои ҷалб намудан барои хариду фурӯши минбаъда гузаронида мешавад. Айнан, ҳамин ҷойҳо мавриди азназаргузаронии тафтишотӣ низ қарор мегиранд.

Дар ҳолати минбаъд рушд ёфтани ҳамкориҳои байналмилалӣ мумкин аст ин амалҳои тафтишӣ дар ҷойҳои бевоситаи хариду фурӯш ва истисмори меҳнативу шахвонии одамон гузаронида шаванд.

Гузаронидани экспертизаҳо яке аз ҷанбаҳои муҳими тафтиши парвандаҳои ҷиноятӣ марбут ба хариду фурӯши одамон мебошад.

Ҷунон ки маълум аст, истилоҳи «экспертиза» аз калимаи латинии «expertus» гирифта шуда, маънояш «таҷрибадор, пурдон, доно» мебошад. Асоси ҳуқуқии экспертизаи судии давлатиро имрӯз Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи экспертизаи давлатии судӣ» аз 25-уми июли соли 2005, КМҶ ҚТ ва ғайра ташкил медиҳанд.

Бояд донист, ки фаъолияти экспертизаи давлатии судӣ – фаъолиятест оид ба ташкил ва гузаронидани экспертизаи давлатии

судӣ аз рӯи таъиноти суд, қарорҳои судя, мақомоти таҳқиқ ва тафтишоти пешакӣ ва дархости шахсони воқеӣ ва ҳуқуқӣ аз ҷониби муассисаҳои махсус, ки Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон таъсис додааст, бо мақсади таъмин намудани ҳуқуқ ва манфиатҳои қонунии шахс дар рафти мурофиаи ҷиноятӣ, граждонӣ, иқтисодӣ ё маъмурӣ тавассути донишҳои махсус дар соҳаи илм, техника, санъат ё ҳунар муқаррар кардани ҳолатҳое, ки бояд исбот карда шаванд⁸¹.

Ба намудҳои экспертизаи давлатии судӣ экспертизаи ибтидоӣ, иловагӣ, такрорӣ, комиссиянӣ ва комплексӣ мансубанд.

Экспертизаи ибтидоӣ – экспертизаи судие мебошад, ки аввалин бор аз рӯи парванда барои ҳалли масъалаи мавриди **назари** суд, мақомоти таҳқиқ ва тафтишоти пешакӣ, шахсони воқеӣ ва ҳуқуқӣ гузаронида шудааст.

Экспертизаи иловагӣ – экспертизаи судӣ буда, дар мавридҳое гузаронида мешавад, ки ҳулосаи қарорҳои судӣ аз рӯи натиҷаҳои экспертизаи пештара ба таври қофӣ равшан намебошад ё қарорҳои судӣ масъалаҳои дар наздаш гузошташударо пурра ҳал накардааст, ё ҳал кардани масъалаҳои иловагӣ бо экспертизаи пештара алоқаманданд, ки ба ҳамон ё дигар қарорҳои судӣ супорида мешавад.

Экспертизаи такрорӣ – экспертизаи судӣ буда, дар мавридҳое гузаронида мешавад, ки ҳулосаи қарорҳои судӣ аз рӯи натиҷаҳои экспертизаи давлатии судии пештара ба қадри қофӣ асоснок нест ё дурустии он боиси шакку шубҳа мегардад, ё меъёрҳои мурофиавии гузаронидани экспертизаи давлатии судӣ ҷиддан вайрон карда шудаанд, ки ба дигар қарорҳои судӣ ё қарорҳосони судӣ супорида мешавад.

Экспертизаи комиссиянӣ - экспертизаи судиест, ки комиссияи қарорҳосони судии як ихтисос мегузаронанд.

Экспертизаи комплексӣ - экспертизаи судиест, ки комиссияи қарорҳосони судии ихтисосҳои гуногун дар мавридҳое мегузаронанд, ки агар барои муқаррар кардани ҳолатҳои барои парванда аҳамиятноқ **тадқиқот** дар асоси соҳаҳои мухталифи донишҳо зарур бошад.

81. Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи экспертизаи давлатии судӣ» аз 25-уми июли соли 2005. Шакли электронӣ.

Барои муайян кардани чунин ҳолатҳо гузаронидани экспертиза ҳатмист:

- сабаби марг;
- хусусият ва дараҷаи вазнинии зарари ҷисмонӣ;
- синну соли гумонбаршуда, айбдоршаванда, ҷабрдида, ба шарте, ки ин барои парванда аҳамият дошта бошад ва ҳуҷҷатҳо доир ба синну сол вучуд надошта ё шубҳаовар бошанд;
- ҳолати рӯҳӣ ё ҷисмонии гумонбаршуда, айбдоршаванда, вақте ки дар масъалаи мукаллафӣ ё қобилияти онҳо дар бобати ҳимояи мустақилонаи ҳуқуқ ва манфиатҳои қонунии худ дар мурофиаи ҷиноятӣ шубҳа ба миён меояд;
- ҳолати рӯҳӣ ва ҷисмонии ҷабрдида, шохид дар ҳолатҳое, ки қобилияти онҳо дар бораи дуруст дарк кардани ҳолатҳои барои парванда аҳамиятдошта ва додани нишондод доир ба онҳо таҳти шубҳа қарор мегирад⁸².

Қобили зикр аст, ки имрӯз экспертизаҳои судӣ аз тарафи сохторҳои дахлдори якҷанд вазоратҳо, чун Вазорати тандурустӣ, Вазорати қорҳои дохилӣ, Вазорати адлияи Ҷумҳурии Тоҷикистон ва ғайра гузаронида мешаванд. Айни ҳол тақлифҳо, дар хусуси аз ихтиёри Вазоратҳо гирифта, дар ҳудуди як муассисаи эксперти муттаҳид намудани сохторҳои эксперти, ки аз ҷониби олимони ва кормандони алоҳидаи амалияи тафтишотӣ-судӣ садо медиҳанд, қобили қабул буда, дар сурати роҳандозӣ шудани ин таҷриба, ки масалан дар Ҷумҳурии Исломии Эрон солиёни зиёд амал мекунад, барои таъмини воқеияти ҳулосаҳои экспертиза ва эмин доштани онҳо аз таъсири номатлуби идоравӣ хидмат хоҳад кард.

Имрӯз муассисаҳои экспертии кишвар доираҳои васеи экспертизаҳои судиро мегузаронанд. Барои маълумот, Маркази ташхисҳои судӣ ва криминалисти Вазорати адлияи Ҷумҳурии Тоҷикистон чунин экспертизаҳоро мегузаронад: экспертизаи овозшиносӣ (фоноскопӣ); экспертизаи техникаи ҳуҷҷатҳо; экспертизаи габитоскопӣ (қиёфашиносӣ); экспертизаи видеофоноскопӣ; экспертизаи хатшиносӣ; экспертизаи трасологӣ;

---

82. Кодекси мурофиавии ҷиноятии Ҷумҳурии Тоҷикистон аз 3-юми декабри соли 2009. Шакли электронӣ.

экспертизаи микроразраҳо; экспертизаи муҳосибӣ; экспертизаи кимиёвӣ (ташхиси микрообъектҳо); экспертизаи молшиносӣ; экспертизаи экологӣ; экспертизаи автотехникӣ; экспертизаи модаҳои тарканда; экспертизаи баллистикӣ; экспертизаи сохтмонӣ ва ғайра.

Дар Ҷумҳурии Тоҷикистон экспертизаи одорологӣ (бӯйшиносӣ) ва муайян кардани ДНК гузаронида намешавад. Масалан, ташхиси одорологӣ дар **Россия ва Қазоқистон** гузаронида мешавад.

Ташхиси ДНК бошад дар Украина, Россия, Қазоқистон, Ўзбекистон гузаронида мешавад. Гузаронидани ин экспертизаҳо дар доираи кӯмаки ҳуқуқӣ ва музднок мумкин аст, вале онҳо нархи гарон доранд (тахминан аз 3 то 10 ҳазор доллари ИМА барои як экспертиза).

Дар Раёсати ташхиси криминалистикии ВКД Ҷумҳурии Тоҷикистон инчунин **экспертизаи дактилоскопӣ** гузаронида мешавад.

Дар рафти тафтиши парвандаҳои ҷиноятӣ оид ба ҷиноятҳои хариду фурӯши одамон таъин ва гузаронидани экспертизаи судӣ-тиббӣ низ хеле муҳим мебошад, ки он аз ҷониби мутахассисони Маркази ҷумҳуриявии экспертизаҳои судӣ-тиббӣ гузаронида мешавад.

Одатан, дар рафти гузаронидани экспертизаи судӣ-тиббии ҷабрдидагон (гумонбаршудагон)-и ҷиноятҳои марбут ба хариду фурӯши одамон дар назди коршиносон чунин саволҳо гузошта мешаванд:

1). Оё дар бадани ҷабрдида (гумонбаршуда), аз ҷумла олати ҷинсӣ (маҳбал; маъсад)-и ӯ ҷароҳатҳои ҷисмонӣ мавҷуданд?

2). Агар мавҷуд бошанд, миқдор, ҷойгиршавӣ, механизм, мӯҳлати пайдоиш ва дараҷаи вазнинии онҳо муайян карда шавад.

3). Оё пардаи бакорати ҷабрдида вайрон шудааст, ё не. Агар вайрон шуда бошад, мӯҳлат ва механизми вайроншавии он муайян карда шавад.

4). Оё вобаста ба хусусияти пардаи бакорати ҷабрдида мумкин аст, ки алоқаи ҷинсӣ, ё дигар амалҳои шахвонӣ бе вайрон кардани пардаи бакорат ба амал бароварда шавад.

5). Оё дар маҳбал, мақъад, холигии даҳон, ё сатҳи бада-ни чабрдида (гумонбаршуда) нутфа, дигар таровишҳои биологӣ мавҷуданд? (Агар чунин таровишҳо муайян карда шаванд, мансубияти гурӯҳӣ ва фардии онро экспертизаи судӣ-биологӣ муайян менамояд).

6). Оё дар маҳбал (ё мақъади) чабрдида нишонаҳои робитаҳои мунтазами шахвонӣ мавҷуданд?

7). Оё чабрдида дар қисми маҳбали (мақъади) худ нишонаҳои ягон беморӣ ё ҷаррохию дорад?

8). Оё дар қисми олати ҷинсии гумонбаршуда ягон ҷароҳатҳо мавҷуданд? Агар мавҷуд бошанд, механизм ва мӯҳлати пайдоиши онҳо муайян карда шавад.

9). Оё чабрдида (гумонбаршуда) гирифтори бемории зӯҳравӣ ё инфекцияи ВИЧ мебошад. Агар бошад, намуди беморӣ ва мӯҳлати пайдоиши он муайян карда шавад.

10). Оё дар олати ҷинсӣ (маҳбали) гумонбаршуда ё зери ноҳуни ӯ нутфа, оби даҳон, таровишҳои маҳбал, хун, ҳуҷайраҳои мақъад ё ахлот мавҷуданд?

11). Оё гумонбаршуда қобилияти алоқаи ҷинсӣ карданро дорад, ё не. Агар надошта бошад, сабабҳои он муайян карда шавад.

12). Оё онҳо гирифтори иштиёқи таҳрифшудаи ҷинсӣ (садизм, мазохизм, педофилия) намебошанд (якҷоя бо духтури равонпишик ва мутахассиси равоншинос муайян карда мешавад).

Таъин ва гузаронидани экспертизаҳои судӣ-биологӣ, физикӣ-техникӣ ва экспертизаи судӣ-трасологии изҳои дандонҳо ва лабҳо низ дар баробари экспертизаи судӣ-тиббӣ мувофиқи мақсад мебошад.

Гузаронидани экспертизаи комплекси судӣ-психиатрӣ ва судӣ-равоншиносӣ (психологӣ) чиҳати баҳодихӣ ба нишондодҳои чабрдида (шоҳид, гумонбаршуда, айбдоршаванда), дар вазъи очизӣ (ноилоҷӣ) қарор доштани чабрдида зарур мебошад.

Мувофиқи ақидаи И.Ч.Шушкевич, мақсади тадқиқотҳои психологии чабрдидагон ва шоҳидон на танҳо баҳодихии ҳаққонияти нишондодҳои онҳо, балки он масъалаҳое мебошад,

ки тадқиқи онҳо барои муқаррар намудани маълумотҳо оид ба хусусиятҳои психологӣ ва хосиятҳои психикии пурсишшаванда, инчунин барои муқаррар кардани зараре, ки ба рӯҳияи ӯ расидааст, дар ҷӣ ифода гардидани он, вақти расонида шуданаш ва бояд кадом чораҳо ҷиҳати бартараф намудани онҳо андешида шавад, кӯмак мерасонад.⁸³ Номбурда одилона қайд намудааст, ки кӯшишҳои бо кӯмаки воситаҳои экспертизаи судӣ-равоншиносӣ дар нишондодҳои ҷабрдидагон (шоҳидон) муайян кардани дурӯғи касдан изҳоршуда, ҷудо кардани иттилооти ҳаққонӣ аз бардурӯғ асос надошта, аз ин рӯ қобили қабул нестанд. Мақсади экспертизаи судӣ - равоншиносӣ дар муайян намудани қобилият (ё қобилият надоштани) пурсишшаванда ҷиҳати дуруст дарк намудани ҳолатҳои ба парванда муҳим ва додани нишондодҳои ҳаққонӣ, ошкор намудани хусусиятҳои хоси психологии ҷабрдида ё шохид (масалан, аз ҳад зиёд таҳти таъсири беруна қарор гирифта шуданаш, майли бофтабароӣ доштани ва ғайра), ки барои ташаккули нишондодҳои ӯ таъсири мусбат ё манфӣ мерасонад, зоҳир мегардад.

Шушкевич И.Ч. саволҳои намунавии зеринро барои гузаронидани экспертизаи судӣ-психологии ҷабрдидагони ноболиғ пешниҳод намудааст:

1). Бо дарназардошти хусусиятҳои равонӣ ва вазъи рӯҳии ҷабрдида, оё ӯ метавонист дар ҳолати мазкур муқовимат нишон диҳад ва барои аз вазъияти баамаломата баромадан кӯшиш намояд?

2). Оё ба рӯҳияи ҷабрдида зарар расонида шудааст, он дар ҷӣ ифода меёбад, вақти расонидан, дараҷаи вазнинии он, барои бартараф кардани онҳо кадом чораҳоро андешидан зарур аст?

3). Бо назардошти хусусиятҳои равонии ҷабрдида, оё ӯ метавонист хусусият ва аҳамияти ҳаракатҳои нисбати ӯ содиргаштаро дуруст дарк намояд?

4). Оё ҷабрдида хусусиятҳои хос, ки қобилияти дуруст дарк кардан ва фаҳмидани ҳодиса ё ашӯҳоро (чигунагии онҳо нишон

---

83. Особенности предотвращения и расследования преступлений, связанных с торговлей людьми. Зери таҳрири умумии И.Ч.Шушкевич.М., 2008. С.251.

дода шавад) ва оиди онҳо нишондодҳои ҳаққонӣ доданро ба таври ҷиддӣ паст менамояд, доро мебошад?

5). Дар лаҳзаи дарк намудани ҳодиса ё ашӯҳо (чигунагии онҳо нишон дода шавад) вазъи рӯҳии ҷабрдида чӣ гуна буд ва оё ӯ қобилияти дуруст дарк кардани ҳодиса ё ашӯҳоро дошт?

6). Бо дарназардошти хусусиятҳои раванӣ, вазъи равонии ҷабрдида ва шароитҳои, ки дар рафти он ҳодиса ва ашӯҳо (чӣ гунагии онҳо нишон дода шавад) дарк карда мешуданд, оё ҷабрдида онҳоро дуруст фаҳмида метавонист?

7). Бо дарназардошти сатҳ ва хусусиятҳои ташаккулёбии рӯҳии ҷабрдида, вазъи рӯҳии ӯ дар лаҳзаи дарк кардани ҳодиса (чигунагии онҳо нишон дода шавад), ӯ метавонист мазмуни дохилии ҳодисаҳои зикршударо фаҳмад (нишон дода шавад, ки маҳз кадом мазмун дар назар дошта шудааст)?

8) Бо назардошти сатҳи ташаккулёбии нутқи ҷабрдида ва дигар хусусиятҳои раванӣ, ӯ метавонад оиди ҳолатҳои муҳими ба парванда алоқаманд нишондодҳои ҳаққонӣ диҳад (чӣ гуна, нишон дода шавад)?

Олими зикршуда изҳор намудааст, ки предмети экспертизаи судӣ-равоншиносӣ, баҳодиҳии саҳеҳияти нишондодҳои шохидон, муайян кардани сабабҳои тағйир додани нишондод, ангезаҳои рад кардан аз додани нишондод, буда наметавонад⁸⁴.

Ҳарчанд ки дар Ҷумҳурии Тоҷикистон экспертизаи бӯйшиносӣ (одорологӣ) гузаронида намешавад, вале доштани донишҳои лозима дар ин хусус ва ҷиҳати татбиқи онҳо дар оянда қобили қабул аст.

Чунончӣ, ҳамаи объектҳои моддӣ дорои бӯйи хоси худ мебошанд. Ин хусусияти хоси онҳо буда, аз ҷониби шоммаи инсон ба қайд гирифта мешавад. Яъне аз ҳар объект бӯйи муайян ҷудо мешавад, ки он минбаъд ба шоммаи инсон расида, дар хусуси бӯйи муайян ахборот медиҳад.

Изи бӯйӣ– ин ҷисми физикии молекулярӣ мебошад, ки дар ҳолати газӣ қарор дошта, дар худ оид ба хосиятҳои фардӣ ва гурӯҳии объектҳои муайяни моддӣ ва нишонаҳои он маълумотҳоро дарбар мегирад.

84. Ҳамон ҷо. С.255-256.

Пайдоиши одорология ба солҳои 60-уми асри 19 рост меояд ва маҳз дар ҳамон давра олимони криминалист Абрам Ильич Винберг, В.В.Безруков, М.Г.Майоров ва дигарон роҳҳои нигоҳ доштани изи бӯйи (яъне роҳҳои консерватсия) онҳо ва эҳтимолияти аз рӯйи ин изҳои бӯйӣ айният кунонидани инсонро кашф намуданд.

Одорология -як шоҳаи илми криминалистика мебошад, ки он қонуниятҳои пайдоиши механизмҳои бӯйӣ ва пайдоиши маълумот дар бораи онҳоро меомӯзад ва тарзу усулҳои махсуси ҷамъоварӣ, нигоҳдорӣ, тадқиқ ва истифодабарии онҳоро бо мақсади кушодан, тафтиш намудан ва пешгирии ҷиноятҳо қор қарда мебарояд.

Айни ҳол дар илм аз ҷониби олимони Тамара Николаевна Шамонова, Старовойтов Василий Иванович ва дигарон ба ҷои одорология мафҳуми нав «ольфактроника» пешниҳод шуда истодааст, ки он тадқиқи изҳои бӯйиро дарбар мегирад⁸⁵.

Нишонаҳои зерини изҳои бӯйиро зикр намудан лозим аст:

1). Мунтазам будани механизми бӯйҳосилкунӣ. Яъне, то он вақте ки сарчашмаи бӯй вучуд дорад, изи бӯйӣ пайдо шудан мегирад.

2). Дар ҳаракат будани сохтори он. Яъне молекулаҳои изи бӯйӣ бо молекулаҳои муҳит омехта мешаванд.

3). Паҳншаванда будани он. Он хусусияти дар фазо тақсим шуда, оқибат нест шуда рафтано дорад.

4). Тақсимшаванда будани он. Он ба қисмҳои тақсим мешавад ва ҳар як қисми он хосиятҳои изҳои бӯйиро нигоҳ медорад.

ТАСНИФИ ИЗҲОИ БҮЙӢ:

1). Аз рӯйи вақти нигоҳ доштани изҳои бӯйӣ:

а). **изҳои нав** (аз вақти ҳосил шуданашон то як соат).

б). **изҳои мӯътадил** (аз як соат то се соат).

в). **изҳои кӯҳна** (аз вақти пайдо шуданашон зиёда аз се соат гузаштааст).

2). Аз рӯйи устуворӣ изҳои бӯйӣ тақсим мешаванд:

---

85. Т.Н.Шамонова. Следы человека на месте преступления, их роль в доказывании. Биологический аспект. М, 2010.

а). **изҳои устувор** (масалан изи пойи одам дар ҷои ҳодиса).

б). **изҳои нисбатан устувор** (масалан изҳои бӯйӣ, ки ба банка гирифта шудааст ва онҳо то 2 сол ва аз он зиёд меистанд).

3). Аз рӯи механизми пайдоиш:

а). **изҳо-сарчашмаи бӯй.**

б). **изҳо-бӯйҳо.**

Дар назди коршиносон-одорологҳо бояд чунин саволҳо гузошта шаванд:

1). Оё изҳои бӯйӣ, ки аз ҷои ҳодиса ва аз як адад пораи матоъ, ки аз хонаи ҷабрида гирифта шудаанд, ба одам мансуб аст, ё ба ҳайвонот, ё ба ашёҳои бечон.

2). Ин изи бӯйӣ кай ҳосил шудааст? Он аз рӯи давраи пайдоиши худ нав аст, мӯътадил аст, ё кӯҳна мебошад?

3). Ин изҳои бӯйӣ ба гумонбаршуда «А» мансуб аст, ё ба каси дигар.

Тадқиқи дурусти изҳои бӯйӣ барои ошкор намудани ҷиноятҳои хариду фурӯши одамон ва ба ҷавобгариҳои ҷиноятӣ кашидани савдогарони одамон аҳамияти зиёд дорад.

Дар амалияи тафтишотӣ доираи аз ин васеътари амалҳои тафтиш истифода мешаванд, вале бо як воситаи таълимӣ фаро гирифтани ҳамаи онҳо ғайриимкон аст.

Пешбурди тафтиши пешакӣ бо дарназардошти махсусиятҳои гузаронидани амалҳои тафтиш оид ба хариду фурӯши одамон барои таъмини тафтиши пурра, ҳамаҷониба ва ҳолисона мусоидат хоҳад намуд.

4.3. ҲАМКОРИҲОИ БАЙНАЛМИЛАЛӢ ВА БАЙНИИДОРАВӢ БО ПАРВАНДАҲОИ ҶИНОЯТӢ МАРБУТ БА САВДОИ ОДАМОН

Яке аз воситаҳои қавии муқовимат ба савдои одамон ин ба роҳ мондани ҳамкориҳои байниидоравӣ ва байналмилалӣ бо парвандаҳои ҷиноятӣ ба шумор меравад. Бесабаб нест, ки Қонуни нави Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи муқовимат ба савдои одамон ва расонидани кӯмак ба қурбониёни савдои ода-

мон» ба масъалаи ҳамкориҳои байниидоравӣ ва байналмилалӣ таваҷҷӯҳи хоса зоҳир намудааст⁸⁶. Дар Қонуни мазкур инчунин оид ба ҳамкориҳои мақомоти давлатӣ бо созмону ташкилотҳои ғайридавлатӣ, аз ҷумла созмонҳои байналмилалӣ муқаррароти лозима мавҷуданд.

Аз ҷумла, дар моддаи 7-и Қонуни марбут ваколати зерини субъектҳои давлатии бевосита амаликунандаи муқовимат ба савдои одамон дар самти расонидани кӯмак ба қурбониёни савдои одамон зикр гардидааст:

- амалӣ гардонидани ҳамкорӣ бо дигар субъектҳои системаи давлатӣ ва ғайридавлатии муқовимат ба савдои одамон оид ба масъалаҳои расонидани кӯмак ба қурбониёни савдои одамон.

Дар моддаи 8 бошад марбут ба ваколатҳои Вазорати корҳои хориҷии кишвар ҷиҳати муқовимат ба савдои одамон зикр гардидааст:

- дар ҳамкорӣ бо ташкилотҳои ба тавонбахшии қурбониёни савдои одамон кӯмакрасон фаъолиятро оид ба ҳифзи ҳуқуқ ва манфиатҳои қонунии шахрвандони Ҷумҳурии Тоҷикистон, ки қурбонии савдои одамон гаштаанд ва берун аз ҳудуди Ҷумҳурии Тоҷикистон қарор доранд, амалӣ менамояд ва барои ба Тоҷикистон баргардонидани онҳо мусоидат мекунад.

Фаъолияти иттиҳодияҳои ҷамъиятӣ дар самти муқовимат ба савдои одамон бошад мувофиқи моддаи 9-и Қонун низ ба масоили ҳамкорӣ алоқаи зич дорад. Ҷунонҷӣ, дар моддаи зикршудаи Қонун қайд гардидааст, ки иттиҳодияҳои ҷамъиятӣ ҳуқуқ доранд бо мақомот ва ташкилотҳои давлатии амаликунандаи муқовимат ба савдои одамон, ки дар моддаҳои 7 ва 8 Қонуни мазкур пешбинӣ шудаанд ва ҳамчунин бо ташкилотҳои байналмилалӣ ва хориҷӣ ҳамкорӣ кунанд.

Мувофиқи моддаи 10-и Қонун ташкилотҳои байналмилалӣ ва хориҷӣ ҳуқуқ доранд бо мақомоти давлатӣ ва дигар ташкилотҳои дар моддаҳои 7 - 9 Қонуни мазкур пешбинишуда ҳамкорӣ кунанд.

Ҳамкориҳои мақомоти давлатӣ бо иттиҳодияҳои ҷамъиятӣ, ташкилотҳои байналмилалӣ ва ғайридавлатӣ дар самти муқовимат

---

86. Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи муқовимат ба савдои одамон ва расонидани кӯмак ба қурбониёни савдои одамон» аз 26-уми июли соли 2014. Шакли электронӣ.

ба савдои одамон масъалаи дигари танзимгардидаи Қонун (моддаи 11) мебошад.

Ҳамчунин дар Қонун (моддаи 14) омадааст, ки Нақшаи миллии муқовимат ба савдои одамон давра ба давра аз ҷониби Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон барои мӯҳлати муайян тасдиқ гардида, амалисозии чораҳои маҷмӯии ба муқовимат ба савдои одамон, инчунин ба ҳимоя ва расонидани кӯмак ба қурбониёни савдои одамон, аз ҷумла ҳамкорӣ бо иттиҳодияҳои ҷамъиятӣ, ташкилотҳои байналмилалӣ ва дигар ташкилотҳои ғайридавлатӣ ва намояндагони ҷомеаи шаҳрвандӣ равонагардидаро пешбинӣ менамояд.

Мувофиқи моддаи 18-и Қонун комиссияи байниидоравӣ бо мақсади таҳкими ҳамкорӣ дар самти муқовимат ба савдои одамон бо тартиби муқаррарнамудаи қонунгузори Ҷумҳурии Тоҷикистон бо ташкилотҳои байналмилалӣ ва ғайридавлатӣ санадҳо оид ба ҳамкориро ба тасвиб мерасонад.

Аммо, нақши муҳимро дар самти муқовимат ба савдои одамон маҳз ҳамкориҳои байналмилалӣ мебозад.

Мувофиқи моддаи 10-и Конституцияи (Сарқонуни) Ҷумҳурии Тоҷикистон санадҳои ҳуқуқии байналмилалӣ, ки Тоҷикистон онҳоро эътироф кардааст, қисми таркибии низоми ҳуқуқии ҷумҳуриро ташкил медиҳанд⁸⁷.

Асосҳои байналмилалӣ-ҳуқуқии ҳамкориҳои давлатҳо дар соҳаи муқовимат ба савдои одамон дар Протокол оид ба пешгирӣ ва рафъи савдои одамон, хусусан занону кӯдакон ва ҷазо барои он аз 15-уми ноябри соли 2000-ум, ки бо резолюцияи 55/25-и Ассамблеяи Генералии СММ қабул гардида, иловаи Конвенсияи СММ зидди ҷинояткориҳои муташаккили трансмиллӣ мебошад, пешбинӣ гардидааст. Чунончӣ, дар моддаи 10-и Протоколи мазкур зикр гардидааст, ки мақомоти ҳифзи ҳуқуқ, муҳоҷират ва дигар мақомоти дахлдори Давлатҳои иштирокчӣ, дар ҳолатҳои зарурӣ, байни ҳамдигар тавассути мубодилаи иттилоот бо мақсади муқовимат ба савдои одамон ҳамкорӣ менамоянд.

Бо дарназардошти он ки мутобиқи моддаи 1-и ин Протокол, он замимаи Конвенсияи СММ зидди ҷинояткориҳои мута-

87. Конституцияи (Сарқонуни) Ҷумҳурии Тоҷикистон аз 6-уми ноябри соли 1994. Шакли электронӣ.

шаккили трансмиллӣ буда, он якҷоя бо ин Конвенсия тафсир мешавад, лозим аст, ки он меъёрҳои ҳамин Конвенсияро, ки дар он ҳамкориҳои байналмилалӣ Давлатҳои иштирокчи дар соҳаи муқовимат ба савдои одамон пешбинӣ шудааст, ёдоварӣ намоём. Аз ҷумла, дар моддаи 13-и Конвенсия ҳамкориҳои Давлатҳои иштирокчи бо мақсади таъмини мусодираи молу мулкҳои шахсонӣ дар содир намудани ҷинойти хариду фурӯши одамон гумонбар пешбинӣ шудааст. Дар банди 6-и ин модда зикр гардидааст, ки Давлатҳои иштирокчи Конвенсияи мазкурро чун асоси зарурӣ ва кофии шартномавӣ-ҳуқуқӣ баррасӣ менамоянд. Ин маънии онро дорад, ки Давлатҳои иштирокчи Конвенсия ҳуқуқ надоранд бо истинод ба набудани шартномаҳои дутарафаи дахлдор аз ҳамкорӣ саркашӣ намоёнд.

Дар моддаи 16-и Конвенсия, ки аз 17 банд иборат аст, тартиби ҳуқуқӣ ва мувофиқи амалӣ намудани расмиёти экстрадитсияи (супоридани) шахсонӣ дар хариду фурӯши одамон гумонбар ё айбдор пешбинӣ шудааст. Дар моддаи 18-и Конвенсия бошад мақсадҳо, шартҳо, тартиб ва раванди расонидани ёрии ба ғинаҳамдигарии байни Давлатҳои Иштирокчи пешбинӣ гардидааст.

Инчунин, масоили ҳамкорӣ дар моддаҳои 19 (имконияти ташкили мақомот оид ба гузаронидани тафтишоти муштарак), 20 (тартиби амалӣ намудани ҷорабиниҳои махсуси оперативӣ-кофтуковӣ) ва 21 (имконияти супоридани истехсолот бо мақсади таъқиби ҷинойтӣ чиҳати таъмини якҷоя кардани парвандаҳои ҷинойтӣ)-и Конвенсия пешбинӣ гардидааст⁸⁸.

Маҳз бо дарназардошти муҳимияти ҳамкориҳои байналмилалӣ дар самти муқовимат ба савдои одамон, дар Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи муқовимат ба савдои одамон ва расонидани кӯмак ба қурбониёни савдои одамон» ба ин масъала боби махсус (боби 7) бахшида шудааст. Ба андешаи олими ҷавон П.Абдуллоев ҳамкориҳои байналмилалӣ дар соҳаи мувофиқи судии ҷинойтӣ – ин зерсоҳаи ҳуқуқи мувофиқи ҷинойтӣ мебошад, ки аз меъёрҳои қонунгузории миллӣ ва санадҳои ҳуқуқи байналми-

88. Солиев К. Практические рекомендации сотрудникам правоохранительных органов Республики Таджикистан в борьбе с торговлей людьми. Душанбе, МОМ, 2004. С.160-161.

лалӣ иборат мебошад ва тартиби ҳамкориҳои судҳо, прокуратура, мақомоти таҳқиқ ва тафтишотиро бо мақомоти ваколатдор ва шахсони мансабдори давлатҳои хориҷӣ ва созмонҳои байналмилалӣ оид ба масъалаҳои, ки бо амалӣ намудани тафтишоти пешакӣ ва пешбурди судӣ, ба ҷавобгариҳои ҷиноятӣ кашидан ва ҷазо додани ҷинояткорон, инчунин аз ҷониби онҳо адо намудани ҷазоро танзим мекунад. Ҳамкориҳои байналмилалӣ дар соҳаи муруфиаи судии ҷиноятӣ дар худ институтҳои зеринро фаро гирифтааст:

1). Расонидани ёриҳои ҳуқуқии байналмилалӣ бо парвандаҳои ҷиноятӣ;

2). Супоридани шахсон (барои таъкиби ҷиноятӣ ё иҷрои ҳукм);

3). Додани шахсон ба давлати дигар (барои иҷрои ҷазо дар ҳудуди давлати зодгоҳи маҳкумшуда)⁸⁹.

Солиев К. бошад ҳамкориҳои байналмилалиро дар самти муқовимат бо савдои одамон иборат аз чор соҳа медонад: экстрадиция; фиристодан ва иҷро намудани дархостҳо оид ба расонидани ёриҳои ҳуқуқӣ бо мақсади иҷро намудани амалҳои тафтишӣ, ҷунҷофтҳои манзил, пурсиши шохидон, ҷамъовариҳои далелҳо ва ғайра; дархостҳои як мақомоти ҳифзи ҳуқуқ ба мақомоти дигари ҳифзи ҳуқуқ оид ба ҳолатҳои, ки аҳамияти далелӣ доранд, аммо пеш аз фиристодани дархост оид ба расонидани ёриҳои ҳуқуқӣ; дархостҳои як мақомоти ҳифзи ҳуқуқ ба мақомоти дигари ҳифзи ҳуқуқ оид ба расонидани кӯмаки оперативӣ⁹⁰.

Мувофиқи моддаи 40-и Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи муқовимат ба савдои одамон ва расонидани кӯмак ба қурбонӣҳои савдои одамон» Ҷумҳурии Тоҷикистон бо дигар давлатҳо, мақомоти ҳифзи ҳуқуқи онҳо, инчунин ташкилотҳои байналмилалӣ, ки бар зидди савдои одамон мубориза мебаранд, дар асоси қонунгузориҳои Ҷумҳурии Тоҷикистон, шартномаҳои байналмилалӣ, ки Тоҷикистон иштирокчиҳои онҳо мебошад, ҳам-

89. Абдуллоев П.С. Международное сотрудничество в сфере уголовного процесса Республики Таджикистан (применение международно-правовых актов). М., 2013. С.7.

90. Солиев К. Практические рекомендации сотрудникам правоохранительных органов Республики Таджикистан в борьбе с торговлей людьми. Душанбе, МОМ, 2004. С.160-161.

корӣ менамояд. Расонидани кӯмаки ҳуқуқӣ оид ба парвандаҳои ҷиноятӣ вобаста ба савдои одамон тибқи шартномаҳои байналмилалӣ, ки Тоҷикистон иштирокчии онҳо мебошад, инчунин қонунгузори Ҷумҳурии Тоҷикистон амалӣ карда мешавад.

Одатан, чунин шартномаҳо на оид ба як масъала, чун савдои одамон, балки бо фарогирии доираи васеи масъалаҳо ба имзо расонида мешаванд. Парвиз Абдуллоев, дар тақия ба ҳуқуқи байналмилалӣ, санадҳои ҳуқуқии байналмилалиро марбут ба ҳамкорӣ дар соҳаи муҳофизати ҷиноятӣ чунин тасниф намудааст: шартномаҳои байналмилалӣ бисёрҷониба; шартномаҳои байналмилалӣ дутарафа; шартномаҳои байналмилалӣ байниидоравӣ⁹¹.

Бо дарназардошти ин тасниф ба шартномаҳои байналмилалӣ бисёрҷониба Статути Римии Суди байналмилалӣ ҷиноятӣ аз 17-уми июли соли 1998, Конвенсия оид ба расонидани ёрии ҳуқуқӣ ва муносибатҳои ҳуқуқӣ бо парвандаҳои граждани, оилавӣ ва ҷиноятӣ (Минск, 22 январи соли 1993), Конвенсия оид ба расонидани ёрии ҳуқуқӣ ва муносибатҳои ҳуқуқӣ бо парвандаҳои граждани, оилавӣ ва ҷиноятӣ (Кишинёв, 7-уми октябри соли 2002) ва ғайраро мансуб доништан мумкин аст.

Мисоли шартномаҳои дутарафаи байналмилалӣ ин Шартномаи байни Ҷумҳурии Тоҷикистон ва Ҷумҳурии Туркия оид ба ҳамкории ҳуқуқӣ дар соҳаи муносибатҳои граждани, тичоратӣ ва ҷиноятӣ аз 6-уми майи соли 1996, Шартномаи байни Ҷумҳурии Тоҷикистон ва Ҷумҳурии Халқии Чин дар бораи расонидани ёрии ҳуқуқӣ бо парвандаҳои граждани ва ҷиноятӣ аз 16-уми сентябри соли 1996, Шартнома дар бораи ёрии ҳуқуқии байнихамдигарии байни Ҷумҳурии Тоҷикистон ва Ҷумҳурии Ҳиндустон оид ба парвандаҳои ҷиноятӣ аз 10-уми майи соли 2001 ва ғайра мебошанд. Ҷумҳурии Тоҷикистон чунин шартномаҳои дутарафа, ё шартномаҳоро оид ба супоридан ва экстрадитсия бо Ҷумҳурии Қирғизистон (майи соли 1998), Ҷумҳурии Украина (2-юми апрели соли 2004), Ҷумҳурии Ислондӣ Афғонистон (27-уми июли соли 2006) низ бастааст.

Намунаи санадҳои ҳуқуқии байниидоравӣ бошанд ин Со-

91. Абдуллоев П.С. Международное сотрудничество в сфере уголовного процесса Республики Таджикистан (применение международно-правовых актов). М., 2013. С.3-5.

зишномаи байни Прокуратураи генералии Ҷумҳурии Тоҷикистон ва Вазорати адлияи Аморати Муттаҳидаи Араб дар хусуси расонидани кӯмаки мутақобила оид ба парвандаҳои ҷиноятӣ (9-уми апрели соли 2007, Абу-Даби); Созишномаи байни Прокуратураи генералии Ҷумҳурии Тоҷикистон ва Прокуратураи генералии Ҷумҳурии Қазоқистон оиди ҳамкорӣ ва расонидани ёриҳои ҳуқуқӣ (26-уми апрели соли 2007, ш.Астана), Созишномаи Вазоратҳои қорҳои дохилии ҷумҳуриҳои Тоҷикистон, Туркменистон, Ўзбекистон, Украина, Озарбойҷон, Арманистон, Беларус, Гурҷистон, Қазоқистон, Қирғизистон ва Федератсияи Россия оид ба ҳамкорӣ дар соҳаи мубориза ба муқобили ҷинояткорӣ (Алма-Ато, 24-уми апрели соли 1992) мебошанд.

Мутобики санадҳои зикршудаи байналмилалӣ ҳуқуқӣ ва моддаи 40-и Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи муқовимат ба савдои одамон ва расонидани кӯмак ба қурбониёни савдои одамон» савдогарони одамон ва дигар шахсоне, ки дар содир намудани кирдорҳои бо савдои одамон алоқаманд иштирок менамоянд, метавонанд ба давлатҳои хориҷӣ барои ба ҷавобгариҳои ҷиноятӣ кашидан ва ё иҷрои ҷазои таъиншуда мутобики қонунгузориҳои Ҷумҳурии Тоҷикистон ва шартномаҳои байналмилалӣ, ки Тоҷикистон иштирокчиҳои онҳо мебошад, супорида шаванд.

Намояндагҳои дипломатӣ ва консулгарӣҳои Ҷумҳурии Тоҷикистон дар доираи ваколатҳои худ мутобики қонунгузориҳои кишварҳои ҷойгиршавии онҳо ошкор кардан ва ҳифзи муносиби ҳуқуқ ва манфиатҳои шаҳрвандони Ҷумҳурии Тоҷикистонро, ки қурбониёни савдои одамон шудаанд, амалӣ намуда, ба онҳо барои баргаштан ба Ҷумҳурии Тоҷикистон мусоидат менамоянд.

Дар ҳолати гум кардани ҳуҷҷатҳои тасдиқкунандаи шахсияти шаҳрванди Ҷумҳурии Тоҷикистон, ки қурбонии савдои одамон мебошад ва ё имконнопазирии гирифтани онҳо аз савдогарони одамон, намояндагҳои дипломатӣ ва консулгарӣҳои Ҷумҳурии Тоҷикистон дар яқҷоягӣ бо мақомоти дахлори давлатӣ дар муҳлати кӯтоҳтарин чунин шаҳрвандонро бо ҳуҷҷате, ки ҳуқуқи ба Ҷумҳурии Тоҷикистон баргаштанро медиҳад, таъмин мекунанд.

Дар моддаи 41-и Қонуни зикршуда бошад масоили ҳамкорӣ бо мақомоти ваколатдори давлатҳои хориҷӣ, ташкилотҳои бай-

налмилалии давлатӣ ва ғайридавлатӣ дар самти муқовимат ба савдои одамон дарч гардидаанд.

Аз ҷумла, қайд гардидааст, ки бо мақсади баланд бардоштани самаранокии огоҳонидан ва пешгирӣ кардани савдои одамон, ҳифз ва тавонбахшии иҷтимоии қурбониёни он, инчунин ташкили ҳамкориҳои байнидавлатӣ дар омодаسازی ва амалигардонии чорабиниҳои бо Қонуни мазкур пешбинигардида ва барномаҳои яққояи мақомоти ваколатдори Ҷумҳурии Тоҷикистон мувофиқи меъёрҳои санадҳои ҳуқуқии байналмилалии эътирофнамудаи Тоҷикистон оид ба масъалаҳои муқовимат ба савдои одамон бо давлатҳои хориҷӣ ва мақомоти ваколатдори онҳо, инчунин бо ташкилотҳои байналмилалии давлатӣ ва ғайридавлатӣ, ки фаъолиятро оид ба пешгирӣ ва мубориза бар зидди савдои одамон пеш мебаранд, ҳамкорӣ намуда, ба ҳифзи ҳуқуқҳои қурбониёни чунин ҷиноятҳо мусоидат менамоянд.

Мутобиқи Қонуни мазкур самтҳои асосии ҳамкориҳои байналмилалӣ инҳо мебошанд:

- таҳия ва бастании шартномаҳои дутарафа ва бисёртарафаи байни давлатҳо оид ба масъалаҳои муқовимат ба савдои одамон;
- мӯтадилгардонии ҳамкориҳои мақомоти дахлдори махсусгардонидашудаи наздисарҳадии давлатҳои ҳамсоя оид ба мубориза бар зидди савдои одамон;
- ҳамоҳангсозии амалиёти мақомоти ҳифзи ҳуқуқ, аз ҷумла чораҳои оперативӣ-ҷустуҷӯӣ бо мақсади саривақт ва пурра ошкор кардан, пешгирӣ намудан ва кушодани ҷиноятҳои ба савдои одамон алоқаманд;
- таъсис ва рушди яққояи системаи иттилоотӣ, воситаҳои хабаррасонии фаврӣ, воқуниш ва назоратбарӣ, ки барои баланд бардоштани самаранокии муқовимат ба савдои одамон нигаронида шудаанд.

Ҳамин тариқ, имрӯз заминаҳои кофӣ ҳуқуқӣ-байналмилалии ҳамкорӣ дар самти муқовимат ба савдои одамон вучуд дорад ва танҳо риояи қатъӣ ва бемайлони онҳо аз ҷониби Давлатҳои иштирокчи гавари таъмин гардидани ҳамкории самаранок ҷиҳати

мубориза ба муқобили ҷинояткорӣ, аз ҷумла падидаҳои фаро-
марзӣ (трансмиллӣ)-и он, чун савдои одамон мебошад.

ЗАМИМА

Бо фармони Прокурори
генералии Ҷумҳурии Тоҷикистон,
Мушовири ҳақиқии давлатии адлия
Салимзода Ш.О. 4-уми апрели соли 2013
тасдиқ карда шудааст

ТАВСИЯҲОИ МЕТОДӢ ОИД БА ҚОР БО ҶАБРДИДАГОН ВА ШОҲИДОН ДОИР БА ПАРВАНДАҲОИ БА ХАРИДУ ФУРӢШИ ОДАМОН АЛОҚАМАНД

(Дар Шӯрои илмию методии назди Прокурори генералии
Ҷумҳурии Тоҷикистон 29 март соли 2013 дастгирӣ ёфтааст)

Банди 24-и Нақшаи татбиқи Барномаи маҷмӯии мубориза
ба муқобили хариду фурӯши одамон дар Ҷумҳурии Тоҷикистон
барои солҳои 2011-2013, ки бо Қарори Ҳукумати Ҷумҳурии
Тоҷикистон аз 3 март соли 2011 тасдиқ гардидааст, таҳия намудани
тавсияҳои методӣ оид ба қор бо ҷабрдидагон ва шохидон доир
ба парвандаҳои ба хариду фурӯши одамон алоқамандро пешбинӣ
намудааст.

Бо назардошти таъмини иҷрои ин банди Нақшаи татбиқи
Барнома тавсияҳои методии мазкур таҳия карда шудааст.

1. Фаҳмондадихии ҳуқуқҳои ҷабрдидагон ва шохидон бо парвандаҳои ҷиноятӣ марбут ба хариду фурӯши одамон, ки бо ин парвандаҳо ба сифати ҷабрдида ё шохид эътироф шудаанд.

Зери мафҳуми ҷабрдидаи хариду фурӯши одамон шахсе дар
назар дошта шудааст, ки сарфи назар аз мавҷудияти розигии ин
шахс барои ҳамлу нақл, супоридан, фурӯхтан ё дигар амалиёте,
ки ба хариду фурӯши одамон алоқаманданд, зарар дидааст.

Шохиди хариду фурӯши одамон шахсе эътироф карда ме-
шаванд, ки вобаста ба ҳолатҳои ба ӯ маълум будаи аҳамиятдо-
шта бо парвандаи ҷиноятӣ, аз ҷумла дар хусуси ҷабрдидагон,
одамчаллобон ё яке аз онҳо, муносибати байни онҳо, маълумоте
дошта бошад.

Ба инобат гирифта шавад, ки мутобиқи Қонунҳои Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи ҳимояи давлатии иштирокчиёни муҳофизати судии ҷиноятӣ» ва «Дар бораи мубориза ба муқобили хариду фурӯши одамон» нисбат ба ҷабрдидагон ва шоҳидон бо парвандаҳои ҷиноятӣ марбут ба хариду фурӯши одамон ҳуқуқҳои иловагӣ ва чораҳо оид ба таъмини беҳатарӣ ва ҳифзи иҷтимоӣ пешбинӣ гардидааст.

Аз ин рӯ, пеш аз кор бурдан бо ҷабрдидагон ва шоҳидони хариду фурӯши одамон ҳуқуқҳои иловагӣ ва чораҳо оид ба таъмини беҳатарӣ ва ҳифзи иҷтимоӣ дар ҳамин тавсиянома пешбинӣ гардида донишҷӯ зарур мебошад. Сипас бо ҷабрдидагон ё шоҳид ҳамсӯҳбат шуда, ҳуқуқҳо ва чораҳо оид ба таъмини беҳатарӣ ва ҳифзи иҷтимоӣ ўро, ки дар зер дарҷ карда шудаанд, фаҳмондан лозим аст, то ки ў аз ҳамаи ҳуқуқҳои бархурдор шуда, мавҷуд будани имконияти воқеии ба ў ёрӣ расонидан ва муҳофизат намуданаш маълумоти дақиқ пайдо наояд. Баъди боварӣ ҳосил намудан, ки ҷабрдидагон ё шоҳид гуфтаҳои Шуморо ба он тарзе дарк намуд, ки Шумо мехостед, ба пурсиш ў сарқардан мумкин аст.

Барои амалӣ намудани ҳуқуқҳои ҷабрдидагон хариду фурӯши одамон амалиётҳои тафтишӣ ва фаврӣ бояд гузаронида шаванд.

2. Чораҳои беҳатарие, ки нисбати ҷабрдидагон ва шоҳидон бо парвандаҳои ҷиноятӣ марбут ба хариду фурӯши одамон татбиқ карда мешаванд

1. Қатъиян манъ будани фош кардани маълумотҳо дар бораи шахсияти ҷабрдидагон ва шоҳидони хариду фурӯши одамон ва дар асоси қарори мақоми анҷомдиҳандаи фаъолияти оперативӣ-ҷустуҷӯӣ, таҳқиқотчӣ, муфаттиш, прокурор ва суд манъ кардани дастрасӣ ба маълумот дар бораи шахсияти ҷабрдидагон хариду фурӯши одамон дар ҳадамоти маълумотӣ ва фондҳои иттилоотӣ маълумотӣ.

2. Манъ будани паҳн кардани иттилоот дар бораи ҳолатҳои хариду фурӯши одамон, ки барои ҳаёт ё саломатии ҷабрдидагон хариду фурӯши одамон, ё ҳешу табори наздики вай хатар ба вучуд оварда метавонад, инчунин дар бораи шахсоне, ки бо хариду фурӯши одамон мубориза мебаранд.

Бо мақсади пешгирии ин ҳолатҳо муфаттиш барои паҳн накардани маълумотҳо бо парвандаи ҷиноятӣ аз шахсони маълумотдоршуда забонхат гирифта, онҳоро барои ба ҷавобгарӣ кашидан хангоми фош намудани маълумотҳо бо моддаи 361 КҶ Ҷумҳурии Тоҷикистон огоҳ менамояд.

3. Дар сурати ба ҳаёт ва саломатии ҷабрдидаи хариду фурӯши одамон таҳдид кардани хатари воқеӣ, дар асоси қарори суд, прокурор, муфаттиш, таҳқиқотчӣ, мақоми амаликунандаи фаъолияти оперативӣ-ҷустуҷӯӣ, мувофиқи қонунгузори Ҷумҳурии Тоҷикистон бо хоҳиши ин шахс хатман додани имконияти тағйир додани ном, насаб, номи падар, сана ва ҷои таваллуд, ҷои истиқомат, ҷои қор, идома додани таҳсилот мувофиқи касби интихоб кардааш дар дигар донишгоҳ ва дигар минтақа.

4. Тибқи талаботи қисми 8 моддаи 172 КМҶ Ҷумҳурии Тоҷикистон зикр накардани шахсияти ҷабрдида, намояндаи ӯ ва шохид дар протоколи амали тафтишӣ хангоми мавҷуд будани асос барои эҳтимоли он, ки таъмини амнияти онҳо ва ҳешовандонашон зарур аст. Дар ин сурат муфаттиш вазифадор аст қароре барорад, ки дар он сабаби махфӣ нигоҳ доштани маълумот оид ба шахсияти иштирокчии амали тафтишӣ қабул кардани қарорро зикр намуда, намунаи имзоро, ки вай дар протоколи амали тафтишӣ бо иштироки ӯ аз он истифода мебарад, сабт кунад. Қарор дар лифтофаи муҳршуда нигоҳ дошта мешавад, ки бо мазмуни он ба ғайр аз муфаттиш, прокурори назораткунанда, суд, судя шинос шуда метавонанд.

5. Мувофиқи қонунгузори Ҷумҳурии Тоҷикистон таъкиб карда шудан барои паҳн кардани маълумот дар бораи ҷораҳои амният ва махфияти иттилоот дар бораи ҷабрдидагон ва шохидони хариду фурӯши одамон, ҳамчунон маълумоти тафтишоти пешакӣ ва маълумот дар бораи ҷораҳои бехатарие, ки нисбат ба иштирокчиёни муҳофизати ҷиноятӣ татбиқ карда мешаванд. Муфаттиш барои содир кардани кирдорҳои зикргардида пешбинӣ шудани ҷавобгарии ҷиноятиро бо моддаҳои 144, 146, 175 ва 361 КҶ Ҷумҳурии Тоҷикистон бояд фаҳмонад.

6. Ба ҷавобгарии муқаррарнамудаи қонунгузори Ҷумҳурии Тоҷикистон, кашида шудани шахсони мансабдори мақомоти

ичроияи ҳокимияти давлатӣ, инчунин кормандони иттиҳодияҳои ҷамъиятӣ ва ташкилотҳои ғайриҳукуматие, ки дар фаъолияти мубориза ба муқобили хариду фурӯши одамон иштирок карда, ба ҷабрдидагони хариду фурӯши одамон ёрӣ нарасонида, боиси расонидани зарари ҷиддӣ ба ҳуқуқи манфиатҳои қонунӣ ва саломатии онҳо гаштаанд (моддаҳои 127, 128, 322 КҶ Ҷумҳурии Тоҷикистон).

3. Маҷмӯи хизматрасониҳои иҷтимоӣ, мутобиқсозӣ ва тавонбахшии иҷтимоӣ ба ҷабрдидагон бо парвандаҳои ҷиноятии марбут ба хариду фурӯши одамон

1. Расондани ёрии тахассусии психологӣ ва тиббӣ.

Марказҳои дастгирӣ ва кӯмак ба ҷабрдидагони хариду фурӯши одамон, ки аз ҷониби Вазорати тандурустии Ҷумҳурии Тоҷикистон бо доруворӣ ва мутахассисон бо мақсади расонидани ёрии тахассусии психологӣ ва тиббӣ таъмин карда мешаванд, вазифадоранд ба ҷабрдидагони хариду фурӯши одамон ёрии тахассусии психологӣ ва тиббӣ расонанд. Пеш аз гузаронидани пурсиш муфаттиш ба ёрии тахассусии психологӣ ва тиббӣ муҳтоҷ будани ҷабрдидаи хариду фурӯши одамонро аниқ намуда, ўро ба Марказҳои дастгирӣ ва кӯмак ба ҷабрдидагони хариду фурӯши одамон равона карда, баъди расонидани чунин ёрӣ ба гузаронидани амалиёти тафтишӣ бо ҷабрдида оғоз менамояд.

2. Мусоидат намудан дар баргардонидани ҷабрдидагони хариду фурӯши одамон ба оила, аз ҷумла ёрӣ дар ташкили ҷустуҷӯи ҳешовандон.

Дар рафти пешбурди тафтиши пешакӣ бо розигии ҷабрдида ӯ ба оилааш баргардонидани мешавад. Агар ҷои зисти оила ё дигар ҳешовандони наздики ҷабрдида бинобар сабаби ба дигар ҷой кӯчидани онҳо ё бинобар сабаби гум кардани хотира муайян набоваранд, дар ин сурат муфаттиш ба мақомоти корҳои дохилӣ ва ба Марказҳои дастгирӣ ва кӯмак ба ҷабрдидагони хариду фурӯши одамон бо тартиби муқаррар намудаи қонунгузории муҳофизатии ҷиноятӣ супориши алоҳида ирсол менамояд.

3. Пешниҳоди паноҳгоҳ барои суқунати муваққатии ҷабрдидагони хариду фурӯши одамон.

Муфаттиш ба чабрдидаи хариду фурӯши одамон пешакӣ мефаҳмонад, ки:

а) паноҳгоҳ барои сукунати муваққатӣ дар марказҳои дастгирӣ ва кӯмак ба чабрдидагони хариду фурӯши одамон бо хоҳиши шахсии ӯ ба мӯҳлати то як моҳ, сарфи назар аз рафтори ин шахс ё омода будани вай ба додани маълумот бар зидди одамчаллобон, дода мешавад;

б) муҳлати додани паноҳгоҳ барои тамоми давраи пешбурди парванда бо пешниҳоди комиссияи минтақавӣ, мақомоти тафтишотӣ, прокурор ё суд дар сурати мавҷуд будани розигии чабрдидаи хариду фурӯши одамон ё дархости асосноки шахси аз хариду фурӯши одамон зарардида метавонад дароз карда шавад.

4. Дар сурати пайдо шудани зарурият ба тарҷумон муфаттиш истифодаи ройгон аз кӯмаки тарҷумонро дар рафти тафтиши пешакӣ таъмин менамояд.

5. Расонидани кӯмаки афзалиятнок дар таъмин намудан бо ҷои қор, идома додани гирифтани таҳсилот, интихоби касб ва тайёрии касбӣ.

Агар чабрдидаи хариду фурӯши одамон дар рафти пешбурди тафтиши пешакӣ хоҳиши мувофиқи касби интихоб кардааш қор қарданро изҳор намояд, ё таҳсилоташро идома додан хоҳад, муфаттиш вазифадор аст мувофиқан ба Вазорати меҳнат ва ҳифзи иҷтимоии аҳолии Ҷумҳурии Тоҷикистон ё Вазорати маорифи Ҷумҳурии Тоҷикистон бо мактуби расмӣ махфӣ мурочиат намояд, агар ба қору таҳсилот қалб қардан ба чорабиниҳо ҷиҳати таъмини бехатарии онҳо таъсири манфӣ нарасонад.

6. Ҳуқуқи талаб намудани ҷуброни зарари ҷисмонӣ, молу-мулкӣ ва маънавии аз ҷониби чабрдидагони хариду фурӯши одамон, ки дар натиҷаи содир қардани ҷиноят расонида шудаанд.

Дар як вақт ба чабрдидагони хариду фурӯши одамон муфаттиш бояд фаҳмонад, ки зарари ба онҳо расонидашуда аз тарафи шахсоне, ки дар содир намудани ҷиноятҳои марбут ба хариду фурӯши одамон гунаҳкор дониста шудаанд ва дар сурати нокифоя будани молу мулкӣ шахсони ҷунин ҷиноятро содир намуда, набудани он ё ғайриимкон будани рӯёниш аз он, зарари расонидаи ин шахсон ба чабрдидагони хариду фурӯши одамон мумкин аст тибқи қонунгузории Ҷумҳурии Тоҷикистон аз ҳисоби

воситаҳои фонди давлатии расонидани кӯмак ба онҳо, дар асоси қарори эътибори қонунӣ пайдокардаи судӣ ҷуброн карда шавад.

7. Расонидани ёрии моддӣ дар давраи мутобиқшавӣ, таъмин гардидан бо хӯрока, ҷойпӯши хоб ва воситаҳои санитарӣ-гигиенӣ, инчунин дар ҳолатҳои зарурӣ бо либос, пойафзол ва дигар ашёҳои таъминоти молӣ аз рӯи меъёрҳои муқаррарнамудаи қонунгузорӣ.

Таъмини ин маҷмӯи хизматрасониҳои иҷтимоиро муфаттиш хангоми суҳбат бо ҷабрдидаи хариду фурӯши одамон аниқ карда, дар Марказҳои дастгирӣ ва кӯмак ба ҷабрдидагони хариду фурӯши одамон мавриди санҷиш қарор медиҳад.

8. Бо риояи махфияти пурра ва хангоми мавҷуд будани розигии ихтиёрон ва иттилоотнокшудаи онҳо ба амал баровардани чораҳои мутобиқгардонии иҷтимоӣ ва барқарорсозии иҷтимоии ҷабрдидагони хариду фурӯши одамон.

Муфаттиш ба ҷабрдидагони хариду фурӯши одамон бояд фаҳмонад, ки мутобиқгардонии иҷтимоӣ ва барқарорсозии иҷтимоии онҳо бо дарназардошти синну сол, ҷинс ва талаботҳои махсус, нисбати қурбонӣ бо болиғи хариду фурӯши одамон бошад бо дарназардошти омодагии онҳо барои ҳамкорӣ бо мақомоти ҳифзи ҳуқуқ бо парвандаҳо оид ба ҷиноятҳои нисбаташон содиршуда амалӣ карда мешавад.

4. Кафолатҳои давлатии мурофиавии ҳифзи ҳуқуқи ҷабрдидагон ва шохидон бо парвандаҳои ҷиноятии марбут ба хариду фурӯши одамон

Қонунгузориҳои Ҷумҳурии Тоҷикистон (Қонунҳои Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи Ҳимояи давлатии иштирокчиёни мурофиаи судии ҷиноятӣ», «Дар бораи мубориза ба муқобили хариду фурӯши одамон», Кодекси мурофиавии ҷиноятии Ҷумҳурии Тоҷикистон, Кодекси ҷиноятии Ҷумҳурии Тоҷикистон) кафолатҳои зерини давлатии мурофиавии ҳифзи ҳуқуқи ҷабрдидагон ва шохидони хариду фурӯши одамонро муқаррар намудааст:

1. Бо дарназардошти вазъи раванӣ, хусусият ва вазнинии ҷиноят, инчунин дараҷаи вазнинии зарари ба ҷабрдидагони хариду фурӯши одамон расонидашуда бозпурсӣ намудани онҳо.

Муфаттиш пеш аз пурсиши ҷабрдида бояд аниқ намояд, ки ӯ дар кадом ҳолат қарор дорад, ҷӣ гуна ҷароҳат гирифтааст

ва вобаста ба вазнинии кирдорҳои нисбати вай содир шуда бе таъсиррасонии ҳолати психологиаш нишондод гирифтани мумкин аст ё не? Ҳамчунин бо назардошти дар қадом ҳолат қарор доштани ӯ вақт, ҷой, давомнокии пурсиш, таъмин кардан ё накардани мутахассис, тарҷумон ва истифодаи техникаи криминалистиро ҳангоми пурсиш муайян намуданаш зарур мебошад.

2. Озод намудан аз ҷавобгарии маъмурӣ барои аз ҷониби онҳо чун ҷабрдидаи хариду фурӯши одамон содир кардани кирдорҳое, ки ҳуқуқвайронкунии маъмурӣ мебошанд.

Муфаттиш ба мақомотҳои татбиқи ҷазои маъмурӣ барои аз ҷавобгарии маъмурӣ озод намудани ҷабрдидае, ки дар давраи ҷабрдидаи хариду фурӯши одамон буданаш зери таъсири одамчалонон ҳуқуқвайронкуноии маъмуриро содир намудааст, дарҳости асоснок пешниҳод менамояд, агар вобаста ба ҳолати хариду фурӯши одамон парвандаи ҷиноятӣ оғоз шуда бошад.

3. Таъмини махфияти иттилоот, ки аз ҷабрдидагони хариду фурӯши одамон ба даст оварда шудаанд.

Муфаттиш дар давраи пешбурди тафтиши пешакӣ барои таъмини махфияти иттилоот ва фош насохтани онҳо шахсеро, ки дар бораи ҷабрдидагони хариду фурӯши одамон ё одамчалонон маълумотдор шудаанд, бо гирифтани дастхат барои ба ҷавобгарӣ кашидан бо моддаи 361 ҚҶ Ҷумҳурии Тоҷикистон оғох менамояд, чораҳои беҳатариеро, ки дар банди 2 қисмҳои 1-5-и ҳамина Тавсияҳои методӣ дарҷ гардидаанд, ба иҷро мерасонад.

4. Таъмини баррасии судии пӯшидаи парвандаҳои ҷиноятӣ марбут ба хариду фурӯши одамон.

Бо мақсади таъмини амнияти ҷабрдидагон ва шохидони хариду фурӯши одамон ва дигар иштирокчиёни муҳофизати судии ҷиноятӣ, муҳофизати судӣ мумкин аст пӯшида гузаронида шавад.

Ҳамчунин, тартиби махсус, ки амнияти ҷабрдидагон, аз ҷумла ҳимояи ҷисмонии онҳо, инчунин баррасӣ ва ҳалли ҳатмии даъвоҳои граждании ҷабрдидагони хариду фурӯши одамонро дар доираи қонунгузори муҳофизавии ҷиноятӣ таъмин менамоянд, татбиқ карда мешавад.

5. Ҳуқуқҳои ҷабрдидагон ва асосҳои қонунии баргардонидани онҳо бо парвандаҳои ҷиноятӣ марбут ба хариду фурӯши одамон, ки шахрвандони хориҷӣ ва ё шахсони бешаҳрванд мебошанд

Тибқи моддаи 20-и Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи мубориза ба муқобили хариду фурӯши одамон» нисбати ҷабрдидагон ва шоҳидони хариду фурӯши одамон, ки шаҳрванди хориҷӣ ё шахси бешаҳрванд мебошанд, чунин қоидаҳо амалӣ карда мешаванд:

-агар шаҳрванди хориҷӣ ё шахси бешаҳрванд -ҷабрдидаи хариду фурӯши одамон, мувофиқи қонунгузори мурофиавии ҷиноятии Ҷумҳурии Тоҷикистон ҷабрдида эътироф шуда бошад, шоҳиди парвандаи ҷиноятӣ бошад ё ба мақомоти ҳифзи ҳуқуқ ёрӣ расонад, бо дархости асосноки суд, прокурор, муфаттиш ва таҳқиқотчӣ нисбати чунин шахс чораҳои рондан аз ҳудуди мамлакат то қабули қарор оид ба парвандаи ҷиноятӣ нисбати шахсони гунаҳкори хариду фурӯши одамон, татбиқ намешавад ва ба ҷабрдидаи хариду фурӯши одамон, сарфи назар аз ҳолатҳои воридаи ин шахс ба Ҷумҳурии Тоҷикистон, ҳуқуқи будубоши муваққатӣ дода мешавад.

-нисбати шаҳрванди хориҷӣ ё шахси бешаҳрванд мувофиқи дархости асосноки шахсони мансабдори мақомоти дахлдор (суд, судя, прокурор, муфаттиш, таҳқиқотчӣ ё роҳбарони мақомотҳои дахлдор) иҷрои қарор ҷиҳати додани ҷазои маъмури барои ҳуқуқвайронкунии вобаста ба хариду фурӯши одамон қатъ карда мешавад, агар мутобиқи ҳолати хариду фурӯши одамон парвандаи ҷиноятӣ оғоз гардида бошад ва ҷабрдидаи хариду фурӯши одамон ё шахси ба мақомоти ҳифзи ҳуқуқ дар ошкор намудани ҳолати хариду фурӯши одамон ё ҷустуҷӯи одамчаллобон ёрирасонида, эътироф гардида бошад.

Вазорати корҳои дохилии Ҷумҳурии Тоҷикистон ё мақомоти ҳудудии он мувофиқи қонунгузори Ҷумҳурии Тоҷикистон гувоҳномаи иқоматро дар Ҷумҳурии Тоҷикистон ба дарназардошти мӯҳлати сукунат дар Ҷумҳурии Тоҷикистон ба расмиёт дароварда, ба шаҳрванди хориҷӣ ё ба шахси бешаҳрванде медиҳанд, ки вай ҷабрдидаи хариду фурӯши одамон буда, ба мақомоти ҳифзи ҳуқуқ дар фош намудани ҷиноят ва шахси (шахсони) ба хариду фурӯши одамон айбдоршаванда мусоидат кардааст.

Шахси тафтишбаранда ё таҳқиқбаранда барои ба ҷабрдидаи хариду фурӯши одамон додани гувоҳномаи иқоматӣ ба Вазорати

корҳои дохилии Ҷумҳурии Тоҷикистон ё мақомоти ҳудудии он мактуби расмӣ ирсол менамояд.

Ҷабрдидаи хариду фурӯши одамон, ки ба ӯ гувоҳномаи иқомат дода шудааст, мақоми муҳочирро соҳиб шуда, тамоми ҳуқуқҳо ва уҳдадорихоро, ки аз ин мақоми ҳуқуқӣ бармеояд, доро мебошад.

Баргардонидани ҷабрдидагони хариду фурӯши одамон ба давлати зуҳурашон ё давлати ҷои иқомати доимиашон мутобиқи созишномаҳои байналмилалӣ ва тибқи талаботҳои Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи вазъи шахрвандони хориҷӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон» сурат мегирад.

6. Хусусиятҳои ҳосе, ки ҳангоми пешбурди тафтиши пешакӣ бо парвандаҳои ҷиноятии марбут ба хариду фурӯши ноболиғон прокуророн, муфаттишон ва таҳқиқбарон бояд донанд

Ба ноболиғон-ҷабрдидагони хариду фурӯши одамон ҳуқуқҳо ва озодиҳои кафолатдодаи Конститутсияи (Сарқонуни) Ҷумҳурии Тоҷикистон, Конвенсияи СММ оид ба ҳуқуқи кӯдак, шартномаҳои байналмилалӣ, Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи мубориза ба муқобили хариду фурӯши одамон», дигар қонунҳо ва санадҳои меъёрии ҳуқуқӣ, ки ҳуқуқи ноболиғон ва кафолати амалӣ намудани онро танзим менамоянд, таъмин карда мешавад.

Дар рафти тафтиши пешакӣ прокуророн, муфаттишон ва таҳқиқбарон ҳолатҳои зеринро бояд ба инобат гиранд:

1. Пурсиши ҷабрдидаи ноболиғи хариду фурӯши одамон ва дигар амалҳои тафтишии бо иштироки ӯ гузаронидамешуда, дар шароит ва муҳити мутобиқ, ба забони барои ноболиғ фаҳмо, дар иштироки ҳатмии намояндаи қонунии ҷабрдида, агар иштироки ӯ ба пурсиши ҷабрдида ҳалал ворид созад дар иштироки педагог ё васию парастор гузаронида мешавад.

Ноболиғ бояд дар тамоми давраи пурсиш беҳатарӣ ва дастгирӣ ёфтанаширо ҳис намояд. Агар ӯ хоҳиши ҳангоми пурсиш карданаш ҳозир будани шахси калонсолеро, ки ба вай боварӣ дорад изҳор намояд, ҳатман он шахсро муфаттиш бояд ҳозир намояд.

Ҷабрдида ё шоҳиди хариду фурӯши одамон бояд бо забони модариашон пурсида шаванд. Агар шахси тафтишбаранда забони онҳоро надонад, ё дигар ҳолатҳо тақозо намояд, пас бояд

тарчумонеро ёбад, ки $\bar{u}$ бо ноболиғон хушмуомила буда тавонад ва озодона бо он тарзе рафтору тарчума намояд, ки ноболиғ аз вай нахаросад. Бинобар ҳамин сабаб ҳам бо тарчумон пеш аз пурсиш муфаттиш бояд ҳамсухбат шуда, тарзи озодона ва бе расонидани таъсири манфӣ ба ҷабрдида ё шохиди ноболиғ тарчума карданро фаҳмонад. Дар баробари ин пурсиш набояд дарозмудат ва дилгиркунанда бошад ва ҳангоми пурсиш муфаттиш дараҷаи инкишофёбӣ, ҳислат ва талаботи ноболиғро ба инобат гирифта, дар бораи оилаи $\bar{u}$ маълумот дошта бошад.

Ҳангоми пурсиш ба ноболиғ имконият додан лозим аст, ки ходисаи бо $\bar{u}$ ва дигарон рухдода, ҳудаш мушоҳида ё шунидаро озодона нақл кунад ва аввал саволҳои умумӣ, баъдан саволҳои асосии ба кор тааллуқ доштаро додан лозим аст.

Давлат ҳифз ва расонидани ёриро ба ноболиғ-ҷабрдидаи хариду фурӯши одамон аз лаҳзаи нисбати $\bar{u}$ содир шудани ҷиноят дар самти хариду фурӯши одамон, баъд аз айнияткунонии $\bar{u}$ чун ҷабрдидаи хариду фурӯши одамон то мутобиқшавӣ ва барқарорсозии пурраи иҷтимоӣ, новобаста аз хоҳиши $\bar{u}$ барои ҳамкорӣ бо мақомоти давлатӣ ҷиҳати ошкор намудан ва кушодани ҷинояти нисбати вай содиршуда ва таъқиби ҷиноии одамҷаллобон, таъмин менамояд.

Баъд аз он ки ба ноболиғ мақоми ҳуқуқи ҷабрдидаи хариду фурӯши одамон дода мешавад, $\bar{u}$ фавран ба мақомот ва муассисаҳое, ки аз тарафи қонунгузорӣ барои ҳифз ва расонидани ёрӣ ба ноболиғони аз хариду фурӯши одамон зарардида ваколатдор шудаанд, фиристода мешаванд.

Муфаттиш баъди оғоз шудани парвандаи ҷиноятӣ бо тартиби муқаррар намудаи моддаҳои 42 ва 45 КМҶ Ҷумҳурии Тоҷикистон қарорҳо дар бораи эътироф намудани ҷабрдида ва намояндаи қонунии $\bar{u}$ қабул менамояд. Иштироки намояндаи қонунии ноболиғ ҳангоми гузаронидани амалиётҳои тафтишӣ бо иштироки ҷабрдидаи ноболиғ ва баррасии парванда дар суд, хатмӣ мебошад.

2. Дар сурате, ки синну соли ҷабрдидаи хариду фурӯши одамон маълум нест, вале аз рӯи асосҳои воқеии мавҷудбуда тахмин намудан мумкин аст, ки вай ҳанӯз ба синни 18-солагӣ

нарасидааст, то қатъиян муқаррар намудани синну соли воқеии ин шахс нисбати ӯ кафолатҳои махсуси ҳуқуқӣ, ки бо қонунгузориҳои Ҷумҳурии Тоҷикистон барои расонидани ёрӣ ба ноболиғон-ҷабрдидагони хариду фурӯши одамон пешбинӣ шудааст, паҳн мегардад.

Бо мақсади муайян намудани сину соли ҷабрдида муфаттиш экспертизаи комиссияи судии тиббӣ таъин менамояд.

3. Чораҳои мутобиқгардонии иҷтимоӣ ва барқарорсозии иҷтимоии ноболиғон-ҷабрдидагони хариду фурӯши одамон новобаста аз хоҳиши онҳо, нисбат ба ноболиғони ба синни 15-солаги расида бошад, бо розигии онҳо ва ё розигии намояндагони қонунии онҳо ё мақомоти васоят ва парасторӣ, амалӣ карда мешаванд.

4. Агар ноболиғ-ҷабрдидаи хариду фурӯши одамон падару модар ё дигар намояндагони қонунӣ нашошта бошад, мақомоти васоят ва парасторӣ ғавран мутобиқи қонунгузорӣ ба ӯ васӣ таъин мекунад, ки вай қабули ҳамаи қарорҳоро ба манфиати ноболиғ таъмин карда, аз номи ноболиғ арз пешниҳод менамояд ва яқоя бо ӯ дар ҳамаи амалиётҳои муурофиявии ҷиноятӣ ва судӣ то қабули қарор ба манфиати ноболиғ ширкат меварзад.

Агар то оғози парвандаи ҷиноятӣ ба ноболиғ вобаста ба сину сол васӣ ё парастор таъин карда нашуда бошад, муфаттиш бетаъхир бо мактуб ба мақомоти васоят ва парасторӣ мурочиат намуда, ғавран таъин намудани васӣ ё парасторро талаб менамояд.

5. Ба ноболиғ-ҷабрдидаи хариду фурӯши одамон барои тамоми давраи тафтиши пешакӣ ва муҳокимаи судии парванда, ки вай бо он ба сифати ҷабрдида эътироф шудааст, дар сурати зарурат инчунин баъд аз итмоми он, то мутобиқшавӣ ва барқарорсозии пурраи иҷтимоӣ ҳуқуқи иқомат дар муассисаҳои махсусгардонидашудаи давлатӣ барои ҷабрдидагони хариду фурӯши одамон ё дигар муассисаи махсусгардонидашудаи хизматрасонии иҷтимоӣ, ки ба ноболиғони дар вазъияти хатарноки иҷтимоӣ ё дигар вазъияти душвори ҳаётӣ қарордошта ёрии иҷтимоӣ мерасонад, дода мешавад.

5. Ноболиғон-ҷабрдидагони хариду фурӯши одамон, ки дар муассисаҳои зикршудаи махсусгардонидашуда ҷой дода шудаанд, дар шароитҳои барои онҳо махсус муҳайёнамуда, ки ба талаботи

ичтимой-синнусолии онҳо мувофиқ аст, чун аз ҷабрдидагони болиғи хариду фурӯши одамон нигоҳ дошта мешаванд.

Бо мақсади риоя шудани ин талабот муфаттиш дар давраи пешбурди тафтиши пешакӣ мунтазам бояд чун аз ҷабрдидагони болиғи хариду фурӯши одамон нигоҳ дошта шудани ноболиғро дар муассисаҳои махсусгардонидашудаи давлатӣ барои ҷабрдидагони хариду фурӯши одамон ва муассисаи махсусгардонидашудаи хизматрасонии иҷтимоӣ, мавриди санҷиш қарор диҳад.

6. Ноболиғон-ҷабрдидаи хариду фурӯши одамон, ки дар муассисаҳои махсусгардонидашуда нигоҳ дошта мешаванд, ба тариқи иловагӣ барои ройгон истифода намудан аз хизматрасониҳои зерин ҳуқуқ доранд:

- хабардор намудани волидонашон (дигар намояндагони қонуниашон) дар хусуси ҷой дода шудани онҳо дар муассисаҳои махсусгардонидашуда (бо оила нигоҳ доштани робита тавассути мукотибот, суҳбатҳои телефонӣ ва мулоқотҳо, бо он шарт, ки агар он ба манфиатҳои амнияти ноболиғон зарар нарасонад);
- бархурдорӣ аз ёрӣ дар ташкили ҷустуҷӯи волидон ва дигар намояндагони қонунӣ;
- андешидани чораҳои ҷиҳати гирифтани хӯроқа, либос, пойафзол ва дигар ашёи таъминоти моддӣ мутобиқи меъёрҳои муқарраргардида, ки барои нигоҳдошти саломатӣ ва таъмини фаъолияти ҳаётии ноболиғон лозим мебошад;
- андешидани чораҳои ҷиҳати гирифтани таҳсилоти умумӣ ва ибтидоии касбӣ;
- истифода аз маҷмӯи дигар хизматрасониҳои иловагӣ, ки инкишофи ҷисмонӣ ва рӯҳии ноболиғро бо дарназардошти хусусиятҳои физиологӣ ва руҳию синнусолӣ таъмин менамояд;
- андешидани чораҳои фаврӣ барои ҷустуҷӯи оилаи онҳо дар сурати бе парастории волидон мондан, ё ҷои қарордошти волидони худро надонистани ноболиғон-ҷабрдидагони хариду фурӯши одамон ва мутобиқи қонунгузорӣ нисбати онҳо таъин кардани васоят ё парасторӣ.

Муфаттиш хангоми пешбурди тафтиши пешакӣ амалан иҷро шудани хизматрасониҳои зикршударо бо роҳи гузаронидани воҳӯрӣ бо ҷабрдида ва намояндаи қонунӣ ӯ, гузаронидани санҷиши бевосита дар муассисаҳои махсусгардонидашуда бояд дида барояд ва дар сурати иҷро нашудани маҷмӯи хизматрасониҳои иловагӣ бояд чораандешӣ намояд.

7. Дар амалияи худ муассисаҳои махсусгардонидашуда барномаҳои махсуси айниятқунонӣ, мутобикгардонии иҷтимоӣ ва барқарорсозии иҷтимоии ноболиғон-ҷабрдидагон хариду фурӯши одамонро, ки дар муассисаҳои зикршуда нигоҳ дошта мешаванд, таҳия ва амалӣ намуда, амнияти онҳоро таъмин мекунанд, онҳо дар баробари ин қатъиян махфияти иттилоотро дар хусуси шахсияти ноболиғ ва мақоми ӯ чун ҷабрдидаи хариду фурӯши одамон бояд риоя намоянд.

Муфаттиш ӯҳдадор аст мавҷудияти чунин барномаҳо ва амалан иҷро шудани онҳоро дар муассисаҳои махсусгардонидашуда мавриди санҷиш қарор диҳад.

7. Принсипҳои асосии кор бо ҷабрдидагон ва шохидон бо парвандаҳои ҷиноятии марбут ба хариду фурӯши одамон.

1. Принсипи ботаҳаммулӣ ва хушмуомилагӣ дар муносибат бо ҷабрдидагон ва шохидони хариду фурӯши одамон.

Бо ҷабрдидагон ва шохидони хариду фурӯши одамон бо эҳтироми хоса ва дарки шахсияту ҳуқуқҳои вай муносибат кардан лозим аст. Зеро хусусан ҷабрдида бисёр сабабҳои асосноке дорад, ки муҳокимаи муфассали ҳаёти хешро ҳамчун ҷабрдидаи хариду фурӯши одамон дар пурсишҳои аввал рад намояд.

Дар давраи дар асорат ва гуломӣ будани ҷабрдидагони хариду фурӯши одамон онҳо тез-тез ба ҳолатҳои дучор мешаванд, ки вазъи саломатӣ ва ҳолати рӯҳияшон ба ҷароҳатҳои зиёд гирифта мегарданд. Бо сабаби дучор гаштан ба шароитҳои давомноки осеби рӯҳӣ, асаби ҷабрдидагони хариду фурӯши одамон хароб гардида, дар онҳо мумкин аст ҳолати мураккаби харобшавии асаб пайдо шавад. Бинобар ин баъзе аз ҷабрдидагон ҳамчун шохиди таъқиби одамчалобон мумкин аст баромад карда натавонанд.

Аз ин лиҳоз, пурсиши рӯирост ва фаъол ва гузаронидани дигар амали тафтишӣ метавонад ҷабрдидаро аз ҳамкорӣ боздорад

ё такроран чарохатнок кунад ва имкониятҳои ҳамкориро дар ошкор намудани одамчалобон нобуд созад.

Ҳангоми сӯҳбат ва пеш аз пурсиш бо парвандаи ҷиноятӣ шахси тафтишбаранда агар муайян намояд, ки пурсиши ҷабрдида ё гузаронидани дигар амалиёти тафтишотӣ вазъияти ўро бадтар мекунад, гузаронидани амалиётҳои тафтишотиро ҳатман мавқуф гузорад.

2. Принсипи пайдо кунонидани боварии ҷабрдидагон ва шохидони хариду фурӯши одамон

Дар натиҷаи ба ҷабрдидагонии хариду фурӯши одамон таъсир расонидани азобу уқубати ҷисмонӣ рӯҳӣ, пастзании мунтазам, лату кӯб, баъзан ҳамкорӣ намудани кормандони ҳифзи ҳуқуқ ва дигар шахсони мансабдор бо одамчаллобон ва содир кардани дигар муносибатҳои ғайриинсонӣ нисбати онҳо, камтарин муносибати шубҳанок, мочарочӯёна ва ё хусуматангез боиси нобоварӣ ба шахси тафтишбаранда ва таҳқиқбаранда шуданаш мумкин аст.

Шохидони хариду фурӯши одамон низ бо сабаби тарс аз одамчаллобон ва ҳаммаслакони онҳо, амнияти худ ва наздиконаш, зоҳир намудани оддитарин муносибати раҳмдилона нисбати одамчаллобон, нобоварӣ карда, аз додани нишондод ва ҳамкорӣ бо мақомоти тафтишотӣ ё таҳқиқ даст кашиданашон аз имкон дур нест.

Бинобар ин ҳангоми пурсиш ва ё гузаронидани дигар амалиётҳо бо назардошти риоя намудани тавсияҳои дар боло зикршуда чунин фазои озоду боҳаловатеро ба миён овардан лозим аст, ки ҷабрдидагон ва шохидони хариду фурӯши одамон пурра бовар намуда, нишондод диҳанд ва барои ошкору дастгир намудани одамчаллобону ҳаммаслакони онҳо бо мақомотҳои ҳифзи ҳуқуқ ҳамкорӣ намоянд.

3. Принсипи роҳ надодан ба маҳдудкунии ҳуқуқи ҷабрдидагон ва шохидони хариду фурӯши одамон

Нисбат ба ҷабрдидагон ва шохидони хариду фурӯши одамон ҳангоми гузаронидани амалиётҳои тафтишотию ғаврӣ новобаста аз ҷинс, сину сол, табақаи иҷтимоӣ, наҷод, этнокоди динию мазҳабӣ, забон, арзишҳои сиёсӣ вазъи иҷтимоӣ, ғайри қобили

меҳнат будан, маҳали зист ва ранги пӯст муносибати якхела ва ботаҳаммулу эҳтиромонаро раво дидан зарур аст. Онҳо бояд ҳис намоянд, ки нисбаташон баробар мутобиқи меъёрҳои муқаррарнамудаи Протоколи иловагӣ дар бораи пешгирӣ ва рафъи хариду фурӯши одамон, хусусан занон ва кӯдакон ва чазо барои он, ки онро Ҷумҳурии Тоҷикистон эътироф ва ба имзо расонидааст ва дигар қонунҳои санадҳои меъёрии ҳуқуқии амалкунанда дар ин самт, муносибат қарда мешавад.

4. Принсипи таъмини махфият ҳангоми қор бо ҷабрдидагон ва шохидони хариду фурӯши одамон

Пеш аз гузаронидани амалиётҳои тафтишотию ҷаврӣ бо парвандаҳои ҷиноятӣ ҷабрдидагон ва шохидони хариду фурӯши одамон бояд боварии қомил дошта бошанд, ки махфияти маълумотҳои расмӣ пешниҳод намудаи онҳо, ҷои зисти ӯ ва ҳешу табораш, ҷои қор ва ё таҳсилаш таъмин қарда мешавад, бе огоҳкунӣ пешақии ӯ ва розигии хаттиаш ягон маълумот ошқор қарда намешавад.

Дар баъзе ҳолатҳо ҷабрдидагон ва шохидони хариду фурӯши одамон намехоҳанд, ки ҳешони наздики онҳо дар бораи ҷабрдида ва шохиди хариду фурӯши одамон буданашонро донанд, хусусан занҳое, ки барои истисмори шаҳвонӣ хариду фурӯш шуданашон ҷабрдида шудаанд. Дар ин сурат маълумотҳо аз ҳешу табори ҷабрдида қатъиян махфӣ нигоҳ дошта шуда, дар сурати хабар ёфтани онҳо оиди рафту омади ҷабрдида ба мақомотҳои ҳифзи ҳуқуқ, омадани ӯро дигар намуд арзёбӣ намоянд, ё амалиётҳои пурсиширо бо розигии ҷабрдида берун аз биноҳои мақомотҳои ҳифзи ҳуқуқ дар дигар ҷойҳои беҳавф гузаронанд.

ТАВСИЯҲОИ МЕТОДИ ОИДИ ТАРЗ ВА УСУЛИ ГУЗАРОНИДАНИ ҲАРАКАТҲОИ АВВАЛИНДАРАҶАИ ТАФТИШОТИ ОИДИ ЧИНОЯТҲОИ ОДАМРАБОИ

Дар баробари ба даст овардани истиклолият, Ҷумҳурии Тоҷикистон ба як қатор мушкилиҳо аз қабилӣ пайдоиши чунин шаклҳои нави ҷинояткорӣ ба монанди одамрабӣ, гаравгонгирӣ, терроризм, таҳрибкорӣ, ки бар зидди асосҳои сохтори давлат, озодии шахс ва шаъну шарафи шаҳрвандон равона шудаанд, дучор омад.

Вақтҳои охир дар ҷумҳурӣ бахусус паҳн шудани ҷинояти одамрабӣ ба чашм мерасад.

Тарафи объективии одамрабоиро кушоду равшан ё ин ки пинҳони дошта гирифтани шахсон, бидуни хоҳиши онҳо аз ҷои зисти муваққатӣ ё доимӣ ба ҷои дигар гузаронида, бо мақсади ғаразнок ва тариқи зӯрӣ нигоҳ доштани онҳо ташкил медиҳад.

Одамрабӣ на танҳо бо тариқи зӯрварии таҳдид, балки бо макру фиреб ҷабрдидаҳо бо ягон баҳона ба дохили бино ё иморат оварда, нигоҳ доштан низ сурат гирифта метавонад.

Тамаъҷӯӣ метавонад инчунин дар шакли аз ҷабрдида ё аз наздикони ӯ талаб намудани маблағи пулӣ, молу мулк ё маҷбуркунӣ бо даст кашидани ҷабрдида аз онҳо зоҳир шавад.

Ғайр аз тамаъҷӯӣ, одамрабӣ дар заминаи қасдгирӣ, рашк, хусуматҳои шахсӣ, динӣ, авбошӣ ва бо мақсади содиркунии дигар ҷиноятҳо низ содир шуда метавонад.

Барои банду баст намудани кирдор бо моддаи 130 ҚЧ Ҷумҳурии Тоҷикистон, аҳамият надорад, ки шахси дуздидашуда бо кадом усул озод шудааст, аз тарафи кормандони мақомоти ҳифзи ҳуқуқ ё дар натиҷаи ҳаракатҳои мустақилонаи худ.

Субъекти ҷинояти одамрабӣ шахси мукаллафи синнаш ба 14-солагӣ расида шуда метавонад.

Тафтишоти ин намуд парвандаҳои ҷиноятӣ асосан дар ғойбии ҷабрдидаҳо ва набудани маълумотҳо оиди шахсони ҷинояткор бурда мешавад.

Мақсади рабудани одам. Яке аз мақсадҳои рабудани одам, манфиатпарастӣ ва кӯшиши бо роҳи ғайриқонунӣ соҳиби молу мулк шудан аст.

Дар баъзе ҳолатҳо одамрабобӣ бо мақсади қонеъ гардонидани ҳиссиёти шахвонӣ ва иҷрои дигар амалҳои нангин, содир мешаванд. Барои амалӣ гардонидани мақсадҳои асосӣ, ҷинояткорон бештар нақшаи рабудани ҷавондухтарон ва кӯдаконро тарҳрезӣ менамоянд.

Тарзи содиршавии одамрабобӣ. Рабудани одам асосан бо ду усул амалӣ мегардад: бо истифодаи зӯроварӣ ва бо роҳи фиреб.

Усули аввал аз тарафи ҷинояткорон асосан дар вақти дудидани кӯдакон ё дар ҳолате, ки ҷабрдида ба онҳо муқобилият нишон намедихад истифода бурда мешавад.

Усули дуюм асосан бо роҳи фиреби ҷабрдида содир мешаванд.

Тарзи ба алоқабаромадани ҷинояткорон бо наздикони ҷабрдидагон:

Ҷинояткорон одатан бо наздикон ё ҳешовандони ҷабрдида бо мақсади пешниҳод намудани талабот ва зудтар иҷро гардидани он ба алоқа мебароянд.

Талаб кардани пул барои аз гарав озод намудани ҷабрдида ё баргардонидани қарзҳои мавҷудбуда, ба дӯши намояндагони рабудашуда баъзан ба тариқи хаттӣ пешниҳод мешаванд. Шахсон содиркунандаи ҷиноят бо роҳи дар қутии почта ба таври пинҳонӣ партофтани хатчаҳо, гузоштани онҳо дар гузаргоҳҳои хона, ба воситаи дар аудио ё видеокассетаҳо сабт намудани мурочиати (ҷабрдида) рабудашуда, гуфтугузор ба воситаи телефон ва роҳҳои дигар талаби худро пешниҳод менамоянд.

Оғози парвандаи ҷиноятӣ. Аризаи намояндаи шахси рабудашуда чун қоида ба унвони сардори шӯъбаи қорҳои дохилии ҳамон худде, ки ҷиноят содир шудааст, пешниҳод карда мешавад. Аз рӯи ариза чораҳои гуногуни ғайри-ҷустуҷӯӣ гузаронида ва пас аз дастгир шудани шахсоне, ки ин ҷиноятро содир намудаанд, ё баъд аз гузаронидани санҷиш, маводҳо ба прокуратура барои оғози парвандаи ҷиноятӣ ирсол карда мешаванд.

Ҳодисаҳои одамрабобӣ чун қоида дар се ҳолат содир карда мешавад:

а) ошкоро дар ҳузури шохидони воқеа, чинояткорон чабр-дидаро аз хона, чои кор ё дар кӯча зӯран ба автомашина савор карда, ба самти номаълум мебаранд, ки оиди тақдири шахси дуздидашуда ягон маълумоти дақиқе вучуд надорад;

б) ҳолати дар боло зикршуда ин чо низ вучуд дорад, вале ин танҳо бо роҳи аз чониби чинояткорон пешниҳод намудани шартҳои озодшавии шахси ба гарав гирифташуда (чабрдида) ба намояндагони ӯ мебошад;

в) дар шароити ноаён, бедарак ғайб задани чабрдида, гумшуда ва дар оянда номаълум бокӣ мондани тақдири ӯ.

Аз ин лиҳоз, муфаттиш маводҳои санчиширо пурра ва ҳама-тарафа баррасӣ намуда, дар сурати мавҷуд будани асосҳои кофӣ, муҳлати 10 рӯзи санчиширо нигоҳ накарда, бояд пештар аз рӯйи ҳодисаи хабардода парвандаи чиноятӣ оғоз намуда, онро ба истехсолот барои тафтиш қабул намояд.

Дар ҳолати ба мақомотҳои корҳои дохила ворид шудани ариза ё маълумотномаҳо оиди одамрабӯӣ мақомоти мазкур, бояд дар ин хусус прокурорро воқиф намуда, пас бо иштироки муфаттиш чои ҳодисаро аз назар гузаронида, баъди оғози парвандаи чиноятӣ гурӯҳи фаврӣ-тафтишотӣ таъсис дода шавад.

Барои тафтишоти ин қабил парвандаҳои чиноятӣ аз чониби муфаттиши прокуратура, бояд аввал нақшаи тафтишоти пешакӣ тартиб дода шавад.

Баъдан бо роҳбарии муфаттиш-ҳамчун роҳбари гурӯҳ, дар назди кормандони фаврӣ супоришҳои зерин гузошта шавад:

- гузаронидани чораҳои фаврӣ-чустучӯӣ барои муайян намудани шохидони воқеа;
- бо иҷозат (санксия), гӯш кардани телефони арзқунанда;
- барои таъмин намудани бехатарии даъвогар ва аҳли оилаи вай чудо намудани кормандони фаврӣ, чойгир кардани онҳо дар хонаи чабрдида;
- муайян намудани шахсияти рабудашуда, бо гирифтани маълумотнома аз шуъбаи шиносномадиҳии ШКД, маркази ахбороти ВҚД, Раёсати корҳои дохилӣ ва дар ҳолати зарурат аз БДА ВҚД, Кумитаи амният (дар ҳолате, ки чабрдида аз хориҷ бошад);

- ба таври фаврӣ дастрас намудани маълумотҳои пурра оиди шахсияти ҷабридида ва аҳли оилаи ӯ, муносибати вай бо ҳамсояҳо, ҳамкорон ва ҳешовандон, ба ҷӣ корҳо машғул будан, бо ягон кас хусумати шахсӣ доштан ё надоштани онҳо;
- ташкили санҷиши шахсияти ашхоси гумонбаршуда оиди алоқамандӣ доштан бо ҷинояти содиршуда.

Азназаргузарони ҷои ҳодиса.

Ҷойи азназаргузарони ҳодисаҳои одамрабӣ инҳо мебошанд:

- ҷойи дошта гирифтани ҷабридида;
- бино ё қитъаи маҳал, ки дар он ҷо ҷабридида нигоҳ дошта мешуд;
- ҷойи дастгир шудани ҷинояткорон ҳангоми гирифтани пул, мол ва дигар ашёҳо барои озод намудани шахси дар гарав буда.

Азназаргузарони ҷои рабудани ҷабридида, дар сурати пайдо намудани изҳо, ки дар оянда барои муайян намудани шахсияти ҷинояткорон ва ҷустуҷӯи онҳо лозиманд, мусоидат мекунад.

Дар ҳолати дошта гирифтани ҷабридида дар биноҳои истиқоматӣ ё хизматӣ дар аввал мақсади асосӣ ин ёфта гирифтани изҳо ва предметҳои дар ҷои ҳодиса мавҷудбуда мебошад.

Дар сурати аз тарафи ҷинояткорон дуздидани ягон намуди ашё (либосҳо, аудио, видеоаппаратура, ҷавохирот, пул ва ғайра) ва бо мақсади дар оянда ҷустуҷӯи онҳо, бояд ҳар як предмети дуздидашуда муқараркардашуда, ба протоколи азназаргузарони микдор ва намуди онҳо ба пуррагӣ сабт карда шаванд.

Дар ҳолати бо роҳи зӯрӣ дошта гирифтани ҷабридида дар кӯча, хавлӣ ва дигар ҷойҳои кушод аз тарафи ҷинояткорон, боқӣ мондани изҳои мошин, пойафзол ва пасмондаҳои сигор (тамоку)-и онҳо аз эҳтимол дур нест.

Мақсади азназаргузарони ҷои ҳодисаҳои дар боло зикргардида инҳо мебошанд:

1. Пайдо намудани изҳои шахсони ба ҷинояткорӣ ва одамрабӣ алоқамандбуда.

2. Пайдо намудани изҳо ва далелҳои шайъие, ки нишондодҳои чабрдида оиди бо роҳи зӯрварӣ нигоҳ доштанаширо тасдиқменамоянд.

3. Ёфта гирифтани аудио ва видеотехника, ки дар он мурочиати чабрдида ба наздиконашон сабт карда шудааст.

4. Ёфта гирифтани яроқҳои оташфишон, маводҳои тарканда, воситаҳои нашъадор, маводҳои таъсироти рӯҳӣ ва ғайраҳо.

Аз ҷои ҳодиса ёфта гирифтани далелҳои шайъии дар боло зикргардида ин на фақат нишондодҳои чабрдида тасдиқ менамояд, балки дар ҳолатҳои алоҳида асос барои пешниҳод намудани айби иловагӣ ба ҷинояткорон шуда метавонад.

Азназаргузаронии ҷои ҳодисае, ки ҷинояткорон ҳангоми гирифтани маблағи пулии тамаъкарда дастгир карда шудаанд, ҳатмӣ мебошад.

Азназаргузаронии предметҳо. Далелҳои шайъии аз ҷинояткорон (дастгиршудагон) гирифташуда, аз ҷумла ашёҳои печонидашуда, қоғазхалтаҳо (пакет), қоғазӣ дар дохилаш пул ва ё дигар чизҳои қиматнокдошта, аввалан намуди зоҳирӣ, тарзи печонидашудани он, намуд ва ранги ашё ба таври пуррагӣ ба протокол сабт карда мешаванд ва пас аз кушодан (агар дар дохилаш пул бошад), миқдори маблағ, купюра ва рақами ҳар яки он муқаррар ва дар протокол дарҷ карда мешаванд.

Агар дар дохили предметҳои печонидашуда, дигар ашё бошад, дар ин маврид мебояд намуди зоҳирӣ, ба кӣ тааллуқ доштани он, аломатҳои фарқкунанда ва нишонаҳои дигари он муқаррар карда шаванд.

Баъд аз ёфта гирифтани ва далели шайъӣ ҳисобида шудани пул, чизҳои қиматнок ё ашёи дигар, ки барои озод намудани шахси ба гарав гирифташуда дода шудаанд, нисбати онҳо ҳуҷҷатҳои зерин бояд тартиб дода шаванд:

- протоколи азназаргузаронии ашёе, ки барои озод намудани чабрдида таъин карда шудааст, пулҳои додашуда бо номбар намудани рақам ва арзишҳои онҳо;
- протоколи аз дастгиршудагон ёфта гирифтани ашёи тамаъкардашудашон;

- протоколи гирифтани либосҳои дастгиршудагон ва азназаргузаронии онҳо;
- протоколи азназаргузаронии ашёи гирифташудаи дастгир-шудагон бо сабт кардани намуди зоҳирӣ, нишонаҳо, хусусият ва дигар аломатҳояшон;
- қарор дар бораи далели шайъӣ ҳисобидани ашёҳои гирифташуда ва ба парвандаи ҷиноятӣ ҳамроҳ намудани онҳо;
- гирифтани забонхат аз наздикон ва ҳешовандони ҷабрдида оиди баргардонидани маблағи пулие, ки аз ҷинояткорон ҳамчун далели шайъӣ ёфта гирифта шудааст.

Ҳамчунин, бо роҳи фаврӣ ва пешакӣ дар видеокассета сабт намудани ҳолати гирифтани предметҳои тамаъкарда, бар ивази озод намудани шахси рабудашуда, ҳолати дастгиркунии ҷинояткорон ва пасон мувофиқи қонунгузорӣ тартиб додани протоколҳои лозима зарур аст.

Пурсиши айбдоршавандагон (гумонбаршудагон).

Барои гирифтани нишондодҳои дуруст, хангоми пурсиши айбдоршаванда роҳи усулҳои зерин бояд истифода бурда шаванд:

а) сараввал шахсоне пурсида мешаванд, ки онҳо нақши миёнаравиро хангоми одамрабӣ бозидаанд, (барои зӯран нигоҳдоштани ҷабрдида хонааш ё автомашинаашро ба ихтиёри ҷинояткорон додааст) зеро аз ин ашхос гирифтани нишондодҳои рост имконпазир аст;

б) шахсе, ки пурсида мешавад, бо роҳи тарғибу ташвиқи ҳиссиёти динӣ таъсир расонидан мумкин аст;

в) нишондодҳоро дар аудио ё видеокассетаҳо сабт намудан лозим аст, чун ки ин даъвои гумонбар ё айбдоршавандаро дар сурати арз намудани ӯ оиди гӯё бо роҳи ғайриқонунӣ гирифтани нишондодҳояш рад менамояд;

г) далелҳои ҷамъовардашударо хангоми пурсиш, тавре истифода бурдан лозим аст, ки шахси ба ҳайси шоҳид, гумонбар ва ғайра пурсидашаванда эҳсос намояд, ки муфаттиш аллакай то андозае аз ҳолати аслии воқеа хабардор мебошад.

Муфаттиш танҳо баъди пурра, ҳаматарафа пурсидани шахсони гумонбар ё айбдор ва муайян кардани ҳолати аслии воқеа,

метавонад ба ин гун ашахсон далелҳои шайъиро, барои шинохтан ё муайян кардан, пешниҳод намояд.

Дар вақти пурсиш бо гумонбар ё айбдоршаванда саволҳои зеринро додан зарур аст:

- мақсади содир намудани ҳодисаи одамрабӣ дар ниҳоди ӯ;
- бо кадом ният пайдо шудани фикри одамрабӣ дар ниҳоди ӯ;
- то содир намудани ҷинояти мазкур, дар кучо, бо иштироки кӣ нақшаи амали гардидани ин ҷиноят тарҳрезӣ ва муҳокима шудааст;
- нақшаи рабудани ҷабрдида, роҳҳои амалӣ гардидани он аз тарафи гунаҳгорон (бо роҳи зӯрварӣ, макру фиреб, даромадан ба боварӣ ва ғ.);
- омӯхтани тартиби мунтазами рӯзгузаронӣ, тарзи зиндагӣ, самти
- ҳаракати ҷабрдида аз тарафи кӣ ва дар кадом муддат;
- дар вақти дошта гирифтани ҷабрдида аз ҷониби ҷинояткор нисбати ӯ истифода бурдани ҳаракатҳои зӯрварӣ ва таҳдид;
- тайёр намудани ҷои ҳодиса бо иштироки кӣҳо ва соати муайяне, ки айбдоршаванда ин ҷиноятро содир кардааст ва тарзи содиркунии он;
- расонидани зарари ҷисмонӣ ҳангоми дастгиркунии ҷабрдида ба воситаи ҷӣ ва аз тарафи кӣ;
- ҳангоми содир намудани ҷиноят дар тани ҷинояткорон муайян кардани мавҷудияти либосҳои онҳо (низомӣ ё корманди милиса);
- аз кучо ва аз тарафи кӣ дастрас намудани либосҳо;
- дар вақти нигарон шудани ҷабрдида аз тарафи ҷинояткорон, ҷойгиршави ва шахсияти онҳо, истеъмом намудани нушокиҳои спирти ё маводҳои муҳаддир аз ҷониби онҳо;
- автомашинае, ки бо он ҷинояти мазкур содир карда шудааст, муайян кардани рақами давлати, тамға, ранг, ба

кӣ тааалуқ доштан ва дигар нишонаҳои махсуси он, агар рақамҳои автомашина бо ягон предмет рӯйпӯш шуда бошад, аз ҷумла, бо гил ё дигар навъи моеъ молидан;

- дар ҳолати мувофиқи нақшаи ҷинояткорон рабудани ҷабрдида бо роҳи макру фиреб ё сӯистеъмол аз боварии ӯ пешбинӣ гардида ва бо кадом тарз амалӣ гардидани мақсади онҳо;
- аз тарафи кӣ ва бо кадом роҳ ҷинояткорон ҷабрдидаро бовар кунонданд, ки боиси ба ҷои муайяншуда омадан ва баъдан рабудани ӯ гардид;
- аз ҷониби ҷинояткорон бо ҷабрдида пешниҳод намудани ягон хел талабот ва тақдирӣ минбаъдаи ӯ барои озод шуданаш ва бо намояндагонаш гузаронидани гуфтугӯ;
- агар бошад, гуфтугӯ аз тарафи кӣ ҳолати гирифтааст;
- автомашинае, ки предмети ҷиноят аст, аз тарафи кӣ, бо хоҳиши кӣ ба ихтиёри ҷинояткорон дода шудааст, соҳибаш кист;
- хабар доштан ё надоштани соҳиби аслии автомашина оиди ҳолати содиршавии ҷинояти мазкур ва мақсади истифодабарии он;
- дар дохили автомашина ба ғайр аз ҷабрдида ва ронанда боз мавҷуд будани шахсони дигар;
- муайян кардани ҷои нишастӣ ҳар як шахс, аз ҷумла ҷабрдида дар дохили автомашина;
- ҳангоми рабудани ҷабрдида баستاني чашмҳо, дар сар кашидани ягон матоъ (сарпӯш ва ғ.), хобонидани ӯ дар рӯи фарши автомашина ё дар бағочӣ мошин;
- ҷойҳои нигоҳдории ҷабрдида, дохили бино, утоқи алоҳида ё ҷои дигар, мунтазам иваз намудани ҷои нигоҳдории ӯ, расонидани зарари ҷисмонӣ, баستاني даҳон, чашмҳо, дасту пой ва ғ.;
- ҷабрдида агар дар ҳонаи ягон шахрванд нигоҳ дошта шавад, донишҷӯи соҳиби ҳона, оиди ғайриқонунӣ овардани ӯ ба ҳонааш ва ба мақомотҳои дахлдор хабар додани ӯ;

- посбонҳое, ки аз ҷумлаи ҷинояткорон буданд ва ҷабрди-даро нигоҳ медоштанд, дар даст ярокдоштанд, онҳо ягон навъи нӯшокии спиртӣ ва ё маводҳои мадхушкунандаро истеъмол карда буданд ё не;
- ҷинояткорон ҷабрдидаро ҳангоми нигоҳдорӣ ба истеъмол намудани маводҳои муҳаддир ва ғайраҳо маҷбур кардаанд? Агар бошад бо кадом роҳ ва усул;
- агар ҷабрдида ба талаботҳои ҷинояткорон розӣ шуда бошад, мақсадашро ба воситаи кӣ гуфтааст, (бо роҳи сабти видео, аудио, ба воситаи хатнависӣ ё телефонӣ ва ғ.);
- муайян кардани дастгоҳи видео ва аудиоӣ, ё гӯш кардани гуфтугӯи телефонӣ;
- бо кадом дастгоҳ ва гӯшак аз кучо занг задани ҷабрдида;
- чи тавр, бо кадом роҳ дастрас намудани видео – аудио, фиттаҳо ва муқаррар кардани ҳешовандони ҷабрдида;
- ба ивази озод намудани ҷабрдида аз ҷониби ҷинояткорон чӣ гуна талаботҳо пешниҳод шудааст. Аз ҷумла, амалиётҳои молиявӣ – хоҷагӣ, пули нақд, миқдори маблағи тамаъкардашуда ё дигар навъи моликият;
- талаботҳои пешниҳодкардаи ҷинояткорон, бояд бевосита аз тарафи кӣ иҷро карда шаванд;
- бо кадом роҳ аз намоядагони ҷабрдида гирифтани маблағ ё моликияти талабкардашуда, бо роҳи пинҳонӣ дар паноҳгоҳҳо бо дасти шахси сеюм ё бо роҳи дигар ва дар охир тақсмоти он аз тарафи ҷинояткорон;
- дар ҳолати саркашӣ намудан аз иҷро кардани талаботҳои ҷинояткорон, нисбати ҷабрдида ва ё дигар шахсон, чӣ гуна ҳаракатҳо амалӣ карда мешуданд;
- бо кадом тарз ҷабрдида озод шудааст ё озод карда шуд ва дар кадом ҳолат;
- дар вақти дошта гирифтани ҷабрдида чизҳои шахсӣ ё молу мулки ӯ дуздидани шуда буданд ва дар айни ҳол ин чизҳо дар кучо мебошанд.

Агар гумонбар ё айбдоршаванда аъзои дастаи муташаккили чинояткорона бошад он вақт ба ӯ саволҳои иловагии зерин дода мешавад:

- кай гурӯҳ ташкил шудааст, ташкил кунандаи он кӣ мебошад, то чанд муддат амал мекард ва дар кадом минтақаҳо;
- чи тавр ӯ аъзои ин даста шудааст, ба таври ихтиёран, бо роҳи зурӣ, таҳдид, ё бо дигар роҳ;
- номбар намудани аъзоёни даста: (шахсиятҳо, лақабҳо ва ҷои зисти онҳо);
- муайян кардани сардор ва аъзоҳои даста, содир кардан ё накардани дигар намуди чиноятҳо аз тарафи аъзоёни ин даста;
- номгӯи яроқҳо, яроқи оташфишон, газӣ, пневматикӣ, яроқи сард, моддаҳои тарканда, аз кучо бо кадом роҳ ва аз кӣ гирифта шудани онҳо, дар кучо нигоҳ доштан, аз ҷониби кӣ истифода бурдани онҳо ва дар кучо нигоҳ доштани онҳо;
- машғул будани даста ба истеъмол ва гардиши ғайриқонунии маводҳои муҳофизат ё ба ҳолати рӯҳӣ таъсиррасонанда;
- алоқа доштани даста бо намоёндагони ҳукумати, мақомотҳои ҳифзи ҳуқуқ, ҳарбӣ ва дигар сохторҳои қудратӣ;
- дастаи муташаккили мазкур бо ташабуси кӣ бо кадом мақсад фаъолият дорад, аз тарафи кӣ маблағгузорӣ карда шудааст, подоши хизмати ҳар як аъзои даста, барои амалӣ намудани ҳаракатҳои чинояткоронашон чӣ қадар аст.

Тавсияномаи мазкур муҳтасар буда, дар рафти тафтишоти парвандаҳои чиноятӣ оиди одамрабӣ баробари қоидаҳои умумӣ тавсияҳои илмӣ-криминалистӣ, қонунгузорию чиноятӣ ва мурофиавӣ-чиноятиро истифодабурдан лозим аст.

Қ А Р О Р И

Пленуми Суди Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон
№12

аз 23 декабри соли 2011

ш.Душанбе

Дар бораи таҷрибаи татбиқ намудани қонунгузорӣ оид ба хариду фурӯши одамон ва хариду фурӯши ноболиғон
(бо тағйиротҳое, ки бо Қарори Пленуми Суди Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон аз 23 ноябри соли 2012 №32 ворид карда шудааст)

Бо мақсади таъмини дуруст ва татбиқи яххелаи меъёрҳои ҳуқуқи моддию муҳофизатӣ марбут ба хариду фурӯши одамон ва хариду фурӯши ноболиғон ва дар асоси моддаи 27-и Қонуни конституционии Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи судҳои Ҷумҳурии Тоҷикистон», Пленуми Суди Оли-

Қ А Р О Р К А Р Д:

1. Дикқати суд, судяҳо ба он ҷалб карда шавад, ки ҷинояти хариду фурӯши одамон ба ҷамъият хавфнокии махсус дошта, ба ҷиддан поймол кардани ҳуқуқи озодиҳои инсон ва шаҳрванд равана шуда, дорои ҷузъҳои таҳдид нисбат ба амнияти миллӣ ва таҳриби субботу устувории вазъи иҷтимоӣ-иқтисодии давлат мебошад.

2. Суд, судяҳо бояд дар назар дошта бошанд, ки мубориза бар зидди хариду фурӯши одамон ва хариду фурӯши ноболиғонро ба ғайр аз меъёрҳои дахлдори Кодекси ҷиноятии Ҷумҳурии Тоҷикистон (минбаъд КҶ), Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон аз 15 июли соли 2004 № 47 «Дар бораи мубориза ба муқобили хариду фурӯши одамон», ҳамчунин санадҳои зерини байналмилалӣ низ ба танзим мебароранд:

- Паймони байналхалқӣ доир ба ҳуқуқи шаҳрвандӣ ва сиёсӣ аз 16 декабри соли 1966;
- Конвенсияи оид ба мубориза ба муқобили хариду фурӯши одамон ва истисмори онҳо барои ғошишгарӣ аз тарафи шахсони сеюм аз 2 декабри соли 1949;

- Конвенсияи зидди чинояткории муташаккили трансмиллӣ аз 15 ноябри соли 2000;
- Протокол оид ба пешгириӣ ва рафъи хариду фурӯши одамон, хусусан занону кӯдакон ва чазо барои он, илова ба Конвенсияи Созмони Милали Муттаҳид зидди чинояткории муташаккили трансмиллӣ, ки Тоҷикистон онҳоро эътироф намуда, ҳамроҳ шудааст;
- Конвенсияи байналмилалӣ оид ба ҳуқуқи кӯдак аз 20 ноябри соли 1989;
- Протоколи иловагии Конвенсияи ҳуқуқи кӯдак марбут ба иштироки кӯдакон дар низоъҳои мусаллаҳона аз 25 майи соли 2000;
- Протоколи иловагии Конвенсияи ҳуқуқи кӯдак марбут ба хариду фурӯши кӯдакон, фоҳишагарии кӯдакона ва порнографияи кӯдакона аз 25 майи соли 2000;
- Конвенсияи иловагӣ оиди барҳам додани ғуломдорӣ, ғуломфурӯшӣ ва падидаву (институт) одатҳои ба ғуломдорӣ ҳамшабеҳ аз 7 сентябри соли 1956;
- Конвенсияи Созмони Байналмилалии Меҳнат «Дар бораи меҳнати маҷбурӣ ё ҳатмӣ» аз 28 июни соли 1930;
- Конвенсияи Созмони Байналмилалии Меҳнат «Дар бораи барҳам додани меҳнати маҷбурӣ» аз 25 июни соли 1957;
- Конвенсияи Созмони Байналмилалии Меҳнат «Дар бораи манъ ва чораҳои фаврӣ аз байн бурдани шаклҳои мухталифи меҳнати вазнини кӯдак» аз 1 июни соли 1999;
- Протоколи зидди воридкунии ғайриқонунии муҳоҷирон тавассути хушкӣ, баҳр ва ҳаво илова ба Конвенсияи Созмони Милали Муттаҳид зидди чинояткории муташаккили трансмиллӣ аз 15 ноябри соли 2000.

Суд, судяҳо ҳангоми баррасии парвандаҳои мазкур дар ҳолатҳои зарурӣ Конвенсияҳо ва қонунҳои дар боло номбурдаро метавонанд дастрас намоянд.

3. Ҳангоми шарҳ додани мафҳумҳои ба чинояти хариду фурӯши одамон алоқаманд, суд, судяҳо бояд тавзеҳоти зеринро дар назар дошт бошанд:

- **чалбкунӣ** - киро кардан, қабул намудан барои ягон кор, моил сохтан ба ягон фаъолият, аз он чумла ба фаъолияти ғайриқонунӣ, ҳамроҳ намудан ба ҳайати ягон ташкилот, аз чумла ташкилоте, ки фаъолияташро қонун манъ кардааст. Тарзи чалбкунӣ моил, фиреб, таҳдид кардан ва ғайраҳо мебошанд;
- **интиқол**, яъне ҳаракати аз як ҷой ба ҷои дигар гузаронидани ҷабрдида, аз чумла дар қаламрави як кишвар ё худӣ ҳамон як нуқтаи аҳолинишин, ки бо истифодабарии воситаҳои гуногуни нақлиёт содир карда шудааст, фаҳмида мешавад;
- **супоридани шахс**, дар ҳаракати миёнарав хангоми содир намудани амалиётҳои хариду фурӯши одамон, ҳамчунин минбаъд супоридани ҷабрдида ба шахсони дигар пас аз хариду фурӯши ӯ аз ҷониби харидор, масалан барои ҷой кардан ва барои истиқомат ҷой додан, истифода ва ғайра ифода меёбад. Супоридани шахс бо подош ва ё ройгон буда, ҷабрдида чи бо асосҳои қонунӣ ва чи ғайриқонунӣ метавонад дар ихтиёри гунаҳгор нигоҳ дошта шавад. Супоридан ба мӯҳлатҳои гуногун ё доимӣ мумкин аст амалӣ шуда бошад;
- **пинҳонкунӣ** - ҳаракатест, ки ба пинҳон кардани ақаллан як ҷабрдида хангоми мавҷуд будани мақсад барои истисмори ӯ равона гардидааст. Пинҳонкунӣ дар таъмин кардани ҷои зист ё дигар ҷой барои ҷабрдида, нигоҳ доштани шахс дар таҳона ва дигар ҷойҳо пас аз гирифтани ӯ ва ғайра ифода меёбад;
- **гирифтани одам**, ҳаракати муқобили супурдан аст. Гирифтани ҷабрдида, бо ба даст овардани ҷабрдида дар натиҷаи супурдан, тӯхфа, ивазкунӣ, қарз додан ва ғайра алоқаманд мебошад. Гирифтани метавонад бо подош ё ройгон, ба мӯҳлатҳои гуногун ё доимӣ бошад.
- **таҳдиди истифодаи зӯроварӣ**, таҳдиди расонидани зарари ҷисмонӣ дар намуди зарари сабук ба саломатӣ ё умуман таҳдиди истифодаи зӯроварӣ дар назар дошта мешавад. Дар сурати истифодаи таҳдиди расонидани зарари вазнин

ё миёна ба саломатӣ, кирдори содиргардида бо қисмҳои 2 ё 3-и моддаи 130¹ КҶ вобаста аз хусусияти хоси таҳдид бандубаст карда мешавад.

- **истифодаи зӯроварӣ**, ба ҷабрдида расонидани зарари сабук ба саломатӣ ё умуман истифодаи зӯроварӣ мебошад. Дар сурати расонидани зарари вазнин ё миёна ба саломатӣ, кирдори содиргардида бояд бо қисмҳои 2 ё 3-и моддаи 130¹ КҶ вобаста ба оқибатҳои вазнин ва муносибати субъективии гунаҳгор нисбат ба онҳо бандубаст карда шавад;
- **шаклҳои дигари маҷбуркунӣ** расонидани таъсири муайяни рӯҳӣ ба ҷабрдидаро ифода медиҳад. Дар ҳолати мазкур зӯроварӣ ё таҳдиди зӯроварии ҷисмонӣ истифода бурда намешавад.

Фишор нисбати ҷабрдидагон бошад бо роҳҳои зайл сурат мегирад:

- таҳдид, яъне таҳдиди хабар додани маълумотҳои пастзанандаи шаъну шарафи шахс ё наздикони ӯ ё пинҳон намудани маълумоте, ки ба ҳуқуқ ё манфиатҳои қонунии ҷабрдида ё наздикони ӯ метавонад зарари ҷиддӣ расонад (масалан, таҳдиди ошкор кардани сирри фарзандхондӣ);
- таҳдиди несту нобуд, вайрон кардан ё ёфта гирифтани молу мулк. Чунин таҳдид бояд ба қадри кофӣ ҷиддӣ бошад (масалан, таҳдиди оташ задани хонаи истиқоматӣ);
- дуздии ҷабрдида дар содир намудани ҳаракатҳои қасдона фаҳмида мешавад, ки дар ғасби пинҳонӣ ё ошкорои одам ифода меёбад, яъне ёфта гирифтани одам бидуни иродааш аз ҷои доимӣ ё муваққатии ӯ (ҷои зист, қор, таҳсил, истироҳат ва ғайра) ва интиқол доданааш ба ҷои дигар, масалан, ба манзили истиқомати дигар, бом, таҳхона, гараж, ҷангал, бӯстонсарой ва ғайра, ки дар он ҷой ӯ минбаъд аз озодӣ маҳрум нигоҳ дошта мешавад. Лаҳзаи асосии тарафи объективии ҷинояти мазкур ин ғасби ҷабрдида аз ҷои ӯ ва минбаъд дар ҷои дигар нигоҳ доштанааш мебошад.

- қаллобӣ, метавонад бо роҳи фиреб ё дигар суиистифода аз боварӣ дар шаклҳои гуногун сурат гирад. Гунаҳгор чабрдиаро бо таҳриф додани воқеият ё нагуфтани ҳолатҳои ба ӯ маълумбуда ба гумроҳӣ меандозад. Дар натиҷаи фиреб чабрдида ба чинояткор ихтиёран ризоияти худро оид ба чалбқуниаш ба ғаъолияти муайян медиҳад (масалан, қор қардан ба ҳайси пешхизмат, дар хона, раққосагӣ, сохтмон, кишоварзӣ, акди никоҳ бастан ва ғайра). Ҳамзамон, қайд қардан зарур аст, ки ризоияти ихтиёри рӯякӣ мебошад, зеро бо роҳи фиреб ё суиистифода аз боварӣ ифода ёфтааст;
- **суиистифода аз боварӣ** ҳамчун тарзи содир намудани хариду фурӯши одамон бошад дар он ифода меёбад, ки гунаҳгор бо мақсади ба амал баровардани кирдори ғайриҳуқуқии худ тамоми муносибатҳои махсусан бовариноке, ки байни ӯ ва чабрдида ба миён омадааст, истифода мебарад. Ҳама гуна шаклҳои фиреб ва суиистифода аз боварӣ ба он равона қарда мешаванд, ки гунаҳгор бо роҳи бовариқунонӣ ё нагуфтани, дар чабрдида ба дуруст ё ғоидабахш будани бастанӣ аҳд дилқури пайдо меқунонад;
- **бо суиистифодаи вазифаҳои хизматӣ**, суиистифода аз мақоми хизматӣ қангоми содир намудани қаракатҳои дар қонун оид ба хариду фурӯши одамон зикршуда аз тарафи шахси мансабдор, яъне аз қониби шахсе, ки аз салоҳияти дар мақомоти давлатӣ, муассиса, иттиҳодияҳои қамъиятӣ ва динӣ, ташқилотҳои тиқоратӣ дода шудааш суиистифода менамояд, фаҳмида мешавад;
- **суиистифода аз вазӣи заифии чабрдида**, истифодабарӣ аз вобастагии моддӣ ё дигар шакли вобастагии чабрдида фаҳмида мешавад. Вобастагии моддӣ дар ҳолатҳои қой дорад, агар чабрдида дар таъминоти қурра ё қисмати гунаҳгор қарор дошта бошад. Вобастагии дигар метавонад дар муносибатҳои хидмати қарзқанда ва қарздор, муфаттиш ва шахси зерӣ тафтиш қарордошта ва ғайра сурат гирад;

- **хангоми ришвадиҳӣ дар намуди пардохтҳо ё фоида барои гирифтани ризоияти шахсе, ки шахси дигарро назорат мекунад**, гунаҳгор тарзу усули гуногунро истифода мебарад, аз ҷумла, ришвадиҳӣ ба волидайн, парасторон, роҳбарони ҷабрдида бо роҳи додани мукофотҳои моддӣ дар намуди маблағи пулӣ, коғазҳои қимматнок, дигар молу мулк ё пешниҳод намудани фоидаи дорои хусусияти молумулкӣ бо мақсади ба даст овардани ризоии онҳо барои гирифтани ҷабрдида ифода меёбад.

4.Тибқи моддаи 130¹ КҶ таҳти мафҳуми хариду фурӯши одамон, бо мақсади суиистифода (суиистифодаи фоҳишагии дигар шахсон ё дигар шакли суиистифодаи шахвоният, кор ё хизматрасонии маҷбурӣ, ғуломӣ ё расму одатҳои ба ғуломӣ ҳамшабех, ҳолати ноилоҷӣ ё гирифтани узв ва (ё бофта) - чалбкунӣ, интиқол, супоридан, пинҳонкунӣ ё гирифтани одамон бо роҳи таҳдиди зӯрӣ ё истифодаи он ё дигар шаклҳои маҷбурсозӣ, дуздӣ, қаллобӣ, фиреб, суиистифодаи мансаб ё ҳолати заифӣ, ё бо роҳи ришва додан дар шакли пардохт ё фоида барои гирифтани розигии шахсе, ки дигар шахсро назорат мекунад, содир шуда бошад, фаҳмида мешавад.

5. Ҳангоми бандубасти ҳаракатҳои шахси гунаҳгор бо моддаҳои 130¹, 167 КҶ пешбинигардида, розигии ҷабрдида (кӯдак) ба чалбкунӣ интиқол, супоридан, пинҳонкунӣ ё гирифтани ӯ, бо кадом мақсад истифода бурда шуданаш, дигар тарзҳои дар хариду фурӯш истифодашаванда, ба инобат гирифта намешавад.

6. **Ҷабрдидаи хариду фурӯши одамон шахсе доништа мешавад**, ки ӯ аз хариду фурӯши одамон сарфи назар аз он ки розигиаш барои ҳамлу накл, супурдан, фурӯхтан ё дигар амалиёте, ки нисбати ӯ содир шудааст бо хариду фурӯши одамон алоқаманд мебошад, гирифта шуда буд ё не, зарар дидааст.

7. Диспозитсияи моддаи 130¹ КҶ ҳаракатҳои (беҳаракатии):
- а) суиистифодаи (истисмори) фоҳишагии дигар шахсон;
  - б) дигар шакли суиистифодаи (истисмори) шахвоният;
  - в) кор ё хизматрасонии маҷбурӣ;
  - г) ғуломӣ ё расму одатҳои ба ғуломӣ ҳамшабех;

- д) ҳолати ноилоҷӣ;
- е) гирифтани узв ва (ё бофта).

7.1. Ҳаракатҳо (беҳаракатӣ) бо мақсадҳои зерин содир мегарданд:

- а) чалбкунӣ;
- б) интиқол;
- в) супоридан;
- г) пинҳонкунӣ;
- д) гирифтани одамро пешбинӣ мекунад.

7.2. Ҳаракатҳои (беҳаракати) дар боло зикршуда бо чунин тарзҳо ба амал бароварда мешаванд:

- а) бо роҳи таҳдиди зӯрӣ ё истифодаи он;
- б) дигар шаклҳои маҷбурсозӣ;
- в) дуздӣ;
- г) қаллобӣ;
- д) фиреб;
- е) суиистифодаи мансаб;
- ё) ҳолати заифӣ;
- з) бо роҳи ришва додан дар шакли пардохт ё фоида ба-рои гирифтани розигии шахсе, ки дигар шахсро назорат мекунад.

8. Суд, судяҳо бояд ба эътибор гиранд, ки барои хариду фурӯши одамонро ҷинояти хотимаёфта доништан мавҷудияти на камтар аз як ҳаракатҳои (беҳаракатиҳои) зикршуда, бо яке аз мақсадҳои номбурда, инчунин ақаллан бо яке аз тарзҳои дар боло қайдшуда содир шудаанд, ки ғоя мебошад.

9. Истилоҳи суиистифода (истисмор) дар маънои васеаш истифодабарии, ки метавонад ҳам бо подош ва ҳам ройгон бошад, дар назар дорад. Мақсади истисмор дар ҳолате низ су-рат мегирад, ки гунаҳгор сӯиикасди истифодабарии меҳнати ғуломона, вазъи ба ғуломӣ ҳамшабех, гирифтани узвҳо ва ё бофтаҳои бадани ҷабрдидаро ба манфиати ҷӣ худ ва ҷӣ дигар шахсон дошта бошад.

Тахти мафхуми суиистифодаи (истисмори) фоҳишагӣ, маҷбуркунии ҷабрдида ба машғул шудан ба фаъолияти фоҳишагӣ бо шахсони дигар (на ин ки бо худи субъекти ҷиноят) фаҳмида мешавад.

Мафхуми фоҳишагӣ алоқаи шахвонии мунтазамии мард ё занро бо ҳамчунин ё ҷинси дигар ба ивази мукофот ифода медиҳад.

Фоҳишагӣ чун қоида аломатҳои зеринро дорост:

- алоқаи мунтазами ҷинсӣ;
- пайванд набудани алоқаҳои шахвонӣ бо муносибатҳои никоҳӣ;
- ҷой доштани мизочони гуногун;
- ба даст овардани мукофоти дахлдор ҳамчун манбаи даромади каму беши пайдарпай.

Алоқаи ҷинсии якҷарата баҳри гирифтани мукофот фоҳишагӣ ҳисоб намешавад.

10. Суд, судяҳо бояд дар назар дошта бошанд, ки мафхуми дигар шакли **суиистифодаи (истисмори) шахвоният аломатҳои бачабозӣ ва ҷимои зан бо зан, инчунин ҳама гуна ҳаракатҳоеро, ки бо мақсади қонеъ гардонидани ҳисси шахвонӣ, бидуни алоқаи ҷинсӣ содир карда шудааст, дар бар мегирад (масалан, куннилингус, анилингус, минет, бозиҳои садо-мазо, шахвонияти истимноӣ, фистинг, бандаж, трамплинг ва ғайра).**

11. Меҳнати маҷбурӣ маънои иҷрои ҳама гуна кор ё хизмате, ки аз ҷабрдида зерӣ таҳдиди ягон гуна ҷазо дар сурати ихтиёран пешниҳод нанамудани хизматрасонии худ талаб карда мешавад, дорад (масалан, **корҳои таъмирӣ, сохтмонӣ ва ғайра).**

Тибқи талаботи Конвенсияи Созмони Байналмилалӣ Меҳнат дар бораи меҳнати маҷбурӣ ё ҳатмӣ маънои истисмори меҳнати маҷбурӣ ё ҳатмӣ чунин мебошад:

- а) маҷбуран моил кардани ҷабрдида ба иҷроиши корхое, ки тибқи хоҳишу иродааш иҷро кардан намехоҳад;
- б) таъсис додани вазъияте, ки ҷабрдида маҷбур мешавад кореро, ки вазифадор нест иҷро намояд;
- в) нигоҳ доштани шахс дар вазъияти тоқатнофарсо бо мақсади пардохти қарз;

г) чалб кардан ба кор ё хизматрасонӣ бо роҳи фиреб, маҷбурсозӣ, зӯроварӣ ё таҳдиди истифодаи зӯроварӣ.

Мехнати маҷбурӣ корҳои зеринро дар бар намегирад:

а) ҳама гуна кор ё хизматрасоние, ки тибқи қонун дар бораи хизмати ҳатмии ҳарбӣ зарур аст ва барои корҳои хусусияти махсуси ҳарбӣ дошта татбиқ мегарданд;

б) ҳама гуна кор ё хизматрасоние, ки қисми вазифаҳои оддии граждании шаҳрвандони давлати пурра соҳибистиклол мебошад;

в) ҳама гуна кор ё хизматрасоние, ки дар асоси ҳукми судӣ талаб карда мешавад, дар сурате, агар кор ё хизматчи таҳти назорати ҳокимияти давлатӣ ба амал бароварда шуда, шахси мазкур ба идоракунии шахсони хусусӣ, ширкатҳо ё ҷамъиятҳо супурда нашавад;

г) ҳама гуна кор ё хизматрасоние, ки дар шароити ҳолатҳои фавқуллода зарур аст, яъне дар ҳолати ҷанг ё офати табиӣ ё хатари офати табиӣ, ба амсоли сӯхтор, обхезӣ, гуруснагӣ, заминчунбӣ, эпидемияи вазнин ва эпизоотӣ, ҳуҷуми ҳайвоноти зараррасон, ҳашарот ё паразитҳои растаниҳо ва умуман ҳолатҳои, ки ҳаёт ва шароитҳои оддии ҳаёти тамоми аҳоли ё қисми онро зери хатар мемонанд;

д) корҳои хурди дорои хусусияти ҷомеавӣ, яъне корҳои, ки аъзоёни коллектив барои ғоидаи пурраи коллективи мазкур иҷро менамоянд ва ин дар сурате доништа мешавад, ки агар ҳуди аҳоли ё намояндагони бевоситаи он ҳуқуқи изҳор намудани фикру ақидаи худро нисбати самаранокии корҳои мазкур баён карда тавонанд.

12. Таҳти мафҳуми хизматрасонии маҷбурӣ, расонидани ҳама гуна хизматрасонӣ бо роҳи маҷбуркунии фаҳмида мешавад (масалан, хизматрасонӣ ба ҳайси ронанда ё муҳофизатгар ва ғайра).

13. Ғуломӣ - ҳолат ё вазъи беҳуқуқии шахсе, ки нисбат ба вай баъзе ё тамоми салоҳияти ба ҳуқуқи моликият хос буда, татбиқ карда мешавад, **яъне истифодаи мехнати инсон, дар сурате, агар ин шахс бо сабабҳои аз худаш новобаста иҷрои ин корҳоро (хизматро) рад карда наметавонад.**

Зери мафҳуми ғуломӣ вобастагии пурраи як шахс аз шахси дигар фаҳмида мешавад.

Ҳамзамон, шахси мазкур натиҷаи меҳнати худро соҳибӣ, истифода ва идора карда наметавонад. Муҳимаш он аст, ки шахси мазкур аз иҷрои қор ё хизматрасонӣ саркашӣ карда наметавонад.

Агар шахс имконияти воқеии бо иродаи худ иҷро нанамудани қор ё хизмат, тарқ кардани ҷои иҷрои қор ё хизматрасониро бе таҳдиди барои ҳаёт, саломатӣ ё дигар ҳуқуқҳою манфиатҳои қонуниаш тавонад, он гоҳ аломати ҷинояти мазкур вучуд надорад. Хусусияти қорҳои иҷромешуда (ҷисмонӣ ё зехнӣ, ки бо қонун манъ карда нашудааст ё ғайриқонунӣ намебошад) аҳамият надорад.

14. Зери мафҳуми расму одатҳои ба ғуломӣ ҳамшабех бояд расму оини никоҳии нигоҳдошташуда, ки занҳоро моҳиятан дар вазъияти ғуломӣ мегузоранд, фаҳмида мешавад, масалан, ҳама гуна падида (институт) ё анъана, ки тибқи он:

а) ба зан ваъда медиҳанд, ки ўро ба шавҳар медиҳанд ё ба шавҳар додаанд, бидуни изҳори розигӣ аз тарафи ў, падару модар, парастор, аъзои оила ё дигар шахс ё ин ки гурӯҳи шахсон бар ивази мукофоти пулӣ ё нақдӣ;

б) шавҳари зан, аъзои оила ё қабилааш ҳуқуқ доранд, ки ўро ба шахси дигар бар ивази мукофот ё дигар тарз супоранд;

в) зан пас аз вафоти шавҳараш ба шахси дигар мерос мегузарад;

г) кӯдак ё ноболиғи то синни 18 сола аз тарафи як ё ҳардуи волидайн ё ин ки парастораш ба шахси дигар бар ивази мукофот ё бидуни он бо мақсади истисмор ё ин ки меҳнаташ супурда мешавад.

Мутобиқи моддаи 1-и Конвенсияи иловагӣ оид ба барҳам додани ғуломдорӣ, ғуломфурӯшӣ ва падидаву (институт) одатҳои ба ғуломдорӣ ҳамшабех аз 7 сентябри соли 1956, ба падидаву одатҳои ба ғуломдорӣ ҳамшабех, асорати қарзӣ, модари мавридӣ, ҳолати крепостной ва дигар падидаҳо дохил мешаванд.

Суд, судяҳо бояд ба назар гиранд, ки:

а) асорати қарзӣ - вазъ ё ҳолате, ки дар натиҷаи он қарздор барои кафолати қарз ба гарав гузоштани меҳнати шахсии

худ ё меҳнати шахси ба вай вобаста ба вучуд меояд, агар арзиши кори иҷрошаванда барои пӯшонидани қарз ҳисоб карда нашавад, ё агар давомнокии ин кор бо ягон мӯҳлат маҳдуд нагашта бошад, ё агар хусусияти кор бо андозаи музди меҳнат муайян карда нашуда бошад;

б) модари мавридӣ - зане, ки кӯдакро дар натиҷаи истифодаи усули тиббии бордоркунии сунъӣ ё ворид кардани чанин (эмбрион) бо мақсади ҳомиладор кардани он, таваллуд кардааст;

в) ҳолати крепостной - чунин истифодабарии заминест, ки ҳангоми он истифодабар аз рӯи қонун, одат ё созиш ӯҳдадор аст, ки дар замини дигар шахс зиндагӣ ва кор кунад, кори муайяно барои ин шахс музнок ва ё бемузд иҷро кунад ва ин ҳолати худро бо хоҳиши худ иваз карда наметавонад.

15. Тахти мафҳуми ҳолати ноилочӣ (зердастӣ), шахсе фаҳмида мешавад, ки дар ҳолат ё вазъиятест, ки дар натиҷаи падида ё одатҳои дар моддаи 1 Конвенсияи иловагӣ оиди барҳам додани ғуломдорӣ, ғуломфурӯшӣ ва падидаву (институт) одатҳои ба ғуломдорӣ монанд, зикршуда ба вучуд омадааст.

16. Гирифтани узв ва ё бофтаҳо барои трансплантатсия, аз як организм гирифтани узв ва ё бофтаҳо ва дӯхтани он ба организми шахси дигар фаҳмида мешавад.

17. Суд, судяҳоро зарур аст, ки ҳангоми бандубасти хариду фурӯши одамон аз рӯи аломати «такрорӣ» (банди «а» қисми 2-и моддаи 130¹ КҶ) бояд муқаррароти моддаи 19-и КҶ-ро ки мувофиқи он такрори ҷиноят кирдоре эътироф мешавад, ки шахс дар вақти гуногун ду ё зиёда ҷинояти дар ҳамон як модда ё қисми моддаи ҳамин Кодекс пешбинишударо содир намудааст, ба роҳбарӣ гиранд. Бинобар ин, агар ҳатто якчанд амалҳои ҷиноятӣ нисбати якчанд ҷабрида содиргардида, агар қасд нисбати ҳамаи онҳо дар як вақт ба миён омада бошад (яъне, ҳаракат ё беҳаракатии ҷиноятӣ бо қасди умумӣ ва мақсади ягона равона шуда бошанд), дар якҷоягӣ ҳамаи амалҳо як ҷинояти муқаммалро ташкил медиҳанд. Ҳангоми такрорӣ эътироф намудан

аҳамият надорад, ки оё гунаҳкор қаблан барои хариду фурӯши одамон маҳкум шуда буд ё не.

Аломати чузъикунандаи «такрорӣ» дар он сурат ҷой надорад, агар барои ҷинояти хариду фурӯши одамони қаблан содиршуда шахси онро содир карда аз ҷавобгарии ҷиноятӣ озод шуда бошад ё доғи судиаш тибқи тартиби қонун барҳам хӯрда ва ё бардошта шуда бошад (моддаи 84 КҶ).

18. Хариду фурӯши одамон бо аломати маслиҳати пешакӣ аз ҷониби гурӯҳи шахсон (банди «б», қисми 2-и моддаи 130¹КҶ), он гоҳ эътироф мешавад, ки агар дар он шахсоне иштирок карда бошанд, ки дар хусуси якҷоя содир намудани ин ҷиноят пешакӣ маслиҳат кардаанд. Қонун доираи иштирокчиёни гурӯҳро вобаста аз нақши иҷроенамудаи ҳар яки онҳо дар амалиёти якҷояи ҷинояткорона маҳдуд намесозад.

Суд, судяҳо дар ҳама ҳолат бояд самтеро, ки қасди иштирокчиҳои гурӯҳ ба он равона шудааст, хуб таҳқиқ намоянд. Масалан, шахсоне, ки хариду фурӯши одамонро бо маслиҳати пешакӣ аз ҷониби гурӯҳи шахсон содир кардаанд, ҳамчун ҳамичроқунандаҳо ба ҷавобгарӣ кашида мешаванд, агар қасди ҳамаи гунаҳгорон истифодаи зӯроварӣ, таҳдид, фиреби ҷабрдида бо мақсади фурӯши ӯ (масалан, як (ё як гурӯҳе) ҳамичроқунанда ҷабрдидаро меёбад, дигаре зӯроварӣ, таҳдидро истифода мебарад, сеюми бошад, ҷабрдидаро бо нақлиёт мебарад ё ба фурӯшандагон месупорад ва монанди инҳо) бошанд.

Хариду фурӯши одамон бо маслиҳати пешакӣ эътироф мешавад, агар он то оғози иҷрои тарафи объективиҳои хариду фурӯши одамон сурат гирифта бошад. Ҳаҷми маслиҳат (мазмунӣ он) метавонад гуногун бошад, метавонанд аломатҳои мушаххаси ҷиноят ва рафтори шарикон маслиҳат шаванд ва ё маслиҳат метавонад танҳо ба тариқи умумӣ, аломатҳои ҷинояти маслиҳатшударо дар худ акс намояд.

Дар ҳолате, ки як шахс одамро мефурӯшад, шахси дигар бе иштироки миёнарав онро мехараду соҳиб мешавад, дар ин маврид аломати бандубасткунандаи дар боло муҳоқима шуда (яъне аз ҷониби гурӯҳи шахсон бо маслиҳати пешакӣ) ҷой надорад.

19. Хариду фурӯши одамон, ки бо аломати нисбати ду ва ё зиёда шахсон содир шудааст (банди «в» қисми 2-и моддаи 130¹ КҶ) чун дорои оқибати вазнин тавсиф мешавад. Чиноят метавонад дар як вақт ва ё дар вақтҳои гуногун содир шавад ва он аҳамият надорад, ки оё ҳамаи амалҳои гунаҳгор як қасди умумӣ доранд ё не. Дар сурати мавҷудияти қасд ба хариду фурӯши ду ва ё зиёда шахсон, агар кирдор танҳо нисбати як ҷабрдида содир шуда бошад ва нисбати дигаронаш бинобар сабабҳои аз гунаҳгор вобаста набуда, чиноят то ба охир расонида нашуда бошад, кирдорҳои мазкур маҷмӯи чиноятҳоро дар шакли сӯиқасд ба чиноят, ки дар банди «в» қисми 2-и моддаи 130¹ КҶ пешбинӣ шудааст ва чинояти хотимаёфта нисбати як шахс мустақилона бо қисмҳои 1 ё 2-и моддаи 130¹ КҶ бандубаст карда мешавад, ташкил мекунад.

20. Бо истифодаи зӯрӣ ва ё таҳдиди истифодаи он (банди «г» қисми 2-и моддаи 130¹ КҶ) содир шудани хариду фурӯши одамон, онро ифода менамояд, ки дар ҷараёни хариду фурӯши одамон, метавонад ҳама гуна зӯрии ба ҳаёт ва ё саломатӣ хавфнок истифода шавад, яъне ба ҷабрдида воқеан зарари сабуки боиси вайроншавии саломатӣ, зарари миёна ва ё вазнин ба саломатиаш расонида мешавад, инчунин, агар таҳдиди воқеии истифодаи ҳамагуна зӯрӣ, аз ҷумла таҳдиди куштан, ҷой дошта бошад.

21. Хариду фурӯши одамон, ки бо мақсади аз ҷабрдида гирифтани узв ва ё бофтаҳо барои трансплантатсия (банди «д» қисми 2-и моддаи 130¹ КҶ) содир шудааст, маънои мавҷудияти мақсадро ҷиҳати гирифтани узв ва ё бофтаҳои ҷабрдида баҳри минбаъд ба дигар шахс гузаронидани онҳоро дар назар дорад. Трансплантатсияи воқеан содиршуда, барои бандубасти кирдор аз рӯи ин ҳолат талаб карда намешавад ва муқаррар намудани мақсад дар ин ҳолат қифоя аст. Худи ҳолати гирифтани узв ва ё бофтаҳо бо моддаи дахлдори чиноятҳои ба муқобили ҳаёт ва саломатӣ бандубаст карда мешавад. Хариду фурӯши одамон бо мақсади аз ҷабрдида гирифтани узв ва ё бофтаҳо онро дар назар дорад, ки ҷабрдида чун донор истифода бурда мешавад.

22. Банди «е» қисми 2 моддаи 130¹ КҶ хариду фурӯши одамонро аз тарафи субъекти махсус - шахси мансабдор ё намояндаи

ҳокимият бо истифодаи мақоми хизматӣ ё дигар шахсе, ки дар ташкилотҳои тиҷоратӣ ё дигар ташкилотҳо вазифаи идоракуниро иҷро мекунад, муайян менамояд. Агар хариду фурӯши одамон аз ҷониби шахси мансабдор ё шахси вазифаҳои идоракуниро дар ташкилотҳои тиҷоратӣ ё дигар ташкилотҳо иҷро менамуда амалӣ шавад, кирдор танҳо бо моддаи 130¹ КҶ бандубаст карда мешавад. Дар чунин ҳолат қонун бандубасти иловагии ҷиноятро бо моддаҳои 314 ва 295 КҶ талаб намекунад.

Суд, судяҳо бояд дар назар дошта бошанд, ки мувофиқи эзоҳи моддаи 314 КҶ шахси мансабдор шахсест, ки ба таври доимӣ, муваққатӣ ё бо ваколати махсус вазифаи намояндаи ҳокимиятро ба ҷо меоварад ё вазифаҳои ташкилию амрдиҳӣ, маъмурию хоҷагидориро дар мақомоти ҳокимияти давлатӣ, муассасаҳои давлатӣ, мақомоти худидоракунии маҳаллӣ, инчунин дар Қувваҳои мусаллаҳи Ҷумҳурии Тоҷикистон, дигар қўшунҳо ва ҷузъу томҳои ҳарбии Ҷумҳурии Тоҷикистон анҷом медиҳад.

Намояндаи ҳокимият, шахси мансабдори мақомоти ҳифзи ҳуқуқ ё назораткунанда, инчунин дигар шахси мансабдорест, ки бо тартиби қонун муайянкарда дорои ваколатҳои амрдиҳӣ нисбати шахсоне, ки дар тобеъияташ нестанд, мебошад. Ба намояндагони ҳокимият дар баробари шахсони мансабдори мақомоти ҳифзи ҳуқуқ ё назораткунанда, инчунин вакилон, роҳбарон ва аъзоёни мақомоти ҳокимияти иҷроияи Ҷумҳурии Тоҷикистон, судяҳо, яъне шахсоне, ки ҳуқуқи дар доираи ваколати худ пешниҳод намудани талабот, қабул намудани қарорро доранд, ки иҷроишаш барои шахрвандон, корхонаҳо, муассасаҳо ва ташкилотҳо новобаста аз шакли моликияташон ва тобеиаташон ҳатмӣ мебошад, дохил мешаванд.

Ҷавобгарии ҷиноятӣ барои хариду фурӯши одамон бо банди нишондодашудаи моддаи мазкур, инчунин дар сурати аз ҷониби шахси дар ташкилотҳои тиҷоратӣ ё дигар ташкилотҳо вазифаи идоракуниро иҷро менамуда, агар бо истифода аз ваколатҳои хизматӣ содир гардида бошад, ба вучуд меояд. Таҳти мафҳуми шахсе, ки дар ташкилотҳои тиҷоратӣ ё дигар ташкилотҳо вазифаҳои идоракуниро иҷро мекунад, чунин шахсе фаҳмида мешавад, ки ба таври доимӣ, муваққатӣ ё аз рӯи ваколати

махсус ўҳдадорихои ташкилӣ-амрдиҳӣ, маъмурӣ-хоҷагидориро дар ташкилотҳои тиҷоратӣ ё ташкилотҳои ғайритиҷоратӣ, ки мақомотҳои давлатӣ, мақомоти худидораи маҳаллӣ, муассисаҳои давлатӣ намебошанд, ба амал мебарорад.

23. Қойивазкунии ҷабрдида тавассути Сарҳади давлатии Қумҳурии Тоҷикистон маънои бо роҳи ошкоро ё пинҳонӣ, қонунӣ ё ғайриқонунӣ гузаронидани ӯ тавассути сарҳади гумрукии Қумҳурии Тоҷикистон ва ё бидуни он бо мақсади аз ҳудуди Қумҳурии Тоҷикистон ба ҳудуди дигар давлат бурдан ва ё аз ҳудуди дигар давлат овардан ба ҳудуди Қумҳурии Тоҷикистон, ё ин ки бо тарзи транзитӣ тавассути ҳудуди Қумҳурии Тоҷикистон ба дигар давлат гузарониданро дорад.

24. Хариду фурӯши одамон, ки боиси марги ҷабрдида ва ё дигар оқибатҳои вазнин (банди «а» қисми 3-и моддаи 130¹ КҶ) гардидааст, содир намудани ҷиноятро бо шакли омехтаи гуноҳ дар назар дорад. Ҷавобгарӣ аз рӯи он танҳо дар сурате ба вучуд меояд, ки ҳангоми хариду фурӯши одамон аз ҷониби гунаҳгор аломатҳои дар қисмҳои 1 ё 2-и моддаи 130¹ КҶ пешбинишуда мавҷуд бошанд ва дар натиҷаи худбоварӣ (саҳлангорӣ) ё хунукназарии ӯ содир шуда, боиси марги ҷабрдида ё дигар оқибатҳои вазнин гардида бошад. Дар сурати қасдан расонидани чунин оқибатҳо ҳангоми хариду фурӯши одамон, кирдор аз рӯи маҷмӯи ҷиноятҳо, тибқи банди «г» қисми 2-и моддаи 130¹ КҶ ва мутаносибан бо моддаҳои 104 ё 110 КҶ бандубаст карда мешавад.

Дигар оқибатҳои вазнин – ҳолати нисбӣ буда, вобаста ба ҳар ҳолати мушаххас бояд муқаррар ва баҳодиҳӣ карда шавад. Ба оқибатҳои вазнин метавонанд худкӯшии ҳам шахсе, ки нисбати ӯ хариду фурӯши одамон сурат гирифтааст ва ҳам шахсони ба ӯ наздик, ҳангоми мавҷудияти алоқаи сабабӣ ва гуноҳ дар шакли беэҳтиётӣ шахсони ҷинояти дар моддаи 130¹ КҶ пешбинишударо содир намуда, инчунин бемории вазнин, харобшавии рӯҳӣ, зарари калони молумулкӣ ва ба амсоли инҳо бошанд. Агар нисбати ҷабрдида чунин ҷиноятҳо ба мисли одамкушӣ, таҷовуз ба номус, ба касалиҳои зӯҳравӣ мубтало гардонидани ҷабрдида, исқоти ғайриқонунии ҳамл, ба худкушӣ расонидан, ҷалб намудани ноболигон ба содир намудани ҷиноят, содир шуда бошанд, пас аз рӯи маҷмӯи ҷиноятҳо бандубасти иловагӣ талаб карда мешавад.

25. Хариду фурӯши одамон аз чониби гурӯҳи муташаккил содиршуда (банди «б» қисми 3 моддаи 130¹ КҶ) эътироф мешавад, агар он аз чониби гурӯҳи устувори шахсон, ки пешакӣ барои содир намудани як ва ё якчанд ҷинойт муттаҳид шудаанд (қисми 3 моддаи 39 КҶ) содир шуда бошад. Ҳар як аъзои гурӯҳи муташаккил, ки дар хариду фурӯши одамон иштирок намудаанд, новобаста аз нақши иҷро намудаашон, бояд бо банди «б» қисми 3-и моддаи 130¹ КҶ ба ҷавобгариӣ ҷинойтӣ кашида шаванд. Гурӯҳи муташаккилро аз гурӯҳи шахсон бо маслиҳати пешакӣ аз рӯи аломати устуворӣ ва муташаккилӣ фарқ мекунанд. Аз рӯи қоида, ба чунин гурӯҳ сатҳи баланди муташаккилӣ хос аст, он содир намудани ҷинойтро дақиқ омода намуда, ба нақша мегирад, нақшхоро байни ҳамиштирокчиён тақсим мекунад, бо техника мучаҳҳаз мегардонад. Ҳамин тавр, оид ба устуворӣ, муттаҳидшавии ду ва ё зиёда шахсон ба мӯҳлати нисбатан дароз барои содир намудани як ва ё якчанд ҷинойте, ки бо тайёрии якҷояи тулонӣ ё иҷроиши мураккабона ҳамроҳ мебошад, шаҳодат медиҳад. Муташаккилӣ дар тобеияти иштирокчиёни гурӯҳ ба нишондодҳои як ва ё якчанд шахс, қатъиян дар ноил гаштан ба амалисозии ҳадафҳои ҷинойткорона зоҳир мешавад.

26. Ҳангоми ҳалли масъалаи дар ҳаракатҳои шахс мавҷуд будани ретсидиви махсусан хавфнок (банди «в» қисми 3-и моддаи 130¹ КҶ) мебояд теъдоди доғҳои қаблии судӣ, маҳкум шудан ба маҳрумият аз озодӣ ва категорияи ҷинойтҳои пештар содиршуда ба инобат гирифта шаванд.

27. Таҳти мафҳуми ихтиёран ба мақомоти дахлдор ҳабар расондан ва озод намудани ҷабрдидаи хариду фурӯши одамон судҳо бояд озод намудани ҷабрдидаро бо иродаи худ ва ба мақомоти давлатӣ ҳабар додан дар хусуси воқеияти он ҳангоми имконияти воқеии минбаъд нигоҳдорӣ онро дар назар дошта бошанд. Дар ҳолати мазкур намуди махсуси озод намудан аз ҷавобгариӣ ҷинойтӣ дар асоси пушаймонии шахси ҷинойт содиркарда аз кирдори худ, ки дорои таркиби ҷинойт мебошад, пешбинӣ шудааст. Ҷиҳати татбиқи эзоҳ ба моддаи 130¹ КҶ бояд мавҷудияти аломатҳои зайл муқаррар шаванд:

- кирдори содиршуда танҳо бо қисмҳои яқум ё дуҷуми моддаи 130¹ КҶ пешбинишуда бандубаст шуда бошад;

- хабар расонидан оиди чинояти содиршуда ба мақомоти дахлдор ихтиёран бошад;
- озод намудани ҷабрдидаҳои хариду фурӯши одамон ихтиёран бошад;
- шахс мавҷудияти имконияти идомаи онро дарк намуда, ҳаракатҳои минбаъдаи чинояткоронашро ихтиёран қатъ намояд.

Агар дар ҳаракатҳои гунаҳгор аломатҳои чиноятҳои дигар ҷой дошта бошад, пас ӯ танҳо барои содир намудани ин чиноятҳо ба ҷавобгарии чиноятӣ кашида мешавад. **Ин маънои онро дорад, ки хангоми ихтиёран озод намудани ҷабрдида, гунаҳгор барои хариду фурӯши одамон аз ҷавобгарии чиноятӣ озод карда мешавад (моддаи 130¹ КҶ), аммо барои дигар чиноятҳо, ки дар алоқамандӣ бо он содир шудаанд, аз ҷумла расонидани зарар ба саломатӣ, лату қўб, азобу уқубат, сохтакории ҳуччатҳо ва ғайра ба ҷавобгарии чиноятӣ кашида мешавад.**

Дар баробари ин бояд ба назар гирифт, ки барои татбиқи эзоҳи номгиршуда ангезаҳои озод намудани ҷабрдида, аз қабилӣ: пушаймонӣ, ғамхорӣ, тарс аз ҷазо ва монанди инҳо аҳамият надоранд. Инчунин, аҳамият надорад, ки озод намудани ҷабрдида бо ташаббуси худи гунаҳгор ё бо хоҳиши ҷабрдида ё хешовандони ӯ, ё бо ташаббуси дигар шахсон, ки ба ҳайси миёнаравон баромад мекунанд, сурат мегирад.

Таҳти мақомотҳои дахлдор мебояд он мақомоти давлатиро фаҳмид, ки мувофиқи қонунгузорӣ салоҳияти амалӣ намудани таъқиби чиноятиро доранд (мақомоти милитсия, прокуратура, бехатарии миллӣ ва ғайра).

28. Хариду фурӯши ноболиғон чун яке аз чиноятҳои хавфноктарини муқобили оила ва ноболиғон мебошад. Ҷабрдидаи чунин чиноят танҳо ноболиғ буда метавонад. Мафҳуми «ноболиғ» ва «қўдак» ҳаммаъноянд ва мувофиқи қонунгузориҳои Ҷумҳурии Тоҷикистон ва санадҳои байналмилалӣ ҳама гуна шахсро, ки ба синни 18-солагӣ нарасидаанд, дар назар дорад.

29. Тарафи объективии чиноят дар харидан ё фурӯхтани шахси баръало ноболиғ новобаста аз восита ва шакли вобастагунӣ ифода меёбад.

Хариди шахси ноболиғ маънои ба даст овардани охиринро ба ивази маблағи муайян ё ҳама гуна дигар ҷубронпулӣ аз ҷониби ҳама гуна шахси дигарро дорад.

Фурӯши ноболиғ маънои супоридани онро ба соҳибӣ ё истифодабарии шахси дигар аз ҷониби падару модар, парасторон, дигар шахсон, ки ба зиммаашон ўҳдадорӣ ҷиҳати тарбия ва нигоҳдории ноболиғ гузошта шудааст, бар ивази маблағи муайян ё ҳама гуна дигар ҷубронпулиро дорад. Фурӯш метавонад аз ҷониби дигарон, шахсони бегона, ки ягон хел муносибат бо ноболиғ надоранд, яъне бо ўҳдадорӣ ҷиҳати тарбия ва нигоҳдории он алоқаманд нестанд, амалӣ шавад. Масалан, пас аз рабудан кӯдак ба дигарон фурӯхта мешавад. Мукофот метавонад инчунин, дар супоридани ягон хел арзишҳо бар ивази кӯдак, аз ҷумла, манзил, мошин ва монанди инҳо ифода ёбад. Дар ин сурат ба ҷавобгарӣ дар баробари шахси кӯдакро супорида, инчунин шахсе, ки ўро қабул намудааст, кашида мешаванд.

Агар шартнома бо зани ҳомиладор оид ба супоридани кӯдаке, ки ҳоло таваллуд нашудааст, баста шавад ва модар аз рӯи он мукофоти пулӣ гирифта бошад, пас сӯиқасд ба содир намудани ҷинояти дар моддаи 167 КҶ пешбинишуда ҷой дорад.

30. Кодекси ҷиноятии Ҷумҳурии Тоҷикистон муқаррар мекунад, ки ҷавобгарӣ барои хариду фурӯши ноболиғон новобаста аз восита ва шакли маҷбуркунӣ ба вучуд меояд. Ин муқаррарот маънои онро дорад, ки маҷбуркунӣ ҳамчун аломати ҳатмии тарафи объективи хариду фурӯши ноболиғон баромад намекунад. Маҷбуркунӣ метавонад ҷой ҳам надошта бошад, вақте ки хурдсол бинобар сабаби синну солаш ҳислати кирдоре, ки нисбати ў содир мешавад, дарк накунад. Дар дигар ҳолатҳо маҷбуркунӣ метавонад ҷой дошта бошад, масалан, вақте ки кӯдак бинобар синну солаш воқеияти ҷиноятро, ки нисбаташ содир шуда истодааст, дарк мекунад ва муқобилият нишон медиҳад. Муқобилият – ин чунин амалиётҳои фаъоли шахсест, ки тавассути ба дигар шахс таъсир расонидан охиринро бар зидди ирода ва хоҳишаш маҷбур мекунад, ки ягон амали муайяноро иҷро кунад. Чунин амалиётҳои шахси гунаҳгор ба иродаи ҷабрдида метавонанд таъсири муайян расонанд.

Маҷбуркунӣ метавонад дар истифодаи зӯрӣ ва ё таҳдиди истифодаи он нисбати ҷабридида ва ё наздикони ӯ, несту нобуд ё вайрон кардани молумулк ва ё таҳдиди несту нобуд ё вайрон кардани молумулки ҷабридида ва ё наздикони ӯ, таҳдиди паҳн намудани маълумоти тӯҳматкунанда, ки ҷабридида ё наздикони ӯ меҳоханд махфӣ нигоҳ доранд, таҳдиди фош сохтани дигар маълумоте, ки ҷабридида ё наздикони ӯ меҳоханд махфӣ нигоҳ доранд, таҳдиди ҳалалдор сохтани ҳуқуқ, озодӣ ва манфиатҳои қонунии ҷабридида ва ё наздикони ӯ ва монанди инҳо ифода ёбад. Дар ҳолатҳои истифодаи зӯрӣ ва ё таҳдиди истифодаи он, инчунин ҳангоми аз беэҳтиётӣ ба марг расонидани ҷабридидаи хариду фурӯши ноболиғон ва ё дигар оқибатҳои вазнин, кирдори содиршуда бо банди «а» қисми 3-и моддаи 167 КҶ бандубаст карда мешавад.

31. Ҷиноят аз лаҳзаи воқеан гузаштани кӯдак аз як шахс ба шахси дигар, яъне вақте ки фурӯшанда ноболиғро ва харидор бошад маблағ ва ё дигар чизи арзишнокро супорид, хотимаёфта эътироф мешавад.

32. Судҳо бояд дар назар дошта бошанд, ки тарафи субъективӣ қасди бевосита мебошад. Гунаҳгорон дарк мекунанд, ки хариду фурӯшро нисбати ноболиғ содир мекунанд ва инро меҳоханд. Ангеза ва мақсади хариду фурӯш ба бандубасти кирдор таъсир намерасонанд. Онҳо метавонанд ғаразнок, қасдона ва ё бинобар сабаби вазъияти вазнини моддӣ ва монанди инҳо содир шуда бошанд. Ноболиғонро аксаран бо мақсади истифода дар фоҳишагарии хурдсолон мефурӯшанд ва ё харидорӣ менамоянд, ки ин маънои истифодаи хурдсол дар амалиётҳои ҳислати шахвонӣ дошта, бар ивази мукофот ва ё ҳама гуна дигар ҷуброннамоиро дорад. Онҳоро метавонанд дар фиску фучур (порнография)-и хурдсолон истифода баранд, ки ин маънои ҳама гуна, бо кадом як воситае набошад, дар акс тасвир намудани кӯдаке, ки амалҳои воқеӣ ва ё баданнишондиҳии ошкоро мекунад ва ё ҳама гуна дигар тасвирнамоии узвҳои ҷинсии хурдсолон, асосан бо мақсадҳои шахвониро дорад. Ҷи тарзе, ки мақсади гунаҳгорон набошад, онҳо дар бандубасти ҷиноят таъсир намерасонанд, ба истиснои ҳолате, ки ҷиноят бо мақсади узв ё бофтаҳои ҷабридаро барои

трансплантатсия гирифтан содир шуда бошад, ки дар ин сурат чиноят аз рӯи банди «д» қисми 2-и моддаи 167 КҶ бандубаст карда мешавад.

33. Субъекти ин чиноят шахси ҷисмонии мукаллафи ба синни 16 солагӣ расида ба шумор меравад.

34. Аломатҳои бандубасткунандаи қисми 2-и моддаи 167 КҶ чунин мебошанд: такроран (банди «а»), аз ҷониби гурӯҳи шахсон бо маслиҳати пешакӣ (банди «б»), нисбати ду ва ё зиёда ноболиғ (банди «в»), бо истифодаи зӯри ва ё таҳдиди истифодаи он (банди «г»), бо мақсади аз ҷабрдида гирифтани узв ва ё бофтаҳо барои трансплантатсия (банди «д»), аз тарафи шахси мансабдор ё намояндаи ҳокимият бо истифодаи вазифаҳои ҳокимиятӣ, ё дигар шахсе, ки дар ташкилотҳои тичоратӣ ё дигар ташкилотҳо вазифаи идоракуниро иҷро мекунад (банди «е»), бо гузаронидани ҷабрдида аз Сарҳади давлатии Ҷумҳурии Тоҷикистон (банди «ё»).

Ин ва дигар аломатҳои бандубасткунандаи қисми 2-и моддаи 167 КҶ бо аломатҳои бандубасткунандаи қисми 2 моддаи 130¹ КҶ мувофиқат мекунад.

35. Хавфи калони ҷамъиятиро кирдорҳои чинояткорунаи дар қисми 3-и моддаи 167 КҶ пешбинишуда доранд.

Ҳамчун аломатҳои ҷузъикунандаи (қисми 3 моддаи 167 КҶ) – кирдорҳои дар қисмҳои 1 ё 2-и моддаи 167 КҶ пешбинишуда баромад мекунад, агар онҳо: боиси марги ҷабрдидаи хариду фурӯши ноболиғон ё дигар оқибатҳои вазнин шуда бошанд, аз ҷониби гурӯҳи муташаккил ва ё дар ҳолати ретсидиви махсусан хавфнок содир шуда бошанд.

36. Суд, судяҳо бо мақсади таъмини ҳуқуқ ва ҳифзи ҷабрдида бо дарназардошти махсусияти баррасии парвандаҳои чиноятӣ оид ба хариду фурӯши одамон, бояд ҷораҳои мушаххасро, ки ба қонун асос ёфтаанд, андешида, ба пайдоиши ҳолатҳое, ки дар онҳо шахс метавонад боз ҷабрдида шавад, роҳ надиханд, ҷораҳои заруриро ҷиҳати бо роҳи муомилаи дуруст ёри дахлдор расонидан, зарурияти реабилитатсияи психологӣ, тиббӣ ва ҷамъиятии ҷабрдидаро дарк намуда, инчунин барқарор намудани ҳаяҷони рӯҳшиканандаи ӯро андешида бароянд.

Мақомоти таъқиби чиноятӣ ва судҳо бояд ҳамаи ҷораҳои заруриро ҷиҳати таъмини беҳатарӣ ва ҳифзи пурраи ҷабрдида,

инчунин шохидон дар сурати интиқомгирӣ ва ё тарсонидани эҳтимолӣ, бо мақсади рафъи таъсири фурӯшандагони одамон, дида бароянд. Дар ҳолати зарурат ба ҷабрдида аз ҷониби ҳимоятгаре, ки суд муайян намудааст, ёрии ҳуқуқӣ расонида мешавад.

37. Диққати судҳои болоӣ ба зарурати таъмин намудани назорати дахлдор аз болои қонунӣ ва асоснок будани қарорҳои қабулкардаи судҳои марҳилаи якум зимни баррасии парвандаҳои марбут ба хариду фурӯши одамон ва хариду фурӯши ноболигон, ҷалб карда шаванд.

**Раиси Пленум,
Раиси Суди Олии
Ҷумҳурии Тоҷикистон**

Н.Абдуллоев

**Котиби Пленум,
судьяи Суди Олӣ
Ҷумҳурии Тоҷикистон**

М.Саидов